

GOVERNMENT OF INDIA  
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA  
ARCHÆOLOGICAL  
LIBRARY

---

ACCESSION NO. 13096

CALL No. 891.551/Klu/MH

D.G.A. 79





ISLAMIC RESEARCH ASSOCIATION

SERIES, No. 12

# THE NUH SIPIHR OF - AMIR KHUSRAU

PERSIAN TEXT

(WITH INTRODUCTION, NOTES, INDEX, ETC.)

EDITED BY

MOHAMMAD WAHID MIRZA, M.A., PH.D.

READER IN ARABIC & ISLAMIC CULTURE

LUCKNOW UNIVERSITY

LUCKNOW



891.551

Khu / Mir

*Published for the Islamic Research Association by*

GEOFFREY CUMBERLEGE

OXFORD UNIVERSITY PRESS

LONDON NEW YORK BOMBAY

CALCUTTA MADRAS

1949

TO  
ALL THOSE WHO HAVE TOILED IN THE CAUSE OF KNOWLEDGE

بلکہ ہمیشہ کہ گویندہ اینست  
عمر جاوید کہ گویندہ اینست  
( خسرو )

CENTRAL ZOOLOGICAL

Acc. 3026.

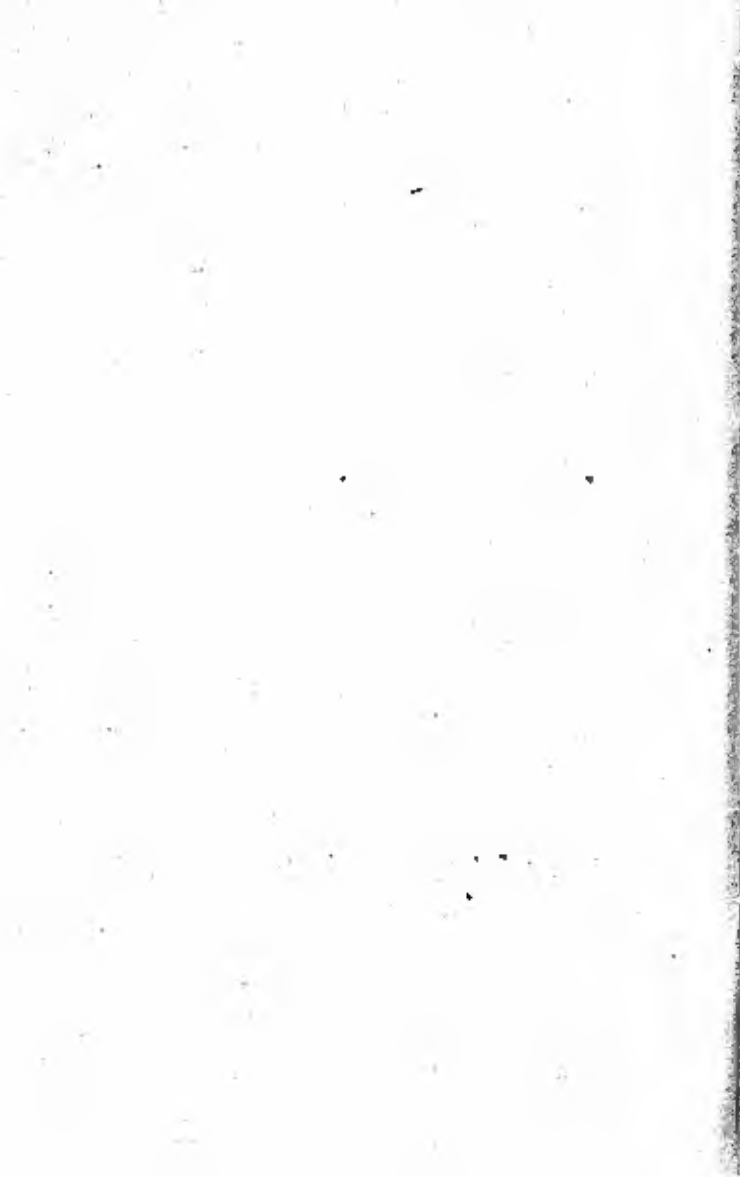
Date 27. 6. 55

Sl. No. 891:55/Kb/114

# ISLAMIC RESEARCH ASSOCIATION SERIES

1. *Diwan of Khaki Khorasani*. Persian text, edited with an introduction by W. Ivanow. 1933. Price, cloth Rs. 3.
2. *Two Early Ismaili Treatises (Haft Babi Baba Sayyid-na and Mallubu'l-mu'minin)* by Nasiru'd-din Tusi. Persian text, edited with an introduction by W. Ivanow. 1933. Price, cloth .. .. . Rs. 3.
3. *True Meaning of Religion (Risala dar Haqiqati Din)* by Shihabu'd-din Shah. Persian text, with a complete English translation by W. Ivanow. 1933. Price, cloth .. .. . Rs. 3.
4. *Kalami Fir, or Haft Babi Sayyid Nasir*. Persian text, edited and translated into English by W. Ivanow. 1935. Price, cloth .. .. . Rs. 7-8-0.
5. *Araban ki Jahaz-rani (Arab Navigation)* by Syed Sulaiman Nadwi. Urdu. 1935. Price, cloth .. .. . Rs. 3.
6. *The Book of Truthfulness (Kitab al-Sidq)* by Abu Sa'id al-Kharrafi. Arabic text, edited and translated by A. J. Arberry. 1937. Price, cloth .. .. . Rs. 4.
7. *al-Hidayatu'l-Amiriya*. Arabic text, edited with an introduction and notes by Asaf A. A. Fysee. 1938. Price, cloth .. .. . Rs. 3.
8. *The Song of Lovers ('Ushshiq-Nama)* by Iragi. Persian text, edited and translated into verse by A. J. Arberry. 1939. Price, cloth .. .. . Rs. 5.
9. *A Shi'ite Creed*, being a translation of the *Risala'l-I'tiqadat'l-Imamiya* of Ibn Babawayhi, by Asaf A. A. Fysee. 1942. Price, paper .. .. . Rs. 5.
10. *Rise of the Fatimids*, Ismaili Tradition concerning the, by W. Ivanow. 1942. Price, cloth .. .. . Rs. 12.
11. *Islamic Research Association, Miscellany, Volume I*, edited by Asaf A. A. Fysee. 1949. Price .. .. . Rs. 12-8-0.
12. *The Nuh Sipahr of Amir Khusrau*. Persian Text, edited by Mohammad Wahid Mirza. 1949. Price .. .. . Rs. 20.

Members are entitled to 25% discount.



## PREFACE

The idea of preparing a critical edition of the *Nuâ Sipîr* was first suggested to me by Professor Mohd. Shaî, ex-Principal, Lahore Oriental College, who informed me of the existence at Lahore of two good manuscript copies of the work, one in his own private collection and the other in the Punjab University Library (Sherani collection). Goaded by my own keen interest in Khusrâu, and being fully aware of the extreme desirability of publishing all such works of that great poet as still remain unpublished, I readily accepted the kind suggestion, and having acquired the two copies through the courtesy of the Punjab University Library, set to work on the poem in the summer of 1944. The result of my labours is now before the readers, and it is for them to judge how far I have been successful in my task. I am fully conscious of my own limitations, and so while welcoming all suggestions for the improvement of the text, I shall crave their indulgence for any minor errors which might have inadvertently crept into the work in spite of very careful revision and proof-reading.

My grateful thanks are due to the Islamic Research Association, Bombay, whose gallant help has enabled me to publish the work, as well as to my dear and honoured teacher, Professor Mohd. Shaî, to whom I am indebted for several useful suggestions about the decipherment of certain doubtful readings. I also feel very grateful to my friend, Mr. Mohd. Abdul Shaîd of Aligarh for securing for me a valuable copy of the Lytton Library manuscript of the *Nuâ Sipîr*, and to Hakim Khurshid Hasan Sahib of Saharanpur for his kind help in preparing a duplicate copy of the text. I also must not forget to express my gratitude to my wife, whose constant care and devotion have been of great help to me in the accomplishment of my work, and to other relations and friends who have shown interest in it.

The manuscripts on which the text of the *Majhnawî* is based are as follows:

- (1) Hafiz Mahmud Sherani collection, Punjab Library, indicated as 1 in the foot-notes,
- (2) Professor Mohd. Shaî's private copy, indicated as 2 in the foot-notes, and



(3) A carefully prepared transcript of the Lytton Library manuscript (Aligarh), indicated as ع in the foot-notes.

By a careful comparison of the three manuscripts, I came to the conclusion that the Sherani manuscript was the most complete, and therefore I selected it as the primary basis for my text. Unfortunately, however, the manuscript, which is very beautifully written and in a state of excellent preservation, seems to have been transcribed by a very ignorant scribe and there are numerous mistakes in it. In some cases words have been mutilated beyond recognition, and so it would have been almost an impossible task to prepare a satisfactory text based on this manuscript alone. Most of the corrupt lines, however, could be solved easily enough with the help of the other two manuscripts both of which have been written much more carefully, although in spite of my best efforts, there still remain a few couplets which have defied solution. Their number, fortunately, is very small, almost negligible in a work of the size of the *Nuâ Sipîr* and I have indicated them clearly by question-marks in the text, and have commented upon them in the notes appended to it. Some of these verses could, no doubt, be finally solved by reference to other copies of the poem, which unfortunately are not available in India, and will not be available even abroad for some time to come. It seemed undesirable to postpone indefinitely the publication of the work just for the sake of those few doubtful verses, especially as they do not in any way spoil the artistic or historical value of the poem, and so I have left them as they are, without any attempt at effecting unwarranted alterations and thereby putting into the poet's mouth words which he probably never uttered.

I have remarked above that the Sherani manuscript, which is very corrupt, has apparently been copied by a very ignorant scribe. Ignorance, however, can be an asset as well as a drawback in the case of a scribe, and this is amply proved by a comparison of the three manuscripts, for although there are lines after lines in this manuscript which are wrongly transcribed, there are others, quite a large number of them, which have been faithfully copied and which certainly provide better readings than do their counterparts in the other two manuscripts. This is only natural, for an intelligent scribe is often tempted to alter a word here and a word there in order to make doubtful passages intelligible to himself, and thereby to mutilate a perfectly correct reading which he has failed to understand. A reference to the foot-notes containing the variations

of the text will fully convince the reader of the truth of this observation. I had, therefore, to be very critical in rejecting off-hand any reading in the manuscript which appeared at first sight to be corrupt and substituting an apparently correct reading for it given in either of the other two manuscripts. For the same reason I have not preferred alternative readings in these two manuscripts unless they were decidedly superior to those in the first manuscript. Another point in favour of the Sherani manuscript is its completeness. There are no doubt a number of couplets which are found either in ب or ع and are not present in ا, but there are many more which are found only in ا. It seems to me, indeed, that ا is a copy of a very old and complete manuscript which might have been contemporary with Khurra. The fact that this manuscript was transcribed in Delhi tends to strengthen this view.

The transcript of the Lytton Library manuscript, which was lent to me through the courtesy of Nawab Sadr Yar Jang Habiburrahman Khan Sherwani, was prepared by Syed Hasan Barni, a well-known scholar, who also utilized another manuscript, which he calls the Delhi manuscript, in amending and supplementing the text. This copy has proved of immense value to me, as it is a complete copy and contains most of the verses found in the Sherani manuscript. But in this case also, I feel constrained to remark, the editor's zeal to correct the doubtful verses has occasionally carried him too far. He has made certain alterations for which there is no justification, and which have certainly not improved the text. The work of preparing this transcript was undertaken probably at the time when other works of Khurra were being edited and published at Aligarh, and it is very probable that the *Nuh Sipahr* was not included among those works as the editors felt that the text was not quite satisfactory. However, I have profound admiration for the industry and care which Mr. Barni has lavished on this copy, and feel grateful to him for having facilitated my task.

Following the general principle that an editor should avoid, as far as possible, making any alterations or amendments merely by conjecture, I have not disturbed the text as found in the three manuscripts except on very rare occasions, and that also in those cases only where I had good reason to consider my surmise to be sound. This does not, of course, apply to such obvious corrections as were necessitated by omission of dots, or their misplacement,

or the increase or decrease of the number of dots on a letter (e.g.  $\text{ب}$  or  $\text{پ}$  for  $\text{ب}$  or  $\text{ج}$  for  $\text{ح}$  and vice versa). Such minor variations, unless they lead to confusion of the text, have not been noted. Similar  $\text{v}$  variations like  $\text{جس}$  for  $\text{چس}$  or  $\text{ای}$  for  $\text{آی}$  have been omitted from the foot-notes and I have selected the reading which appeared to me to be most appropriate in a particular place.

Finally I would like to say a few words about the number of verses in the *Nab Sagar*. According to Khusrav himself the total number of couplets in the manuscript was 4,107 but he does not say if this includes the *shari* as well as the *ghazals*. The presumption is that he did include them in that number. The text as prepared by me has 4,281 couplets. The difference it will be noticed is not large. It is indeed improbable that a fuller text containing the exact number 4,107 could be prepared from the MSS now available, so we know that even during the poet's lifetime complete copies of his works were rare for he often deplores the loss suffered by his company men at the hands of careless scribes. Even in this manuscript we come across the following verse:

مگر در دق دیوان بود / در دق دیوان به بود

I would not mind the theft committed by the deities if rollations of my poetry did not suffer that is all. The above clearly that Khusrav's verses have suffered considerable loss in transcription even from the time of their composition in spite of the care with which he collected and numbered them. Keeping this fact in view the shortage in the present case would appear to be neither great nor unusual. Moreover there do not appear to be any marked irregularities in the text as prepared by me except in one or two lines where obviously a couplet or two are missing.

A detailed description of the two manuscripts and  $\text{و}$  is appended herewith.

Lucknow  
December 9, 1949.

M. AS WAHID KHAN

## DESCRIPTION OF THE MANUSCRIPTS

1. *Paper*—Thick, glossed and gold-dusted, folios alternately greenish-blue and buff. *Illuminations* Surrounding black-and-gold margin double, fine lines separating the *murā's* also filled with gold, gold-and-blue سر لوح on the first folio, rubrics (بیات جلیله) in red and blue. *Size* Writing space, including the surrounding border—8" x 4", four *murā's* (2 couplets) to each line. *Writing*—Beautiful, small *nasta'liq* in dark, black ink, 19 lines to each page. *General condition* Complete (except for a few couplets at the end), well preserved, with only small lacunae here and there, 61 folios in all, numbered in black ink margins defective and mended text sound and easily legible. *Date and scribe* Updated, scribe, میرزا موسی ساکن دہلی supposed to have been written about the 11th century A.H. Hafiz Mahmud Sherani Collection, Punjab University Library

2. *Paper*—Mediumly thick, light brown, highly glossed. *Illuminations* Flowered border and سر لوح mostly in gold and blue, with deep red and white interspersed, on the first 2 pages, also similar triangular corners on top and centre of the margin. Fine, black lines (double), filled with gold (faded) on other pages. *Size* (including the margin) 8" x 4", the central text of the *Nah Sipahr* being 5" x 3" (including the border), one couplet to each line and 15 lines to each page. *Writing* Reddish black ink, small neat *nasta'liq* in (خط ولایه), not so beautiful as that of (1). *General remarks*—Incomplete the *Ashiqs* on the margin is also incomplete as many folios are missing. Intelligently written, very few mistakes, text well preserved and clear, traces of damp apparent. Folios at the end and in the middle missing. Many couplets lost. *Date and scribe*—(as given at the conclusion, on the margin of the 'Ashiqs)

کتاب الکتاب میرزا حای یحییٰ بنک اسعدی علی بد نقیر

انوری بن یحییٰ بن اوئل الرجب المرجب خمس و ثمانین و ثمانیۃ \*

Anwar Bakht was a scribe of Mir Ali Shih Nawā'ī; Professor Mohd. Shafī's private copy



# INDEX OF NAMES IN THE TEXT

Abū Ma'ahar (Arab astronomer), 187.

Adham (Ibrāhīm b. A.), 24.

Alā'uddīn, Mohd. (Sultan), his generosity, 42-46, patronage of Khurasān, 45-236.

Albani (Mount), 80.

Allār (Ellora), 128.

Anakpal (Rai of Delhi), 243.

Anī Mehta (Minister of Tilang), 104, 108, 108, 110.

Arab (Arabia), 151, 152, 175, 176, 440.

Aravakunda Arum-kunda), 89, 99.

Arangai (Warangal), 80, 84, the siege of, 87-114, 89, 91, 95, 127, 133, 135, 207.

Arastō (Aristotle), 182, 229.

Ārshī (a famous bowman), 286.

Arzang, 377.

Baghdād, 143, 178, 229, 246, 391.

Bahman, 294.

Behrām Gūr, 239, 241, 269, 270.

Behrāmgar, 180.

Belinda (Hakim), 329.

Benāfī (Banars), 187.

Bārhad, 393.

Bārhad (Doogar territory), 129.

Bulghārā, 145, 337.

Bū Jahī, 16.

Bū Lahab, 14, 200.

Chin (China), 151, 152, 249, 344, 380.

Darbād, 249, 347.

Darwāz, 347.

Deogarh, 81, 84, 188, 197, 384.

Devra Mehta (warrior of Arangai), 100.

Dijla (the Tigris), 143.

Dimashq (Damascus), 54.

Falāṭūn (Ptolemy), 230.

Farghāna, 384.

Fardūddīn (Gangshakar), 28.

Fardūn, 233, 236.

Firdaus, 45.

Firdūz Bājī (Sultan), 49.

Qhāf Kānī (Amir of Qandh), 89.

Qhāṣṣa, 56, 271, 344, 358.

Qhār, 358.

Qhūṣa (of Damascus), 154, 155.

Qhūṣa, 353.

Hajiz (al-Hijaz), 394.

Harpāl Deo (of Deogarh), 149, his revolt and defeat, 195 seq., is taken prisoner and killed, 200-201.

Hazi (Hera), 272.

Hilāl (poet of Delhi), 145.

'Irāq, 47, 169, 273.

Irīqān, 150.

Irīqāz, 177.

Jahān (River), 144.

Jāh (town in India), 186.

Jamshīd, 227, 219, 336, 345, 446.

Kald (Kidar, Rai of India), 121.

Kaikhōd (Mu'izzuddin, Sultan), 48.

Kāṭla Dīmā, 159.

Kāmūr (Kamrup), 182.

Kāṭh, 289.

Kashmīr, 129.

Khāfchāq, 187.

Khāṣṣān, 48.

Khāṣṣ (Cathay), 55, 150, 267, 344, 380.

Khurāsān, 144, 149, 151, 152, 153, 159, 271, 344.

Khurāsān Khān, defeats Raghū, the Nā'ib of Rām Deo, 71-72, besieges Arangai, 84-114, concludes a peace treaty, 114 seq., holds a durbar to display presents from Arangai, 118-120, returns to Delhi, 125 seq.

Khutan (Khoten), 143, 240.

Khwāzā Khān (Ārīd), 122.

**Qurraam**, 145, 271.

**Karmān**, 267

**Kanda** (warrior of Arangal), 98.

**Lakhsan**, 126

**Jalidar Doo** (Futahn Rudra Dava of Arangal), 127 teaches peace with **Quersu Khan**, 114, sends **Badarshah**, 128-133.

**Mahmūd Mahshah**, 343, 344.

**Malik Anbar** 18.

**Malik Nā'ib** (Kāfūr), 227.

**Māi Rāi** (of Arangal), 90.

**Māri Mānso**, 277

**Manjūr** (al-Halāq), 29

**Mīr** (Egypt), 143

**Mubārak Shāh** (Jutbuddin, Sultan)

ascends to throne, 20 seq., invites **Quersu** to his court, 27 seq., promises an elephant's weight of gold for chronicle of his reign, 43 seq., date and amount of his coronation, 50-55, his ambition for conquest, 56 seq., expels him to South India, 58 seq., defeats **Nagira**, 70, seq., his buildings in Delhi, 78 seq., returns to Delhi after southern expedition, 126 seq., builds a minaret and a palace, 14 143, 145, 157, 166, 202, 290, 295, 298, 297, 300, 301, 305, 310, 312, 313, etc. his polo trip, 403 seq.

**Muhammad** (Bakha, Prince), his birth, 220 seq his horoscope, 224 seq., 242, named **Muhammad**, 227, presented to the courtiers by his father, 240 seq., festivities on his birth, 275-400

**Narbadh** (River), 202, 204.

**Nīl** (the Nile), 142

**Nimrod** (Nimrod), 276.

**Qutbuddin Shāhīyār Kāfi**, 29

**Qutbuddin Mubārak Shāh** (Sultan), see **Mubārak Shāh**.

**Quilich Amir Shahr**, 47 59, 66, 69, 101

**Rāghū** (Kā'ib of Rāst Doo), 82, rebels, 84 seq **Khurrau Khan** marches against him, 87 seq., is defeated and wounded, 70-72, 84, 127

**Rāst Doo** (Raz of Deogir), 64.

**Rayy**, 151, 152, 154, 272, 244.

**Rām**, 47, 145, 154, 155, 162, 227, 242, 252 272, 244, 246.

**Rustam**, 254, 287

**Sa'adi**, 49, 445

**Sa'ad Waqqāq**, 226.

**Sams'at**, 42

**Shān** (Syria), 47 154, 222, 244, 290.

**Shubh**, 24

**Shihāb** (poet of Delhi), 145

**Shihāb 'Arāq** ('Ārif), 113.

**Sūmāder** (Alexander), 56, 90, 121, 229, 232 234.

**Syāhān** (Lepus), 145

**Sulaimān Shāh**, plots to kill **Alāuddin**, 124 127

**Tabbaghāi Yaghān** (Amir), 146.

**Tahm**, 44.

**Ta'lar** (Yaman), 175.

**Talyai**, 61, 127

**Taherian** (Rustam), 244, 204.

**Tilag** (Telangana), 61, 54, 87, 61, 202 206

**Tinnr** (Ruler of Chaudeti), 100.

**Tirūdh**, 144, 287

**Turkshān**, 242

Under the post 48

Under the Sun, 15 24

**Yasak**, 187

**Yasak**, 78

**Yag** (Ethiopia), 244, 247, 295.

**Yava** (Zabulistan), 267

## LIST OF ABBREVIATIONS

Barai Tārīkh-i-Firūzshāhi of Ziya'uddin Barī (Bibl. Ind., Text).

Firishṭa • Tārīkh-i-Firishṭa (Lucknow, Text, 1864)

Life and Works "The Life and Works of Amir Bḥarau" by  
the Editor (Calcutta, 1885).

او فرنگه اندواج

خزاین غزاین الفروع خسرو

شهرین و خسرو شهرین خسرو خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۲۷ ع)

حقیقه جون وائی حنر عام خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۱۷ ع)

وان وان السیدین خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۱۸ ع)

شعوی شعوی مولانا بی دوم

محمود و بیل محمود و لبی خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۱۷ ع)

مطلع مطلع الأنوار خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۲۶ ع)

مک مودنه کنید

نک نظر کنید

نشد بهشت حشد بهشت خسرو (طبعگاه سنه ۱۹۱۸ ع)

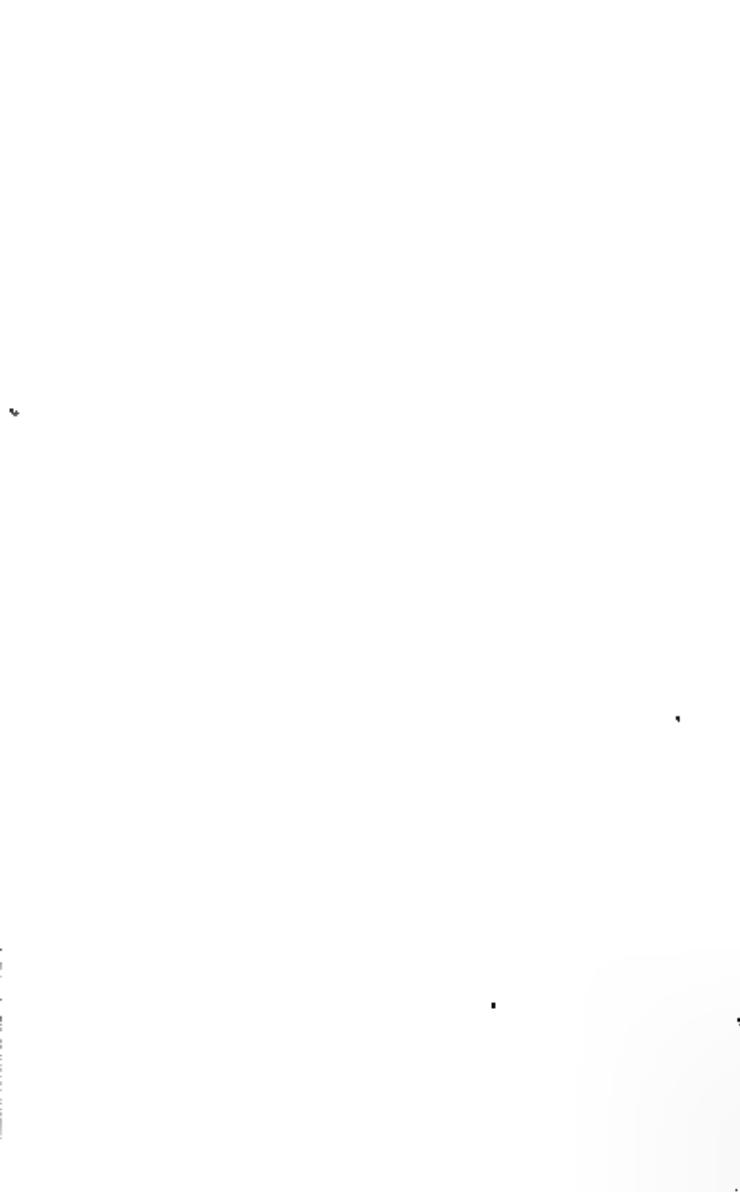




## علطامه متعلق متن

صفحه	سطر	نقطه	صواب
۵	۱۲	معدای	معدای
۹۶	۷	معاذند	معاذند
۱۰۰	۸	مگوت	مگوت
۱۰۹	۱۹	ماجرای	ماجرای
۱۲۷	۷	مهر جوی	مهر جوی
۱۳۶	۳	بلنق	بلنق
۱۴۳	۱۷	ماج در	ماج در
۱۹	۱۰	دین در	دین در
۱۹۷	۱۱	کجیت	کجیت
۲۱۲	۱۳	گور نه بعد	گور نه بعد
۲۱۵	۲۱	حام	حام
۲۳۱	۱۷	مگرت شر	مگرت شر
۲۳۰	۱۳	مخشش	مخشش
۳۵۱	۱۶	مدرس سالی	مدرس و سالی
۳۶۰	۱۵	چهار مگری	چهار انگیری
۳۶۱	۱۱	دور	دور
۳۶۹	۵	بوی	بوی
۳۱۹	۲۱	اوسم	اوسم
۳۳۳	۱۲	چین	چین

بر صفحه ۳۷۷ سطر ۱۰ قراآت صحیح را دارم گنجا هر زیر پای نویسنده باشد



## INTRODUCTION

#### A. Kottmann et al. • *Notch Signaling in the Adult Brain*

The Vaid Gupta character known as Sultan Khan is the fourth of a series of historical magicians depicted by Khayyat and was written at the instance of Amir-ud-Din Muhammad Shah in the year 1754 A.D. The poet had already produced the *Qasida* *Shah* which celebrates the happy ending of the quarrel between Khayyat and his father Bughra Khan the Ashraf with a marriage. A really magnificent historical epic poem around the romantic story of Feroz Shah and his son Ibrahim Shah and the *Al-Futuh* story is a magnificent very short poem describing the campaigns of Jahangir Shah *Shah* and was able to write the last important work of his life the *Tughlag* *Shah* commemorating the triumphs won by Ibrahim Shah Tughlag Shah upon the sultan of Gujarat *Shah* who had around the theme of Ibrahim Shah's death and his great great-grandson Muhammad Shah.

[illegible]

While I did not know his intentions in offering me of the late King's Mustangs, I do not see as he returned something and



His faithful vanguard granted him to return. He wanted now to betake himself to Changanu to thrust his spear into the crimson of Islam and to render the wind as narrow as the seams of a cloak for the millions of China; and now he wished that he moved with the demons of his family. He might destroy the rim of Hindustan, taking by surprise the masters of elephants and capturing a thousand elephants with a drop of water. His ministers and vassals, however, were opposed to these ambitious schemes and considered it impracticable for the king to leave the seat of government before he had fully established his control over the kingdom. But the king would not listen to their counsel and was bent upon doing something to mark his march like the path of victory and so he marched out of Delhi at the head of a large army and after a short halt at Feroz started in the end to Dargah Dargah or Daulatabad in the Deccan a city which had attracted his father now when he was hatching the ambitious plan of capturing the throne of Delhi and was daily in need of adequate funds for the purpose. It was therefore probably the seat of great wealth, as the love of war, the adventurous spirit which turned to this distant city in the south, which as a flourishing centre of trade and commerce was reported to contain fabulous wealth.

Raj Mahomed who had had to leave Aidaddin's service was still alive but he happened to be sent from Dargah. His Naib or deputy Raghū consequently was the only important person who could offer any effect to resistance to the royal army which however proved too strong for him. The king entered Dargah which he renamed Muhiy-ud-daulah after his own name while Raghū retreated to the hills. He was eventually hunted out and forced to give battle. A severe and bloody fight ensued and ended in the defeat of Raghū who however managed to escape alive and hide himself in some inaccessible ravine where some of the royal army in spite of their best efforts failed to contact him. The king now stayed behind at Dargah and sent his favourite slave, Khwara Mah with a large army to Targ Targhama. Khwara Mah, aided by Khwara and other Muslim historians Lakhna had apparently renounced her promise of allegiance to the throne of Delhi and had become refractory. The king therefore wanted to punish him and to make him pay the tribute which Nuh Kafir in Aidaddin's time had imposed upon him. The rajah one of the most powerful rajahs in North India had, according

to Kanpur an army consisting of five thousand Brahmins and soldiers more numerous than the troops of the desert. As Miran Khan approached the fortified city which had a double rampart the Hindu knights immediately opened on his army as the Brahmins pressed but according to Miran although the Hindus were fighting themselves bravely enough they cannot withstand the Turks just as two weeks ago fight a great deal longer than but were away at the approach of a shower. In fact it has been a long time in the world since the whole town that the Hindus showed a war to a prey to the Turks.<sup>1</sup>

The Hindu army was led by two brave and powerful warriors Rudo and Jura who were met by (Jahar Khan) and 7000 from the river army. Both the Hindu commanders were killed along with many a soldier and time and the Hindu army was driven up to the inner rampart and it was being put on fire so that the few overhanging of Rudo began killing their god. One of the soldiers who Rudo Jura was now nearly engaged and the river army started making final preparations for taking the fortress by storm when the rain bearing the great west wind brought messages with red garments requesting for peace. The promises included water, great large quantities of great gold and such so that a hundred yards of it could easily be contained in the eye and through which golden water and at the same time and very good power. Rudo and Jura accepted the promises and consented to make peace. There was however some delay in making the terms and messages from the besieged fortress reached the river army several days before a final agreement could be arrived at. The king at first demanded the submission of two districts named Badakhsh and Badakhsh. Miran Khan after Jura and Rudo respectively together with a heavy indemnity in cash and kind but on account of representation made by the king he consented and accepted his demands accepting the cash and kind as a reward to him if directly taken and which was one hundred thousand and a hundred thousand were ten millions of pounds and also some promises together with the submission of Badakhsh. The agreement was signed by the king with the king of Badakhsh and in return the king delivered all the goods and the money and other treasures of power which he wished had given him and which he had sent back to the royal camp as a token of surrender.

Taking with him the red hands, Shuman this day turned back to Iung to receive his royal master. The king however had already left that city and was on his way back to Ichi. Shuman this morning knew and the whole army proceeded to Ichi in great splendour and pomp. Meanwhile the noise of the great victory had already reached the capital and elaborate preparations were made to give a becoming reception to the king. Gold cloth covered the brass walls with a show like the eyes of the sun, while red cloth spread on some of the other walls made them look like pomegranates in black buds. The ground was covered with gold, while silver tiles like a brook in the sea of her clothing and was sprinkled with the blood of sacrificed animals. The streets were thronged with people who had come to watch the triumphal procession and as the king entered they looked at his handsome form with a thousand desires and prayers for his long life and prosperity. Many a woman fell up and down with the youths, saying that marriage deeds were less an eyes tale and many a woman of the royal palace or that received of women were crushed down.

Mukhera this then turned his attention to the reception of the monarch part of which had been built before he started for the south. A red stone porch was erected in the courtyard of the mansion. The surface of the stones were like snow, was so brightly polished that you could see one's face in them. The king would have made the porch of silver but he did not like to squander money, and if he had it mixed with gold and silver it would have become another Palace of Shattered. Many a stone is better than pearls but it attracts and protects while pearls raise up troubles. The king next built a battery of baked bricks so closely and together that not once a hour but imagination itself could not pass through their crevices without being crushed. And when the building was made all these cities offered their tribute of presents.

The youthful monarch had now bit by bit to do. Peace and prosperity passed in the kingdom. The veteran warriors (that Mark Tughaq kept the king at bay in the north west while the Hindu princes were subservient and paid their quotas of tribute regularly). The king passed most of his time in the company of musicians and poets who flung in the most lively verses. Among the latter Khumra was one of the best to gain his favour. The poet relates how he saw a wonderful dream in which people raised him to an almsman and how soon after he had seen that



dream he was called to the royal presence by a special summons. When he was ushered into the court he found he being engaged in personal conversation with his ministers discussing the relative merits of red and white cloth shoes. Among them and those who were present he felt while others expressed their admiration for him? The king then remarked that it was really the gold slippers of a king that had produced great poets like *Shikapi*, *I* *Yar* and *Yakani* and mentioned him. He now said but said those things to amuse him for here we are enough of poets in our little village. *Yar* had a king in this wide world given a reward of ten or twenty white horses the first who did that was he who was the lover of the World and the Earth. And yet if my father had been a monarch upon a throne I give thousands and even that does not satisfy me. I would gladly give hundred thousand more to the wife who for my father and about looked an elephant's weight of gold in him who was the crown of my numerous sons. This again I have heard from the father who used to give gold upon a weight to an elephant and those who are wise know that this is more than an elephant and thus I am the best to be magnanimous generosity it certainly does not behoove me to give any. 1

This was really an invitation to *Yar* to participate in the king's reign as he had done three of his three successive predecessors by means of a succession of poets for this monarch preferred the minstrel track with such results were secured. The poet was over fifty years of age then but time had not retarded the flow of verse from his pen for you as I demand the name of poets everywhere that burst in his tongue. He mentioned the word and produced the wonderful epithets *Yak* *Yar* which he never repeats to me that are peculiar to you just in the white pages of Persian poetry. Whether he desires a gold or elephant's weight of gold in return for his services he does not let me. 4 that he says is that he had indeed obtained a reward he then says he got from the king was like *Yar*. And he continues the poem accompanied by the old weight of a poet in gold and silver gift. His previous compositions rich indeed in words but devoid of sense he is to have composed a new work of some place and have proved an ocean of ideas on every page. 5

Now the *Yar* man's claim upon his master's service is done today. Let us let the present condition the *Yar* man's history of

Mubārak Khān's reign till his tragic death in 720 H.<sup>1</sup> The strange events of this epoch—*Khurram Khān's* treachery, his murder of his father, the virtual extermination of Aḥmadiyya family and the delightful acts of savagery committed by *Khurram Khān* and his adherents have all been narrated by the contemporary historians Baruz and others and also by Khurram in the *Asāḥ* and the *Tajziyat al-Mamlak* and I shall treat them briefly here.

*Khurram Khān* like *Maḥmūd Kāfir* had risen from the position of a favourite slave of his royal master to become the latter's most trusted companion and commander. Like *Maḥmūd Kāfir* again, he was a convert and probably came from Central Asia and belonged to a community called *Parvān* by Baruz and *Yirāht* but *Maḥmūd* or *Bard* by *Khurram* who looks on them as a brave people who know how to use their own hands as well as to cover those of their enemies.<sup>2</sup> They would seem to be brave and intrepid mercenaries of a desperate character capable at the same time of the wildest acts of heroism and the meanest deeds of villainy. *Khurram Khān* seems to have possessed these qualities in the fullest measure and to be also gifted with rare personal beauty which soon drew more than anything else to him the special favour of Mubārak Khān. It would appear indeed that the king had made him the object of a passionate and somewhat love which he took no pains to conceal from his ministers and nobles and liked to have him always by his side. He had given him the title of *Khurram Khān* and had exalted him above all other *Khāns* and *Maḥmūd* and would scarcely do anything without previously consulting him so that *Khurram Khān* had access to the royal palace at all hours of the day and night and used to be alone with the king in his private apartments.

The young and genial monarch in the meantime had gradually lost several of his former good qualities and became more and more profligate in his ways and monstrous in his habits. In his quest for pleasure and amusement he lost a sense of royal decorum and would often scandalize his courtiers by appearing before them in woman's dress. Jesters and buffoons who used to throw his sport abroad earned respect for the highest officials of State and used to take as much of licence with them. One of them especially named *Tamsh* was in the habit of doing the most reprehensible things. He used to walk in stark naked among the assembled

<sup>1</sup> *Life and Works*, Appendix, p. 24.

<sup>2</sup> *Life and Works*, Appendix, p. 247.

around of the great library and stacks extending some of the highest  
land the space made the entrance of the white, some to  
see there a thing and to do other with up I saw up the eye. It seems  
of a better good to sit on the library of the House but to find in  
place and about the stacks gathered below while the boy looked  
on and laughed.

At the same time although Waddell had never since he became King had assumed the personal title of "His Majesty" — the Transvaal of the land of all the people a democracy — he still even in such things which had not had the courage to do so, he began to feel again: the great moral question as to whether and give up a position of being the monarch of the Transvaal. He went and his private and secret disapproved the fact of becoming. He became more and more hostile to Henry Bismarck's views, probably because the man had been opposed to his having the position of a King. He and some other people including Mr. Bismarck, Mr. Bismarck, Mr. Bismarck, and several other great for us and resistance and as a result of this resistance you had seen. But finally with a view to this Bismarck's opposition and to have his position in the eyes of the people — the one concern which he had the most in the world — the Transvaal of the people, he decided that he had returned his position and to have to have as a result of this some of the other people that he would give up the position of a monarch and to give up the position of being the monarch. Another reason probably why Waddell had become opposed to the man was the fact that he had to stand as a monarch. That was why when he considered his own disapproval of the fact that he had to stand as a monarch and to stand as a monarch. The dispute of the man relating to the monarch of the King and the position of the monarch had taken a long time to persuade him to agree to the King's position but the man was not satisfied. Finally and after a long time he was told that he had to stand as a monarch. The man was therefore forced to stand as a monarch. Waddell had the hand of the monarch before the monarch's date on a card to stand as a monarch.

Thompson and other contacts of the King were helped to find a temporary haven at the airport campsite located in the King's old home and were highly praised by the community for their efforts to help him. A community meeting was held

formed and was led by Malik Asaduddin a cousin of Alauddin with the object of riding the kingdom of a ruler who had made himself thoroughly repugnant to all his subjects high as well as low. The plot was however detected and the ring leaders were punished mercilessly. The only result of the conspiracy was to make the king more suspicious and to induce him to exterminate all possible rivals and claimants to the throne. Among those who suffered death the most pitiable were Ghis Khan and two of his younger brothers Farid Khan and Shah Khan who had already been blinded by Malik Kafur and were living in exile at Irawar with Darya Devi, Ghis Khan's loving and devoted wife who had shared with him the rigours of her husband's exile was brought to Delhi and compelled to enter the harour of his murderer.

But this was not the end of a trouble for the king. A much more serious plot was being hatched even before his eyes by that very favourer on whom he had bestowed his undiminished affection and confidence. Ghuram Khan taking full advantage of the privileged position he held in the king's palace had gathered around him several of his own kinsmen and a fairly large number of Baras who were sworn to obey his orders and to shed their blood for him. He was also in league with some of the degenerated eunuchs and Khans, and was patiently waiting for an opportunity. His evil intentions indeed in spite of the fact that he had taken great pains to keep them secret had become known to some of Malik Kafur's loyal servants and they especially his aged tutor Ghis Khan had often remonstrated with him not to trust Ghuram Khan too much and to be on his guard against any possible treachery from him. But the unfortunate king was so intoxicated with his favourite and so blind to his own welfare that he paid no heed to those warnings. The result was that Ghuram Khan was enabled to complete his preparations with impunity and when the time was ripe he struck swiftly and brutally.

It was a late hour in the first night of Jumad II in the year 731 H. The king's councillors and ministers had left the palace long ago and he was alone with Ghuram Khan. All of a sudden a strong party of Baras with drawn swords and daggers approached the palace-gate quickly overpowered the royal guards, and cut them down mercilessly before they had time to offer any resistance. The king's tutor the Ghis Khan who happened to be in the

of the outer chamber was the next victim. By this time the whole palace was in confusion and the king, seeing the tumult, asked himself what it would mean and the answer quickly came to him by saying that the danger was due to some person having got into the inner palace. When he went the king had not yet reached the outer apartments the king for the first time showed danger and pointing him into the interior of the palace he there took up a sword and looked about for a weapon to punish him for this act of treason. However, the king had taken good care not to let any weapon be within reach of the king and so he was compelled to seek safety in flight. He made for the outer apartments on the upper storey being well shielded by himself. When he reached him by his long hair as he was running leaving to some apartments and before the king could free himself he saw before the king with those high wings and flashing swords as if with blood stained wings and daggers and before he was up to him and one of them swiftly cut off the king's head and threw it down the stairs into the courtyard below where it fell causing the poor victim's servants to be shocked and scared to do anything.

The assassins then proceeded to the women's quarters and dragged away the king's five brothers from the sleeping arms of their kind and distracted mothers who were afraid of him and started screaming like birds in such their many houses. As a single one of these hapless victims of the Ash'lam's was spared, and by the time the fatal night was over all possible evidence to the throne had been done away with. In the meantime the king's consideration among whom the most active were the Ash'lam's went about the city causing the allegiance of the important lords and nobles by threats as well as promises of reward and protection so that when the day dawned the ground had already been prepared for the king's unexpected entrance to the throne. It would appear from what Khiron said to the Tugging School that it was not exactly the intention of Khiron to cause the royal murder by himself but that he did so at the instigation of his assassins who promised not to let the fact of doing things by halves. If you let someone else occupy the throne then argued you cannot expect to be spared after what you have done. And as the truth now the strange

phenomenon of a low convert in proud possession of the palace and harem of his erstwhile master while great and noble males bowed in submission before him or looked on helplessly in mute horror. Khusrāu Khān now proceeded to bestow high titles and offices on his associates. His brother became Khān-i Khānān, while several low caste Hindus, Chandals and Mavs, were honoured with the titles of Khān and mālik so that, in the words of Khusrāu, the successful coup d'état 'produced Khāns galore like mushrooms springing on a rubbish-heap after a fall of rain'.<sup>1</sup>

We are not concerned here with what happened to Khusrāu Khān afterwards. Our narrative has, indeed, already taken us far beyond the theme of the *Nah Sipūr* which was written when Muḥarrak Shāh was alive and so, at the height of his power. It would be enough, therefore, to remark that Khusrāu Khān's success was only short-lived and that he paid with his life for his act of treason, being defeated and slain by Qhayāthuddin Tughlaq, the veteran Warden of the marches, who alone among the servants of the Alā'ī family, had the courage not to bow before the inevitable but to denounce the infamous deed in unequivocal terms from the very first day of its perpetration.

## B. ANALYSIS OF THE POEM

I shall now analyze briefly the contents of the *Nah Sipūr*. The *Nah Sipūr* as its name indicates is divided into nine chapters of unequal length, each corresponding to one of the nine skies of the old astronomers. Each chapter has been written in a different metre. Each opens with the mention of the *Sipūr* to which it corresponds and ends with a *shiq nāmeh* and a *ghazal*. As in several other works of Khusrāu 'abvāt-i sulūs' have been employed to serve as headings for the various topics dealt with in the *maṭharawī*. The introduction consists of *hazār* and na't-a description of the Prophet's ascension (*mirāj*), and a glowing eulogium on the saint, Nizāmuddin Auliya, in which the poet stresses the importance of a spiritual guide for every novice setting forth on the path of truth and virtue, and describes how his own connection with the saint brought him not only peace and contentment but also worldly success and spiritual bliss.

The *First Sipūr* which corresponds to the top most sky (نهم آسمان) and which is the ninth counting from below then

<sup>1</sup> *Tughlaq Nāmeh*, p. 22



of it + it may change the wide jangling noise of the organ as told into the refined notes of an organ. Khurram substantiated his praise of India by setting two different arguments to prove that India is the garden of Eden where Adam resided before his fall such as the fertility and fruitfulness of its soil, the temperate nature of its climate and the presence of the peacock and the snake in it. Most of these arguments would of course appear peculiar to a sophisticated, modern reader but at the same time their naive ingenuity was very well calculated to appeal to his contemporaries and the poet's style in putting them forth is picturesque if not convincing. He then proceeds to establish India's superiority over all other countries in knowledge and learning. I know he says that in this land is unnumbered wisdom and learned ideas beyond compare. Science has been famous for philosophy but India is not devoid of that science. If we look closely we shall find all branches of philosophic knowledge here, such as logic, dogmatic theology and astronomy. Faith (superstition) is indeed the only manner of which the Hindus are ignorant. Physical mathematics astronomically the nature of the past and the future are known to them. In divinity or metaphysics, the Hindus are no doubt confused, but then so are all the peoples (except the Muslims). Yet even though they do not believe in our religion many of their beliefs resemble ours. They believe for instance in the unity and eternity of God, his power to create from nothingness and so on. They are thus really better than those who are atheists or dualists, or those who believe in Father and Son, or the anthropomorphists the "Deities" that were given. The materialists and the "Mushabbih" knowers. They do worship stones, trees, trees, and the sun, but they recognize that all these have been created by God, and adore them only because their ancestors did so. He then mentions two points which prove the superiority of the Indians.

- (1) Knowledge and learning are common and widespread among them.
- (2) They can speak all the languages of the world since y and every day.
- (3) Scholars from all parts of the world have come from time to time to study in India, but no Indian scholar has found it necessary to go abroad in quest of knowledge. Abu Ma'asir the famous astronomer of the 10th century A.D. for instance, came to India and



learned astronomy from Hindu Scholars at Benares, where he stayed for ten years.

- (4) The numerical system, especially the symbol zero, originated in India. As a matter of fact the word *hindassa* is a contracted form of 'hind (India) and *ssa* a famous Indian mathematician.
- (5) The wonderful book of wisdom, *Kalila wa Dimna*, was composed in India, and acquired fame all over the world having been translated into Persian, Turki, Tâzi (Arabic) and Dari.
- (6) The game of chess, similarly, was invented in India. The elaborate and intricate technique of this game has seldom been mastered by any one, and it holds a unique position among pastimes of a kindred nature.
- (7) Chess and *Kalila Dimna*, both being of Indian origin, have given this country a distinctive place among all lands and have become popular throughout the world.
- (8) Indian music, which is like a fire that fires the heart and the soul, is of a higher order than the music of any other country. No foreigner, even if he stayed in India for a number of years has been able to grasp its principles thoroughly or even to render a single melody correctly.
- (9) This music has a peculiar charm not only for human beings, but for animals also. Deer have been hypnotized and caught by means of music alone.
- (10) Lastly, in no other land is there a wizard like Khurrau, albeit a lowly and humble panegyrist of the great monarch.

\* Khurrau then proceeds to make some very interesting observations about the languages with which he was familiar. He claims that he knew several of them among which Arabic has a unique position on account of its being the language of the *Holy Quran*. It is, however a difficult language, and in spite of the fact that it has a systematized grammar, very few people have been able to acquire thorough proficiency in it. Turkish also has a regular grammar compiled chiefly for the benefit of officials, as Turkish is the court language in many lands and they are expected to know it. No one, however, has studied Turkish for the purpose of acquiring knowledge. In the Persian language there has not yet

have evolved any grammatical system and he himself would have liked to do this himself, but as every one knows Persian he it would be a blasphemy on his part to write the rules of grammar. Three languages he remarks further on are very important (1) Arabic which is an example of its genuine character. 2 Persian of Persia elegant and sweet with the flavor of honey and 3 Turkish. Persian namely Qizil's (light) dialect is one which originated in Qipchak and Tatar and spread in other lands. After making few remarks about the spread and fusion of languages he turns to India where he says the common language is Hindia but the Hindia is not the Hindia of the Hindus but the Hindia of the Hindus which has been language was also learnt by a few others. In these days he says every province of India has a peculiar dialect of its own. There is for instance Sindhi, Lahori, Kashmiri, Kutchi, Bengali, Gujarati, Marathi, Malabar, Oriya, Bengali and English. But in India there is no ground for the current language is the same. It is a language which has existed in India from ancient days and has been used for all kinds of speech. Then there is another language, more ancient than the Brahminic and unknown to the Brahmins named Sarmati. The Brahmins say it is a language and it is not every Brahmin who has mastered it as the language has a difficult grammatical system. They have four sacred books written in that language. These are called books and contain stories of their gods. A language like the hindu came there from the East. All other stories and religious literary books which are that require elegance of diction and display of talent are usually written in Sanskrit by the Brahmins and other cultured scholars. The language he mentions is pure is a language pure and although inferior to Arabic it is certainly superior to Persian (1841).

Some curious accounts of Indian animals and their current names are given below this. There are in the land, he says birds that can talk like human beings the parrot and the magpie (which) for instance other birds which come from the forest and the river for example about these stories several volumes have been written the parrot that speaks the bird which does not par in the ordinary manner a bird from the eye of the male attracted by the female being sufficient for matrimony and other birds who have been trained to perform wonderful tricks, like the crane, the eagle. Then there are humans that live in some parts performing strange behavior like the extremely stupid monkey who can distinguish between one coin and another and the dog and the elephant that resembles man in several respects. He then

gave me no remark. I had indeed learnt the legs of birds and beasts as well that I could understand their speech and I had experienced how the gods tell us things about men through them. Indeed I was still so virtuous and so young that if I tried to surpass them I would be the target of violation. But no such offence was taken for the future. I raised my ears to those of my surroundings.

He then gave some notion of magic and sorcery as practiced in India and describes how the Indians use various powers which have died of single persons how they can make a dead person speak how they can put a living person to sleep etc. a dead body and give it new life how they can kill a man by an imaginary dart and how by practicing these benefiting the Indian sages can live to the long age of a hundred or even two hundred years and more. A little he mentions astrology and an earth natural but there is one thing of which you should bear the reality. The story of Harsha part of the story either by himself or through a friend during his reign for he himself and a man fit to stand as a rich person. There is no doubt that when by the Emperor's best but helped him to make a great kingdom possessed the many of us would be eager enough in that manner. The whole concludes with a brief account of the death and capture of Harsha and the triumphal return of the royal crown from Arango. A ghazal brings the chapter with a dedication to the present readers to an end.

The Fourth *Aspade* written in Sanskrit is *Prana mahat* is introduced in the present chapter. It opens with a very picturesque description of a certain morning when Prana, a tall, tall, the poet and attracted him to write poems of various kind in Hindi. The whole is made of words of wisdom expressed in the characteristic traditions in the king the boy appeared the poet in the mountains and the general poet. The poet was not the desire of man is different state of events and the topic is interesting for the light it throws on the ideas of statecraft and the principles of society as they were understood in the poet's time. A short sketch and ghazal follow.

The Fifth *Aspade* is dedicated to Harsha the Master of the Arts and is written in the Sanskrit *Aspade mahat* and *mahat*. It begins with a glowing eulogy on Indian writer the business and reputation as connected with the events and signs of order in Harsha which he saw in his own land during the reign. He then proceeds to give a fairly lengthy description of a hunting trip by the king and the various animals beasts and birds which he saw and some of which he had by his trained

hawks, falcons and dogs. The wide range of animals mentioned with all their peculiarities and characteristics in a style which combines realism with poetic fantasy, would show that the poet himself must have been a devotee of the chase. A fairly long portion of the *Siphr* is then devoted to a dialogue between the royal bow and arrow. The dialogue beginning with mutual compliments ends in hot and vituperative words, when the chief armour-bearer of the king intervenes and brings about peace and reconciliation. This portion of the *Siphr* is no doubt rather dull, but it contains valuable information about the various kinds of arrows and bows then in use, as well as the different terms used in connection with the art of archery in the poet's age. Thus among the arrows he mentions the following —

etc. هوای، رستی، برگ بید، سوری، گره، تبرگر، بیک

while the bows are described as لاجی، چچی، ایک etc.

The *Siphr* ends in a *shaj* *nameh* followed by a *ghazal*.

In the *Sixth Siphr* which is ascribed to the sun the poet employs the hexametric *hazaj* (*maqrûr* or *mahdhûf*) and describes in a very artistic style the birth of Prince Mohammad, the son of Mubarak Shah, the happy position of the stars at that auspicious moment, and the presentation of nazars by the nobles on the occasion. He then proceeds to outline in minute detail the great benefits, spiritual and temporal, which will fall to the lot of the prince as he proceeds, step by step, to learn to decipher and to write the letters of the alphabet. He then prophesies great and noble achievements by the august baby in the realm of victory and conquest. The *Siphr* ends with a rather long *shaj* *nameh* and a *ghazal*.

The *Seventh Siphr* composed in the hexametric *rama* (*maqrûr*) is ascribed to Venus, and the poet, aptly enough, gives in it a very vivid and colourful account of the splendours of the spring season and the new year's day, the festivities on the birth of Prince Mohammad, the gorgeous arches and pavilions erected all over the city, the beautiful Persian and Indian dancing girls, the 'jashn' attended by all the nobles of the realm and wine and musical parties. These descriptions are very interesting and supply me with valuable information about the manner in which festive occasions were celebrated in the poet's days. Some of his pictures are reminiscent of certain passages in an earlier poem the *Qasid-al-Sa da'm*, and are curious specimens of poetic imagery

employed to give ordinary objects a romantic charm. It is, consequently not an easy thing to get any definite and comprehensive idea of some of the objects he has described. These are for instance, the musical instruments, several of which have been mentioned as if the only the thing the old the child and the doll. But after a careful study one should be in a position to derive the descriptions of the poetic elements which have been given or read these objects and to discover their meaning. The 4-year volume is beautiful also in and metaphors and some of the passages are of exceptional artistic beauty. The ladies dancing girls represent their forebears decorated with scarves and yellow the partings of their hair and with their decorated pointed heads in their most old in fine de-girl present a very charming picture.

In the 5-year *Sepia* the meter improved in hexameter hexameter although somewhat and much. It is dedicated to the planet Mercury. The 5-year opens with a description of the various scenes when the old is overcast with clouds but there is no rain and sun rain. The king goes out to play the game of shogun given with his warriors and gives a wonderful display of his art in that game being conversant with all its different forms. The introduction is followed by a long and long and serious dialogue between the king and the chief of the shogun. The king pointing to a error of the chief and the chief, however, has, expressing at first doubts and misgivings about the former's sincerity and devotion but being ultimately convinced of his wisdom and noble love. As the dialogue proceeds we can easily discern the real object of the poet, for he wishes before us step by step the doctrine and principles of mystic love and propounds the theory of endless love being the highest approach not only to human perfection but also to man's union with God the source and end of all love. The *Sepia* like all others, concludes in a short stanza and a gloss.

The 6-year *Sepia* which is also the last is in the hexameter meter although and much. It is dedicated to the moon, which the poet says is so close to the earth that he could run up to it and remove its rust with the burning of his poetry. He then subsequently describes a visit paid him by the Prince of the Five Planets who admired the poet's skill and acknowledged his superiority to himself. The poet then goes on to speak of the stimulation and activity of the art of poetry generally and boasts of the high position and eminence attained in that art by the poets of Japan in his time. On himself he says

The proof (of the excellence of my poetry) is this that only poetry which is really attractive can capture the imagination of the world like the sun and the moon, for (as it is so good) the common people and the elite are all capt up in its enjoyment. One copies a ghazal, another memorizes it and a third comforts himself by it in his sorrow.

In the present age among the poets of Persia only two have acquired fame. Sa'di and Hushai, both of whom are admittedly perfect adepts in the art of ghazal. But if you turn to other branches of poetry, you will find that their qualities are what they are, and I need hardly speak of other forms. My own poetry however is not bad. If there were any other nightingale in these countries, the world would have heard of it. But as there is none, their roses do not send out any fragrance. When we have thus disposed of the poets of Persia, let us celebrate the glory of De hi and this 'flowing magic'.

The poet concludes with excuses to the king for the 'numerous thorns that have crept in among the roses' and thanks (and for having spared him to complete the poem. He then gives in the form of a rhyme, the date of the composition of the poem and the total number of couplets in it. A ghazal concludes the *Sijahr* and the *Majma'at*.

### C. GENERAL FEATURES

Like almost all other poetical compositions of Khurasan the *Nak Sijahr* has been written in a simple but singularly graceful style. There are very few passages which require any great mental effort to comprehend their sense, and the poet has seldom, if ever, made use of strange and unfamiliar words, obscure allusions, complicated similes or far-fetched metaphors in which some of the other great Persian poets have so often indulged. There are, however, quite a large number of verses containing subtle quips and puns, Khurasan being apparently very fond of punning upon the double sense of certain words. In several cases, indeed, he has employed very skilfully the artifice known as *jund-i-tamm*, while other forms of this artifice, *jund*, are of common occurrence. It is in these verses that the average reader may occasionally meet with difficulties. This applies specially to certain portions of the poem, the third *Sijahr* for instance, where Khurasan has throughout tried to observe the artifice known as *nat* or *uzum-i-ras la yakam* and has consequently selected words capable of being interpreted in two different ways to serve as rhymes *qâfiya*, for his verse. Fortunately enough, however, such verses, large as

their number is, form only a small very small indeed portion of the whole poem, and the general sense of any particular passage is rarely obscured by their presence. The artifice, like other similar artifices which we come across occasionally has, moreover been used with great skill. There is no sign of affectation and the smooth and even flow of the poem is hardly ever started, or the spontaneity and naturalness of the narrative spoiled.

This simplicity and naturalness of style which in the case of a less gifted poet might have resulted in staidness and insipidity has given a peculiar charm to the poem and has enabled the author to narrate historical events in as straight and matter of fact a style as could possibly be consistent with poetic imagery and artistic beauty and it is precisely this feature which, while stamping the *Nah Sipahr* as a unique poetical work, makes it of immense value as an historical record of contemporary events. Mubarak Khān's reign was a very short one and the poet had really very scanty material to build up a glorious epic around it but the few political events on which the poet could lay his hands and on the score of which he could lavish praise upon that hapless monarch, have been manipulated with great skill and the poet has supplied with great care and fidelity many minor details which we could not trace in other works of history. He was not present personally in all the campaigns that the king and his favourite Khosro Khān undertook in the extreme south, but he got all the particulars which he has narrated from those who participated in these campaigns and who, therefore, had first hand knowledge of all that took place. This is evident from several references which he has made while relating the story of the great Khān's successes. Thus he says at one place.

من کرده ام مشکل فتح زاحل  
و دانندگان خراش و رنگ

and elsewhere

که من جان میگردانم آن که دیده  
که خان الخ \*

It may consequently be safely assumed that the *Nah Sipahr* is the most authentic history of Mubarak Khān's reign, at least of the earlier part of his reign, for the poet naturally has not dealt in it with the events which culminated in the murder of the king

and the verbal construction of the AMI family. The deficiency however has been fully supplied by both in two other poems the *Akshaya* parts of which were written after the death of Michael Smith and the *Yuganya* *Samadhi* which celebrates the achievement of his mission. *Janvishobhita* *Yuganya* the founder of the *Yuganya* *Aranyak*.

Irregularity in style and thought was almost a passion with Khosrau and as he drew forth of his in the shape of a poem more prominent. In the first poem the whole plan of the poem is original, as the poet has spun it up into a new web of his independent parts, each dedicated to a particular theme or episode or any one of the numerous themes and each dealing with a different topic. The second and a third were very much more reminiscent of the use of a different theme for each of the parts of the poem. The first poem is the second and third figures having been such as it was and to say French poet in a metaphorical sense Khosrau's poem. That this has resulted in the various parts of the poem ending differently, one third read, a complete but of the same form it is absolutely clear that Khosrau's poem has served to secure the balance and harmony of the poem that is compared to a long English poem and as a result of which some of the best poems in Persian poetry always fail to capture and maintain the interest of the reader. And that is not all. A closer study of the poem would also reveal that the writer chooses for each figure that is definite connection with the subject of that figure and in particular well suited for conveying it effectively. Thus in the other poem about the war between the king and his enemies he begins by pointing them in the metaphorical language in the first figure and then in the second in the third has a picture of a ship and a figure which convey the reader's mind. He then returns to the battle-charges group a line with a new wave of his and then through various descriptive parts and other various parts and figures in again. He then has the action of the horse's head the turning of the famous *Farsh* horse and the changing aspect of that against that. But when the poem turns to more serious subjects knowledge and learning as in the third figure the writer becomes calm and steady, and has a characteristic ring of authority in it. It again seems to be depicts a very strong message the intention for learning which elevated the birth of Prince M. Shamsud Din Khosrau's figure the writer is again somewhat speech and flowing. By a turn of his style that we are drawn away from the serious and learned discussion about Indian philosophy and there runs before our eyes the gorgeous



pavilions with their rich decorations and beautiful occupants, Indian and Persian dancers, who charm and captivate all beholders.

And it is not only the choice of metre, but also the choice of words that helps the poet to produce this kaleidoscopic effect. Khurram, a consummate artist in more than one sense, has devoted the utmost care to the selection of his words and phrases. With the help of a few choice and appropriate words in a couplet he can paint a whole picture before us. Nay he can even make us hear the melodious notes of the *chang* or the *rabab* and the rumbling sound of a drum. Consider, for instance, the following lines

چیت در پوشیده پر هی به تی تی بروسوی و دروسو پر هی

(describing the dancers in *Sipahr* VII)

دملمه دمک پوشیده دهان

or, according to a different version.

دهدیه دهل پوشیده دهان

(describing the sound of a drum)

I have said above that Khurram seldom employs intricate metaphors and far fetched similes, but this should not be taken to mean that he does not make use of such artifices at all. Simile and metaphor are the soul of poetry, particularly so in the case of oriental poetry and no poet, however great he might be, can afford to disdain these powerful aids to a graceful and picturesque style. But here again Khurram breaks away from the trodden path. He has not blindly copied the older masters, but his similes and metaphors are delightfully fresh and original. They are, moreover, often delicate and subtle, showing an extraordinarily keen perception and a true artistic sense, and yet there is no abstruseness or complexity about them. The reader will come across scores of beautiful similes on the pages of the *Nah Sipahr* but I venture to give a few instances below. It would, I am sure, be difficult, if not impossible, to match them from the works of the greatest Persian writers.

نرو رفت بنیاد و بر رفت کمر

چو بکرم وجود و جسم ار تکبر

بزار سم مرکب پای کویان  
گل چرب چون مسکه در پای حویان

---

همان چشمه خور باهر هوا در  
چو یکه چشم کرده عروسی بهادر

---

هم و پیش کوه ابر اراستان نمودی  
که مرده است آتش خاک مانده دودی

---

جانی یارست بر شد پیاده  
چو سوری که در طاس رخشان فتاده

---

چو باحه نرون سوی بر گستوانی  
درون برزه چون آتش از بیم جانی  
چو سیمابدان گشته آن کیه ویران  
برون سوی سحت و دروسوی لرزان

---

چو دید آن عریضت ر ترکان دینی  
دش گشت چون چشم ترکان چینی

---

حصاری که چون برگ نسول کنگر  
بکام فلک برده با چونه بر

---

کثرک بر دنامه شده کش حراسی  
ببازی و چوپک گری پیش حاسی

شد از جامه لعل دیوار کهنک  
چو در جقه صاحبی شخص چاهن

رو و در که در درج و دیگست مانده  
نگر کر کهان برده ریگست مانده

دیده ماهی پنه آب درون  
چون درم زر نه سیاب درون

آهونرا هراسی از حد پیش  
دیده درپوز داشته ی خویش  
گوی آن حمله خال روش یور  
دیده آهونست بر تن یور

گل سرش بریر سبز پرنک  
بنک زر پروی سبز ارنک  
یا بر اندام ماه فر خاری  
گل زر بر قبا ری نگاری

زان دوگل دستار چه هر پای کوب  
 صبره را کرده از دل پاک روب  
 عالمی حیران بهر نظاره  
 زان دوپاره ابر بر مه پاره

---

بن ز بینی گوهری آویخته  
 گوهری از حنجری آویخته  
 او جواهر بر جبین آراسته  
 همچو انجم بر مه ناکسته

---

غمزه چون بار شکاری میدگیر  
 زلف چون هندوی دفرمان پدیر

---

در ابر فراشتک باری  
 چون بر کمره لعینان نحاری

---

بسط بهجان چو دوان فتراک  
 مصیق کانه چو ریش اتراک

---

بکوه ابر گوئی ز باد خراسان  
 بزم بسته با دامن کوه و امان  
 گر آتش و خارا شود آشکارا  
 همی گشته دود آشکارا ز خارا

---

بریز مژه چشمة کوه حفته  
مژه بر رتم چشمها را بهمه

---

روان می بردند کهسار و شخ  
بدانسانکه کشت نمود را ملخ

---

چتر زین هر یکی حورشید تاب  
آفتابی سایه بان آفتاب

---

آهن سبز و گهرهای سفید  
همچو ششم قطرها بر برگ بید

---

مثل گفت من آمد به هنر  
جور حالی و منع ز ریز  
نطق بی اصل چو در سینه حیا  
صیت ن راست چو در چاه صد

---

مشک من گشت برابر کافور  
گشت پوشیده دخان را آب نور

---

تنی از طاعت دینی بیگانه  
کعبه بیرون و درون بتخانه  
طاعتی چه به مشک آلوده  
عصمتی بر رخ فسق آموده

---

نیشکر زارها سراپا سیر  
 نیشکر لعل و جامه بالا سیر  
 گوشت آراست لعلت کشمیر  
 قصی لعل زهر سبز حریر

---

بند که شد آغور بسیمی نطع  
 برگ خمره و گاز زر در قطع

---

دینه بند گلار برگ سیر در  
 راست چول منقار منوطی زیر در

The classical conception of a great poet in the East has been radically different from that in the West. According to the principle universally accepted in eastern countries poetry is not only an art but also a science—that its object is not only to amuse and divert but also to educate and instruct, and so great oriental poets had to be thoroughly well-versed in the various sciences, or at least to have a passable knowledge of them. Thus even some of the abstruse sciences, like philosophy, mathematics and astronomy, were considered to be essential parts of the intellectual outfit of a poet who aspired to greatness. Poetry, however, could never be subservient to scholarship, and it is only in very rare cases that we find true poetic genius combined with erudite learning. The result has been that, although ambitious Persian poets, ever since the days of Anwarī and Khāqānī have tried to impart dignity and grandeur to their verse by a show of learning, very few of them have really succeeded in preserving that spontaneity and freshness which alone can make a poem attractive. In some cases, indeed, the result has been disastrous. There are poems which read more like versified learned discourses, frequently so abstruse as to be like riddles to a person of average intellect, and which thereby have no æsthetic or artistic value at all.

Khurram was no exception to the general rule. He had, as he confesses himself, made a very careful study of the works of the earlier masters and had tried to emulate them. He could not,

therefore, remain unaffected by the old traditions of Persian poetry which for one thing, were not so old in his time and still held unabated sway over the popular mind. He knew several languages and was well versed in many sciences. It was therefore, only natural that he should occasionally be tempted to indulge in a display of learning. But like a true poet he was fully conscious of the fact that although knowledge and learning could enrich and exalt poetry they could not govern it: that poetry should not be looked upon as a mere medium for the expression of scholarly thoughts, a simple hand mason standing upon the god-like of learning. He realised that a poet's main concern ought to be to make his compositions as artistic and full of æsthetic beauty as possible, that he should never sacrifice spontaneity and freshness at the altar of pedantry and that a poet is never so great to the extent to which he succeeds in keeping his erudition in the background, so that while making a judicious use of it he never lets it overshadow the artistic beauty of his compositions.

The reader will find several passages in the *Nuh Shikr* where Khwāss has dealt with philosophic subjects, others in which he has displayed his knowledge of astronomy and astrology and still others which treat of different arts like music, the game of polo (*changa*) or archery and hunting, and he will be struck by the remarkably easy flow and naturalness that distinguish these passages. There seems to be no affectation, no traces of undue labour or introduction of redundant words or unpoetic rhymes. The verse flows so smooth and natural, so unhampered and unobstructed. Words appear to come to the poet's pen as if by magic and they enable him to render the most complex ideas in as facile a manner as the frivolous ones. The following extracts, taken at random from the different chapters of the poem will serve to illustrate my point —

(در حمد)

چه دند کسی داسری پرده چسب  
شلسند زار این پرده کجست  
گر انجم نگارند مردم است  
کالاش نگارند انجم لب

و از چرخ و انجم موبید زاد  
 بنا عنصر و چرخ را او نهاد  
 تنی را که با جان و دل سازدش  
 ر گل سازد و بار گل سازدش  
 هر آن بی کش از گل نمودار کرد  
 به بیسار کاری پدیدار کرد  
 چو بارش نه گل نهان میکند  
 در آن نیز کار بست ران میکند  
 دهد جان و بستاند آن داده بار  
 کسی در نیابد درین پرده رار  
 درین رشته کردند و چشش بسی  
 سر رشته نامد بانست کسی

---

همه نقش هستی با سبب داد  
 درو چشم پیله را جواب داد  
 به جامه بزد بافته پیله کار  
 نه نان پخته روید بهر کشت زار  
 گر اسباب صنعت محفل شود  
 هر ضایع و سار مهمل شود  
 درخت از دهد کرمی آرمسته  
 شود رخت کار از بیان خامسته  
 و گر از قیسه رفت از شهر  
 هم آهن هم آهنگر افتد ز کار



چو درکار هر دو روانی نمند  
 گویدار صبح خدای بماند  
 همه کارهایی که در یافته است  
 مسلسل یک اندر دیگر یافته است

( در معراج نبوی )

بصدر شرف قلمیان خاستند  
 ز دفر دو رف بهرش آراستند  
 چو در عالم آشنائی رسید  
 بوندش ز قرب خدائی رسید  
 چو بر قباب قوسین شد در حضور  
 بپوشید شان نوری از تویی نور  
 چو در پایه فرق و تمیز بود  
 مثالی ز جسمیتش نیز بود  
 همگی چو لا سویی او گام کرد  
 همه مایه جشش آشام کرد  
 چو تارست با حوشش بروی رسید  
 بروی آمد از حوشش و دروی رسید  
 چو رفت از میان زحمت کایات  
 در ایوان وحدت یکی شد دو دات

( در جوی بادشاه )

چو شد بهم روز آن محالک فرور  
 شدش بنده حد خسرو بیروز

اسد بود طالع خوره شکار  
 کز شیر دهلیز شه کرد عار  
 چو بر رفت بر شیر پایه سریر  
 شد از بس طوب مشتری شیرگیر  
 تپی داشت حوشه همه دانه گاه  
 که در دانا چشم از برم شاه  
 دسب در قرارو شده نور سنج  
 که بر شه مشاند چو در پاش گنج  
 چو سهم شه از عقرب افکنده نیش  
 برون راند افسونگر را ز پیش  
 کبان نیز قصبه نه داده بکمی  
 که سلطان کند قبض بر قصبه پس  
 به بر هم شبان جز بوارش نداد  
 که نو گشت در دهر زعی انباد  
 رحل دلو را داده رشته دراز  
 که آب آرد از بهر راهش فرار  
 بماهی ازین جهد بنشسته ماه  
 که تا ماه و ماهی رسد امر شاه

(در صفت اقبالندی و تربیب پادشاهان)

کسی که پادشاه خواست کردن بلندش  
 به چشم بر درگاه کسب از جسدش  
 بدلهای نیک اختران راه یابد  
 چو اختر که جا در شرقگاه یابد

بر آرد به تقین اقبال کاری  
 که بر مقبلانش بود اعتباری  
 نه هر مدبری را بود هست حواصن  
 که عزت پذیرد بذلهاق شاهان  
 نه آن قدر باشد چو آهکنه  
 که بر حاتم ملک گردد نگینه  
 بسی در درویشان چو حورشید گردد  
 یکی لایق تاج چمشید گردد  
 پنهان کند شیشه گر صد هران  
 یکی دسکه دهد از قاعداران  
 بسی باز باشد که صیاد گیرد  
 یکی در دل شاه عزت پذیرد  
 کسی کش کند اهل دوله نگاهی  
 صبور شود، گر بود برگ گاهی  
 چه بیکو زدند این مثل هوشمندان  
 که اکبر همنست چشم بندان  
 نظر خود بود کیمیا خسرو را  
 ولی قابلی نیز می دید آنرا  
 بسی نابحور مسک را قوت گردد  
 وی مسک شایسته یاقوت گردد

(در بیان مصیبتی که بهارنگل داشت آمده)

موی جامه ابریشمین هندو  
 که یک گر شود ده کشید در دوا

و بس لطف ده گر بدیده بگنجد  
 که دیده ر گنجیندن آن درجند  
 نه زو بگذرد هم نه آبی نه چربی  
 نه چون قطره آب بیکان حری  
 و حسد نه اندک که یک دشت و جنگل  
 که رو جنگلی بوی گیرد چو حسد  
 دیگر تحسبا لایق محبت شاهان  
 طرب زای چو نامه بنگاهان  
 صد و اند پس دوان میکرو  
 پس بروج فلک در دودو  
 چو جوزا و میزان بتک باد سرکش  
 چو شیر و چو سرطان برزم آب و آتش  
 نه و دو هر راسپ تازی که هر یک  
 بچینه دل کوه کرده مشک  
 شگسرف ازدهای و ب کوهساری  
 صوبی برون جستند از کام ماری  
 تگ و گلی آسوده چون عیش غافل  
 خور و حوی شاهسه چون کار عاقل

(سپاسم رای ارتگل در بندرت و عفو خواهی)

حدا آن نوریده را ریده دارد	که بریده خود را نواریده دارد
شاید دران بز نظر تیر کردن	که پروردش باشد از بهر خوردن
یکی کر نظر تیر کردن بخیرد	کسی حنجر تیر بهرش چه گیرد

من دودھی گوئی آتش نظیرم      که هم زنده گردم بدم هم بپریم  
دسی داد باید که تا زنده بایم      که تا زنده بایم که تا زنده بایم

( در مذهب هندو )

هندو اراں طایفه بسیار نکو      کش نکانیست بدادار نکو  
ملک وجودش سخن دهری حسن      برهن از هسیق او زانده نفس  
ار ثویه بدوئی رفته سخن      گفته یکی هندو و مکر نه بکن  
عیسویان روح و ولد بسته برو      هندو اریں جس نه پیوسته برو  
قوم عجم رزم جسم زده      برهنان ی دم اریں قسم زد  
ختریان هفت خدا کرده یقین      هندوئی توحید سرا مکر اریں  
عصریان چار خدا یرده گمان      گفته یکی هندو و ثابت چمان  
قوم مشیه سوی تشبیه شده      هندو اریهانش بتزیه شده  
خلق دگر نور و طعم خوانده بدل      هندو ارینها همه پیوند گیل

( در حرمت هرپال دیو )

کرد اشارت که بر آن خاصیه شده  
راند ملک قینغای یغده سیه  
گشت روان حچومیه کرده کشش  
تا ر زمین لاله دعاوند ز کشش  
رفت چو پهلوی روی آن پهلوی دین  
و هم اراں گوشه برون زد و کمین  
کرد بناموس دو سه حمله گری  
ولست چو بر چرخه شه کیکه دری

چند سواری ز دلبران مرا  
 غرق کشیده نمی پلاد گرا  
 بر صف او زد ز کمان سهم زبان  
 نجات سوارش بسوی کوه عنان  
 پیش صف گیر و صف دیں رهش  
 باد روان بسته جهنم محش  
 تیغ بحولان چو رهای ر سقر  
 حربه در افشان چو زبانا ز قبر  
 تیر کلیدی شده بر هر جگری  
 بار همکسرد بهر سوش دری

### حکایت

باد بیکه سیر بکوهی بلند  
 گفت که این سنگ و سکوئی تو چند  
 آنکه نگردد به پادشاه و شهر  
 چهره ندارد ر نمایش دهر  
 کوه جویش بیدا گفت بر  
 کای تک و پویب همه دور و درار  
 حاصل گشت چو غیری نهیست  
 بر همه گشتن به طریق نهیست  
 بر سر این هر دو دران کارزار  
 بود حکیمی به نمایش کار

گفت هم را ده بمودار خویش  
 هست خرض برترش کار خویش  
 لیک اگر حاسب انصاف رواست  
 هر صفتی در محل خود نکو است  
 کوه که نامش بگرایست نشر  
 جیش ناچار کند روز حشر  
 باد که در رویش حرمن خوش است  
 حرمن آتش رده را آتشی است  
 (در مرحمت بر زبردستان)

نیست کسی کو ز دل مست خویش  
 روز بیارد بهر دست خویش  
 صحره که از پسره پنهان پرید  
 ترک خطا شد چو بکرمان رسید  
 شعبه چراند چو دشتان برور  
 ورنه لکنم میر بمبرد چو مور  
 وانکه تو پیش توالتا تری  
 باشد ازو پیش توانا تری  
 نیست مپی قصد صعیف از درشت  
 مورچه را پیل بعدا نکشت  
 هرچه تو بر بنده کی در محبت  
 بر تو کند آن که جد وند تست  
 خشم ملک کلفت او بر تو ثابت  
 پاسخ آن دان که غلام بر تو یافت

To these examples the readers should certainly be able to add many more from the pages of the *Nak Sipihr*, which is sure to provide them with endless aesthetic pleasure. It is unnecessary to prolong these introductory remarks any farther, as I think enough has been said to indicate the salient features and the chief merits of this valuable work. The text of the mathnawi is now before the readers. Let them turn to it and judge for themselves.





هوائی بم برقی از تیر مقابل دستی

هور بم آفتاب و حاتم ستاره نور

## حرف یا

یاریدن :- معنی کفیدن و آهنگ کردن

و دست فراز کردن سرین چیزی

پاسا : غفل و غارت ( سرک )

پزاق :- اسعه و ساز و سامان سپاه

پزک :- پهنج اول و ثانی مقدمه لنگر

و پیرو سپاه م ک مجنون و لیلی

عن ۱۲۳

سلطان به بزرگ جنبه رانده

لنگر پزاق باز مانده

یک انداز :- خبر کاری و دها که بکار

دنیال مید اندازند و دیگر باز احتیاج

باشد و حد انداز آنکه حد مید

انگند، م ک شواهن و تیر قادر

شنان یا آنکه یک انداز بود هرا را

پوشیده مروت که ابر چشم بر هشت

بهشت ص ۲۹

هر یک انداز را هم بیوست

پس بر آهو روانه کرد ز شست

یگلان : معنی یک و یگانه و کسان

یلان :- دایره و پهلوانان

یله کردن :- پوشده کردن انداختن

و دها کردن

## حرف هاء هوز

هرجا - کوه شدن بتوشی رام  
چو من کوه نگیرد آرام  
کوه عشق گوی و بیت اسب، موس  
عشق سرکش و دلم، عشق شایسته  
خوبی، مراد ایکه هر بیت اسب بد از  
موسی خلیج و شفا گرد و بجای قرار  
گود، ولی من چنان کوه هستم که هرگز  
آرام نگیرم (از زبان کوی چرکال)

هفت تو نامه و هفتدانه رواق  
و هفت عراب پس هر سه عشق  
عزت آسمان

هفت مسجد پس کتاه از هفت اقلیم  
همگنان پس جمع همگی، همه جماعت حاضرند  
هفت ر - عشق ندید و دیده، م ک  
هفتی من ۲۴۲

هر شاه درین آندیشه تحصیل  
هفتار از رحل بیرون رود پیل  
و نیز بخون و لیلی من ۲۶

شد پیوه هر دوش شمشیر  
از وی ترهی مگر بهتار  
و اینجا من ۲۳

در حله مشر مبارز عام  
هفتار به یون و پیش و کام  
و مطلع من ۲۲

مرد که او تجربه کار کرد  
خرج همه چیز بهتار کرد  
۲۲

نه و سبع پس مراد از نه آسمان و هفت  
اقلیم

نوارش بود شرط تا زنده مانم  
کند تا زنده مانم نه تا زنده مانم  
یعنی مرا دلاسا باید کرد تا که زنده بمانم  
و زنده خدمت هرگز تا زنده ای نماند  
آوند، بام

## حرف و او

وام پس مراد نام و ک سنگ سواران  
برده بیل وام

وانکه هرچه یجا بیاید سخن  
گشت نو نیست بدین دهر کهن  
بیاد سخن متعلق است به تو گفت  
در مصرعه نانی بدین بیاد سخن که درین  
ولایت برگشت منش درون جهان قدیم  
یافته بود ولی عروض مصرعه اول  
ناقص است

ویدل - سخن کشیدن سواره دو برج  
لمساعد، چنانچه دیال آفتاب در دیار  
باشد و دیال کمر دو چندی و دیال  
مطاره دو لوس، م ک - خوانین: اما  
نیز در یک برج دیال لوس گزینار  
آمده بود

و حال پس بالشریک گل تنگ که دستور  
در ری و اماند

## خرف نون

ناشته است به ای به نفس از شدن  
که عطف نفس است و از است  
و شبن و شهر آن

نای به — یکی از آلات موسیقی و بعضی  
سلح و گلو و نای هندی بظاهر مراد  
از نای سپه رنگ

نصب بودن به — بازی برهان زیرا که نصب  
بالتحرک در بازی رده ملاک کشید  
بر حلت باشد

نژدندی به — آلوده و خنثی

نسیج به — نوعی از حریر دربانته و بهیم  
فارسی نیز آمده

نفس چون دیو بود مستولی  
دیو نیز آمده کاسع قولی

کاسع قول یعنی که قول من شنو یعنی  
نفس مرا حرم گرد که سخن مرا بشنو  
و بر من چون دیر طالب و پیرو  
آمده است

نقره پا به — حرفه خند ساز پای و جاکوری  
آبی از جنس بطه م که ایران من به  
گفته خند از به بطه نقره ساری  
در بطه خند پای شده نقره پا

نقش و جاد به — یعنی شکل و صورت  
م که مطلع من به

دیدن آخر که شکل و جاد  
پای ز گل بازه شود لب ز باد

نگو کرد پیروژه و زر گرفتش  
مگر چرخ پیروژه دو بر گرفتش  
یعنی گرفتار کرد حصار که بزرگ پیروژه  
و دو ملون است چنان می نماید که چرخ  
پیروژه رنگ او را در بر گرفته است  
نما به — مثال و نمونه نیک : این نمائی  
که از ساعت دم

نمازی به — بحسن پاک و صالح

نمودار به — نمونه و مثال خبیث و صورت  
نموده نمودار کوس از نمونه  
بمعنی مسی گنبدی واژگونه  
یعنی کوس هموار گنبدی یادگونه از  
من است که پر از فضل است

نه بارگاه به — مراد از نه ملک

نه سپهر به — نه کوه خلک که از بالا بدین  
رتیب آمده، فلک الإلّاه، فلک  
ثوات، فلک دحل، فلک مقوی،  
فلک نفس، فلک مرغ، فلک ذره،  
فلک قطارد، و فلک ماه

نه کاسه گردون و نه گنبد — معنیان

معمود است که قوت و سوزن فروخت مغربی است — نوعی از متجذبات که احاطی

از دایره مغرب باشد

معمودان : سباهان که عاصه سلطان باشد

مقوی است — یعنی لول، خواناننده، تعلیم

کتابه قرآن مطلق را

مسلک گنجینه — مراد از نظامی گنجوی

متجذبات است — فلاسفه بزرگ بر سر چوبی

تصیه کرده برای سنگ انداختن بر قلعه

و حصار

منقلب است — مقابل ثلثه، بری که در طالع

از کاری راست و دوسه یابد

مها است — جمع من که و ذیمه معروف

مواحب است — وجه معاش یا مشاعره مفروضه

مهدی بستن : یعنی گهواره را میا ساختن

و در گهواره نشاندن کودک را

مهره کاغذ است — مهره که پدر کاغذ را

جلا کنند م ک قرص من ۳۳۰

آنکه مهین مهره او را بگیر

و آنکه کین پیش او با شکر

به دو : کنایه از هرگاه و در این است

نس

شبه در سه نو نقشه کرده

بدوی به نو بسته کرده

مستین است — میلی آهنی که بر این تراشیدن سنگ

و سوراخ کردن در وی بکار آید و آرا

چندی سائل گویند

بجز چهار تویی فلک و مدوحت

دوین بیت اشاوره است بدون مسبحه

که در پیراهن او مانده بود واهی که او را

بر آستان می بردند و چون آن سوزن

از نسیم خلاقی منبره بود او را بالاتر

از آستان چو دم نتوانسته بود و صاحب

بیانده ام ک مطلع من ۱۰۰

کی دره دین ده بگراتی نمی

لنگر جی چو شود سوزی

مشبک کردن است — رشته و سوراخ کردن

مشبه است — گروهی که خدا را بر شب

انسان پندارد

مشکلی در منه بوده است اگر

چرخ حل کرده میان دو قعر

یعنی از اعداد لفظ حل و در بار اعداد

لفظ لمره من مطربه بمامل آید چنانچه

$$28 + 72 = 100$$

مطربان هندوی و پارسی

گرد قبه چارسویش چاروی

چاروی یعنی سه چار که بعضی من

و چهار و معنی بیت ظاهر است

معلق زدن است — واژگون گفتن برهت

باز راست شدن که بهندی کلا گردند

مثل کبوتر و بازپر

مرغش است — بالغم غری از کبوتر که در هوا  
معلق رند

سوز نگیوش است — روی از دهان خوشبوی  
و جدار آلف و خط

سرخ مسیحا است — خطاش با شیبه گزند  
که مسیحا مرغی به شکل خطاش ساخته  
در وی نمید و او چناندار شد ولی چون  
مقط را فراموش کرده بود باز نبرد

مرغبول است — موی پیچیده چون موی  
دلف و خط

مری است — بکسر اول و ثانی یعنی چند  
و معارنه و از دست مری کردن یا جسی  
با کسی یعنی معارض شدن خود یا معری  
عسری نمودن یا وی

مردانشی و چون دیلان برند  
کنز اوج رضا جبرئیلان برند  
یعنی مرغان او چون دیلان دیگر نه برند  
بلکه از اوج رضا صحر جبرئیل ببرند  
و — تراند که چنین باشد : مردانش  
بی چون دیلان برند بی برن حصی  
قطع مافک کردن

مسککه است — مرغی بالغ زبده را گویند  
ولی اینجا ظاهر بالکسر چیزی مشکوبی  
که زبان مثل ساق بر پای چند

ماشوره است — لی زبان نمی که جولاهاکان  
و زبان بر پیچیده در ماکر است و مطلق  
نوبه را نیز گویند

ماه محشوب است — ماهی که (الفتح) از صحر  
و شعبه ساخته بود که آنرا ماه متع  
وز گویند

مترس — یعنی اول و سکون ثانی و فتح  
ثالث دپیری که گره اگره لشکر بر آورد  
برای حفظ او یا جهت گردان مله

میسیم . . . کرده پیچیده که جسم داری تنالی را  
قابل اند

مرا خود پدر شد دربی ره دلایل  
کده می داد زر هم قراؤوت پیل  
مک عنوان پیش ازین که عوده  
در بخش یک پیار زد عده و آن بعضی  
گران در جهان مثل شد این جهانگیر  
درهائی بخشش را عداوت بر کعبه  
که ازان گران تر باشد پلای گرانبر  
و فرمود تا در کفی وزن کردند و م  
سنگ آن زد باطن دادند

مرده رنگ است — چیزی که از مرده پای  
ماند، میراث و چیزی صاف و پاکله  
مک مجنون و لیلی ص ۱۰۰

خوشدل شدت چو کودک از قد  
زین صرۃ مرده رنگ تا چند

گرد مسوره:— صفت است که مسره  
گردش حکم و لولم باشد و نیز گناه  
از گوی باشد و م ک شقیه ص ۱۰۰۰  
از دست بر لعلب گوی آمان گرد  
پسان گرد مسره لوسن گرد

## حرف لام

لایه:— تالی و چاپسی  
لاخ:— بازی و مول و طراف  
لاهره:— (خندی) نوحی از کف  
لعلجه:— خوشبوین چله هم آمیخته  
که می بویند  
لعبتان بازی:— ننگ بازی و م ک  
لعلجه ص ۱۰۰۰ مقلان بازی  
لک لک:— یعنی لکه بر لکه و لکی  
لله قند است برابر صد هزار  
لور:— نوحی از کف  
لور و لور:— زمین سیلاب آکنده

## حرف میم

مادر اندک:— صفت و تیره  
ماده را اصل و طرح مشهوره  
می لیکر مادر اندک سیاه و سفید است  
و مشهور هم از لورج اوست و ماده را  
اصل است (معموره = مشهوره) و مرن  
بیست مرتبه مراتب القدر است

کلگون:— نام اسب خسرو پرویز  
و مطلق اسب سرخ رنگ

گنبد کردن:— چیدن اسب و غیر آن  
بر چهار پا

گنبد نا برگ:— یعنی که شبیه به برگ  
گنبد نا باشد و آن سبزه معروف است

گزارایه — شوک ر و گزاراد عینی  
 دلیوان — گزازی کردن دلوری کردن یا باز  
 و تبحر بودن

گربه بید — نوحی از بید که برگزاش  
 به پنجه گربه مانند — گز قران من به  
 گربه بید از حمل بسته  
 گشت لک عوار و گشتک خورده  
 و اینجا من  
 گربه بید از گل نعل و بید  
 گربه مشکین شده در مشکه بید

گرچه که او نعمت فردوس بدش  
 در ز منی هند مشاهد میشدش  
 بی آلاهی که در شکش بود هرچه  
 که از از نعمت فردوس بود با اینهمه  
 دلش نهد که آنرا در زمین هند بشعاند  
 ای برون هند یابر حرمت این دیار  
 دو در در

گرد پالش — پالش خورده که در  
 و شمار نهند

گر دل مجروح نداری ز بار  
 نیست سکن چارچه پاری ز کار  
 چارچه — عین عضوی از بدن — پس اگر  
 حلقه از حلقه بار مجروح — عین عضوی را  
 از کار معطل بگردان که این فعل سوری  
 نداده و بر صدق حقی دلالت  
 نغزاند کرد

گوتاه یا — جانوری مثل گور که حال  
 سیه دارد

گوز — بالفتح غور و سرشت  
 کوس — برادر مجهول یا معروف میت  
 و اینجا و اشاره

گوده — هندی گوزی  
 کوه بپیان افکنیدن — چندی دشوار  
 و گران در راه کسی سایل بودن  
 کید نخست — کید بالکسر عطف کیدار  
 که یکی از داهیای هند بود معاصر  
 اسکندر و مراد از لغت هجم  
 کیمخت — بهم خالنه نوحی از جرم  
 سیاه و سرخ که از ساغری اسپ و غیر  
 گیرد

## حرف گاف فارسی

گاز — دندان و مقراض برای قطع  
 ند و سم

گاز شمع — مقراض که دندان سر شمع  
 و نگردد، گنگی

گاه — عین نعمت یا گهراده

گدازا — عین گدوان و اندیشه  
 گدارا شد

گدر — عین گدرگاه، س که مدافعه  
 آبی درون بر کند



کز لک :- بکر کاف با صبح کاف  
فارس قلندرانی کاف سرور

کشاد کردن یا کشادی کردن :-

شوق و بهائی برود، طرز و لاغ  
کردن، ن ک مرا گفته من ک  
من کفای

کلال :- بهم اول کرده گره، م ک  
چون و بیل

چون رحمت کلال خاک باشد

از عقب دیش به پاک باشد

کلتنه :- بافتن، محبتی کرنا و باصور

و از پست کلتنه پر (دعای از کوران)

و مار کلتنه هم، ن ک آیین کبری

(نسخه آیین عشقازی)

کمان صنگ پی :- کتاپه از ابرو،  
ن ک صنگ پی

کمان و ششم :- لوس نوح و کمان بهمن  
پد گزند

کمان مشغولی :- مراد از برج لوس  
که خانه مشغول است

کمانه :- کال هر بین مقب که بخاران  
بکار دارند

کنده :- بالغم خوب بزرگ و صغیر که  
بر پای بمرمان چند یا نصاب گوشه

بر نوبه کند

کبر :- یک از دانهایی هند و تواند

که کتر باقرن باشد و مراد از کتاری

که یکی از لغات هند چندی است

کپی :- برون، میون

کشاره :- (هندی) شصت شصت ماند

که پیش از اعلانی هند داشتند

کتال :- به تقدید نا و نصیب از لوی  
از جامه پارک که از پوست گیاهی ساخته

کوپان یا کوپان :- بکر کاف

دعای از پارچه سبزه و به لبح کاف

محبتی پنه معروف

کردن :- محبتی شدن، ن ک

م از خاک نعل آهنی کرده بود

خیار آسمان را زمین کرده بود

کری :- دوی از دای بزرگ

کمره :- بهم اول و فتح نامی به است  
و شد

کوشک :- آهن سر یک پهلوان که آتزا

تکک پد گزند و خوب یکی بر این  
واقع طبل و غیره

کژک بر دامنه شده کش خراسی

پیار و چوپک گری پوش محبتی  
کش خرام محبتی یک خرام بزرگ جیم

بهمن بدل شود و مراد از دای پوس

عام که بر سر دامنه باشد و این تعبیه  
است لطیف و نادر

قندری:— بضم قاف و ذال جانوریست مثل  
روبان و پرست او که سلاطین پرستند  
و کلاه سارند، م ک قرائ ص ۲۲  
در کلاه قهقهه قندری مقیم  
حکایت مر بر سر آندند و بیم

قندری کز زر شده آراسته  
زرد گل قندش بگردش خاسته  
تصحیح مصرعه ذانی قنوار است، بظاهر  
شعر و رنگ سیاه قند و رنگ زرد در را  
زرد گل و سیاهی دیگر سیاه و رنگ  
شبه کند

قتلی:— (ترکی لانتکل) زبان اولوس  
یا قبيلة رکان که بدین نام موسوم بودند  
و از ترکان هرق بودند، نک ترکان اتر

## حرف کاف

کلب گردد چو سیم نا بالا  
سهر ابرد یقینش بالا  
یعنی آب که از شدت سرما به سرد  
چون سیم با بالا یعنی خام می ماند  
و بالایی او میرد یقینش (سرما  
بکشد) بجایده است، و این اشاره است  
به حدیث بسوی که گرما ضرر رساند  
و سرما بکشد م ک

آنکه بگرماسد همان دجش و پس  
لیک شود گفته در سرما همه کس  
و در لفظ بالا نکات است لطیف زیرا که  
بالا یعنی سرما را بگیرند

لر و ختن:— طبع ابرو ختن، نک  
میجا که فوت در سوزن مروی  
قوله:— بفتح اول و کسر ثانی خوب  
و خور، ستوده تر

قوله:— بضم اول روی که در ۱۰۰  
حواصی نایند و در آمدن حصول  
جاکه در ۱ و بعضی دستار و در مال  
و گرد و جامه بخورده نیز

## حرف قاف

قاب قوسین:— مقدار در کلب، اشاره  
بآیه قرآنی و کلب قاب قوسین او اوی  
قراپه:— تشدید را یا بتخفیف او سراسی  
شیعة شراب

قربانی:— مالمع نوالی که در رکشی  
دوخته جایز در گرد آید  
قصب:— کتان نخل و رم

قفا:— مالمع سبیل که برگردانند، م ک  
عزبان لاجرم یاد بقضاء محتش میراند  
(یعنی ابرو)

قلب:— معنی قلب فکر یا مطلق  
فکر و مراد از قلب هیاتی فکر  
حیات الدین این

قماط:— بالکسر سس و پای شد کورک  
گودارگی

## حرف عین

عارضی :- معنی مرض و عده و عهد

کشفه تفکر، بخشش طرح

عبره :- بالفتح معنی عبور و بالکسر

معنی حصول که از کفای مشتاق گویند

عزاده :- آله حصار حور در از معنی

عروسک :- معنی کوچک نیز از آلات

حصار

عشق، غرضی به عشق باز است

حون خوردن عذر بی کم است

تواند که مصرعه مانی چنین باشد چون

خون زب طوری عارضه، یعنی عشق

غرضی موجب با پاکی است، چه بی عاری

به معنی با پاکی است چنانکه عاری

معنی پاک

عصبر دانی :- ماه پرستان که چهار عنصر

را پیرشته

هوان :- بالفتح سرنگه شنه سلطان

و بر روی به تشدید و او آید

عاقله :- در مقام

حضرت گر :- معنی هرائم خوان می

افسرنگر، و هرائم جمع جرعه الفوا

و ادویه که راجع احتیاج جن و پری

توانند

## حرف غین

غری :- دار باز یا وس باز، بازگر که

پندی مد گویند

غزوان :- بالکسر جمع غر جوان

یا آرمندگان

غزوی :- بکسر او و ثانی آنگ و فریاد

غریون صدور آرد

غری :- بالغم گرومی از برکان معروفه

و نام زبان ایشان نیز، و در مصرعه

چون غز گشته بناوت میش اشارت است

به آنها که برکان به کار گامیش و جو

آن مگر فراوان می

گفتن گامیش بدشتی فراخ

در کف شاد مانده بکامی شاخ

غضبان :- بالفتح سنگ که از معنی

سری لطف نعم اندازد و بر روی معنی

غضبان معروف

## حرف فا

فته :- معنی مفتون، نک چنان مکن

فته در کار خویش

فراشتک :- لایزال که فراشت و پرست

و پرستشک نیز گویند

## حرف ط

طهرم — خانه جریحه و خانه بلند  
و بالاخانه یعنی یا هم را  
طاسک — طاس خورد

طراز گوهریمای — بظاهر سیه گوی که  
از افسون و داروی خود دردمانرا بد  
کبان گوهر اندارد

طوفه دروایی که کف پر گوهرش  
معبری هم کشتنی و هم معبرش  
یعنی جام شراب طوفه درواییست که کف  
او پر گوهر است و طوفه معبری ای  
چنان عبور است که هم کفش است  
و هم حصول او، هر چند که معبر معنی  
عبور یا حصول کشتن استعاره است، این  
مفهوم درین بیت خسرو بلخی است،  
م که قرآن ص ۱۷۲

بسک در کف گهر انگیز گفت  
معبرش از معبر دریا گذشت

طیبت کردن و دم طبیعت زدن —  
خوش طبعی نمودن، مطایبه کردن و طرز  
و بهره کردن نیز

طیبه شستن — معنی عطماناک شدن  
و عجل گرفتن

شیر گیسو — بزم مستی و مستی کاوه  
و لقب کفش دردی که در زمان خسرو  
پرویز شراب نوشیده بر شهر سوار شد  
م که خواجه و پادگان شیر گیسو پیش  
شراب تیغ او از صبر حق خون جگر انداخت  
نویسه کرده

## حرف صاد

صاحبی — بوی از لاش ابله

صخره گرد — سنگ مقعر و کنایه  
از گوی

صدائی دروغین — بی صدای بازگشت

صداقت چادر گهر — بودن با عمل حاضر  
از بهد کنایه از دین

صبره — موی کوچک که بفارس سنگانه  
و پندی مولا گویند

صبره — دین عبود و کنایه کوه

صوبه جان — صوبه چرخ

## حرف صاد

صروت اندازان — مراد از صید انگاران

صفت — بانگسختن و غیرت  
و درج داشتن

## حرف شین

شانه جدی :- یعنی استخوان کتف  
گوسفند یا بز که بر رقص رفته قال گیرند  
و از دست شانه بین بعضی منجم  
و رمال، م ک این قال مبارک  
هم از آن شانه به بینند

شایگان :- سزاوار شاد و لای  
و سزاوار و معنی از قابله که عجب دارد  
شیان :- هیتی از ستارگان که بر روی  
آرامی گیرند

شیدپر :- نام امیری که شهرن بخسرو  
داده بود و مطلق اسپ سیاه رنگ  
شب کردن :- مراد از سیاه گردانیدن  
نگ : بپایان شان عصر بازگشت شب  
شبهه : بالمعین :- سگ سیاه براق

شبی مشک وی از کافور شب مه  
عبیر الشان بقرنی پنجشنبه  
عصین مصرعه اول مغوار است و امکان  
دارد که چنین باشد شی مشک هم  
و کافور شده

شتر گریه :- شیر مناسب و ماضوار  
شخ :- بالفتح کوه و دامن کوه زمین صفا  
و بنده و خلعت شاخ لای

شده چون به آن شراب از جواده  
ز گهران قرايه ز گردن روانه  
م ک خوان : و مشک من سناجر  
ساکبا صفا مشک داج من حراسی  
شرود :- خطنک و بره دندان

شوره :- بکسر اول و فتح ثانی بخدی  
نشاط و حرص و بیخ اول و کسر  
ثانی یعنی حرص و آزمت  
شست جدی :- حلقه بشکل کند  
از ستارگان در برج جدی

شش پنجمی :- معنی از شمار و کتابه  
از عرض خلایک  
شط :- کناره جری و در وسط شدن کتابه  
در رشته شدن

شکن :- یعنی غن و سرود م ک تنای  
پای نیکوت یا هزار شکن  
بسیج و بیج تر و تهم دین  
شکن :- یعنی شکافی و شک مصر  
را بد شکب چه کنم  
شگرف :- زیبا و بکر و بزرگ در  
هر چیزی

شیل :- بالکسر جزء کرک  
شویان :- بضم اول یعنی چوبان

مسیحیهای مصباحک :- مسیحی  
بیاض طولانی در مضاحک یعنی  
مضاحکات

مطلب :- بالفتح و التحریک لباس  
و رخت

مطلب وجود مد مراد از انکار هستی  
باری تعالی

مسیحی : زن زیان دراز دشت شری  
سماکین :- صی سماک راجع و سماک

اعول  
مسحود :- ملحق سبح الله لمن حمده

مسک :- عین صبر و وقار و تحمل  
و ارادت بی سنگی بودن مسک

ممانند : با سنگ بودن  
مسنگ حواری : جانوری که صری لطافه

گرفت  
مسنگ کر :- ترجع مسخرة صماء

سمار :- بکسر اول و سکون های نام  
سمار همان بن مندر پادشاه حیره و بری

بکسر اول و نانی و نقد مد آمده  
مسک که هم که هم از حواص

ماه محشوب که هم بی آب  
زیرا که ماه غصب هر صبح بجا رفته

و نراست که بدون آن مانده و آب  
کنایه از آلودگی بدگاه

مسقط :- التحریک باجید و از کار الهی  
مک خواب و هر غفوی را که

دوان حدری باشد چهره است بی غندی  
و حدرت سارجه و رکیش مسقط میگردند

مسو رو سوار کب آب :- مراد از حباب  
موزی :- معنی رنگ سوری که همیشه

از نیر  
سوقار :- دکان نیر که چله کای را در آن  
بند کنند

مسد جان و سد روان :- هر سه روح  
یعنی حیرتی بانی و جانی

مسهم معددت :- یکی از سهام طالع که  
دلایل مال و جاه است برده مسهم

مسید هم چشم :- معنی روشانی چشم  
مسیر :- بالفتح و بالکون معنی میر

نگ :  
روان غضب و خشم بیاید بر

چو بخایست گری مال شور  
و چنان

دلک چهره در هل آید بخیر  
در هیچ افتد هم از انگونه سر

مسید چشم :- باز شکاری  
مسید گوش :- جانوری که گوشها را

ساده است و به شاطر شیر مظهر است  
که زیاده میبد شیر قسمت اوست

مسید  
339

زمینی:— نوحی از تیره مقابل خوان

رنا گیر:— مرکب از زن و گجر و تنگانه  
جنگ و پیکار

ره دیدگی:— بیباکی و شوخ چش  
و اذیت ده کردن دیده یعنی خیره چش  
و بیباکی بودن

ره کپال:— دهانه کلاه و گوشه و کنار او

## حرف ژاء فارسی

ژوب:— صفت و ژوب نگاهی محسن  
باریک بینی

ژولان:— سره است از لقم خنجر

ژنده:— بر وزن خنده اول معنی بزرگ  
و مویب و دوم بمعنی خروفت کینه و باره

که زند نیز گویند، پاک  
پیل همان ژنده که گرکه سپه  
دانش کپسار هر ژنده بنده  
و مگ دشوری

یکه نقیبی ژندها بر پیچیده بود  
دو حمامه خویش در پیچیده بود

## حرف سین

سامونت (هندی):— سردار و جگرار  
مرد دیر و جامع

سپج و سه پنج و سپنجی سرای:—  
خانه دشت پستان با بالین پستان و کتاه  
از دارقانی

سترون:— بر وزن غیر زن معنی خیم  
مستویه:— سه بودن و انداز کردن شامین  
سوی شکار:— ستونه زمین صومدان  
ستیش:— جنگ و پیکار و خصومت  
و ظلم و تعدی

سبخ:— بالفصح خوب و خوش و شبخ  
خلط است

سندره:— درخت کنار بالایی آسمان ختم  
سر:— معنی سرافراز مگ خراب  
بامعانی حسن جلگن سران هند را مقبره  
کرده اند

سرخ پاده:— نام عرضی معروف  
سر زدن:— سر بلند کردن، بلند شدن  
و اذیت سر زده وفاق بینی بازکنان  
سر شمع:— خلط شبیه خردک که گل زده  
" و سرخ دارد، هندی سر سون  
سر شیب:— سرگون به شیب، معنی  
نگون است

سر سیلج:— سر ملاحندار  
سره:— بالفصح و التحریک خالص و پاکیزه  
مسعد اکبر:— مغربی را گویند

وام : خند برمن یعنی اسب خوضی

روز : — بالفتح — یعنی قلعه و حصار و میدان جنگ

روسم زول : — یعنی پهلوان معروف که

اصلش از زول ای زابلستان بوده

دوت : — بالفتح بر آندگی و مشکوفی که بر این

مشتی بر دو خاتما سارده مگر قراب

و سر هر کور و بزرگان صبی

در دلف هر خانه پادشاه درون

دورف : — جامه‌ای سبز که ازان گسردی

ملازمت و ظلم مرکب و سول افتاد

شبه مراجع

رقیه : بالضم دار و سون

رم خوردن : — یعنی گریختن

رویه فنی : مکر و سبکی

ره یا رهی زدن : — مضه سرویدن

ره کردن : — یعنی سر کردن و ره کرده

ار سر بار آمده

رهی : — جنبه و غلام

ریو : — مکر و فریب

## حرف ز

راغ یزد نول : — کتابه از ظلم یا ای

سیاه رنگ

زغ کبان : — گوشه کلبه و کتابه از نیر

یز که بر شاخ کلبه بنشیند مگر قران

ص ۸۰

تا کند انبوه دل بدخواه ویش

زاغ نهانده بر شاخ خویش

و خیزان زاغ فتح جز بر شاخ کلبه

ایمان آستان ندارد

زول : — بالضم نول شانزدهم از ناول قصر

و آن در ستاره اسد در طریق

زبان پسته شدن : — ننگ پسته شدن

زبان دادن : — عهد و پیمان پستی

نول دادن

زبانیه : — بالفتح شعله آتش و هر آن

زبانیه : — صبح اوزن مردم سرکش

و دربانان دوزخ

زبانیت و زبهد : — بانه لاشه در زبانه

زوجه : — عصب درد چهره که بیخ

بانیست خوشبوی مگر جنتون و لیلی

ص ۱۲۸

مر چوب و هرهای درخش

در چوبه مده در رنگ دودش

زوجه مده : — یعنی در خالص

چاره و مده (مدهی داشته) خواسته یک

توله اسد

زوسی : — عصب زبده



دونه به بهمق دونه

دوستان فلک به بهمق در عاتق  
فلک (؟) که خورشید و ماه را گرد  
دوک به بهمق از آفتاب برین رسیدن  
رسان

دو کاتب به بهمق از کوما کاتبین

دورباش به بهمق مرقع کار پوشانه که  
پیش حردین شاعران برود

دینار معروف به بهمق یعنی مغربی که بهر  
الشرقین از سرخ کامل بیار را گویند  
و کنایه از آفتاب هم که خواجه را قصد  
من بهر آنکه هر آدم سنگی از آن برابر  
دینار خورشید خورشید بر توان کفید

دیو به بهمق سوار به بهمق از کلام خسرو چنان  
معاد شود که این طائفه بود از  
سرزاده که در شهسادی و بهرگان بازی  
مهرت نامه داشتند، هم که خوانین و هر  
روز دیوانه سواران لشکر را در بین  
مقیمان در دو تاختن فرموده بود

دیوگ به بهمق کرم چوب بخوار (مندی  
دعک)

## حرف را

رام به بهمق مطابق کتب معروف

رام گری به بهمق مادی رام کلی که رمی در  
سرود است و تلفظ رامگری

دم گرگ و لعل کاشی شد  
چون یکی صبح و آفتابش دم  
(کاشی شد؟)

مراد از غزال کاشی اسپ، یعنی اسپان  
شاه که ذوال گرگ عیدینند چنان  
مردند که یک صبح است و ده آفتاب  
و ایامی که در دم گرگ و غزال  
(غزاله) است ظاهر

دمگبر به بهمق آنکه جس دم را ریاضه  
کرده باشد

دوال از پشت بر آوردن - کنایه از  
کاک دورمدی و سردش همه برودن  
و به لفظ برکندی نیز آمده

دول قلع به بهمق مراد از حلقه گریبان  
که از قلع باشد

دوان بهر چشم بدان بی دلیلش  
کشید آسمان در بناگوش دلیلش  
در معرعه اول بجای بدان لفظ  
به صحیح تر باشد یعنی برای دفع چشم به  
بر آسمان در بناگوش فعلی بیل را بکشد  
و مراد از بیل اجناس چند سرخه که  
ازو خط بیل بر پیشانی به بناگوش  
مفلان بکشد بر این دفع چشم دشمن  
هم که

شباب از بهر چشم به خنده بیل  
نگذند آسمان هم از صدف بیل

دایا پد بخلف و عا

دیده این که بکشور ردهام  
دو دبه است آنکه بهم بر ردهام  
دبه ظرف چرمی است برای روغن  
و غیر آن نکته این که لفظ دیده گویا  
مربک است از ده رده و عرب صورت  
دیده زند هر دبه را بهم زند است که  
بانگ بلند دهد و هیچ نتیجه نه

در سک پد بالحرک یکی از طیفات بهم  
در چوب نبودن و در دبل  
چوگون نگرفت گوی در حال  
یعنی اگر دو چوب کفش عقی مقدم  
روی چوگان گوی را دو سالکاه از  
دال نگرمن

دک پد بالفتح صمه و صه  
دل افتادی پد بهم ده و عاقل بودن  
دل دادن پد دیر ساختن و دلا کرد  
دماسه پد مقاره و عبل

دم خوردن پد لرب خورد  
دم دادن پد لرب دادن و دلا  
کردن پد  
دم شین بگرفته مرغ شم  
که بر پشت بهر شمش داده هم  
مهرم صرطه ثانی غبط است

خورد کشته دمه حق قصاب مردم  
چو زنده خورد دم برو مردم ازهم  
فراش صرطه ثانی قیاس است لرحم  
بهری یعنی دم کن ام ک مطلع  
آنکه صرطه ثانی صبح است اگر  
مرده زن هیچ نمیشد را خورد  
و نفاق نامه ص ۲۲  
می گنجد هر قصاب کین دوست  
دشمن چون بدم خورده در پوست  
خوبد پد بر وزن تربد عطف سوز جو که  
با سپان دم

## حرف دال

دخل پد بهم دال درگاه و عالان  
و سرپرده دار نام  
د دار پد خطای عادل ملوک  
دانگ پد فش یک مشتال که بری  
دائق گرد

دانه گندم که ششش هم گند  
بین که چنان هم گند دست نه  
به بخت همی سر کرد یعنی چوب  
دانه گندم آدم را نهم گند گفت بین  
که این نهم گند چنان از چند سر کرده  
بر زمین افتاد و این بیت ساق است  
به ما بد

حاصل :- پنبه اول و سكون ذو آيه  
از قسم لغوه بر دوازده گذارند  
حشت :- نيزه كروك

خط بغداد :- خط دوم از طرف لب از  
خط خط جام جديد و ايمان  
آن خط ايشی خط پير، خط بغداد  
خط پير، خط اوزق، خط هر شكر،  
خط كوزه گر و خط فروديه

خط مبدل الهوار :- مزاد از خط  
استد كه عادي دازه مبدل الهوار  
فلک باشد

خط موهوم :- خطی كه از خط شمالی  
كرد زمین تا خط جنوبی عرض  
كرد اند، مگر خوانی گرانى لنگر  
بناهی بود كه خط موهوم در كره زمین  
نرس گفت

حلاب :- گل و لای و آب هم آيه  
حمود :- بر وزن و معنى حمود كه غم  
كروك باشد و تشديد مع نزد آمده

حنگ :- معنى طاق سبزه و آب سبزه  
كه گاهی مایل به سبزی یا سرنی باشد

جنگ :- ناميازك و نامسود و از  
صفت كان است مگر خوانی كان تركان  
اگرچه حد جنگ می بود از پندى باجان  
جلو برد كه كان رستم

حاک درین نکته فكنده حكما  
كین وقامش هست كسا كان كسا  
مراد از تحفه حساب است كه منها بر  
مناك المكنه قال می گیرند و ضمیر در  
ولعی راجع است با سا و كاهن، كاهن  
مثل آب روشن و صاف

حای :- عرض كروك و زری مسكوك  
و بیج توران

حلمی :- قدر و پيشکش، مگر قران  
مر ۴۴

پیش كشدند كران تا مكران  
خشتن مر همه خشت گران

خوبله :- سالیس شر و لقب پادشاهی از  
مراسد

خر پایگاهی :- خر اصطلح با طریقه

خرچنگ :- بزرگ چنگال مثل پنجه  
و سرطان

خرسنگ :- سنگ بزرگ ماراشیده  
و داهور

خر :- بارچه پشمی برای پستار و غیر آن  
حسك :- بالتریک ریزه خس و عاو

حسرو بهرور :- بهرور نام دلایم  
سپندان است و خسرو بهرور كاهن  
از آرتاب

حصبه‌ری که تا آسمان حاست کرده  
بد پشه گز کرده تا راست کرده  
مگر کج می پیچون و استوار کردن  
و تواند که صرطه ثانی چنین باشد نه  
اندیشه گز کرده تا راست کرده یعنی  
بناهی راست کرده که اندیشه هم هیچ کس  
دور نتراند یافت

حکیم است و امریست حکمت بدان  
که باشد سراجی رد مردان  
تبین قرات صرطه اوله دشوار است  
تواند که چنین باشد و آن یست حکم  
ای، یعنی حکمت بادی بادی یست که  
دانشان او را رد بکنند ای دور  
حب جوید

### حرف خا

حال چیتل چو تگه قمره  
با درم زینتی حور ز قمره  
ظاهر لفظ قمره در صرطه ثانی مراد  
یست و تواند که صخره باشد و مراد  
از صخره‌ای درخشان باشد که شمع آفتاب  
از میان شاخ و برگ درختان بر زمین  
افتاده پیش می‌کند و یا مقوله ثانی  
بمعنی چاقک باشد که خورشید بر آن  
او را مثل درم روشن کرده‌اند، مگر  
قمره (مقطعه) لفظی کل قراده کافوم

چهره پز: مراد از کسی که در صورتش  
گرمگون پیش مردمان مودلو شود  
خندی بر رویا، مگر حقیقه ص ۱۵۵  
موده چهره پز آن گوناگون رو  
کسی نبود را بری کرده گوی دیگر

### حرف حا

حال و حال گه: بیداد گوی بادی  
مگر عزاین، حرکتی وادی سر باز  
پیش آید سرش گوی سارید و بهالگاه  
عرض رسانند و بهای خود نیز آمده  
حالی یست بمعنی زود و بی القور، مگر  
بقی نامه ص ۱۱۰

چو او برداشت تیغ لا ایام  
شد از غیب غمتش داد حالی

حرف مساج بود معنی دار  
نقش نقاش ز معنی بیکار  
مگر، حرف طلب کن نه نقش کرده  
معنی عطاس، منویان را یست خانه  
صورنگری: بظاهر خسرو نقش را عالی  
از معنی پندارد و این عمل کامل است

حشر: بالتحریک انهره و سپاه  
و حشر دار بمعنی سر سپاه، مگر  
عزاین: یک صخره دار دیگر بر کیلان  
عذاب تسلیم افتاد

چو جورا و میران بنگ بد - رکش  
چو شیر و چو سرطان پرور آب و آتش  
درین بیت اشاره است به از چهار  
اسامی برج فلک هفتاد و سه از جورا  
و میزان و طو برج بادیه و سرطان  
و قزح و صورت برج آبی و حل  
و اسد و قوس برج آبی و سنبل  
و جدی و ثور برج خاکی

چو چهارم خانه دارد و پدر کوس  
پدر از بی او بر سه ژند کوس  
چهارم خانه یکی از چهار اوتاد طالع است  
که اول آن برج طالع است متعلق  
به زن و جان عمر و زندگی و هم  
آن خانه چهارم که متعلق باشد بهمان  
و دود و ملک و مقام و پدر  
و مادر و هم آن خانه هفتم که متعلق  
است به روح و زوجه و مراد و مقصود  
و چهارم آن خانه ششم که متعلق دارد  
به حکومت و منزل و مال و دولت  
و کوس اول یعنی سنبل و اشاره  
است به نیک کوس

چو گرداند حای نگهبان چای  
توان زان پس از دردن آید گمانی  
یعنی چو حای را نگهبان این حای می  
نگهبان کرده اند ازان پس اگر از او  
مال گمان بد در آید گفتی او بزان  
در گفتی از تحصیل در غرض مصلحت به

چرخ ردن - کتانه از کلام به  
کردن یا لاف زدن

چرخ ردن - مراد از سیرکان یا  
مندان

چرخ - بر وزن لر جانور است پرند که  
آرزو چال نیز گویند و گوشت آن بنایت  
واکم و لذت باشد

چرخ - به وجهی از پرند شکاری از  
سم شکر

چشم سرخ کردن در چیزی -  
طبع بودن در وی و غرضه شدن  
بر او

چکاوک - به مرغی از گنجشک قهوه  
در گفتی خورش آواز و تاج بر سر  
هندی چکاوک

چرخ - حلقه و کند و فرال و کایه  
در دهان و فلان گ و غیر آن

چلشن - چندی مرادف چل

چوب دستی - یعنی عصا

چو بر قاب قوسین شد در حضور  
بهوشاند شان توری از توفی نور  
یعنی نور علی النور بهوشاید و توری  
از توفی نور نیز اشکاف دارد عناصرت  
نورچن - نیک توری

## حرف جیم فارسی

چار پید :- چهار مرتبه متعاقب

چار پر داری ز هتر چه پری

با چنین چار مرغ نیم پری

( یا سبی )

مک مطلع ص ۶۸

هر که شد حاریش یار پر

نیم برش پینی و با چار پر

چاشنی کمان و چاشنی گیر :-

کسی که آزمایش آب کهن بکند و آن

دین طوط باشد که او را قدری نکند

و از گزارد

چربک و چربک گری :-

بفتح اول و ثالث دروغ خوشامد آید

و قلند و حربه مک عطسه ص ۳۴

شاه به من بخت ز پر خام

دیان چوبین و او گویای پر کام

نور ماهه هم چون دوست با دوست

بی امروز چربک گفته در پوست

چرخ :- عشق گریبان با با طوق که از

لوازمات خلعت بوده و آن چند نوع

بوده که از آنها خسرو چرخ چهار خنده

چرخ چهار گل و چرخ زر و مروارید

باشد ذکر نموده مک قرآن ص ۹۲

هر چه که بودند اندران شاه

هر چه در چرخ جو خوردند و ماه

جمعه قدم :- کنایه از عداوت و گوشت

آن سیاهی که بشکاف ظلم می باشد

و بر روی سیاهی که بر شعاع ظلم بود

مک مطلع ص ۶۹

هر ملک که بزم مو شکافه

کرد ظلم جسد و ثنائی تو داشت

و قرآن ص ۷۶

در طلب صرف تراشیده سر

گرچه همه جسد کندش ز بر

و نیز خسرو در کتاب ادبی جرم ظلم

چه جسد کنند که دویو در پشتهایم

بافر اوست

جفته :- بضم اوله لکدی که ستور چو

در یا اندازد

جگرته :- بر وزن در نه مرغیست از

از جنس کلنگ

جنیبت :- اسب کوفی که پیش سواران

سلاحین برسد

جنیبت جهان آمدن :- مراد از

سارعه عرفت

جوله :- بضم اوله جنکویه و بافته مک

قرآن ص ۴۷

لا خد او هیچ کوی بر تاخت

کش می جوله بزم کرد داشت

( برده خلی )

جهار کردن :- ظاهر و آشکارا کردن

## حرف ثا

گفت (برج) — برج ثانی چهار است  
برج ثور — برج دوازده  
و برج طرب

ثویه — گروهی که خورشید خدا قایل است  
مانند پهلوان مانی و دیگران

## حرف جیم

جادو — جادوگر، شاعر، جادو بیان

جامگی — بازو، کینه یا خلعت، م ک

جوت و نیل من ۱۷

چرخ، لب سیاه بر دوش

در عهد خلیفه جامگی پوش

و بران من ۲۵

اطلس غری دلد و خشم کین

جامگی زود قبیان چمن

جندی — بهمن اول و فتح آباد، ستاره

زود قطب شمالی که چو زمین جعد

می کنند بر بری شمشید یا آمده

جعبه — بر دزد کینه، بخشی ترکش

جعد کردن قلم — بر کردن قلم بسیار

و کتابه از نوشتن و رقم کردن و اذین

است جعد قلم

تنگه — د و نقره مسکوک که بعد

ملا، الدین غلبی یک توله وزن مده

تنگه یا فتن — محلی تنگی مانی و جادو  
مانند

توزی — دافنه منسوب به نزد که نظم

شهریست در خراسان و پوستی خوشه

که در کتان بلند برایش استحکام او

توسن — اسپ سرکش و آن حدیث است

و اذان است توسنی بخشی سرکشی

تیهنگه — بن بزل که بری غاصه گرد

و بخشی مابین شکم و پهلوی آمده

تیر بط بول، تیر زرخ بول — تیر

که پستان او به شکل ستار بط یا مثقال

داغ باشد

تیر چرخ — کتابه از ستار

تیر سه پری و چهار پری — تیر که

سه یا چهار پر دارد

تیر جلایان — کتابه از دانه و دانه

تیر گری — روی محروبه او تیر که

پر دارد

تیزی — اماله نازی (اسپ) و تیر

دیان مرد

تیغ کوه — بین کوه یا غله کوه

تیمار — هم و انوره

ترکان آفریدند. از با لوزی بزرگ جوف  
می باشد، باید دانست که ترکان که  
اولا از سه سلاطه بوده بعد از آن پس  
اولوس یا قبیله منقسم شدند که پازوه  
اران مثل خلیج و اویسور و قاریخ ترکان  
شرق و پازوه دیگر مثل از خور و لجهای  
و نهر خیز و غانگی و کان غری  
نامیده شدند.

تبدیلین: اصطلاح میهنان سدی است.

که میان هر ستاره تفاوت سه برج با  
بیارده برج باشد و مثلاً آنکه میان  
هر دو فاصله پنج برج یا نه برج باشد.

تشدید (کمان): یعنی نوبت دادن و استوار  
کردن.

تغیر: یعنی اول و کسر ثانی نام شهری  
در این معروف.

تفک: یعنی اول و فتح نامی یعنی  
تفک.

تقویم اول: مراد از کتاب المصطلح

که عمده متعین بوده است از عهد قدیم (۴)

تلالا بر آوردن: یعنی سرافراز کردن.

تساریدن: یعنی لرزیدن و چنانچه از جای

تنبش: یعنی نرزد و حرکت.

تنبک: یعنی بهیم اول و تنگ ثالث و چهل

کریک و دسک همچنان.

پندیده: یعنی بالکسر مثل پیر، سید و سید.

آینه: یعنی باز و پرز و غیره متصل.

پیلان بنگ: یعنی م ک قران من ۳۳

اسپ همه تند کیم از بنگ

پیل همه صحت ستانم و بنگ

و ملق نامه من ۶۱۸

خرامان پیش از پیلان جنگی

چه است صبری چه پیل جنگی

## حرف تا

تا پاک: یعنی اضطراب و بیقراری.

تا چرا کهوری کم آن باشد

بدل نقش من گمان باشد

یعنی صورتی که بدل صورت من گمان

کرده باشد کفر پالنه می شود.

تال: یعنی ندی حال، یکی از آلات موسیقی.

م ک طیفه من ۱۵۵

دگر ساز بر زمین نام آن نهال

بر انگشت پری رویان کمال

تبشیر: مراد از روشنایی صحیح صادق

تنج: یعنی باطن روحی از آتش که آتش نتایج

ند گزند.

تثلیث: یعنی دگر تدبیر.



پاس پسین : آخر شب

پاسخ : به بعضی نکات جواب

پاشا : به عجب با و صبه کفش

پاشیپ : زنه و رفاه و تعنای

جوب که گرد حصار بر آرد بران

و رفت بر وی

پایک : به معنی پناه

پای سنگس یک رقم و یا سر او

چرخ زندانی شده محتاج بر او

یعنی رقم خسته که بصورت مهر پای

سنگس یا سر او می ماند امینی بدان حد

دارد که چرخ زندانی یعنی سوارگان

یا سندان محب محتاج او باشد

پتک : به معنی اول و سکون ثانی صفت

آهن یا جوب که بدان آهن را بگویند

بر عذاب : کتایه از مهر و پر کزگی

موجان : نک : از پر کزگی و عذاب

رسد : و : صلا گویی کزگی شده

پر کزگی

پرکم : پاییز و از کار افتاده : زبون

و عاجز

پریمان : دیوان محض که در عادت می

و لطافت باشد

پره : به خامن و گنار و صفت لشکر : پره

کشدن معنی صفت و جمله کشیدن

پژوهنده : به نام کشنده و جاناء او

پژوهیدن معنی جستن و تعحص کردن

پیشیز : به نکر اول و ثانی طس یا پرل

ریز : کوچک از مس و م که جنود و بیل

مس ۴۹

کاره : که بکشد به چیدی

خود و کشد از یق بشیدی

هف کردن : یاد از دعاه رفتن بر چیدی

م ک : خوانین : دمی عادل که از هیات

عدل او پیلان مست در راه خود هف

کنان پای بر زمین باشد

پلارک : به پیشخ اول اولاد جوهر دار

و بجز آتیج

پالاس : به پادشاه مطهر و گلم

پسبه دهن : به کتابه ارک من

پسبه شلین : برم تر شدن و بر

شدن : م ک : خوانین : انا نیز نام برادر

مقدم حصار را که چیده شده بود

پسج پاید : سلطان و غریب که بشکل

پنجایه باشد

پسین : به انکیر معروض و هر چیزی که

در وقت دارد : م ک : حلیه مس ۱۰۹

دعوتی : هر سبب لعل گونه

به چون سبب در رنگ ابرص محو

په سپر : به مال و لک کوب شده

و محض نیز در بر

بهر نه — مراد از برانه بالو

نیسره: جانور است شکاری از جنس  
پیش و پاش

نعل: نعل جرمین که بدان کشی  
بر آید و پنداری چهره گوید مگر قران  
ص ۱۳۸

موج سوزی جاری می برد دست

بیل به سایش می کرد پست

بیلک — تیری که پیکان را به دست  
بیل ساخته باشد

بسد — یعنی اول و فتح تاق مرغان  
و بیخ مرغان که چون او را از آب  
بر آرند و مرا بران دزد شکار کرده  
و جری بشدند سچ آید

## حرف باء فارسی

بازدم — یعنی مال دادن به اسب و گاو  
و غیره ریائی که در زیر دم حیوانات  
کنند مگر خواین: جماعت سبیلان  
که بهاردم گشته خود حلاله داشتند  
و از لکام لا تفتنوا الکافرون اولیاء  
دون المسلمین سر برون برده  
و پالدم بر آید

پامن — حفظ و حراست و یک حصه از  
حصه حمله شایرود: خدی جبر

بوقصا: مری که بر سر آب میفتد

د آب میخورد و آنرا مرغ خنخور نیز  
گویند مگر خواین بعضی مرغان  
خدی که از جنگ طرلان نامکرمه  
بسیار رسته بودند یا و تبار بزرگ خویش  
که بوی تبار از او بدود از آشفته کرده  
برون جبه

بور: سپاه که رنگش پستی گردیده  
و مطلق اسپ نیز گام

بورزدن — بر آوردن، نگر  
و بی گلایه خنخور زد از روی  
و خشک شده بر دند زو بکران

چهره — چهره و تعجب

چهرمان — یعنی از داشته بر بعضی نقش  
مگر قران ص ۱۴۰

آب تنگ شد و تری برمان

با بگلو پار مرا مردمان

و خواین ملک پیل جوی که اگر  
مفتی پیل در برمان خنخور می شید  
تجرب منقش گوش را در شب باز  
آسوی میراند

چهاران — یعنی فتح اول و سکوی تاق اسب  
رائی طعن مجهول غیر مستحق طرلان  
مثل زید و عمر و بکر

بیت عیسی — مراد از آسمان چهارم

- بر رسیدن پس پرسیدن و سوال کردن،  
 م گ خواجه ملک باز آن همه اخبار  
 را به پختگی تمام پرسید
- بر ستونها ایستون داده بیرون  
 هم سون در جنبش و هم ایستون  
 سون کنایه از پا و پیستون از سرین  
 یعنی هنگام نفس یابی و سرین و امان  
 هر دو معنی آمده و این وجهیست  
 مخصوص در دلفس خدی
- بیرون یا بیرون ددن پس بیرون  
 و ظاهر کرد
- بمعنی حرکت عجلیدن و زود  
 گو در ایشان که عجلیدن فارزد  
 یعنی حرکت بگرم منی انشعاب شایع  
 نکار لیره او را بگو که در خود را  
 بپشتان که لایق چیدن است
- پسکه یا عنصر و مه انوریش  
 عنصری گویم و یا انوریش  
 بظاهر انوری اول معنی درشتائی  
 و ثانی نام شاعر معروف، و تواند که  
 مصرع اول چنین باشد: پسکه یا عنصر  
 و مه آب و دیش: چه ری بالکسر  
 معنی آب و روتاری و شادابی است
- ایستپال: جمع پسته، معنی قاصد  
 و رسول و این لفظ هندوی
- بطایفه: رازهای و حوسه هروی  
 و خاصه کسی و درون شک و شبهه از  
 بقای: آزاد حراسی و مینا و محنت  
 بیارگون
- بلا در: روح از حیات که پندی بهلاوه  
 گویند و نوعی از زبرد که زبان بر سر  
 بندد: م گ خواجه: جواهری که از سی  
 طاقات مصراع پیشینه را بلا در دیوانگی  
 دهد و ثمران ص ص ۱۸۱
- بسته بلا در همه در بلا (۲)  
 داده به پیوسته عالم صلا
- بش آنکه سگست زر در شمارم  
 ز کان معانی بگوهر هر آرم  
 یعنی از آنکه زر در شمار من مهر  
 سنگ است باین او را که از زر بزرگ  
 از گوهری که از کان معانی فراهم کرده  
 بر آوردم: م گ
- مبین سنگ مسجد که از زر بر آید  
 که گر خود دگر بر آورد شاید
- بک: نوعی از قنداش اطلس که بر  
 گلابی زینت باشد، بکسر اول  
 و مع ثانی
- به پستون: دخت سحر است و سحر  
 کردن
- بو و بوی: جره و خبیث و ناپسند

با سلیق پی - دیکه معروف

بپلائی گردون زحل کوبه جانده  
دو چرخ مروت از دو نورش روانه  
مراد از زحل هندو که گرهه را براند  
و ابهامی که در لفظ چرخ و لود  
و گردون است ظاهر

بپلائی هر کسگر از پیش و از پس  
صلا گوئی کرگس شبه پر کرگس  
پر کرگس کتابه از غیر است یعنی غیر  
کرگان را ضلای حیاهت میداد

بدانندگن رای خود وای نمود  
به پرواز رای به پرواز بود  
یعنی به پرواز رای خود بود و بالا  
میبرد و ممکن است که معرطه نانی  
چنین باشد : پرواز رای به پرواز بود  
یعنی هیچ نم و اندیشه را سرین  
خود راه نداد

حق و حق و طبع و مطلق سرشت  
که رجون مسموم تا احق نوشت  
یعنی شبه نیست که مطلقا اویس و طبع و  
سرشت است که از خون منصور انا الهی  
نرفته و درین اندامیست که  
نظام الدین اریا چون یافته سرشت  
ظاهر برده است و وصف عقاید صوبه  
که داشت خون کسان که از چاه  
سرشت اعراف و دزدیده ریخته برستی  
شدن غرض و با ثبات پیوسته

هل کردن :- باقیمانده حق کرد

و مختص

پخته پخته - مراد از اریه دربراکه  
پله کرم اریه است

مردان :- بکر اول و متع ثالث داناها

مندیه زین سین خفس بلاخی  
که قآن چه باشد یکی بانگ رشی  
سین مراف سین بالساد یعنی ملک  
چین و خفا نام شهری در ماهچین  
و به معنی پنهانی امکان ثری  
درد چه اهل چین مین بد ندارند  
و مطابق که ماهچین قآن و بانگ  
راخ است ظاهر

برقافین :- معنی برداشتن و پذیرفتن

برجاس - بالضم حذف و لغت

برج قاصی :- مراد از ملک شهری که  
قاصی برجست

بر رست از دست فرومایگان  
صروچی شان کنند از شایگان  
یعنی از احوال حواء پرستی نماید و از  
تختی گزینایه روین ایستاده  
گرماد یعنی حشاد کند و زمان که در  
لفظ بخت و مهر و شایگان است  
ظاهر است

نگوهره: — صیغ درختی که برین طبع  
خوابد

اود: — اودی، زبان اوده در هند

اویقرو: — ترکی اویقرو، دایک معروف

از دایهای ترکان وسط آسیا

بیرق: — اینجا یکی از دایهای ترکان  
مأخوذ از اورات که نام قبیله است  
از ترکان

## حرف با

بایت: — یعنی شاهان و سزاور، م ک  
بخوابن هم باشد بر تعبیر شاه رم از  
در خدمت درگاه (وصف پیل)

باد پا و دو باد پا: — باد پا نام علی  
معروف و مراد از دو باد پا ظهور آن  
در هر دو پا باشد

باد که مردم رقصش کرد پرو  
سحب در ریاست تو گوئی که درو  
لفظ سحبا اینجا یعنی مثل و محو آمده  
و سحبا یعنی چنانی بر مکان دارد  
یار چیست کردن: — آماده سفر شدن  
بارگی: — یعنی اسب بار بردار و سلطان  
ستور بار ر

بازه: — قز یعنی اسب

بازه و بارو: — دیوار قلعه یا حصار شهر

اصول فاحشه: — مراد از نوابی فاحشه  
و نام رومی از فاحشه اصول دوستی که  
آنها جنسی سر فاحشه کردند

اعتات: — از دم مالایم و آن صنایع است  
معروف و اعتات در هند و رمانیت  
خود را بکاری صفت

اکسون: — بهم اول جمله سینه  
بیش است، بیای سینه

لاون: — یکی از مؤلفه هندی از جنس  
ستار، م ک طیفه ص ۱۵۵

لاون را رگ از اندام بیرون  
کند بر پشت و درگاه گشته بخون  
الخ: — بهم اول و نامی بزرگ و کلان

الفحن: — بر وزن بر گفتن الفحن  
و هم رسانیدن

الصبح: — از الفجد یعنی جمع کردن

سگ و اسکی و انگلی کردن  
و گرفتن: — انگ دیوار است که در  
درگاه برای حفظ لشکر کنند و معنی  
حفظ و حراست

انباشتن: — پر کرد و گرد آوردن  
انگشت بر دهنه نهادن: — اظهار  
مخبره کردن

نگشت: — بر نمک زدن: — انگشت  
آلوده کردن به نمک

آهوب: یعنی صیب و خطا

اگرش: به اسب که بر اعضاء او نصب

باشد برنگ مخالف رنگ بدن

تایک: به مراد از جوب تایک که گرفته

کلی را بدو راست کنند، مگر لوان

س ۹۶

محت: کلاهین فتاری شکنج

آمده از جوب تایک مرغ

و پیش نگین و محافظ معروف

اچهو: به پاره مکعب از دندان و سیم

(مندی اچهو)

اختران یا جمله یارنگوان

در قصیر مانده زان یارنگوان

لفظ یارنگوان دو مصراع اول یعنی نوعی

از گیزران که در حرا ملحق دارند،

و دو مصراع ثانی یعنی معروف (مندی

مندی) آمده، و نیز لفظی دارد که

یارنگوان ثانی یعنی از جن گران باشد

و یا لفظ گران ملحق بود به تخم، ای

زاد بازی در تخم گران مانده

اختریان: به دختر پرستان و منجیان

رژنگ: به مانی و نگاره‌های مانی و نام

مهوری شهر از مانی نزد

ارنگ: به یعنی رنگ، و از رنگ قالب

معمود نیز آمده

زدهان: به بیرون آمدن یا حستن:

بنایت راستی و استواری بودن، مگر

خراب: به پشایی که سره ایشان از دعای

مار بیرون آمده است، و قرآن ص ۳۳۴

(در صفت کدو)

ن: در پیگیری غروب آمده

و از دهن مار بیرون آمده

ز یکت شبیه به پیکانه جوشیده

در بدن فگنبد سلخ جابیل

مراد از یکت شبیه به چرکان، و از پیکانه

خورجید بادشاه، و از بدو گوی، و سلخ

جاذبه دور انگدن کنایه است از جوار

در کوب حاشیه و نگذاشتن که بجای

قرار گیرد یا حاشی جان

انتایان: به جمع امای بهمن هفت، غلام

ساده روی

اشتاهم: به بنام اول ظلم و تعدی و دور

و غله

اشکنه: به تکرار اول و فتح ثالث نوعی

از دهن و سرود، مگر عقیقه ص ۱۵۹

که رفتن جسد باز آمده پیش

هر گاه حوران اشکنه پیش

اشمب: به اسب سبز رنگ که موهای سیاه

او بر مرغ سید نکشت طالب باشد

اصول: به اصطلاح مرغیشان چیزی که

مندی تال گردید و آن عذبه نوع است \*

## فرهنگ و شرح

### حرف الف

آباد کردن به: یعنی ستایش و آفرین  
کندن، نیک، آباد بران مت کنم و دو  
گه لیکن آخ

آب حیز به: سیلاب و موج آب،  
و زمینی که هر مایه در آن بکشد آب بر آید  
آب کمان به: دود کمان و ناله ای که  
در چوبه کمان باشد، م ک نران  
ص به: —

هر چه بود غنک بپیش آب  
ر شد از آب که بیی مغلوب  
دشت برآب چو بر روی گلش  
دشت تر آنگاه که بر آب گشت

آخورک (آحرک) به: استخوان  
که در گرن و بالایی به باشد  
م ک: خوان: و تدریج شعور را که  
خگ سوچی است بر آحرک گرن  
گیران سیلاب چون گردانید

آرش به: تلم پهلوان در تفکر خنجر که  
در زیر اندازی کمال داشته

آگوش به: یعنی صلح و موافقت

آن به: یعنی وان، نیک اگر آتش  
است آن من طار است، و گفت این  
کشد که و من آتش

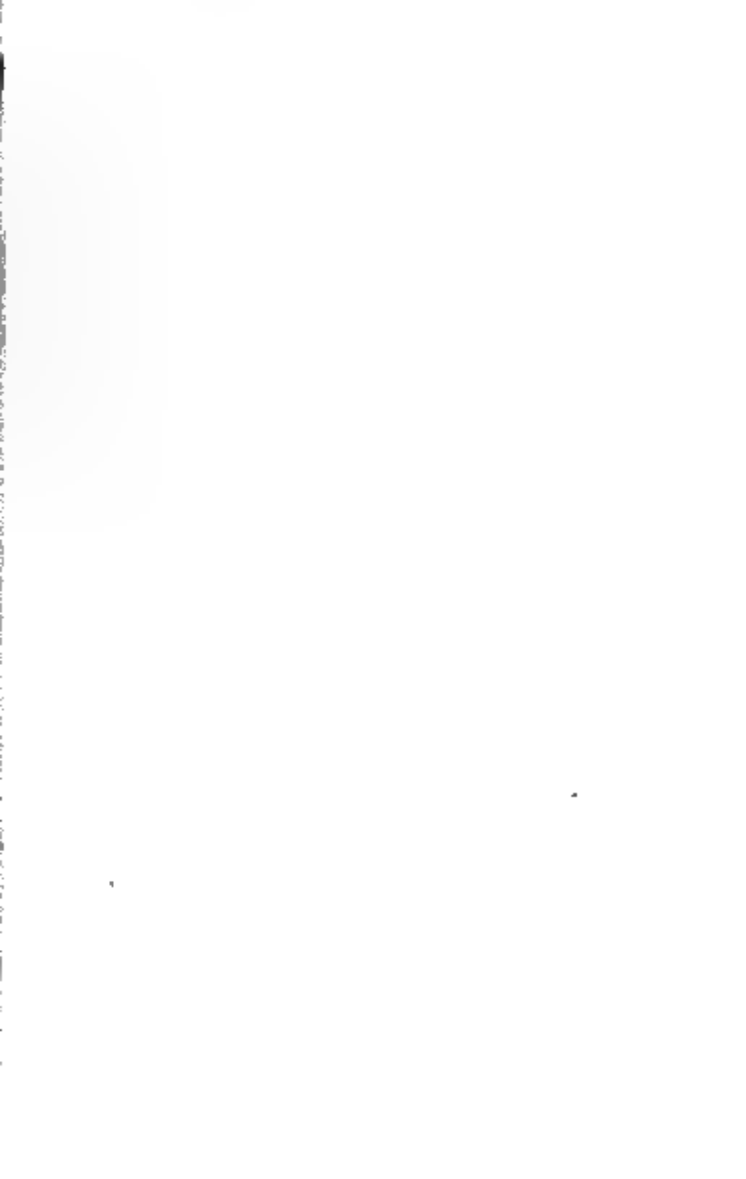
آنکه چو طاووس نر آید بهوس آخ

ظاهراً خسرو بر عبیده که در هرام هند  
شهرت داشت اعتقاد نموده بحقیقت امر  
نه پیوسته، و آنچه سلطان حسن مرزا  
در مجالس شهابی درین باب ذکر نموده  
که چنان در بر روی ملامت جانین سخن  
درین بیان خسرو رفته و از شهاب اتفاق  
هم دران وقت در کائن طاووس و و ماده  
که در آنجا بودند بطریق خاص چسبیده  
دلایل آمدن لوی بر حنف این عبیده

آنکه زنی بر تنک انگشت چیست  
خاصه ولایت ده وره داد کیست  
انگشت بر تنک دهن پس آوده گرن  
او به تنک مراد اینکه ولایت و دهن  
نور از طرف شاه است پس ترا پاس عهد  
او لازم است

آهن از مصفیه صافی گردد  
مقط از تصفیه لای گردد

ظاهر لفظ لان یعنی مهر لاف بی اصل  
و حقیقت آمده، ولی از شبه حال  
پسند و تراند که لفظ صحیح نانی باشد  
که بمناسبت معنی در لغت فارسی مشتمل  
است، نیک آرد، و درین صورت معنی  
مصرعه نانی چنین باشد که سقط از صافی  
گردد، او بالجملة نادر و معرّف گردد





فتاده در زنج او دلا بجز که رمشی  
 نه رشته یست که زو محرقه ز چاه بر آید  
 ز روی خوب مرا توبه میدهند و بیک  
 هزار توبه کجا پیش این گناه بر آید  
 شبی بگل ترک سر ز خواب بر آورم  
 که آفتاب نبرد که صبح گاه بر آید  
 چنین که اختر خسرو بریر خاک فرو شد  
 مگر بدوشت شاه جهان پناه بر آید

تمت ————— بالخير

بر کش از بلبله تا مهر سپهر  
 دور آرد گیرد چون ماه از مهر  
 مطربها خوش بکش این ناله زار  
 که مرا با نگهبانان بقرار  
 تا کنند از اثر رقص بیه  
 بخت من دایره چون هاله مه  
 این غزلخوان چو بر<sup>(۱)</sup> آید سار  
 بر دل ماه رند آواز  
 زین غزل رفتی<sup>(۲)</sup> آرد در ماه  
 کز دل مه<sup>(۳)</sup> برد آن نقش سیاه

### غزل

بیم<sup>(۴)</sup> خویش چو آن ماه کج کلاه بر آید  
 نظیر و ناله من بر سپهر ماه بر آید  
 نگه<sup>(۵)</sup> تو داریش ارسوز جان خلق حدایا  
 چو او حرامد و هر سو هزار آه بر آید  
 چو چشم سرخ کسم بر رخسار ز دیده رود خون  
 هزار آه گر آن خط سیاه بر آید

(۱) ۱ : چو آید (۲) ۱ : بلبله و ع : بر ماه

(۲) ۱ : می (۳) ۱ : بیم

(۴) ۱ : برن بیمه ختم شده دیگر پنج ابیات غزل ندارد

کردمش پوست کشاده یزین  
 جلد<sup>(۱)</sup> در سلخ چماده<sup>(۲)</sup> پسین  
 مشکلی در سه بوده است اگر  
 چرخ حل کرده میان دو قمر  
 در کشاده کسم این عقده ر کار<sup>(۳)</sup>  
 سال بر هفتصد<sup>(۴)</sup> هژده هزار  
 این جریده شد از اسن پیدا  
 که شود به فلک از وی شیدا  
 گر ندانی عدد بیت که چند  
 این معما مگذار<sup>(۵)</sup> اندر بند  
 شرح مصرع فرو نه<sup>(۶)</sup> به جای  
 نه سپهر آمده قطبی بالای<sup>(۷)</sup>  
 بین<sup>(۸)</sup> کشاده که فشان جان صد  
 نه پس از چار هزار و پانصد  
 تا در آفاق بود انجم و ماه  
 باد این نامه مبارک بر شاه  
 ساقی آن می که بجانش رو شد  
 نه سپهر از قدح او ده شد

(۲) = ۱: نگار

(۱) ع: جلد بر و ۱: چادر

(۳) ۱: بگذار

(۲) ۱: مقصد و هژده رخ مقصد هژده

(۶) ۱: بالا

(۳) ع: فروز نه جای و ۱: نه جا

(۷) ع: وین گفته که دهان جان صد و تصحیح که فشان جان

یون همین جا که چو نو شد همم  
 'زن سپهر مه<sup>(۱)</sup> و هشت دگرم  
 ماه اگر فکرت افروغ طلبد  
 زین فروغ تر که مرا چون طلبد  
 هر دوستی که فروغ دارد شاخ  
 تا برش باشد شیرین و فرخ  
 نسبت آن همه با مه گویند  
 بهره آن همه از مه جویند  
 هست آمودم که بیدید همه گه  
 آن بر تریبیت این<sup>(۲)</sup> بنده و شاه  
 مدحت شاه بدان مانند است  
 بر شیریش چه گویم چند<sup>(۳)</sup> است  
 قطره مه حید<sup>(۴)</sup> که باشد چاوید  
 کامل<sup>(۵)</sup> لبور یسان حورشید  
 مست<sup>(۶)</sup> بخشش یزدان از من  
 که فروغ داد مرا عمر و سخن  
 تا بدیناری نوک حمامه  
 بستم این زبور سلطان دمه

(۱) این ندارد

(۲) ح چهار که یاد

(۳) ح حصه از

(۴) ح ۱۱

(۵) ح بد

(۶) ح کاس افور

آنکه گیرد بشهادت دامن  
 کی شود دفع بلا حول<sup>(۱)</sup> و من  
 تنی از طاعت دینی بیگانه  
 کعبه یروک و درون خانه  
 طاعتی<sup>(۲)</sup> جیه بمشک آلوده  
 عصمتی بر رخ فسی آلوده<sup>(۳)</sup>  
 اشک حرم که بهشتی صم است  
 دیده را حیض و جنابت بهم است  
 این سپهر است چو مرد گه ماه  
 نسبت عالم اروا<sup>(۴)</sup> بین هند گه  
 نفس دامن که چو به با قصب<sup>(۵)</sup> است  
 مانع حیر چو مه<sup>(۶)</sup> با دلف است  
 رسم مهر است که با هر کامیعت  
 اثر صحت اول<sup>(۷)</sup> در خود ابراست  
 من هانم که ز نفس منجوس  
 گشته ام راغ که بودم طاووس  
 یک شمی ماه ممام است مدام  
 حسب قصایش دگر ماه ممام  
 من هانم که کمالم قدریست  
 و انچه نقصان طبیی پیشتر است

(۱) بد اسرار روح بلا چون لا (۲) طاعت روح بمشک آلوده  
 (۳) ح : آلوده (۴) ح : لوان (۵) ح : صم  
 (۶) ح : چو به (۷) ح : خود هر او

هرچه<sup>(۱)</sup> بسیار گفتار بود  
 ( ) نیک و بد هم بدو بسیار بود  
 چون سخن دور و دراز آمد<sup>(۲)</sup> پیش  
 کم بود پیش خلاصی از کم و بیش  
 یک بسیار بود گرچه گهر  
 اندک و یک<sup>(۳)</sup> از آن بیکو تر  
 گرسه زر دهد<sup>(۴)</sup> و نان جوید  
 غرقه در دجه بپزد جوید  
 من نخواهم که زخم سوخ زلال  
 یک پل بستن دریاست بحال  
 چون چنین است چه سازم تدبیر  
 گنج ببعد چه کنم در زنجیر  
 در خرینه چو جواهر کم نیست  
 گوید پر<sup>(۵)</sup> هر که نوید غم نیست  
 غم از دزدی دیوان نبود  
 اگر<sup>(۶)</sup> دردی دیوان نبود  
 نفس چو دیو بود مستولی  
 دیو نیز<sup>(۷)</sup> آمده کاسع قوی  
 این دو دیوم که درین ندام است  
 همچو دیو<sup>(۸)</sup> بستران عدم است

- |                                       |           |                    |
|---------------------------------------|-----------|--------------------|
| (۱) ع . حرکت بسیار گفتار              | (۲) ع آید | (۳) ا . نیکو       |
| (۴) ا . ندانک میدهد رخ برگ دیوان جوید | (۵) ع .   | (۶) ا . دیگر حرکت  |
| (۷) ع اگر از                          | (۸) ع .   | (۹) ع . دیو بستران |

آهن از مسئله صافی بگذرد  
 سقط از بصریه<sup>(۱)</sup> لا فی گردد(۲)  
 من زبان را سوخت تسبیح برم  
 دل سراپد که زهی نظم ترم  
 تا سخن خوب ندانی در من  
 کین زبان<sup>(۳)</sup> گشت زدی بر من  
 روز تا شب نفس هرزه درای  
 نه در خود شرم و نه ترسم در جدای  
 فکری چون غم جان سینه گذار  
 گفتمی چون شب غم دور و دراز  
 کرده عمری بمعامل صانع  
 گشته ناسی به تکلف شائع  
 خود گرفتیم که سخن جادوئیست  
 هرچه حق نیست دران جادوئیست  
 من بدی<sup>(۴)</sup> شیوه بر دوق و فن  
 دلخ آرام و فردوس شک  
 رقی مانند اران گوید ز کلک  
 که بفردوس بود<sup>(۵)</sup> حجت ملک  
 پادشاهان که در افزون باشند  
 یک بمشایش حق<sup>(۶)</sup> چون باشند

(۱) ع برکه (۲) زمان (۳) ع دور شیوه بدو زبان  
 (۴) ا و (۵) ا : حق ندارد

هرصی منقل که بدیاست گرو

بهره<sup>(۱)</sup> تی و شب و روز اندر دو

ران دلم پوست چو<sup>(۲)</sup> مشک مقامت

کم<sup>(۳)</sup> امل تشنگی استقامت

چه تشنه که جدا مانده ر آب

چه خورد خاک گر اندر بمراب

هرچه کو آب<sup>(۴)</sup> بود ای بر ای

خوک<sup>(۵)</sup> شد مردم آبی در وی

حویش را کردن کور است پروز

چشمها حواس اندر چه کور

عس را بند<sup>(۶)</sup> شکیا چکنم

گرگ را قرطه دیا چکنم

آنکه بهر گنپش ساخته اند

چون شود مه که چپش<sup>(۷)</sup> ساخته اند

ونکه گشت ر بهی طاعن<sup>(۸)</sup> موجود

ر یغشه بشود ترک<sup>(۹)</sup> سجود

تیره<sup>(۱۰)</sup> از جهد مرگا بشود

و حل<sup>(۱۱)</sup> از یخت مصفا نشود

(۱) ع : بهره بر شود و خر آمد در در (۲) ' (۳) به

(۴) ع : که تشنگی (۵) ع : کوز آب (۶) ع : غول

(۷) ' نقش از شد (۸) ' عیش (۹) ' ا ملل

(۱۰) ع : نفس صود (۱۱) ' تهر و ع مرگ (۱۲) ع : دمل لا یخ



مثل ایسم این کودکیست  
 وین فروماندیم ار کوچکیست<sup>(۱)</sup>  
 وانکه ایوان مراد است بلند  
 نه بها کس رسد<sup>(۲)</sup> و فی بکنند  
 بام کالجا نه پرد مرغ جوان  
 لاف پرواز به پیری نتوان  
 هیچ پیری گذر آنجا نکند<sup>(۳)</sup>  
 تا سر خود بتد پا نکند  
 من که فی پای مرا و نه سر است  
 و<sup>(۴)</sup> که آن جام چه جای گذراست  
 دم درویشی و آندم همه باد<sup>(۵)</sup>  
 هیچ دل را دم ازبگونه ساد  
 ناسدام رین سیه از دود گبه  
 روی هم بر عفت ناسد سیه  
 آب حیزی چو قنار جوم  
 من بی<sup>(۶)</sup> آب چسان رو شوم  
 سگ کهیم که نهریم ار خواب  
 مد نخبش که بماتم<sup>(۷)</sup> بی آب  
 دل بدحوی بیازی بشود  
 آب آلوده بمسازی بشود

(۱) خواجه س (۲) رود (۳) آتجاه روح و بر آتگاه (۴) (۵) (۶) من بین  
 (۷) : بتم و ع بایم بی آب

این همه پنبه که<sup>(۱)</sup> بینی رشته است  
 کاکتر پیر ز چرخش هشته است  
 مویو رشته<sup>(۲)</sup> باریک نگر  
 برهنه کردن من کرده<sup>(۳)</sup> هم  
 چه از آن رشته که از کوشش من  
 شود بافته زو پوشش من  
 پنبه<sup>(۴)</sup> را پوشش مردم هم است  
 پوششم بین که مرا پرده در است  
 پنبه دانه شده دندان کهن  
 نشود پنبه دهن برد سخن  
 چون دل ز گوش شد پنبه کشم  
 گر زبان پنبه شود بیز خوشم  
 عمر از شصت بهشتاد فریب  
 نیست دلرا ر به افتاد نصیب  
 زان که چون طفل سه ساله همه که  
 بازی کرده ام افتاده برادر  
 طفل کو<sup>(۵)</sup> خوش بود از بازی خویش  
 کی شود<sup>(۶)</sup> سوختی سرافر ری خویش  
 چون رسید آن همه کش خوب نمود  
 نیک<sup>(۷)</sup> دادند که که بازی بود

(۱) ج که بجهت آن اسرار مصرعه نانی - کاکتر پیر ز چرخش رس است

(۲) ۱: دلدرد (۳) ج: اگر (۴) ج: رود (۵) ع: جنگو

مثل<sup>(۱)</sup> گفت من آید بهتر  
 جوز حالی و ملمع ز زبر  
 نطق بی اصل چو در سفله<sup>(۲)</sup> حیا  
 صیت ناراست چو در چاه صدا  
 صیحو عامل که پشغی بدنام  
 روی عاریت و چاهی وام<sup>(۳)</sup>  
 آن که شه میدهد از مال و رزم  
 کرم و صب به مرد هرم<sup>(۴)</sup>  
 من بمرم به پیشیزی ناچیز  
 که بیزد هرم نیز<sup>(۵)</sup> پشیر  
 شه خود از قصل پذیرد رد<sup>(۶)</sup> من  
 لیک فردا چه متجدد بد من  
 همدا<sup>(۷)</sup> عرم به ریان کاری رفت  
 دل به یکدم سوئی بیداری رفت  
 زندگی را بزوال آمد روز  
 چند ازین خفتن<sup>(۸)</sup> مستانه هور  
 مشک من گشت سراسر کافور  
 گشت پوشیده دکان ز آیت نور  
 پنبه با ثرۃ گوشم پستی  
 که مرن چرخ چو شد پنبه کمن

(۱) ع مثل من گفت کا (۲) ع مثل (۳) ۱ طم رخ نام

(۴) ع ۱ گریه او بیست مرد هرم (۵) ع ۱ م، پشیر

(۶) ۱ دور من (۷) ع ۱ ما همه هر ریان (۸) ع ۱ خفتن و صیت

لیک شرمندگفتار<sup>(۱)</sup> خودم  
 بلیک حیران شده دو کار خودم  
 این دوسه سوز<sup>(۲)</sup> دوسگی پدهان  
 چون برم پیش سلیمان جهان  
 شاه خود بمشد از آئین عطا  
 لیک صالح نتوان گفت حد  
 غنچه<sup>(۳)</sup> کاید آرو بوی باز  
 کی کند مرغ بسوی پرواز  
 شاعرم<sup>(۴)</sup> لیک نه ام پند که خام  
 گفت خامان نتوان گفت تمام  
 لعط بیجان<sup>(۵)</sup> چو دوان قتراک  
 معنی کشته<sup>(۶)</sup> چو ریش اتراک  
 ی<sup>(۷)</sup> شعر عربده خام شکیب  
 ی<sup>(۸)</sup> هر شعبه خام فریب  
 دبدبه<sup>(۹)</sup> این که یکشور زده ام  
 دودیده<sup>(۱۰)</sup> است آن که بهم برده ام  
 چند این دبدبه<sup>(۱۱)</sup> غفلت نام  
 همچو آوار ته غفلت جام<sup>(۱۲)</sup>

- 
- (۱) ع دگفتار خودم (۲) ع درد و سگی  
 (۳) ع گنبدی (۴) ع شاعر (۵) ع جفا  
 (۶) ع معنی کلاه چو زورش اتراک و ع معنی گل و ع سر غلش اتراک  
 (۷) ع بی صبر و ا غایه شکیب (۸) ا = ی معنی که بی خانه فریب  
 (۹) ع دبدبه (۱۰) ا هر که است و ع دوده نه آنکه  
 (۱۱) ع دیده نه غفلت نام (۱۲) ا تمام و ع همچو آوار و غفلت جام

هستی روح فشان در همه که  
نفس این می زند انشا الله  
که جهان جمله یکت پیدا  
نظم - رسم بدست پد

تمهید عذر آنکه درین بوستان ز من  
گل اندکی شکفت و فراوان گرفت<sup>(۱)</sup> خار

اندوید نامه که گفتم کم و بیش  
عذر خواهم ر فزون و کم خویش  
گر ز هر هرزه بسی لاف زدم  
وز زبان تیغ چو سیاق زدم  
صفت خویش دروخت همه  
روغن<sup>(۲)</sup> گفتم و دوغست همه  
حکم از شاه گهر سفتن بود  
نه حق و خار زمین رفتن بود  
لیک آنکش<sup>(۳)</sup> گل معنی نشگفت  
روید از خار پدش نتوان گفت  
آنکه حر<sup>(۴)</sup> بافتنش دشوار است  
پشم باغیست<sup>(۵)</sup> هم آخرکار است  
حرف تساج بود معنی دار  
نقش نقاشی ز معنی پیکار<sup>(۶)</sup>

(۱) ح روان خار (۲) ح آب م هست به درخت همه (۳) ح از کسی  
(۴) ح = جو (۵) ح بافت (۶) ح = پیکار

چون همه قابل آند<sup>(۱)</sup> بقطع  
 که برآند سخن بر نه<sup>(۲)</sup> و صبح  
 سنگ قابل ز روشهای سپهر  
 چند که باید اگر پرتو سپهر  
 چه شک از قابی خود را قوت  
 اگر این لعل شود وان یاقوت  
 سرور ازین فلک بی سر و بی  
 پیش اری بود کساد یسخی  
 چون برو رفیق تو سه<sup>(۳)</sup> قطعه دهد  
 شد بدل نقش کسادی<sup>(۴)</sup> بکشاد  
 بین<sup>(۵)</sup> سخن را که چه هزار بود  
 کش چو تو شاه خریدار بود  
 سروران را چو درین دهر هیچ  
 بهتر از مدح و ثنا نبود گنج  
 ملک چشید که گوید ایست  
 عمر جاوید که گویند ایست  
 می ستاند چو شه چرخ اورنگ  
 عمر سنجید بکنجی بی سنگ  
 هم وجودش ابدی گشت بدات  
 هم ندیش ابدی یافت حیات

(۱) آید (۲) ع نه (۳) آید (۴) شد

(۵) کلاس (۶) ا پر روح بر مار

ران یکی سعدی و ثانیش همام  
 هر دو را از<sup>(۱)</sup> غزل آئین تمام  
 لیکه گر سوئی دگر یاری<sup>(۲)</sup> دست  
 شعرشان هست بران گونه که هست  
 دگر اقسام دگر خود نه کم  
 خوب گویم سخن و بد<sup>(۳)</sup> نه کم  
 بلبل گر دگر آن سو بودی  
 رو هم آفاق سخن گو بودی  
 عندی بی چو دگر رانسو نیست  
 این طرف<sup>(۴)</sup> از گل شان هم بویست  
 می<sup>(۵)</sup> شان شد چو بدین حرف گران  
 وقت دهلی حوش و بی شعر روان  
 اندرین گفتن پیدا بهمت<sup>(۶)</sup>  
 غرضی دارم و می باید گفت  
 محرم اینکه درین ملک کهن  
 بی قیاسند چو از ناله سخن  
 ران همه بیشتری جادو کار  
 که<sup>(۷)</sup> بگیرد دم شان در دیوار  
 وزن عطا کر شه عالم دیدند  
 بیشتر زان ز شهان کم دیدند

(۱) ع معرب

(۲) یاری

(۳) ح نر

(۴) ع ندارد

(۵) ایر از گل شان و هم بیت

(۶) ا = گر

(۷) پیدا و چندی

حجت اینست که گفت دلخواه  
 دهر گیر است چو خورسید و چو ماه  
 زانکه چون خوب بود<sup>(۱)</sup> خاصه و عام  
 هست باشند بدان فوق مدام  
 چون بخوبی همه کس را میلی<sup>(۲)</sup> است  
 همه را بشکی است این میلی<sup>(۳)</sup> است  
 این غزل خواند و او گیرد یاد  
 و آن دگر در غم<sup>(۴)</sup> اری گردد شد  
 وان دگر شعر و قصاید جوید  
 وان دگر مدعی زاید جوید  
 سخنی خوب که دل را خور شست  
 نذین روح چین پرورشست  
 چون هر قبیح زبان گوهر گشت  
 چون گهر تحفه هر کشور گشت  
 کسی نه بیند سویی نظم دل گیر  
 که نکردد بدلی منزل گیر  
 چون بماند بدلی حلی یاد  
 گرچه شد زاده همان دان که مراد  
 تا بجائی که حد پارسیان  
 اندرین عهد دو تن گشته<sup>(۵)</sup> بیان



نیک<sup>(۱)</sup> داند مراح همه را  
 چون شبی که شبانه رسد را  
 گر<sup>(۲)</sup> خراسانی و روسی و عرب  
 آید این سوی برسد<sup>(۳)</sup> بشعب  
 رانکه از لطف عویش<sup>(۴)</sup> سارند  
 هم کنندش تر و هم حوش سارند  
 و<sup>(۵)</sup> بر ایشان دم طیت راند  
 حده بر چو گل جوانند  
 و آن ما شد چو بدیگر اقلیم  
 سلامت بود از این تسلیم  
 آینه‌ها نشان رود اندر رگ و پوست  
 که چو خون گردد شان همد و دوست  
 حاصل از بلبل بن سسری بن  
 شاخ رد سوخت دگر رفت سجن  
 در سخی بود چو گفتار مرا  
 چه<sup>(۶)</sup> نکو تر ر همه کار مرا  
 و نکه<sup>(۷)</sup> هرچه اینجا بیاید سخی  
 گشت نویست به چرخ کهن<sup>(۸)</sup>  
 و آنکه برهان طلبی هم گویم  
 هرچه<sup>(۹)</sup> گویم همه محکم گویم

(۱) ع. بک (۲) ا. ک (۳) ع. برسد به پ (۴) م. عرویش  
 (۵) ندارد (۶) ا. هر (۷) ع. ندارد (۸) ا. چه ندارد  
 (۹) ع. بک



لیک مقصود من آن شد که بلب  
 لفظ سنجیده به از شور و شغب  
 خامشی به ز حدیثی که بد است  
 کان خموشی به بیان حرد است  
 پسته باش که از حلقه نمر  
 لب خاموش و دوری پر مغر  
 ی نبی<sup>(۱)</sup> کوتاهی افراخ سری  
 دهد آواز نبی<sup>(۲)</sup> شگری  
 جرس قافله و دنگ درای  
 که بود گم شده را راهبای  
 به اران<sup>(۳)</sup> هرزه درانی که کسی  
 گم کند راه دران هر نفسی  
 و من هم اندر حرد و حکمت هست  
 کز هوا زاده مستها پیوست  
 گر نفس را ز هوا نبود سار  
 بد<sup>(۴)</sup> سخن کرد توان نه آواز  
 دنگ و گفتاری ندارد ماهی  
 که ندارد ر هوا آگاهی  
 وان هوایی که لطیف اسب و تر است  
 سخنی غیر دلاویز تر است

(۱) ۲ = نبی  
 (۲) ۱ = باد آن  
 (۳) ح ی شگری  
 (۴) ح بد سخن کرد تو آن م آزاد

آتشی کجاست چراغ افروزی  
 نبود تابش او بی سوزی  
 و آنچه حیوانست زند گرسختی  
 عاقبت هست در آتش سبی  
 مردمست<sup>(۱)</sup> آنکه پترکه تمیز  
 گفت بی حاجت و بی سعی نبر  
 مردی کو بگزاف آمد شاد  
 کم ازان جانور و بلکه چباد  
 گفت شایسته خردمندانراست  
 در پایسته گهر پندانراست  
 بسختن هرکه بچیدن<sup>(۲)</sup> وزرد  
 گو در افشان که بچیدن<sup>(۳)</sup> نارد  
 ی من این گفته را خود<sup>(۴)</sup> می گویم  
 مثل<sup>(۵)</sup> از اهل خرد می گویم  
 تا<sup>(۶)</sup> ندانی که مرادم زن گفت  
 فصل خویش است به پیدا و نهفت  
 گرچه بادبست ازین دم بستم  
 من مبادا که پابین بیاد بزم

(۱) ع بیست مردم (۲) ب ه چندان و ج بچیدن

(۳) ا بچیدن (۴) ب خرد

(۵) ج نه مثل و ب نه می جویم و برن بیست سخته خشم شده

(۶) اینجا مراد: مصرعه غزل پذیرفته

و آدمی را ز سعی داد کمند  
 که را ز ریشه فلک بسته<sup>(۱)</sup> به بند  
 این کمندی به کم و کوتاهیست  
 کش سر رشته جبل<sup>(۲)</sup> الیهست  
 عقل و عصر همه پیوسته او  
 جان و دل هم شده بر بسته او  
 هر کرا نطقه گنج احسان نیست  
 گویش از به معنی جان نیست  
 و<sup>(۳)</sup> آدمی را چو سه جانست بتن  
 ناطقه نیست گرش نیست سعی  
 آنکه مردم شود<sup>(۴)</sup> از وی مردم  
 ناطقه است آن و دگره شده گم<sup>(۵)</sup>  
 این سعی نیست که گوید همه کم  
 بانگ گاو نیست بل آواز جرس  
 سخن آن شد که بمعنی باشد  
 نه دمی کر در طغنی باشد  
 آسیائی که گران شد سارشی  
 بی دقیقه<sup>(۶)</sup> بسود آوازش  
 آب کاواز دهد رفتارشی  
 بی لغات بسود گفتارشی

هست محمود تو چون قطب جهان  
 از عطارد تو بهی نیست نهان  
 پس عطارد چو<sup>(۱)</sup> سم وز تو کم  
 به که از فصل تو جنید قلم  
 من و در چینی<sup>(۲)</sup> نظمت پس اری  
 تو ز در چینی من بهره چین  
 تو همین یار یمنح شه در<sup>(۳)</sup>  
 تا کنم چوب فلک من زین بر  
 یا رب این بارش در مکنون  
 باد بر شاه مبارک میمون

در ختم این کتاب که گنجید نه سپهر  
 در وی ز حرفهای<sup>(۴)</sup> معانیست بی شمار  
 شکر بدان که نگنجد بملک  
 و آدمی گردد اران نغمه ملک  
 مباحی را که بهر دشمن و دوست  
 میدهد هرچه که شایسته اوست  
 مرغ را داد صغیری که بدان  
 خوش کند سینه نیکان و بدان  
 چار پا را<sup>(۵)</sup> هم از آواز و شغب  
 گفنی در حور شان دد باب

(۱) ع به ندارد (۲) در چینی و (۳) ادب

(۴) ا مرصعای و ع پر کند (۵) ا بهاریم و آواز

گای ز تو فصل بنی آدم را  
 عالم فصل توئی عالم را  
 بخشش معنی و دانی و رای  
 با ز تو یافته<sup>(۱)</sup> و تو ز حدای  
 من که هستم بشری سهیل وجود  
 هم تو ام فصل و ادب داده پیود  
 این همه لطف و تواضع که تراست  
 سوئی من هیچ ندانم که چراست  
 توئی افلاک محل من حای  
 خاکبازی را چه حد افلاکی  
 این محل کرا<sup>(۲)</sup> حد نمیگری نیست  
 هست بی چیزی و بی چیزی نیست  
 باسهم داد عطار د بادب  
 گای یصد تعب ز من برده قلب  
 در فن شعر که من سحر قوی  
 شبی نیست که شاگرد منی  
 لیک شاگردیت<sup>(۳)</sup> آن مایه گرفت  
 که ز استاد زیر پایه گرفت  
 خود بگو بر من این پایه کدام  
 که کنی بلخ خلیفه بدوام

تو بدین سکه که آن<sup>(۱)</sup> می کردی  
 میروی که عطارد گردی  
 با تو زانجا که ترا گفتار است  
 بشتری هم به سعادت یار است  
 لیک من کی<sup>(۲)</sup> چو تو دربار شوم  
 کمر سخن خسرو گفتار شوم  
 با تو من دعوی گفتن نه کنم  
 که توئی نو سخن و من کهنم  
 نکته و معنی تو بحر گریست  
 کهنه پیراستن از بی هر است  
 تو و یار یک بدلیها مرغوب  
 هست همچون خط مو بر رخ خوب  
 در سودای پکن داده نوید  
 هست چون و همه بر ابروی سعید  
 ریش چون شیر منون<sup>(۳)</sup> بنضاب  
 شیر قلبیست بآبزش آب  
 چون عطارد بدین دوستیم  
 کرد هم بفری<sup>(۴)</sup> و هم دوستیم  
 من هم از سعادت دوست نوار  
 دوسته بر عشق گفتم<sup>(۵)</sup> بار

(۱) ا: شکر که لاری کردی

(۲) ۱: گر

(۳) ب: مغروم

(۴) ع: کرم



آنکه از دستش خُوالی<sup>(۱)</sup> تیر  
 چون منی را نتوان گفت نظیر  
 خاصه تیری که بتویر بود  
 هم تو گو راست که کی<sup>(۲)</sup> تیر بود  
 شب که من این همه سحر آوردم  
 وانکه<sup>(۳)</sup> تسخیر عطاردم کردم  
 بنده در نقش<sup>(۴)</sup> سپهر مه بود  
 که عطار ز سپهر آید زود  
 گفتش کیستی ای حواجه پیر  
 گفت تیرم که تو کردی تسخیر  
 تیر وار آمدم اندر کیش  
 تا دوم تیر صفت در پیش<sup>(۵)</sup>  
 که دنباله کلک<sup>(۶)</sup> تو دوم  
 که دنباله کلک تو شوم  
 اتحاد است مرا با تو هوس  
 که نکتهد بپای دیگر کسی  
 شاید از سخن و معنی تو  
 تو عطار شوی و من خسرو  
 گرچه این هم بخل می گویم  
 که محل بی<sup>(۷)</sup> حد خود می پیویم

(۱) پ خوالی (۲) ب و ح دالک (۳) ا نص  
 (۴) ب ؟ کیش (۵) ا دالک (۶) ب . ی  
 (۷) ب محل بی

دهشت. آن می این نشیئه بر  
 کر<sup>(۱)</sup> کشش مه بگلو بندد در  
 آن سپهر است چو مردیک بی<sup>(۲)</sup>.  
 دور بود که روم من به سا  
 سارم<sup>(۳)</sup> از سلسله حرف کند  
 بروم بر در از چرخ بلند  
 چون بر آیم ز بر قبه ماه  
 نقش قبه کسم این حرف سیاه  
 میل طبع قوت سایم  
 رنگ ز آئینه مه بردایم  
 تا دران آئینه روشن و پاک  
 دوم خویش به یشم ما ناک  
 لیک ازان رو که مرا صورت جان  
 نیست بشلم به نه آئینه خیال  
 گیر کائینه عطارد را بد  
 زو نظیر چو منی کی آید  
 آن عطارد که در آئینه بود  
 راستی نقش دروغیه بود  
 عکس من شد تو<sup>(۴)</sup> همی میدانی  
 که عی العکس<sup>(۵)</sup> عطارد حوی

(۱) ب ک (۲) ب ر ح ن (۳) ا ر ح ن  
 (۴) ع : ح : ه : این (۵) ب ا علی پیش

بین<sup>(۱)</sup> سپهر نه که کم دیده سوادى ایچنین  
مه که مشغول است شبها در بیاض و در سواد

آن سپهری که قزو تر ز همه  
نجم اروی که شد او بر ز همه  
عقل داند که سپهر ما هست  
عقل فعال در و گمرا هست  
او چو دریا ز ریز<sup>(۲)</sup> مانده فرود  
مه درو ماضی گردیده<sup>(۳)</sup> برود  
گرچه<sup>(۴)</sup> دریا صفت آمد به نظر  
هست لیکن صدى<sup>(۵)</sup> چار گهر  
یسکه<sup>(۶)</sup> با عنصر و مه انوریش  
صصری گویم یا انوریش  
او دخانی و باتش نزدیک  
که<sup>(۷)</sup> روش مه او که تاریک  
این نمائی که ارو ساخته ام  
ار صراحی بکسو ساختم  
چون قمر<sup>(۸)</sup> سالکی دور است نگر  
که چپه<sup>(۹)</sup> می میدهد دور قمر

(۱) ب ر ح ندارد و در ح ه صحیح این بیت اعتاله شده.

یعنی سپهر اولین کال منزل ماه آمده آتش بر نثار ماه آرم شاد شاد

(۲) ع از زیر رفته (۲) ا کرده (۳) ب آچه

(۴) ا صفت (۵) ب این مصرعه ندارد و ا به انوریش

(۶) ا که و به او (۸) ا کر (۹) ا گرچه

## غزل

چو گل مبار ای آشنا ت در نه غنطه سر بسی  
 در پیش خود غلطیه بین سر خوش<sup>(۱)</sup> سر چاکر بسی  
 از ضربت چو گل تو می چند جا غیرت برم  
 دارد چو هر سو هر که هست این آرزو در سر بسی  
 از خوابگاه پویان چو دروغ آید مرا  
 زیرا بکویت خفته ام بر خاک و خاکستر بسی  
 یاقوت و لعل چشم من یهر خدا را رد مکن  
 گرچه بتاترا هر طرف ریمان بود زیور بسی  
 چون چشم خود کم دیده ام بد گوهری در خود خود  
 گرچه همین چشم بدم دیده است بد گوهر بسی  
 چندی رسام دارد سر ترسم که دوش و نالشم  
 خفته باشد زانکه می نایندام بر در بسی  
 من سوختم و آهی دلان دل گرمی دارند و می  
 موری که باشد عود را آن نیست<sup>(۲)</sup> در عجم بسی  
 گفتم که لیسم پای تو گشت نشاید حسرو  
 زیرا که گفنی زان زبان مدح شد کشور بسی  
 شد قطب دیا کلبان فیروز نبود همچو او  
 با آنکه از سیار گل هر<sup>(۳)</sup> شب کشد لشکر بسی

(۱) ۱ سر خود و ب سر خود (۲) ح هم (۳) ع شب یکصد

دو<sup>(۱)</sup> قطب سپهر هم چنین است  
 کارامش شان بقطب<sup>(۲)</sup> دین است  
 آن هر دو نمائند از جهان را  
 این قطب زمین من آب و آتش  
 ثابت بجهان ز سپهر قطبی  
 این عرصه نه سپهر قطبی  
 ساق گران<sup>(۳)</sup> رکاب سرست  
 جولان کمیت کن بهر دست  
 چوگان پلا<sup>(۴)</sup> ز زلف بنای  
 گوی<sup>(۵)</sup> از مد و آفتاب برای  
 مطرب چو شدی<sup>(۶)</sup> فراخ میدان  
 چوگان<sup>(۷)</sup> سرود و چنگ وی دان  
 چوگان برن آینه‌ای که مردم  
 چون گوی به بحر در شود گم  
 آواز بر آور<sup>(۸)</sup> ای خرمنخوان  
 بالا و فروش کن چو چوگان  
 ران گونه زن<sup>(۹)</sup> این دم خط و خال  
 کارد شوند حال و در حال

(۱) ح م (۲) ب و ح ا و قطب

(۳) ا اگر آن (۴) ب و ح و دگر (۵) ا شد این

(۶) ا هرگان و سرود و چنگ و وی دان و ب چنگ و وی سرودان و ح هرگان  
سرود و چنگ و میدان

(۷) ا برادی خرمنخوان (۸) ح م

مداره کوههای چالاک  
 در شکل تو یامت شکل افلاک  
 دور تو ز صورت منور  
 چرخ کروی شده مصور  
 گر دو<sup>(۱)</sup> کنند حریف پیدا  
 دو دایره گردد از تو پیدا  
 هر دایره راست نقطه خاص  
 ساکن که نشد جمله رقص  
 و<sup>(۲)</sup> دایره را کنند دو دم  
 دو قوس بر آورد به تقسیم  
 در قوس خط میانه سهیم<sup>(۳)</sup>  
 پیشش وتری ر خط وهمست<sup>(۴)</sup>  
 باز این گره را درست سازم  
 چرخ به بکوبه چست بازم  
 وانکه نکسرم خط درونی  
 محسوس نه از حسن درونی  
 گر فرض کنیم این خط از عرض  
 آن خط خط استوا شود فرض  
 و نام دیگر کنی شارش  
 خوان خط معدل النهارش  
 و<sup>(۵)</sup> خط ر دو سر که رفت یکسر  
 قطب آن دو سر<sup>(۶)</sup> و خط است محور

(۱) ۱. دو گره - (۲) ۱. گر (۳) ۱. سهیم (۴) ۱. وهمست

(۵) ۱. خط که دو سر گره یکسر (۶) ۱. ب. د. ح. هر دو سر خط

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
جوابی ز چوگان بیبازی گوی

چوگان چو بدید گوی یا حال  
کوه در ته<sup>(۱)</sup> پای گشت پاس  
از پیر شکون گوی سر بار  
کرد از بملی دگر سخن ساز  
از عشی یکار عشق پرداخت  
ز آئین فلک سخن در انداخت  
کای گوی که چرخ صاحب گردد  
استاد تو است چرخ شاگرد  
نی نی که تو خود بچرخ می  
ران گردد زمین چنین دوان  
خطی که درون تست موهوم  
آن راستی<sup>(۲)</sup> است در تو معلوم  
تدویر<sup>(۳)</sup> تو شد ز حسن مثال  
شکل تو نکو<sup>(۴)</sup> ترین اشکال  
گر بودی شکل به ز تدویر<sup>(۵)</sup>  
آن در فلک آبدی به تصویر

(۱) ح نگ پای اوست (۲) ع واسطه است در تر موسوم  
(۳) ۱ تدویر (۴) ۱ مکرر ترین (۵) ۱ - لایه

هر<sup>(۱)</sup> جا بهارش رو نهادم  
 هر سوی بسی ترش دادم  
 گشتم چو چنان یگار در خورد  
 کستاد بلفظ کردم آورد  
 آورد سعادت روانم  
 در صحبت پادشه دوام  
 تا یا تو کم یار باشی  
 در خدمت شاه حواجه ناشی  
 تا هست به پیش شه<sup>(۲)</sup> روا رو  
 زین پس من و پیش تو دوا دو  
 بسیار بود میان میدان  
 ارنگ<sup>(۳)</sup> رخ مرد گشته حوی دان  
 دیوانه سوار در تگ و پی  
 دیوانه شده ز لعب شان گوی  
 دیوانه بیست گوی لاکس  
 چون من نه که در نگم نه ساکی  
 هر جا کره<sup>(۴)</sup> شد بتویني رام  
 چون من کره نگیرد آرام  
 زین حال<sup>(۵)</sup> که نرد ما صبر نیست  
 چه جای مکتوت و صبر نیست  
 ما هر دو ز عشق حورده تیشه  
 شد<sup>(۶)</sup> عاشقی کار ما همیشه

(۱) ا: نادره (۲) ب و ح: تر (۳) ی: یک (۴) ا: که شده و توسی

(۵) ا: ملک (۶) ا: شد عاشق و ب و ح: نه عاشق



قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
عزل گفتن گوی در حسب حال

باز از رو عذر پیش دنجوی  
حاموشی گوی شد سخگویی  
گفت ای بیجا وفا نموده  
وی جور تو چون وفا ستوده  
رحم چو زنی ز پیش و از پس  
از شرم که سرنگون کنی پس  
حاشم<sup>(۱)</sup> چه صفت کنی که چو شد  
کت سر<sup>(۲)</sup> بسلام من نگویند شد  
حسب<sup>(۳)</sup> ز سرنگون مروست  
کان سر بتواصت نگویند  
سرکرده نگویند چنین چه جویی  
جوانی می خاک گویی  
هرچند که ر تو در بخارم  
هم پیش تو رو بخاک دارم  
کر تو نصال و بجاه گشتم  
باریچه لعب شاه گشتم  
در اصل چو<sup>(۴)</sup> بی حراش بودم  
خود رسته لائراش بودم

(۱) ا و ب هر ملام سرنگون

(۱) عالم روح صفت کم

(۲) ب و ج ک

(۳) ۱: جفت

دائم که همیشه بی‌قراری  
 آخر به کجا قرار داری  
 خود بمن تو<sup>(۱)</sup> بی‌قرار ارانست  
 کین شیوه قرار<sup>(۲)</sup> عاشقانست  
 لعب<sup>(۳)</sup> مت ارچه رنج حالت  
 باریت همین قدر وصلت  
 بکن چو ر لعب باز منی  
 بهمان یکدام خاکدانی  
 ز صحبت دوست طاق چو نی  
 در زاویه فراق چو نی  
 کنج هم تو کدام سوخت  
 دیوار کدام پیش روخت  
 میدان ز بسی بلندج و شیب  
 آشوب گیت شد بر آسیب  
 در گوشه گرچه در امنی  
 دور از چو منی<sup>(۴)</sup> بگو چسائی  
 چون شه بود ببارج گوی  
 و آزاد شوی این تگاپوی  
 هستی تو مگر بدین قدر شاد  
 کت<sup>۵</sup> شه جهان گیت کند یاد

از سرم سر او فکنده با گوی  
 آهسته<sup>(۱)</sup> نهادم روی در روی  
 گفت ای ته پای من صراصر  
 سر تا بقدم همه شده سر  
 که رفته فرو بدوز موران  
 که خورده لکد ر پای پوران<sup>(۲)</sup>  
 که ره رو چیست گشته در حال  
 که رقص زده بغیر توان  
 وان چهره<sup>(۳)</sup> که خوارش جمالت  
 در گرد بذلش چه حالت  
 وان<sup>(۴)</sup> رو که رخش تپی شد از رنگ  
 چونست بسودن کل و سنگ  
 رجعت ز کدام باد پایست  
 و آسودگیت کدام جایست  
 چونگن رده کدام مستی  
 سر باز کدام چهره<sup>(۵)</sup> دستی  
 از خود بزه که تند حیزی  
 وز من سوز<sup>(۶)</sup> که همگریزی

(۱) عودان

(۱) خ : آینه نما و روی با روی

(۲) ب : این و بیست با چند ندارد

(۲) ۱ صوره که خوارست

(۳) ع سوی

(۳) ۱ غیره

پنداشت جسم که آن دونا پشت  
 بر دیده پند یست (۱) انگشت  
 گفتا که نه غیرت و نه صفت (۲)  
 بین هیئت من بغیر مت  
 او (۳) گفت ز خانه هر کنم چشم  
 تا در جر تو بیفکنم چشم  
 این گفت و کشید دیده را زود  
 بی دیدگی گمام همسود  
 گفتش جسم این چه حیره کاریست  
 بر روئ هیالم بی چه یاریست (۴)  
 گفتا که چو دیده غیر بین است  
 کندم ز سرش که غیرت این است  
 تا با تو بدل شوم یگانه  
 چون دوست با شه روانه

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
 هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
 جوانی ز چوگان بیازی گوی

چوگان چو وفای دوست در یامت  
 و ر حاتم (۵) و حال او خبر یافت

(۱) ۱ = پند (۲) ۲ = پند (۳) ۳ = پند (۴) ۴ = پند

(۵) ۵ = پند (۶) ۶ = پند (۷) ۷ = پند

رخم از<sup>(۱)</sup> تو که بر من دوست  
 کنی ز برون<sup>(۲)</sup> نه از دروست  
 لیک از پی من زدند گستاخ  
 رخصت که شد درونه سوراخ  
 ای من هوات گشته منسوب  
 هر بار مگو که لیستم خوب  
 گر حسن کنی نصیب ما<sup>(۳)</sup> تو  
 با حسن بود وفا نه با تو  
 چون با تو بدوستی شایر است  
 با حوی و زشم چه کار است  
 عاشقی که بد از نکو کند فرق  
 آن عشقی مالم هست بر زرق  
 چون حسن نه<sup>(۴)</sup> خیر تست سویم  
 از<sup>(۵)</sup> تو جز تو چگونه جویم

### حکایت

آن لیست نهان که مهر جوئی  
 می سوخت در آرزوی رؤی  
 آینه نهاده دوست در پیش  
 بنمودش از آینه رخ خویش  
 شد عکس نما بت گرفته  
 و انگشت نهاد این پدیده

(۱) ع دغم تو (۲) ریه (۳) (۲) ۱ با و  
 (۴) ۱ دغیر (۵) ع از جز تو چگونه چون تو هر دم را گویم

طیبت<sup>(۱)</sup> چه کنی که چوب مشکم  
 ی بروی رعود تی ز مشکم  
 عاشق یمنین صفت باشد  
 کش ییش و معرفت باشد  
 و پاینت آشنا درین میل  
 بازی به لطافتی کنی میل  
 بازی طلبی بهر جای  
 که<sup>(۲)</sup> اورد بویا و مهربانی  
 چوگانش بگوی ماه باشد  
 در گوی حریف شاه باشد

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
 هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
 غزل گفتن گوی در حسب حال  
 شد گوی دگر بومف چوگان  
 چون او که دلش بود گروگان  
 گفت ای رست شکب زوری  
 ما را ز تو هرچه هست زوری  
 ار تو شد بهر<sup>(۳)</sup> من گدارا  
 مدد رحم نهانی آشکارا

از گردش آسناست این خدر  
 کاشته‌ام ماه نو شود پدر  
 ۱) کشت تو گرچه هست کارم  
 تو خر هزه و من خیارم  
 تو گرد چو دیله من چو ابرو  
 من پشت هم و تو هر<sup>۲)</sup> طرف رو  
 معشوق خودم چه می نمی دم  
 یی ریب رخ و نه لطف اندام  
 کی لایق دوستیست یاری  
 کوری و نحی و نزاری  
 بالای دراز و چستیم نه  
 چون بشکیم دوستیم نه  
 بشکسته هیچ کارنایم  
 جز همزم دیگ را نشایم  
 چوبی دو بهم گرفته ایوند  
 حورده ر وصاله نیشه چند  
 وانکه ستمی ز من پروت  
 کارار منست سو بسویت  
 جوری که توان<sup>۳)</sup> ز یکوان برد  
 ر صورت زشت چون توان برد  
 من معترطم که بیستم خوب  
 بازی میکن و مسار<sup>۴)</sup> مرعوب

(۲) ا: هر طرف

(۳) ۱: باز

(۱) ا: بخاره

(۲) ع: که دیکوان توان برد

رین لطمه که هست در قدیم<sup>(۱)</sup>  
 هرگز ر هوا فرو<sup>(۲)</sup> نیام  
 ای دست دشین شه که<sup>(۳)</sup> ماست  
 چون شد و داد این مفاست  
 بین کز تو بسی<sup>(۴)</sup> که رحم زینم  
 ن بر فلک و نه بر زمین  
 اکنون که رکوب می بنالم<sup>(۵)</sup>  
 با شاه جهان بگوی حالم

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
 همت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
 جوانی ز چوگان به بازی گوی

چوگان بکرشمه بار دیگر  
 بر گوی نهاده بار دیگر  
 کز من چو بی تو در نکون  
 در عاشقیم سخن - چه گوئی  
 با من چه کنی بجز و تو  
 من ماه تو و دو هفته به تو  
 بزی که ترا بجز دیدم  
 و<sup>(۶)</sup> چرخ فرودت آوریدند

(۱) نظام (۲) ب - فرود نیام (۳) ع شیر ماست  
 (۴) ب و ع د بسکه (۵) ع منالم (۶) ۱ در و فرود آوریدند



بعد رحم می رسد ز یارم  
 من بیستم و خبر ندارم  
 دردم نه در صریقی که تن حورود  
 از ضربت دوست می بود درد  
 و چند زیم بر زیمها  
 دانی مو که مشکیم<sup>(۱)</sup> ارنها  
 سر بارد از عاشق بازی  
 من سر همه تن ز بهر بازی  
 چو گانست بسی شده سر<sup>(۲)</sup> اقرار  
 گرد سر این رفیق مو باز  
 من زهر شکست کوب اینان  
 چون نازکشان ز نازینان  
 بر من ز بی شکست را  
 کردند دراز دستار را  
 با من همه گریه عشق بازند  
 محمود نه نزد این ایازند  
 من از بی آن کسم هواخواه  
 کو را محلی است بر کف شاه  
 زینسان<sup>(۳)</sup> که مرا هو ربنده است  
 چو گن شهم ز جا ربنده است  
 می زده قمعای اوم  
 سر گم شده هوای اوم

میکش ستمی که آید از یار  
مصروع شدی چو بحر این کار  
هر رنج که دیدی است می بین  
چون ساخته اند<sup>(۱)</sup> از پی این  
زاروئی<sup>(۲)</sup> که سوخت باریت جهد  
هست از طرف خلیفه عهد

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
غزل گفتن گوی در حسب حال

شد گوی دگر بزم گذاری  
میگفت به خستگی و زاری<sup>(۳)</sup>  
من خسته روزگار<sup>(۴)</sup> خویشم  
سرگشته ز زخم یار خویشم  
یاری که بدیگران دهد نایق  
جستم گه کوب و بعد از آن طاق  
سر می راندم ز تندی خوی  
تا سر رنده می دوم بر سوی  
کوبی<sup>(۵)</sup> که ز سوخت یار باشد  
داروئی<sup>(۶)</sup> دل فگار باشد

(۱) ع اصف (۲) ب ندارد (۳) ب بی  
(۴) ع به تصحیح : در روزگار (۵) ا گوی  
(۶) ب و ح : آسایش روزگار

آزرده گیت که هست یا نیست  
 یا بر تو خود این صفت روا نیست  
 بيشم دوی و ندانی آزار  
 یا آنکه سرت رسد بدیوار  
 من بر سر باری و تو بی خود  
 دبیله تو دوان چو من صد  
 میر و ملک و سوار پویان  
 تو گم شده را خاک جویان  
 تو در ته پای شان هر جای  
 یکسر بشتاب بی سر و پای  
 سرگشته تو هر طرف روانه  
 کارام و صبریت روانه<sup>(۱)</sup>  
 پوید رفت<sup>(۲)</sup> به این درازی  
 هیات که نرد خلق باری  
 سر بار تر از تو کی بود دوست  
 کر دوست بها کشیدیت دوست  
 یا رب چه سر است این بیندیش  
 کت<sup>(۳)</sup> یکسر و سرریش رحمت بیش  
 تو عاشق صادق غم الفنج  
 کر دوست خوشی بستی و رنج  
 آری به عاشقی چین است  
 در عشق کمیته بازی ایست

میزن تو مرا قضا بید ناز  
تا می دوم و همی رسم در  
بس میگدوم دوان و غلطان  
در زیر سم صند سلطان

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
هفت گوی اختران شایسته<sup>(۱)</sup> چوگان اوست  
جوابی ز چوگان بیازی گوی

چوگان جواب گوی شد باز  
کای از پی کوب یافته سار  
ز من همه گه کوب خورده  
گه کنده و گه چوب خورده  
آن کنده<sup>(۲)</sup> ترا شکر نموده  
وان چوب نبات تو نموده  
گه منور تو ته مغای  
گه غلطش تو میان خاکی  
افتاده دران مغاک چو نی  
غلطیده میان خاک چو نی  
چوبی نمی روی نمایی  
زیر سم اسب<sup>(۳)</sup> هر جوابی

چو<sup>(۱)</sup> من بچین هوس تمام  
 کر عشق همین بلاست کام  
 در<sup>(۲)</sup> عشق چه به که درد سر نیست  
 رو لذت من جر این قدر نیست  
 عشق شرعی نه عشق پاریست  
 خون خوردن عذر می یار نیست<sup>(۳)</sup>  
 ای است وصال یارم از بهت  
 کاسیب ویم همین رسد سخت  
 شادم بچین<sup>(۴)</sup> قدر رفاگیر  
 بود اگر این هم به قدر  
 تو از کف شد<sup>(۵)</sup> که مولع باز  
 آزار چو<sup>(۶)</sup> گوم به دانی  
 دوست<sup>(۷)</sup> بود که برگ کاهی  
 از دشت شکست پادشاهی  
 هندو که بنان<sup>(۸)</sup> نواخته جد را  
 جد در نظری کشد خود را  
 عاشق نه کم از شکم پورتنیست<sup>(۹)</sup>  
 کشتی بر تن بود چنان نه دست  
 من گوم و تو بچسته چون  
 سز و تو و تو بمن گروگان

---

(۱) ع جر (۲) لرب و نازد (۳) ع د همین  
 (۴) ع خود (۵) و هاله (۶) ایان و پ با  
 (۷) ع پریشان و در هر دو حال است

قطب<sup>(۱)</sup> دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
هفت گوی اختران شایسته چوگان اوست  
غزل گفتن گوی در حسب حال

گوی از سر حال باز ره رفت  
و آمد بزبان حال در گفت

کای پائنه قرب اوجمندان  
رفته به بلندی از بلندان

همون توام بصد نژدی  
تو لیلای من بارجمندی<sup>(۲)</sup>

هرچند ز میل تو بسوم  
صد کوفتگی رسد توهم

همون<sup>(۳)</sup> چو خدادیش لیلی  
میکن بسوی فاده میلی

لیک آنچه<sup>(۴)</sup> ر دوستان رسد رنج  
بر دوست بود چو<sup>(۵)</sup> بخشش گنج

ستدان که ز پتک یی<sup>(۶)</sup> آزار  
چون هر ز است مشعرش بار

هاون که ر دست<sup>(۷)</sup> میخورد کوب  
چون هر حور<sup>(۸)</sup> است گو غرور خوب

(۱) ب و ع نادر (۲) ب و ع لیلای من بارجمندی

(۳) ب و ع نادر (۴) ح . آنکه (۵) ا . به

(۶) ح گیره (۷) ب و ع دست (۸) ا در و ع بخور خوب

تر چیست مرا ر چوب ساری  
 حشکی و لیمی و درازی  
 بر هیچ ندانم این چه سار<sup>(۱)</sup> است  
 کم بر ملکان هر بر ناز هست  
 آندم که مرا شوند مخواهان  
 صد کار رها کنند شاهان  
 این طرفه که اولم ستانند  
 بر دوشی بزم نشاند  
 پس باز کتدم<sup>(۲)</sup> آینهان حور  
 کاید سر من بجاک هر بار  
 گاهی بد بکنیم بر آرند  
 که نواز به بستم در آرند  
 شک نیست مهان<sup>(۳)</sup> که گر نوارند  
 که هست و گهی بلند سازند  
 وین راز و راز چین که هشتم  
 ار<sup>(۴)</sup> هر نوا بند و بستم  
 تا بو که بیکه گر توام  
 خود را بوصول تو رسانم  
 بوسم قسمت محاک غلطیان  
 از دولت یک سوار سلطان

(۱) ح کت

(۱) ح راز

(۲) ا ک

(۲) ب و ح که گاهی وارند

گفت ای همه کوب من چشیده<sup>(۱)</sup>  
 و ز من همه سرزش کشیده<sup>(۲)</sup>  
 کوب ار<sup>(۳)</sup> هست ارچه هست خالی  
 من بر نه م ز کوب خالی  
 چونکه که نکند لطمه بر گوی  
 زین پشت شکسته گشت و رو<sup>(۴)</sup> روی  
 هست ارچه دن مبلوک بر من  
 بسیار شکستگیست در من  
 از عشق مکن تو لاف داری  
 او لطمه من چو میگریزی  
 زخم ارچه که بر تو من کنم مار  
 طرله که شکسته من شوم باز  
 بر گوی پس شکست چون  
 کر گوی جوی نه گشت قمعان  
 هست این مثل آن که صد بتم رای  
 افتاد و بتم کشده بر جای  
 ای گوی بتم طعیل و تو اص  
 وز خال<sup>(۵)</sup> تو یاری مرا خصل  
 و ربه چه لطافت است در من  
 کاید هوس مبلوک بر<sup>(۶)</sup> من

(۱) ع کشیده (۲) ع چشیده (۳) ع کوب من  
 (۴) ب و ب سال (۵) ب بر من  
 (۶) ب و ب سال



کار<sup>(۱)</sup> تو کسان که خواست کردند  
 جایی تو هست راست کردند  
 این نیز به بخت کارساز است  
 کامیاب بچین شدن به باز است  
 با تو که قضا به بخت آراست  
 چپ رن<sup>(۲)</sup> نشود مگر که نارا است  
 من گویم و زخم خورده تو  
 در خاک افتاده<sup>(۳)</sup> کرده تو  
 و دمی نگرم ز چرخ در حوش  
 گرد آمده سختی ز حد بهی  
 از گرد خود «بچنین مرا»<sup>(۴)</sup>  
 چون گرد<sup>(۵)</sup> بگرد تو دوام  
 بخت من و قسمت اینکه شد جات  
 دست شه و جایی من ته<sup>(۶)</sup> پات

قطب دنیا شه مبارک کاسمان میدان اوست  
 هفت گوی اختران دیوانه چوگان اوست  
 جوابی<sup>(۷)</sup> ز چوگان بیازی گوی

چوگان<sup>(۸)</sup> چو بدید حالت گوی  
 در حال نهاد سوئی او روی

(۱) ع کار از تر (۲) ا از (۳) ح فتاد (۴) ا مرا  
 (۵) ا کرده بکرده (۶) ع کف پات (۷) ب و ح : جوابش  
 (۸) ب قبل ازین که بیاید دارد که مر او ع : جایی دیگر آمده و اینجا خلاف عمل افتاده

گه دوش ملوک نکیه گاهت<sup>(۱)</sup>  
 گه مرقبه برتر از کلاهت<sup>(۲)</sup>  
 چایک ز تو جوړده راهواران  
 چایک ر تو گشته شهبوران  
 مرکب ز پت یراق سازند  
 وړ لاشه بود براق سازند  
 آفانکه تن از ملال پیچند  
 در لعب تو چون دوال پیچند  
 بر پات نهند تسروان دست  
 تا بوکه تو پا پی برای دست  
 ین کت چه عزیز می شبارند  
 کت جمله بنست کرده دارند  
 چون دست ملوک جای سری<sup>(۳)</sup>  
 چون پا تو کنند دست باری<sup>(۴)</sup>  
 نگدارندت ر قبضه خویش  
 گر ز آینه دست شان شود ریش  
 گرچه کفشان کشد جراحت  
 هم دارندت میان راحت  
 بوینده که با تو شد هر سنج  
 بارش نموده دیدن رنج  
 چون با تو عشق دست باریست  
 هر رنج که آید از تو باریست

چو گن پکف شهشه دهر  
 چون داشت سر بر او سر<sup>(۱)</sup> بر  
 هر تعب که می نمود هر سوی  
 بیگشت<sup>(۲)</sup> ز باریش سر گوی  
 ز آمد شدن ستوده او  
 شد گوی روان روده او  
 از جای شد و رهبر<sup>(۳)</sup> و مایه  
 یک صربه عرورد و در<sup>(۴)</sup> هوا ماند  
 آن عاشق هسته هوای  
 کش بود ز کوب<sup>(۵)</sup> خود روان  
 از حالت خود چو مبتلا گشت  
 با دلبر خود هنر سرا<sup>(۶)</sup> گشت  
 چون گشت شکستگی درشتش  
 بسته شده پختگی نعتش

### غزل<sup>(۷)</sup> گفتن گوی در حسب حال

کای یافته سر بلندی از بخت<sup>(۸)</sup>  
 کت کرده بلند صاحب تخت  
 بزل چو بخت شاه داری  
 بگر<sup>(۹)</sup> که چه دستگاه داری

---

(۱) ا بر سر	(۲) ا بگرد	(۳) ا و ح : بر
(۴) ب در پا	(۵) ا کوب	(۶) ب و ح : هنر سرا
(۷) ح هنر	(۸) ا تخت	(۹) ب : زاده این ص

پروین ، که بود همیشه خندان  
 بهمت و نیم گوی دندان  
 از باری چل نموده گوی  
 نگذاشت یکی فرو جهان جوی  
 در زیر صنان چارگانه  
 چار از تویی<sup>(۱)</sup> یاردم روانه  
 هشت از چپ و راست در رخ خاک  
 چار از ته بد پاتی چالاک  
 و چار طری تکان<sup>(۲)</sup> هوای  
 بهی ز بر سرش روان  
 سه گوی دیگر که معجز است آن  
 و دو حد مرد عاجز است آن  
 زان هر سه یکی زدن هوا گیر  
 دویم بدو پاره کردن از تیر  
 سوم<sup>(۳)</sup> چو دو گشت دوشن بار  
 تا بار شود چو اولین سار  
 از یک شبه به یگانه خورشید  
 در بدر فکند سلخ جاوید  
 چو گلی ارو چو گوی افلاک  
 پویان کرم بر هوا نه بر خاک  
 گردان شده هر چهل<sup>(۴)</sup> نموده  
 چه رست رو و چه باز گوید

(۱) ب و ج سری

(۲) ا. سکا و ج بکان

(۳) پ : نکرده

(۴) ا : هر چل از روح : بر چل

یک گوی و دو سونجان ر هر سوی  
 حالی بمیانه دو ابروی  
 هر دو سوی<sup>(۱)</sup> خود کشان بوجب  
 چون صره بشرکت<sup>(۲)</sup> دو حاجب  
 چوگان گهی از هوا سند گوی  
 که سود به لسه بر<sup>(۳)</sup> زمین روی  
 که<sup>(۴)</sup> سر هوا کشیده چوگان  
 که با سر گوی شد گروگان  
 که گوی بلند کرد پرواز  
 ز چرخ آمد بهرخ شد باز  
 که کرد و یک در اندرون سر  
 دو حال پروین شد از دگر در  
 خوش سحت سری که در شد<sup>(۵)</sup> آمد  
 شکست<sup>(۶)</sup> خود و شکست ازو صد  
 افتاده میان هرکه و مه  
 پروین شدش<sup>(۷)</sup> از در آمدن به  
 گوی که حلیه جهان زد  
 یکسر ز زمین بر آسمان زد  
 از میان زمین چنان<sup>(۸)</sup> شد آزاد  
 کز مرکز خود<sup>(۹)</sup> نیامدش یاد

(۱) پ ا سر	(۲) ا امره شرکت	(۳) ب و
(۴) ا گر	(۵) ش	(۶) ب و ع شکست
(۷) ا شدن	(۸) ع جهان	(۹) ب و ع غرض نامش

چون<sup>(۱)</sup> ماه بر آسمان بر آمد  
 بسم الله از اختسوان بر آمد  
 در لعب گه جهان روان گشت  
 دشتی همه بر ز مولجان گشت  
 شده<sup>(۲)</sup> گشته سوار و شهبواران  
 گردش جو بگرد ابر بازار  
 بر گوی و شان گرد<sup>(۳)</sup> سپهر  
 در بازی گوی گشته شهره  
 ریسو شده گرد باد در سیر  
 رانسو شده گرد کوه<sup>(۴)</sup> در طبر  
 سر<sup>(۵)</sup> خوش بمواقت هر یافان  
 در لایه و لعب چون ظریفان  
 میدان شده بر کمیت و مردان  
 گلگون و کمیت و بور<sup>(۶)</sup> گردان  
 شه در مه دو نشست کرده  
 پذیری مه نو بلست کرده  
 بازار بهم اوشتاد و شاگرد  
 دندان<sup>(۷)</sup> گراز و صحره گرد

(۱) ع ندارد و در تصحیح احاطه شده (۲) ا سرگشته

(۳) ا کرده مهر (۴) ا کرده در (۵) ا : شه

(۶) ب : لود و ع : یوز

(۷) ا دندان دراز و سفره و ب و ع دندان دراز

دلپسای معاشراں می نوش  
 ر حسرت می چو باد در جوش  
 آسوده مسافران ره رو  
 دیده ر هوا غیبتی نو  
 سایه که ز خود کران گرفته  
 خورشید صفت جهان گرفته  
 خوی گشته نهان چو در پدریا  
 با زهر شمعاع خود نریا  
 تنها ز خوشی<sup>(۱)</sup> به تاب گشته  
 گلهای همه ای گلاب گشته  
 خورشید عبود جا نشسته  
 در<sup>(۲)</sup> خوردن سایه زوره بسته  
 فیلولو از آب چشمه خمور  
 پژمرده بر این چشمه شور  
 چایک شده هیکل اشاقان  
 افروغ شده - آتش یراقان  
 بری خوش و فصل نو بهاری  
 شایسته رعیت سواری  
 سلطان عجبین هوای دلکش  
 آهنگ بگویی کرده سر خوش

(۱) خوشی و ب ز خوشی یان

(۲) از ب در را زود به ب زود به رع رود

زد باد حبسا دم معینتر  
 شد گوی رسین چو گوی عبیر  
 در باغ چو سرکبان خود رام<sup>(۱)</sup>  
 گل نرم دهان و باد خوش گام  
 یادآور که زده دو آیدانها<sup>(۲)</sup>  
 چو گن فکن آب بر کرانه  
 یکسوی کشاده ابر دربار  
 چو سعد گوی زن گه کار  
 باهم<sup>(۳)</sup> ز دو باد گرم پیوی  
 آسیب دو باد پاست گوی  
 سبزه برین دمیده هر سوی  
 سبزش چو رنگ سبز بر گوی  
 صحرا خوش و باد<sup>(۴)</sup> خوشتر روی  
 حورشسته جان و ابر بی خوی  
 ران چشم کز ابر کند به پرده  
 خفاش دعای ابر کرده  
 در ابر فراشتک بازی  
 چو بر کره لعیتان شاری  
 کنجشک که حق<sup>(۵)</sup> زد ر گرمی  
 حلقش زده ارغنون نریمی<sup>(۶)</sup>

(۲) ا و پ واد

(۷) ب و ح ندارد

(۱) ع کام

(۸) ب و ح جزی

(۲) ا الف



حاصه که ثنائی<sup>(۱)</sup> قطب گیهانست  
کش گوی سپهر گوی<sup>(۲)</sup> چو گانست  
باد ابلق دهر زلف زارش  
و املاک بکف چو موجانش

اوصاف گوی با ختن شاه و عشق گوی  
بر<sup>(۳)</sup> صولجان اگر چه که خشک آمد و زار

روزی که هوا بسر میدان  
ار ابر کشیده سایه گردان  
ار آمده<sup>(۴)</sup> چون قباد و جشید  
برود ز چرخ گوی حورشید  
حوش گشت هوا بر کساری  
چون گوی روده شهبازی  
بهت سپهر بیلگون سپهر  
پوشیده قبا<sup>(۵)</sup> آهگون<sup>(۶)</sup> سپهر  
حورشید در ابرهای ای برق  
چون گوی در آب تیره شد عرق  
افتاد چو حگ چرخ را زین  
در خاشبه شد حنائی زین  
جنبید نسیم<sup>(۷)</sup> حوش بر روی  
چون مرکب فرم گام خوشخوری

(۱) ب ر ع نکر (۲) ب د و گانست ر ع زر هر گانست

(۳) ح ا (۴) ع آمد

(۵) ب لاه گون سپهر ر ع لاه گون سپهر

دیباچه حسن و عشقازی  
 رنگونه کسم بسحر سازی  
 کروی حد دل<sup>(۱)</sup> شود گروگان  
 چون گوی بدعب که چوگان  
 آن رقیده<sup>(۲)</sup> دهم که گوی منکر  
 در شیوه عشق غلطد<sup>(۳)</sup> از مهر  
 چوگان که ستودش طرازم  
 چو است بنفش خوب<sup>(۴)</sup> مارم  
 عشقی که درین دو همسر<sup>(۵)</sup> افتد  
 زین رقصه<sup>(۶)</sup> بسپا در افتد  
 عشاق بنش خوندن آن  
 سر گوی کنند و پشت چوگان  
 هر جا که ز زندگی اثر هست  
 عشقی پیمان جانور هست  
 در آهن و سنگ نیز راز هست  
 و اندر که و کهریا نیاز هست  
 در چوب نبودی<sup>(۷)</sup> از ز دنبال  
 چوگان نگرمت گوی در حال  
 نمود صعب از ازین صعبه  
 در چوب اثر کند لطیفه

(۱) ا: رقص

(۱) ا: چو دل شود

(۲) ب: حوب و ح: حوب

(۲) ب: ح و ح: گردد

(۳) ح: رقصه

(۳) ب: اسیر

(۴) ا: بیعت از دم قال و ب: ح: نبودن دم قال

بین<sup>(۱)</sup> سپهر دومین کش چون عطارد دید گفت  
یادگیریش که زینسان نکته داریم یاد

دوم<sup>(۲)</sup> که سپهر قیفر خوانند

هشت از سوئی برقریش<sup>(۳)</sup> دانند

دیوان عطارد است سکر وی

فضلی همه را رسد یبایی

که فصل و ادب بدوست مسبوب

لعب و عیب است نیز ازو خوب

لعب ازچه ز طبع<sup>(۴)</sup> زهره زاید

بی بازی تیر راست ناید

چون هست<sup>(۵)</sup> درین سپهر والا

به از قد و زهره سوئی بالا

تیر آن<sup>(۶)</sup> دو که همشین گرفته

عشق از وی و حسن<sup>(۷)</sup> ارنی گرفته

اینجا که من از سپهر نای

کرده<sup>(۸)</sup> بنموده خامه رانی

آن نقد که حاص این دوکانست<sup>(۹)</sup>

بین کان همه اندرین میاست<sup>(۱۰)</sup>

(۱) ب تلوه روح : دو آخر داریم یاد (۷) : ۱ : دومین روح صریح

(۲) ح : برقریش خوانند (۳) : ۱ : طبع زهره (۴) : ب روح همه

(۵) ح : دیوان و عیبج دیوان (۶) : ۱ : لعب

(۷) ح : کرم (۸) : ۱ : مکان روح درگاه (۹) : ح : بیانه

## غزل

بهار و باده و گلزار و روی لاله حساسی  
 ازین حوشر باشد حورمی را روز باری  
 تو ای بدیل که در باغ و گل خود می پری چندی  
 جمال گلرخ ما را یکی نظاره کنی باری  
 جهای پر گلست اما به بستان چون روم جنان  
 چو بی نو دل نمی آیدم در هیچ گلزاری  
 من<sup>(۱)</sup> محروم می میرم ر عشق های بوس تو  
 ر پایت خاک را بهره به ار می خاکه بسیاری  
 همه شب در<sup>(۲)</sup> فلک چشم بوسه گین دل کجا دانی  
 که چون گردد<sup>(۳)</sup> همی این آب بر چشم دیداری  
 بسوزد پیش تو شب شمع و من هم سوزم از غیرت  
 که حق جان من شد سوختن پیش تو چون یاری  
 گرفتار تو م ب تو میارم گفت بیک از بی  
 بگو صیباد را کاهر به بحث بر گرفتاری  
 دلی کار آمده بود است ما ر کرمعت خون شد  
 چه کار آید دی کو<sup>(۴)</sup> خون نگرود در چین کاری  
 همی<sup>(۵)</sup> حواهم ز دست دل که همچون آب چشم خود  
 بعلطم بر زمین آندم که در دوت دهد باری  
 خلیفه قطب دین سلطان بی سلطان که بر گردون  
 شده حورشید بهر تکه نامش چو دیساری

(۱) ا نه (۲) ب د ج بر فلک و ا فلک چشم

(۳) ا چون میگردد این (۴) ب گر (۵) ب ندارد ا عینوام

و شمردن دست صرافان بماند  
 و نوشتن کالک و صافان بماند  
 این کرم جز مهر سلطانی نکرد  
 مهر هرگز این زر افشای نکرد  
 این طرب کر وی بهائی شد بد<sup>(۱)</sup>  
 تا جهان ماند<sup>(۲)</sup> چهار یاد باد  
 زندگانی حلیمه شد ابد  
 تا چین شادی کند هر سال صد  
 ساقیا در ده می عیش و نشاط  
 کافکد صد میهن<sup>(۳)</sup> در بساط  
 تا یاد قطب دنیا در کشم  
 وجه<sup>(۴)</sup> صد شادی و گنجش بر کشم  
 مطرا<sup>(۵)</sup> با دنگ خود شادی فرای  
 شادمانه بر کش اندر چنگ و لای  
 کز غن این میهنی و طرب  
 رادن سلطان محمد شد سبب  
 این غزل خوان کر نوائی چون شراب  
 بلبلان را میکنی مست و حراب  
 این غزل خوان تا چو<sup>(۶)</sup> دلسوزی کند  
 چشمها را ابر لو<sup>(۷)</sup> روزی کند

(۱) ب و ح گشتی شاه (۲) ب و ح و آند

(۳) میان را بساط (۴) ب و ح وجه شادی را

(۵) این ربیعی با بد از جهت صراحتا غیر مرتب شده

(۶) ۱ چه (۷) ۱ ابرو نو و ب و ح : ابرو

سرگران<sup>۱</sup> گران و با شکوه  
 هر یکی بسته کمر مانند کوه  
 بس کمر بندیده<sup>(۱)</sup> نازک میان  
 کز کمر هم سود دیده هم زبان  
 بس کلاه زر که ز صید سر شده  
 در جواهر نایب<sup>۲</sup> اسر شده  
 هست گوئی<sup>(۳)</sup> تکه گوهر پرو  
 کز لکا<sup>(۴)</sup> شاه و زبان شعر گو  
 قندری کمر زر شده آراسته  
 ورد<sup>(۵)</sup> گل قندش بگردش حاسته<sup>(۶)</sup>  
 سوی قندر گرد زر بود آنهان<sup>(۷)</sup>  
 چون محاسن گرد روی عاشقان<sup>(۸)</sup>  
 هر که از شه خلعت و زر یافته  
 مرد بالا زر و گوهر یافته  
 بسکه<sup>(۹)</sup> پوشیده جوهر هر یکی  
 چار جانب گشت در جوهر یکی  
 گنج بخش خود که یارد گفت کس  
 بیش از اسید و بیا و هوس  
 هر طرف از سال بخشش بی ملال  
 بعد شهاب از پدرها گشته هلال

(۱) ع بندیده	(۲) گوهر	(۳) ک کل
(۴) ب روح دود لکه	(۵) ب بردار شاه و	(۶) کده زد پوشش
(۷) ب روح جوشان	(۸) ب : حرکت	

هر مهری<sup>(۱)</sup> در چرخ بر ستاره شد  
 چرخ<sup>(۲)</sup> ستاره دران نظاره شد  
 ملک هر فرمانروائی را وجود  
 آفتابی گوئی<sup>(۳)</sup> نذر چرخ بود  
 هر سری کمر چرخ شیران تافته  
 مهر گوئی خانه خود یالته  
 چرخ اگرچه شیر را<sup>(۴)</sup> مهری ساد  
 عدل شه در شیر مهری<sup>(۵)</sup> تو نهاد  
 چار<sup>(۶)</sup> شیری موج زد بر هر جسد  
 یک اسد بر چرخ<sup>(۷)</sup> و اینجا چار اسد  
 چرخ هر یک در اسد آورده ماه  
 به بود مه در اسد تشریف شاه  
 دوا<sup>(۸)</sup> گل در چرخ ر در نه قباست  
 کاهن عالم را ازان نور و میاست  
 روان نه بهر بخشش سیاره ایست  
 ملک از دوری این نظاره ایست  
 شه بهر بخشش باهل روزگار  
 داده چرخ چار گل چندین هر ر  
 در کمرهائی<sup>(۹)</sup> که غرق نذر گهر  
 در گهر شد غرقه<sup>(۱۰)</sup> هر کس تا کمر

- (۱) ا سر (۲) ع چرخ و ستاره (۳) ب ر ح گویا  
 (۴) ا شیری مهری (۵) ع ا عده شهر مهر نو  
 (۶) ب ا چار شه چرخ زد بر هر جسد و ع چار شه چرخ زد بر هر جسد  
 (۷) ا برج (۸) ب ر ح این و بیست ماه به دلار و ا در و در و بیست  
 (۹) ا و ب کمره ای (۱۰) ب ا غرق و ع غرق هر یک

گشته بریط سرگران ر آوار خویش  
 خمه در آغوش بریط سار خویش  
 کاسه خالی و سر پوشی برو  
 جر ندائی<sup>(۱)</sup> روح ی نوشی درو  
 دار داسله رگش چون خشک شد  
 داد آنکو را برگ خون خشک شد  
 بشتر چو ببتش<sup>(۲)</sup> بر رگهاش ورد  
 خون چکان لیکی ر چشم اهل درد  
 گشت قولان چابک<sup>(۳)</sup> دست زن  
 صیوت شان از جادوی گفته سخن  
 کرده خون<sup>(۴)</sup> چون دست در دستاں زده  
 دست بر دست از صومس<sup>(۵)</sup> جان زده  
 گه تیزی شان ر دینه خون دود<sup>(۶)</sup>  
 و در دهد آوار جان پیرون دود<sup>(۷)</sup>  
 از سماع و می<sup>(۸)</sup> چو سرا گشت خوش  
 شد<sup>(۹)</sup> ر خلعت علی فردوس وش  
 چرخ<sup>(۱۰)</sup> زردوری و مروارید یافت  
 چرخ را از تابش خود رو یافت  
 خلعت خانان ر گوهر یافت  
 گرد دریا لؤلؤن ثر یافت<sup>(۱۱)</sup>

- 
- (۱) ا طاری و نوشی برو (۲) ب بیستی و ییش  
 (۳) ب کامل روح قولان کاترا (۴) خون ندوده (۵) ا سوز  
 (۶) ا درد (۷) ا بعد (۸) ب روح وی  
 (۹) ا من (۱۰) ب روح : بخاره (۱۱) ا یافته



ای رنگی ووش شده رنگی طرب

رنگی کش از عرق اصل و مسب

نائیش<sup>(۱)</sup> دم داده از هر حاصل

او فرو خورده دم از ساده دی

بیم گرو<sup>(۲)</sup> افرو ده انگشتش نه کم

باد<sup>(۳)</sup> پیچوده گرش و آور هم

چشم بندش گشته برد سحر ساز

گاه چشمش<sup>(۴)</sup> بسته و گه کرده بار

راغ<sup>(۵)</sup> بظ بول و هرار افدش زار

طرفه راغی کو رده دستان هرار

چپیری دوف همچو چرخ چپیری

چپرش را زهره گشته مشتری

دست گردان قلعه آر پیش و پس

منده هرگر دست گردان دید کس

چادر دروره بسان روش

نصب کرده<sup>(۶)</sup> هر یک ز روین تنش

صحن قلعه کاغذین قلعه ر چوب

در<sup>(۷)</sup> و دیور ایی و محش بکوب

گشت راحت بهر او را رنج سنج

وین صعب بین کور راحت برده<sup>(۸)</sup> رنج

(۱) نائیش (۲) ع و ندارد (۳) ا یا (۴) ع چس

(۵) ع راغ و (۶) ب و ع در هر یک دوکان روین تنش

(۷) ب و ع دیور (۸) ب و ع دیده

چون طریق و هری برداشته  
 به زنی را بهم به نگداشته  
 هر یک اندر به ردن آهنگ تیر  
 کافر فرغانه و اعراب<sup>(۱)</sup> حجیر  
 مرغ را نگداشته رفتن بلند  
 آهوان را کرده ز ابریشم<sup>(۲)</sup> کند  
 عبدلویس را بشیرینی زیر  
 چون مگس در انگبین کرده اسیر  
 از چنان پرواز آن کبک<sup>(۳)</sup> دری  
 هم قرشته گشته پر کم هم پری  
 چکیان گاه نو رسد<sup>(۴)</sup> بهک  
 یکدگر ناحی<sup>(۵)</sup> زبان از هر جنگ  
 بیم رزق چنگ ورشته<sup>(۶)</sup> بست و چار  
 بسب و چارش رود هم یا بهر بار<sup>(۷)</sup>  
 در میان مهر<sup>(۸)</sup> و رودش جا نهی  
 گشت در بازی گری دو<sup>(۹)</sup> بهج پا  
 پنجگان<sup>(۱۰)</sup> هم بهج پاره ماه نو  
 بود همچون به سرعت تیر رو  
 چکی از نائیر<sup>(۱۱)</sup> آن حداد هلال  
 در نشاط شادمانی ماه و سال

---

(۱) و اعراب (۲) ب و ع کرده ابریشم  
 (۳) ب و ع و آن نمده گری (۴) ح نمده و ا دغم (۵) با صد  
 (۶) ب به (۷) ب است و چار (۸) بحر روشتی  
 (۹) ب به (۱۰) ب و ع دارد (۱۱) از تیر

اسم<sup>(۱)</sup> او در دهر روشن پیش گشت  
 گرچه او حسن پوش اتم خویش گشت  
 شیشه یاقوت در وی کرده جای  
 طرفه باشد شیشه یاقوت رای  
 سر خوش اما پیش مستان در سلام  
 صاف باطن لبیک در پی پی مدام  
 گشته از فتوای<sup>(۲)</sup> مفتی بی وای  
 کشتن در آج و خون بط حلال  
 ز آروغ خوان شاه روم و رنگ  
 هم کیوتر کشته گشته هم کلنگ  
 فی غلط کردم که مرغان بهشت  
 از بهشت افتاده در صحراء و کشت  
 تا<sup>(۳)</sup> میان مرغ و ماهی در شوند  
 بوکده خوان شاه را در خور شوند  
 مطریان بادهند و ابر دست  
 همچو بید در بهار از بزم مست  
 کان زبان کاهک در سار آورند  
 مردگان را جان بتن باز آورند  
 چون بر آورده توان جان نواز  
 بارید را زنده کرده کشته بار

(۱) ع اتم

(۲) ا فتوای مفتی و ب در فتوای مفتی و ح فتوای مفتی بی وای

(۳) ب و ح در میان

در گل صحرا گل صبا به است  
 کوست روح نکیز و این راحت ده است  
 باده در گل کردن و مجلس ز بوی  
 حوشر از فردوس گشته<sup>(۱)</sup> سو بسوی  
 جام چون دور فلک مرد آزمای  
 هم حمارانگیر و هم شادی خرای  
 از مرج حوشر<sup>(۲)</sup> پاران شریف  
 برون پهنام صراحی بر حریف  
 جای از ساقی بقالب یافته  
 چشمه حیوان لیالب یافته  
 آن<sup>(۳)</sup> لیالب کو بهر لب ریخته  
 گوینا جای بقالب ریخته  
 طرفه دریائی که کف بر گوهرش  
 معبری<sup>(۴)</sup> هم کشتی و هم معبرش  
 طرفه جری کو چو خواص ر درون  
 گوهر دریا دلاں داده برون  
 سجده<sup>(۵)</sup> قزاق در خلعت چان  
 کز دهان در سجنه گه حو انگان  
 راکع و ساجد و سیک<sup>(۶)</sup> هر دم حوی  
 هم حور می هم رساند سو بسوی

(۱) ع : سو بسوی (۲) ع : شک

(۳) پ و ع : از (۴) پ : سم

(۵) ع : دینه و ب در مجلس چان (۶) ع : ولی

بادۀ سرخ از برای نیک خواه  
 سرخ بادۀ بهر پستخوانان شاه  
 بادۀ<sup>(۱)</sup> رخساره چون حوٰی عروس  
 لعل و صبا همچو لبهای عروس  
 عقل را دشمن و یکن<sup>(۲)</sup> دوست روی  
 دوستی صبا مزاج و تند خوی  
 حوش کرده بر سر آتش بسی  
 چون پیموشد بر سر آتش کسی  
 شربت نوشین حکیمان را بکام  
 عاقلانش پوشدارو کرده نام  
 سرخرو هم در حجم هم در عرب  
 وز لطافت بایه عیش و طرب  
 در پیاله<sup>(۳)</sup> تا خط بغداد مل  
 دجله<sup>(۴)</sup> لعل و ز مروارید مل  
 حوش کمیتی کو چو خوی کرده ز قف  
 بر شده گند<sup>(۵)</sup> کنان بالایی کف  
 بستکه حوش حویست و حوش گرم هم  
 گرم گرم آمیخت با حوٰی<sup>(۶)</sup> دمیلم  
 بوی من از بوی گل بیکو تر است  
 کلن دلاویز اسب و بی حال پرور است

(۱) ب : بایر و ۱ : تا هوا

(۲) ۱ = ملل

(۳) ب : رساله

(۴) ع : کرده از

(۵) ب و ع : چون گندی بالایی کف

(۶) ۱ : عود

تیرها سوز باز کمرگس زخوش  
 مانند بر کمر سر طایر از پرش  
 تیرهای<sup>(۱)</sup> تیر رو نقش از شمار  
 سوز هنر پویند بالای شمار  
 خدمتی بگذشت چون بیش و قیاس  
 مجلس عیش و طرب را شد اساس  
 مجلسی شد صد ارم معمول ارم  
 صبح<sup>(۲)</sup> هر جان می معمول ارم  
 صافی مه پیکر اندر دور می  
 گشته روشن دور مه از دور می  
 در میان برم<sup>(۳)</sup> چون بخی به پای  
 گاهی برم آرای گه رزم آرمای  
 داشته جوشان کمی<sup>(۴)</sup> در رکاب  
 تلخ و خوش حور و چواریان عتاب  
 کرده بر کف شیشه صای وشی  
 آبی آلوده نیک بر آشی  
 پادشاه از پیشکری از بحیل  
 کوشش همشیره خدمت سلسیل  
 زان عرق کوهی می ر کرده آب  
 از شعل و پروان کشیده آفتاب

(۱) ب و ع صحیفه

(۲) ب و ع صحیفه

(۳) ب و ع صحیفه

(۴) ب و ع صحیفه

اندرین زری<sup>(۱)</sup> بهشت تازه روی  
 جوئی زر گشته روان در<sup>(۲)</sup> چار سوی  
 گشت چون توبیبه بار آراسته  
 خدمتی<sup>(۳)</sup> گشت و کار آراسته  
 در فشان<sup>(۴)</sup> شد هر بزرگی در چمن  
 همچو ابر نو بهاری در چمن  
 خدمتی را عرص خدمت شد به پیش  
 شد<sup>(۵)</sup> تقایس هر طرف رانده پیش  
 تخصیصی کان نگنجد در خیال  
 هلیهای کان به سنجید<sup>(۶)</sup> در مجال  
 جاسپ چون نامه اعمال حیر  
 یا هر روح القدس بی بان حیر  
 نامها کاندم که هو داده عطا  
 بومی شان از هتد رفته تا خطا  
 هر یکی حاتم که سستای دهد  
 مژده ملک سلیمانی دهد  
 کشتی زر کان اگر بدهد حدای  
 بگذرد بر آب خود عمر گدای  
 هر کبانی در بلندی ماه<sup>(۷)</sup> نو  
 چرخ نتوانسته<sup>(۸)</sup> بردن زو گرو

(۱) پ روح ندره (۲) پ ر (۳) خدمتی  
 (۴) فشان ۱ فشانم (۵) ع : چون (۶) ع نگنجد  
 (۷) ۱ شاه نو (۸) ع توان بست بردن و گرو و پ برد

هر دو عالم را ز جودش مرچیا  
 همت صعبوش همت دریا در قیاء<sup>(۱)</sup>  
 صد دعائی<sup>(۲)</sup> خلق حرز دامنش  
 صد هزار امید در<sup>(۳)</sup> پیرامش  
 صبح آفتابش دمیده بر چین  
 و اختر مسعود با داتش قرین  
 پیش محبت آراسته باغ ارم  
 از گهرهای نمین مهر کرم  
 ساخته از زر درخت میوه دار  
 از زبرد برگ و از یاقوت بار  
 نخلهای زر که در پرداختن  
 آکنده از موم فتون ساختن  
 هر هائی استخوان او ر سیم  
 دانه در ستار او در نیم  
 ۴ غ درین درمیان برسکه  
 کل ز لعل و از زبرجدها گه  
 مرغ زرین این قوا کرده روان  
 کاینچنین باشد بهار خسروان  
 بر سر این باغ چون ابر بهار  
 دست سلطان گشته مروارید بار



حسروانه چتر زرین یافته  
 وان ر سلطان<sup>(۱)</sup> سلاطین یافته  
 هم بدان نزدیک حنان دگر  
 زان فرو تر کار وانان<sup>(۲)</sup> دگر  
 هر که کمتر ران صف آرایان بصیر  
 به ر حدان بخارا<sup>(۳)</sup> در شرف  
 بانگ چاووشان پیاپی<sup>(۴)</sup> ساط  
 رویت شاهان ساخته نقش ساط  
 هر یکی پیرو که<sup>(۵)</sup> ر سعتی بال  
 رستم راوان<sup>(۶)</sup> بود پیشی چو ران  
 بر<sup>(۷)</sup> فراز تحت سلطان جهان  
 جمله عاصم قالب<sup>(۸)</sup> او جان جهان  
 زیر اکیلیش<sup>(۹)</sup> جبین چرخ تاب  
 گونیا کاند در<sup>(۱۰)</sup> اکیلی آفتاب  
 نور رویش بسکه هر سو تافته  
 آفتاب از نور او<sup>(۱۱)</sup> رو تافته  
 دولتش یکسو محنت گشته پس  
 تحت دیگر سو مگس زانی هست

- 
- (۱) ع سلطان سلاطین (۲) ب : دلان و ح : مانان و در مصرعه اول : مانان  
 (۳) ب : خراسان (۴) ع : ر پیاپی (۵) ع : ر پیاپی از  
 (۶) ع : د'یل به پیشی هموارال (۷) ع : ا : هران ران  
 (۸) ع : قطب و او (۹) ع : اکیلی آن  
 (۱۰) ع : ا : نورن یافته  
 (۱۱) ع : ا : نورن یافته

چتر نازن هر یکی حورشید تاب  
 آفتاب‌ی سایه‌بان<sup>(۱)</sup> آفتاب  
 دور باش از هر دو جانب صدف زده  
 ورنه<sup>(۲)</sup> زبده تا زبان قف زده  
 آهن سبز و گهرهای سپید  
 همچو شیم قطرها بر برگ نید  
 هر یکی شمشیر را بندی ز زر  
 آفتابی بسته از جورا مگر  
 تیغ و بند زر که همتا آمده  
 همچو حورشیدی مجوز آمده  
 در دو سوی مسند اعلام<sup>(۳)</sup> دو رنگ  
 نصب کرده چرخدست روم و رنگ  
 زان صیاه و لعل در عالم پدید  
 هم شب قدر آمد و هم روز عید  
 صدف<sup>(۴)</sup> زده هر سو صراط مهتران  
 سلک گوهر بسته والا گوهران  
 پیش تخت آن سروان زانو زده  
 کز بلندی با فلک پهنو<sup>(۵)</sup> زده  
 بعضی از حای شاه خسرو خطاب  
 گشته<sup>(۶)</sup> خسرو حای از شه اکامیاب

(۱) در زبان تازیانه و ح صدف زده

(۲) ا: سر

(۳) ب و ح خسرو حای بی پناه کعبه

(۴) صایان

(۵) صدف اعلی

(۶) ا: زانو

وصف نشاط جشن که از خلعت<sup>(۱)</sup> و عطا  
آفاق گشت کان زر و سخن لاله زار

نید چون هر سوی گشت آراسته  
یافت هر کس خواسته باخواسته  
گوشه‌ای هر دو شهر پادشاه  
خوش شو گشید چون شهر آینه  
غلغل شادی که سر بر ماه برد  
ره زنان چرخ را از راه برد  
کرد اشارت حضرت شاهنشاهی  
جانب فرمانبران در گهی  
تا پیارایند جشنی کر<sup>(۲)</sup> مشاط  
آسمان پیوند خواهد با بیاض  
چون بهن دویب بین فرمان رسید  
مژده شادی بانس و جان رسید  
مسند آرایان دولت خاستند  
گوهر آگین محب ملک آراشد  
محب و کرسی گاهان و شر یافت فرش  
فسحت<sup>(۳)</sup> کرسی شده بمثال عرش  
هر ساطی چرخ را - نقاره  
هر ساطی ر آسمانها پاره

این شده گردان بسرعت همچو ماه  
 او بگردش ماه را برده ز راه  
 بن ز مو برضول کرده در قفا  
 کرده زان برضول بر حلقی چه  
 او بر آمده پمروارند لرق  
 آتش صد گل دران هر<sup>(۱)</sup> قطره غرق  
 این د نپی گوهری آویخته<sup>(۲)</sup>  
 گوهری از خنجرسری آویخته  
 او جواهر بر چین آراسته  
 همچو پروی بر مه ناکلیته  
 هر پری<sup>(۳)</sup> بر تن لاس دیوگیر  
 پریان را سایه بر تن زان حریر  
 اینچنین خوب آن جمال دور ماه  
 بسکه می بردند هر کسی را ر راه  
 زان شغیا<sup>(۴)</sup> کمر کرانها می ردد  
 آشکارا راه چاهها می رددند  
 تا بود در عهد شاهان دیں و داد  
 رهبری در عهد شه زین گونه باد

(۷) ۱: آینه

(۱) ب روح: یک

(۳) ۱: شغیا ندارد

(۲) ۱: پری ندارد

این کشیده سرمه از دود چراغ  
 دوده او کرده در حد سیمه داغ  
 او به پیشانی ر صندل داده رنگ  
 سوخت سیم آورده صندل ر ر مسک<sup>(۱)</sup>  
 یی<sup>(۲)</sup> سرودی گفت کاهو گر بدشت  
 بشود نارد بصحرای بار گشت  
 و الاون را چنان بنواخته  
 کاب حیوان را برود انداخته  
 این گرفته قال روئین را بدست  
 ران دو روی و همه یکرویه مست  
 او کشیده تار<sup>(۳)</sup> پولادی بسر  
 کاهین دها فاده در گداو  
 این به بعد زهره کیوان نصب  
 آن به زیبائی مه زهره طرب  
 یی ر لعل آبدار آتش نشان  
 او بگفت مورک آتش نشان  
 ای میان شاهه مویش تا<sup>(۴)</sup> میان  
 و میان چون موی و هر مویش زبان  
 ای چو طووسان هندی جلوه گر  
 او معلق رن چو مرعش<sup>(۵)</sup> ار ریر

(۱) ب رنگ (۲) ع او سرودی گفته (۳) ب یاز

(۴) ۱: مویش نشان (۵) ۱: مرعاش و ب: مرعاش و ع: هر طایف

این تنگ چون آب بارانی به بر  
 گل بریر<sup>(۱)</sup> و آب بارانی در بر  
 او به بر در قرطه حورشید<sup>(۲)</sup> رنگ  
 آمده رو قرطه<sup>(۳)</sup> بر حورشید تنگ  
 این بسی خون خورده<sup>(۴)</sup> را افسون سرود  
 او بسحر آورده مرغان را فرود  
 رقص شان که اشکنه گاهی شکی  
 گفت شان هم جادوی وهم قن<sup>(۵)</sup>  
 با دوگل دستارچه هر پای کوب  
 صبرا را کرده از دل پا کروب  
 عالمی حیران هر نظاره  
 زان دو پاره ابر بر مه پاره  
 بر<sup>(۶)</sup> ستوپا بی ستون دانه برون  
 هم ستون در حبش و هم بی ستون  
 بود چشم از ماه شیفهای شان  
 چشم حقی سرخ<sup>(۷)</sup> در لبهای شان  
 بعبان هندوی هم جا بجای  
 گشته هم پا کروب و هم نغمه سرای  
 هر یکی را که قتل معوی  
 حنجر هدی زبان هدی

---

(۱) ا رود	(۲) ع بارک	(۳) ۱ قرطه
(۴) ع کوه	(۵) ۱ من	
(۶) ع در خواب را	بر سوزهای ستون	(۷) ۱ سرخ ندارد

این داده نافه مشکین صیب  
 او بصوت<sup>(۱)</sup> نافه بو گشته ز صیب  
 این لب ار قبول کرده لاله گون  
 داده او عشاق را قبول خون  
 این ز سوزن حال بر بالائی حد  
 قطعه نیلی برای چشم بد  
 او عرق حورده ز چهره حوی چک  
 حورده<sup>(۲)</sup> لب ار رخ یرون دده جان  
 این گریبان بار کرده بیم مست  
 عرق ی ار سیه تا گلها که<sup>(۳)</sup> مست  
 او گل ددرجیب و حوشحوش حورده<sup>(۴)</sup> مل  
 فرو ی ار بوی او تا بوی گل  
 بی ز بهر سوز خلق آورده چشم<sup>(۵)</sup>  
 سوخته جانها و سرمه کرده چشم  
 او ر حال لب جهان کرده خراب  
 عاشقان را سرمه داده در شراب  
 او بر ابرو و سینه کرده بی به بی  
 حسنه چپ<sup>(۶)</sup> ران کبان جنگ بی  
 او ر مژگان ناوک افکن سو بسوی  
 ناوکش سندان شگاف آسا ر موی

(۱) ح : آه

(۱) ح : آه

(۲) ح : آه

(۲) ح : آه

(۳) ح : آه

(۳) ح : آه

(۴) ح : آه

(۴) ح : آه

(۵) ح : آه

(۵) ح : آه

حمزه چون باز شکاری حید گیر  
 رب چون هندوی نافرمان پدیر  
 حش شان برده در یاقوت در  
 گوش شان از در و از یاقوت بر  
 چو برعانی نموده چشمها  
 یک نظر شان تمل<sup>(۱)</sup> و دوم حورها  
 هر یک از جعد دراز کشه سار  
 نصب را زشسته دهنه دراز  
 دهره در پاکوب شان جا رفته  
 لیک از آن پا کوفتی سر کوفته  
 این نبات تاره و تر در قصب  
 او ز حیوان شربی در ویر لب  
 این ز تهری نظر حورده حراش  
 او ز موکل رانده هر سو دور باش  
 این میان صد دل اما یک تنه  
 او دو تو پوشیده اما برده  
 این ز مقتح<sup>(۲)</sup> بافته دام بالا  
 او ز پرها<sup>(۳)</sup> داده آفت را صلا  
 این ز موشب کرده در رو دانه نور  
 او ز ابرو خوانده وز لب رانده دور



تیغ و بانگ دهل بی هیچ مرق  
 گوئیا کین هست رعد آن هست برق  
 مطربان هندوئی و پارسی  
 گرد قبه چار سونش چارسی  
 رفته چو در گوش بانگ چنگ و دی  
 داده دن را پوشدارو در مدی  
 بیشتر در قبا مطرب زان  
 چنگ در دلهای مشتاقان زان  
 چست در پوشیده پیراهن به تن  
 تی برون سوی و درون سو پیرهن  
 هر یکی کافر دل و ایمان متان  
 شکل شان هم جان ده و هم جیاستان  
 گرچه شهر دن بهر سو خورده هیچ  
 ران گری سوجی شان نگسسته هیچ  
 بسته صد جان رف<sup>(۱)</sup> شان در نیم تار  
 سلسله هاریک و بسلی<sup>(۲)</sup> بی شمار  
 در شان بر نارون بو خاسته  
 نارون گشته ز نار آراسته  
 حمزه<sup>(۳)</sup> شان صد هر را کرده خون  
 ران حجالت رف شان مانده<sup>(۴)</sup> نگون

(۱) رف : هم شان در دلف

(۲) بسلی : ب و ح ۱ به

(۳) حمزه : هم ما شان

(۴) مانده : ب و ح گفته

بر زمین آرایشی کرده بکار<sup>(۱)</sup>  
 کاسه‌ها را دیده حیران صد هزار  
 احتران با جمله باریگران  
 در تعجب مانده رین باری گران<sup>(۲)</sup>  
 چهره یاران کرد صورتها پدید  
 که پیدا گشته و که ناپدید  
 هر جماد<sup>(۳)</sup> از لعب شان حیوان شده  
 که مرغ و گهی کیوان شده  
 در چنین شادی عجب بود اگر  
 سنگ مردم گردد و گل جانور  
 گوشتها هر بیکری جان یافته  
 هر جمادی فصل انسان یافته  
 غم‌خیزی کس کس من بیرون زده  
 کس با نه کشته<sup>(۴)</sup> گردون رده  
 طبعا نوبت به نوبت در تغییر  
 وز دما به آسان برسم و زور  
 در هوا از تندری بانگ دهل  
 برها صد هزار گشته همچو گل  
 میگردان زورمند و لعب ساز  
 گشته بر بنگ دهل شمشیر بار

(۱) ب و ح : نگار

(۲) ب و ح : باریگران

(۳) ب و ح : جماد

(۴) ب و ح : نه کشته

نقشینه اندر نگار و رنگ شد  
 گشت این<sup>(۱)</sup> مانی و آن رژنگ شد  
 گشت هر<sup>(۲)</sup> پرده ر نقش مستقیم  
 چون خیال شاعر و دهن حکیم  
 صوری نمود بر هر سو جمال  
 کاهان صورت نه بندد در خیال  
 شه سیمان خلق در فرمانبری  
 گشته حاضر مردم و دیو و پری  
 هر پری گوئی که بر حوادث پدید  
 رنگشان گوئی که خون حوادث چکید  
 هر یکی دیو از دهن آتش فک  
 بو العجب دیوی شهباش در دهن  
 جامه ر اکسون و سیج<sup>۱</sup> و بریان  
 بیش اران کاید به تحریر و بیان  
 پرده زربست و دیاهای چین  
 در لطافت ر آسمان چیری مهین  
 گرد هر قبه ر صحرا تا صحاب  
 برهائی شری در چون آفتاب  
 بازوی هر قبه پرتاب<sup>۲</sup> کا دو تیر  
 شست در شست اطلس و حر و حوریر

(۱) این مانی و این و آن مانی و آن از رنگ (۷) ۱ این پرده

(۲) ب سر (۳) ح هر خانه ر به پرتاب

اوصاف لعب قبه و خوبان ترک و هند  
پری ز دیوگیر و شکر لب ز قدهار

در چین فصلی که چاهها شاد گشت  
و از غم و اندیشه خلق آرد گشت  
شد بسای شادی شادمانه کرد  
بدن در میوزن و بی پیمانه کرد  
قیما فرمود بر گردون کشند<sup>(۱)</sup>  
باری نه پرده را بیرون کشند  
کار مستجان جمله در کار آمدند  
زهرکان در شهر و بار آمدند  
خشت و گل عزت بسان زر گرفت  
چوب و آهن قیمت گوهر گرفت  
بر سر هر قبه مرد کار سنج  
قبه بالا سو سو میرفت گنج  
گشت تیرهای میتن تند حیر  
نیشها را بیر<sup>(۲)</sup> شد بار نیز  
هر کجا صنعت گری بر جانی خویش  
کرد پیدا صنعت ریاضی خویش  
طرفهای<sup>(۳)</sup> گونه گون پرداختند  
کانه چه نتوان ساختن می ساختند  
نقش قبه بسکه شد بر چرخ نشر  
آسمان شد چون زمین در روز حشر

(۱) ب در هر دو مصرعه کشید (۲) ح نزد باران (۳) ح اظرفهای

گفت سرخاب ای سر من باشت  
 نالشی<sup>(۱)</sup> من بهتر است از فالشت  
 رنگه هر شب چون سیم از جفت طای<sup>(۲)</sup>  
 دانه سوزان زنند اهل عراق  
 گفت طوطی از فراز سرو بن  
 من غلام حسروم که سخن  
 کز بمطهائی سخن یرائیم  
 شد مثل در دهر<sup>(۳)</sup> شکر حدائیم  
 عندلیبش گفت رو بر خود عهد  
 کین غلامی پایۀ دارد بلند  
 من که در گفتست دستام هوار  
 پیش دستانهائی او نایم<sup>(۴)</sup> بکار  
 تو کئی<sup>(۵)</sup> جانی که از گفت قرشی  
 شد عطارد یک غلام کمترش  
 کافه او درد ز معنی گستری  
 به عطارد درد و به مشتری  
 نگردد<sup>(۶)</sup> گر گفت و از اوج ماه  
 کی رسد در حضرت والای شاه  
 هست او چون ماح قنط اسم  
 تو کجا مای پلو برجهن هم

(۱) ع (ه تصحیح) بالشی (۲) گفتم طاق (۳) ب روح در شهر  
 (۴) ب روح باید (۵) ا : ک (۶) ب : بگذرد

گفت هدهد تاج سلطانی مراست  
 برآ همه برهان سلیمانی مراست  
 من اران نسلم که برد او بی صبا  
 بر<sup>(۱)</sup> سلیمان راز بقیعی از صبا  
 رد کیوتر بانگ کین پیوده چند  
 قصه پیشینیان بر خود بسند  
 نامه ز انسان کر<sup>(۲)</sup> سلیمانان عهد  
 من برم ناری<sup>(۳)</sup> نو با صد گونه جهد  
 رخ هم گفت از سر سودای خویش  
 رکاوتم گلهای<sup>(۴)</sup> خود بر پاش خویش  
 گویا<sup>(۵)</sup> کر روی تشبیه و نشان  
 حال<sup>(۶)</sup> شکینم بروی مپوشان  
 شادکش گفت ای میاه بی فروغ  
 چدت از بهر خود این وصف دروغ  
 گر تویی با من میاه می خود ستای  
 من نگاری ام حنا بسته پهای  
 بط بازی گفت در چو چمن  
 نیست یک مرغ چمن بر آب من  
 من چو بر آب روان باری کنم  
 بهتر از بدیل نواساری کنم

(۱) ع ۹ در سلیمان و ۱۵ بر همه اخ

(۲) ع ۱۰ در شوق سلیمان بر سارون چون در پ د ۱۰ در بقیعی

(۳) ۱ کی سلیمان عهد (۴) ۱ باری (۵) ع گلهای چر در

(۶) ۱ ادب انگری (۷) ۱ حال

زهره کل آب 'گردد زنی اثر  
 زهره کی دارد دگر مرغ آن قدر  
 طیره<sup>(۱)</sup> شد قمری که هیبت سار بیست  
 هست آوازه و لیک آوار بیست  
 من چو بردارم نوا<sup>(۲)</sup> یا کریم  
 کل دهد دامن بدامن زر و سیم  
 فاخته گفت از همه من برترم  
 ، آنکه توحید است گفتار<sup>(۳)</sup> ترم  
 از یکی گوئیم در ساعت به دیر  
 خود و روح آید از جنت برور  
 گفت دراجش منه از حوی حام  
 بر اصول فاخته توحید نام  
 همچو من میگو سخن شیرین ترک  
 آنکه گویم شیر و<sup>(۴)</sup> درم شکرک  
 گفت طاووس یک<sup>(۵)</sup> هستند از هر  
 جمده مرغان مطرب و من جلوه گر  
 دیدم جنبه که از حوی بیش<sup>(۶)</sup>  
 در حد آینه به اینم مثل خویش  
 قهقهه رد کمک و گفتش کر گراف  
 پائی خود را بین و از حوی ملاف  
 من به از تو گرچه جلوه کار تست  
 رفقه رفتارم به از رفتار تست

(۱) : طیره (۲) : گنا بررم و ب گنا بررم

(۳) : شیر دارم (۴) : این که (۵) : ب خورش

حت<sup>(۱)</sup> فردوس شد دهر از حوشی  
 کرد هر باغ و چمن جت وشی  
 چون نقشه دید بر لپای رود  
 مره شان<sup>(۲)</sup> برد از حوالت سر مرود  
 گفت شمشاد از پی هر بعد تر  
 کاشکی من شانه گروم زود تر

گلها سفینهای مصاحک کشاده باز  
 مرغان بطنز و لاغ<sup>(۳)</sup> بیالای شاخسار  
 بوستان گسترده رنگاری بساط

نو شده مرغان بستان را بساط  
 هر نوا سازی هوا برداشته  
 گوشها بر نغمه تر داشته  
 بر کشیده تا سپهر<sup>(۴)</sup> آوازی خویش  
 ارجوی ساخته از نای خویش  
 گوشهای باغ بر بانگ سرود  
 بر سرود ز مرغ<sup>(۵)</sup> هر رودی چو رود  
 یکدگر از نغمه در کار آمدند  
 و از ره دعوی بگفتار آمدند  
 گفت بلبل من چو بر گیرم تو  
 مست در غنطند<sup>(۶)</sup> مرغان از هوا

(۱) ا. چمن از (۲) ع سای (۳) ا و ب بطر باغ  
 (۴) ا. ا سپهر (۵) ب و ع ا و ای  
 (۶) ع از دود هر مرغی (۷) ا کردند و ع دو هوا



بازی کوه شد بهایغ و جویبار  
 سایه کرد از دست بر فرخش چنار  
 شد ریاحین مغرش اهل جمال  
 بیشتر شد قاره چون شد پایمال  
 درگس آنچه حار<sup>(۱)</sup> چشمش را بسف  
 بر خار راه شان از دینه رفت  
 بر رخ شاهدن حسن<sup>(۲)</sup> از بشکه گرد  
 منصب شاه سپر هم منصب کرد  
 رنگ سبزی<sup>(۳)</sup> که بستد هوش را  
 گوشمالی داد مرز نگوش و  
 گلرخی کاه شد بندیدش  
 چشم حیری حوره شد در دیدش  
 سبی کر باد<sup>(۴)</sup> رعب خود پرید  
 رعب شوحی دید و جعد خود پرید  
 بید کر رشک جوانان رد درین  
 ران تغیر بر رد در هر برگ تیغ  
 گلرحان را چون دهی با حصه<sup>(۵)</sup> ساخت  
 سوسن آزاد خود را بنده ساخت  
 باده نوشان در چمها جا بجای  
 باده نوشیدند خوش با چنگ و نای

(۲) ۱ سبزی

(۷) ۱ سبزی

(۱) ۱ حاره

(۵) ۱ ناخنده

(۳) ۱ باد

لاجرم آن سرخ گل کر خون دیده  
 جز میان خون دلها نازیده  
 سرو بالایاں چو سوئی گل شد  
 آفت جان گل و منبتل شد  
 نازون چون دهد قانتهاى راست  
 گفت و ای<sup>(۱)</sup> تنها پیرکراست  
 سرو قد بمود<sup>(۲)</sup> چون بالایاں خویش  
 سرو پایرجای رخت از جای خویش  
 برگزین چشمی که بر نرگس گذشت  
 مردم آن چشم ناپیاش گشت  
 لاله کر رخساره او خون چکید  
 خوش از رشک رخ گلگون چکید  
 سبزه پیش تری<sup>(۳)</sup> خطهائی تر  
 سجده کرد و بر زمین آورد سر  
 نازین چون یاسمین را رخ نمود  
 یاسمین رخساره را بر خاک سود  
 دید چون روهائی همچون آفتاب  
 ستر بگداخت و بر خود گشت آب  
 ارغوان چون دهد در<sup>(۴)</sup> حویان شک  
 بسکه رنگ آورد شد هفتاد رنگ

(۱) ع : پیمود

(۱) ا : کهن

(۲) ب : بر

(۲) ب و ع : تری و خطای

باغبان گل را ببر هکامه برد  
 بطرب رهون ز مستان جامه برد  
 هرکه بر روئ گل و سرین گشت  
 بر مه و سیاره و پروین گشت  
 مست کاندر گلشن و بستان فتاد  
 بر بساط لاله و ریحان فتاد  
 برگس اندر روئ حویان داشت چشم  
 گله نادیدن عیاک نباشت چشم  
 خاک کو شیم و گرد آسوده شد  
 از صبا مشک و صبرش سوده شد  
 در چمها بوئ مشک آلوده<sup>(۱)</sup> گل  
 مست کازه گشت همچون بوئ مل  
 هرکه در گزر بوئ گل کشید  
 در رماشی دن بسوئ مل کشید  
 خو برو چون روئ گل نظاره کرد  
 گل رحش<sup>(۲)</sup> دید و گریبان پاره کرد  
 حق بدست آن گلی کر خاک رست  
 کو<sup>(۳)</sup> رحویان دست و پایش گشت مسب  
 رانکه خاکست آن گلی کر گل بود  
 کش نه بوئ جان نه بوئ دل بود  
 طرفه باشد در<sup>(۴)</sup> جمال نیکوان  
 گل<sup>(۵)</sup> که از خون روید و از استخوان

(۱) پ و ج : آلوده (۲) گلرخان مد و (۳) کش و ج : کش و ج : کر  
 (۴) ۱ بر (۵) گل ز خون روید و خون از استخوان

خلق پدید شد خراشیده ز خار  
 حوت چکیدش هر دمی<sup>(۱)</sup> ز افغان رار  
 آسمان چون رسم گویی سار کرد  
 غنچه ار گرما گریان باز کرد  
 ز دم هر باد بجای تاره شد  
 هر گیاهی<sup>(۲)</sup> بوسان تاره شد  
 مبرها را از هوا باران رسید  
 آب حیوان بر حصار مهمان رسید  
 مرغ کو هر دم زهی دیگر گرفت  
 بر سر گل<sup>(۳)</sup> پرده هایت فر گرفت  
 هر کلی دامن ز مروارید پر  
 هر سمن گوئی گریانش ز در  
 بود نورگس خفته بر غرش گیاه  
 حاست از فریاد بلبل صبحگاه  
 سرو کر در و گهر شد ز نورش  
 باد گشت از دوستی گرد سوش  
 دیده شد گلزار<sup>(۴)</sup> برگ سبز در  
 راست چون منقار طوطی زهر پر  
 نیکوان حمدان بگلزار آمدند  
 پیدلان در ناله زار<sup>(۵)</sup> آمدند

(۱) ع مردم از (۲) گیاهی بر نخله (۳) گل پرده نخله

(۴) با دوح گلزار و برگ سبز (۵) لاله زار

هر پنشه کاندزین بستان دید<sup>(۱)</sup>

چون سیجا کیمانی جان دید<sup>(۲)</sup>

اندر آ ای میهمان در باغ من

تا دلت گردد شکار زاغ من

کنج گنج و چشم سلطان زریری

بهر بحر از نظم من گوهری

این بلندی در سخن ی از نیست

بلکه از وصال قطب روش است

شه میارک جاودان پاینده باد

عزتش زاینده و افزاینده باد

وصف بهار و موسم نو روز مشکبوی

پس شنه شنه طیبیت گلهای نو بهار

گل چو پیشانی کشاد در چمن

و خوشی زد حنانه بر نعلین<sup>(۳)</sup> من

میسره تر بوستان آرای شد

بیل اندر نغمه شکر حای شد

عاشقان از خانه در دشت آمدند

گل رحان هر سو یگل گشت آمدند

بانگ مرقان کو جان زد دور باش

کرد در دلهای مشاقان حزنش

بین برین کافور نقش مشک زای  
 مشک او چون رعنای شادی فرای  
 نظم صاق در خط قیسه درون  
 جان فشردم کامد<sup>(۱)</sup> این شیره برون  
 همچو مل کر پی حرد گردد حراب  
 یا چو گل آرایش برم شراب  
 اندرین می هرکه خواصی کند  
 بی زیاب و چنگ رقاصی کند  
 رو بلند چاشنی نرسده را  
 زندگی زهرآکه نبود مرده را  
 بهره جوید مردم بی طبع<sup>(۲)</sup> ازین  
 لیک نتوان بود بر حرص<sup>(۳)</sup> انگبین  
 چون جهد از چشمه حیوان زلال  
 بهر آن حیف است ز آب و گل سفال  
 مشک در دکان انگوره فروش  
 مغر انگوره فروش آرد محوش  
 روغن پخته که زهرتدش همام<sup>(۴)</sup>  
 لابد از حامش رسد<sup>(۵)</sup> بوی برام  
 این ورق کاوصاف جش پادشاست  
 اینچنین دیباچه عشرت کجاست

(۱) ع ذکاد و صبح کامد را این شیره

(۲) ۱ سی

(۳) ع رد روی برام را ۱ رهام

(۷) ۱ طبع

(۴) ۱ همام

حاست از خواب و شرام داد و گفت  
 نوش کن بر پادشاهی<sup>(۱)</sup> کامیاب  
 شاه قطب الدین کلید<sup>(۲)</sup> هست ملک  
 کر درش دارد جهان فتح باب

بین<sup>(۳)</sup> سپهر سویمین مجلس که زهره اندرو  
 زهره طبعان زمانه روز و شب باشند شاد

آن سپهری کوست هم از سوی اوج  
 وز سوی ما سویمین<sup>(۴)</sup> دریا بروج  
 آفتابش بر ز بر تاج سر است  
 کر چنان تاجی چهارا زور است  
 هست تیر در نه او جای گیر  
 زهره و کوکب کمانکش<sup>(۵)</sup> سوی تیر  
 این نموده زان سپهر انگیزتم  
 بر طرب ده برج دروی رحمت  
 مجلس زهره است و پستان طرب  
 زانکه شد زهره طربها را سبب  
 گر دران یک زهره بر بد زن است  
 اندر این حد مطرب<sup>(۶)</sup> زهره لن است  
 زهره را گر هست عری در سرود  
 حد دو یجری هست اینهاها برود<sup>(۷)</sup>

- |                   |              |             |
|-------------------|--------------|-------------|
| (۱) ح پادشاه      | (۷) ح کلاه   | (۳) ب ندارد |
| (۲) ح نصیح سویمین | (۵) ح کمانش  |             |
| (۶) ب = زهره مطرب | (۴) ح : فرود |             |

## غزل.

راد چون ر صبح روش آفتاب  
 ساقی خورشید رو در ده شرب  
 لعل<sup>(۱)</sup> ندی آن قدح در ده که چون  
 گل بر آرد هم گل است و هم گلاب<sup>(۲)</sup>  
 حور<sup>(۳)</sup> آن کو غرق می باشد مدم  
 چون خیال دوست<sup>(۴)</sup> در میان<sup>(۵)</sup> تاب  
 عاشقی با پارسائی ناخوش است  
 همچنان کافتد میان پاده آب  
 هست ما را نازیبی می<sup>(۶)</sup> پرست  
 کو گهم بران<sup>(۷)</sup> کد گاهی کباب  
 نیمشب کامد مرا بیدار کرد  
 من همین دولت همی<sup>(۸)</sup> بسم عواب  
 بی خودی رد رهم ار نه تا بصر  
 خانه حالی بود و او مست و حراب  
 آخر شب صبح را کردم غلط  
 رانکه هم روش بد و هم ماهتاب  
 ولف سرکشی<sup>(۹)</sup> شب همی پداشتم  
 کرد پتا گوشش بر آمد آفتاب

(۱) لعل مای آن غرق در ده و ب و ع : لعل ندی آن قدح نمی

(۲) حورم آن کن غرق (۳) : آفتاب آب

(۴) می ندارد و ع : نازیبی می (۵) ع : گریان

(۶) ب : می دیدم و ع : همین دیدم (۷) آ : بر کف



ز ملک شاه خوش هم شهر و هم دهر  
 رهی ملک و رهی شاه و رهی شهر  
 یا ساقی و در برمی چو گلشن  
 بخاصان ده لب لب جام روشن  
 مگر سر خوش حریفی<sup>(۱)</sup> اندران نوش  
 بیوشین<sup>(۲)</sup> نظم من خوش خوش بهد گوش  
 بمستی گویدم چو میکند چفت  
 رهی حسرو رهی ساحر<sup>(۳)</sup> رهی گفت  
 دعائی شادیش ريسان کد شر  
 که در شاهی<sup>(۴)</sup> حیاتش بهد تا حشر  
 حیاتی خوش چنان کش گوید ایام  
 رهی صبح و رهی عصر و رهی شام  
 یا مطرب ز نغمه کی جهان شاد  
 که برج ملک را بیک ختری زاد  
 سرودی گو که گوید رهرو ر آوار  
 رهی صوت و رهی دست و رهی سار  
 غزل خوان گلو را سار کی نای  
 بر آور خوش<sup>(۵)</sup> خوش آور طرب زای  
 چنان خوان این غزل کت<sup>(۶)</sup> گوید اصحاب  
 رهی لفظ<sup>(۷)</sup> و رهی معنی رهی آب

---

(۱) ب و ع غزل  
 (۲) ب و ع یوش  
 (۳) ب و ع حشر آوار  
 (۴) ب و ع شاه  
 (۵) ب و ع خوش آوار  
 (۶) ب و ع کت  
 (۷) ب و ع لفظ

که روشن کرد عالم را مسافت  
 حلقه کاند در ایوان خلافت  
 ز<sup>(۱)</sup> بخش قدر کار دیست بسیار  
 رهی یمن و رهی قدر و رهی کار  
 یا ساق و در ده جام جمشید  
 پشاهی کش غلامی کرد حورشید  
 که از وی رده شد<sup>(۲)</sup> سیاره پاک  
 که روه ریح چون حورشید بر خاک  
 پیدل و لطن و جودش چرخ بستود  
 رهی بدن و رهی فصل و رهی جود  
 یا ساق و آن لعل بلعشان  
 که ر وی خون حورد حورشید رحشان  
 بمستان<sup>(۳)</sup> ده که که آن همین است  
 که برم شاه عالم قطب دین است  
 نهاده شاه تاج بخت بر بخت  
 رهی تاج و رهی بخت و رهی بخت  
 یا ساق و بهر دوستگانی  
 قلح بر کی ز آب رندگانی  
 که عهد خوشدلی و کامرانی است  
 مبارک شاه در عین<sup>(۴)</sup> جوانی است

(۱) ع : آن

(۲) پ و ح : لرج

(۳) ب : ندارد

(۴) ع : به بیان

بیا ساقی و گردان کن شرابی  
 که راند از ساقی حق آفتابی  
 مبارکباد کن قطب زمائرا  
 که قطعی زاده زو دیگر چهارا  
 مبارک سال و ماه و روز بر شاه  
 زهی روز و زهی سال و زهی ماه  
 بیا ساقی و در ده گوهرتاب  
 که شه را گوهری آمد چهل تاب  
 مبارکباد بر قطب فلک قدر  
 که او شمس<sup>(۱)</sup> کز وی زاده شد پدر  
 و هر دو نور پادا چشم بد دور  
 زهی شمس و زهی پدر و زهی نور  
 بیا ساقی که جشن پادشاهیت  
 طرب را خلعت از بد تا پادشاهیت  
 بدید آورده فضل حق تبارک  
 مبارک شاهی ز سلطان مبارک  
 ز جشن و یرم و جام<sup>(۲)</sup> او طرب عام  
 زهی جشن و زهی یرم و زهی جام  
 بیا ساقی و در ده خرم و شاد  
 می اندر جام زر تا خط بغداد

وگر تیغ بگند بر<sup>(۱)</sup> حصی پولاد  
 یک رحش به برد تا به بنیاد  
 وگر بر اژدر اندازد کتاره  
 کند چون قش اژدر پاره پاره  
 وگر یرون رود بر عزم نصیر  
 ده آهو را یکی سارد یک تیر  
 به مرغی در<sup>(۲)</sup> هو مانند ز دستش  
 به صیدی بر زمین ز آزار شستش  
 وگر بر<sup>(۳)</sup> پشت چوگانی زند گوی  
 سر حد شاه در غلطد ز هر سوی  
 چنان بالا زند گوی گران را  
 که شیشه بشکند هفت آسمانرا  
 چو ریا بگذرد بنیاد کارش  
 شود صبط اقالیم احیاءش  
 جهانگیری شود اسکندر آثار  
 که زان آئینهاش آید نمودار  
 بملک آرای و عالم لروزی  
 کند عون حدایش<sup>(۴)</sup> آن روز روزی  
 که هر گنج شه بی سر<sup>(۵)</sup> علام  
 حراج از چین ستاند جریه از شام

(۱) ب روح ، چون حسن (۲) ۱ بر مر (۳) ب در ۱ : ده گوی  
 (۴) ب ز خدا (۵) ۱ : بر سر

چون حرف نمی کند حطش مهیا  
 شود زان حرف حاصل قیم دریا  
 دو حرف را دهد چون رسم ترکیب  
 همه ترکیب آن<sup>(۱)</sup> داند بترتیب  
 چو در سر نامه جوید حرف رانی  
 دهسبدش مژدهای زبدهای<sup>(۲)</sup>  
 چو بر فرمان کشد توقع شاهی  
 بعبد آرد سبیدی و سیاهی  
 ورش<sup>(۳)</sup> در علم و دانی فتنه میل  
 ز دریای<sup>(۴)</sup> عمیقش میرسد میل  
 ازان پس چون شود از طبع چلاک  
 سلیح<sup>(۵)</sup> و لعب شاهان را هوساک  
 بعلم تیر از انسان بر سر<sup>(۶)</sup> آید  
 که رنگ ارا<sup>(۷)</sup> برگ گل ده بو زاید  
 و گر گردد بسجی ناوک افکن  
 بزرگ بید دوزد سب آه  
 بکوهی گر فرستد سوری<sup>(۸)</sup> کند  
 چو حار و برگ سوری بگذرد تند  
 شکافد چون کندش بیزه تعلیم  
 دل قاف از سنای همچو سر میم

---

(۱) ترکیب گرداند (۲) ب روح کاروان (۳) ادب و شرف  
 (۴) ب روح دریای غیب (۵) ب روح سلاح (۶) ا سب  
 (۷) ب از روی گل صد روح از روی گل صد ده (۸) ب سوری

بتش ق چو خواهد خامه ساید  
 فلک<sup>(۱)</sup> را سر پیاپی کلکش آید  
 ر قاف آراست کاغذ ر چو<sup>(۲)</sup> اطراف  
 بگیرد نوک کلکش قاف تا قاف  
 چو بلند صورت کاف از سر کلک  
 سر کیش<sup>(۳)</sup> و دین یکران کند ملک  
 همین گوید چو<sup>(۴)</sup> رد ر کلک او لام  
 که در زوشی زره کردم بر اندام  
 چو میم آید بخط در فشانش  
 کسر گردد ز عصمت<sup>(۵)</sup> بر میانش  
 چو نقش نون نگارد این لغ را  
 بشارتها دهد از نون بظنرا<sup>(۶)</sup>  
 بتش واد پس کش<sup>(۷)</sup> حق کند عون  
 بعم حق شامد عنت کون  
 بتش می کند چون خامه پرکار  
 از اول حروف هو گردد خبردار  
 چو کلکش لام الف بدد<sup>(۸)</sup> خامه  
 نگارد سر لا از توک خامه

- (۱) ح لم  
 (۲) ا گنج روح مذکران  
 (۳) ب روح  
 (۴) ب روح بصمت  
 (۵) ب روح  
 (۶) ا نون ظنرا  
 (۷) ب گردد خامه روح گردد خامه  
 (۸) ب گردد خامه روح گردد خامه

قلم را چون ری عشد بطیعه  
 شکر بی شک فشانده بر صحنه  
 شود در ری بشتن جریه ریزش<sup>(۱)</sup>  
 سر زیتون و پایان حجیرش<sup>(۲)</sup>  
 چو در آرایش سین خامه تارد<sup>(۳)</sup>  
 سر سیع<sup>(۴)</sup> از زبان خامه سازد  
 چو کلکش صوفی نقش شبن گراید  
 درون کاشغر در خطش آید  
 رساند که حاد آراستن<sup>(۵)</sup> خاص  
 سجود کلک در ' پایان احلاس  
 چو از مشک تر آرد حاد شگون  
 کشد حرف از درون فصل بیرون  
 چو طی رو در بشتن ساز یابد  
 قدم ، خط را هدایت باز یابد  
 بمرغ طی کند چون حمامه رانی  
 رسد تا آخر حظ از مداف  
 چو عین و عین را گردد نگاران  
 شود بوسان دستش ابر و باران .

(۱) آرایش (۲) سیاه (۳) سیاه (۴) سیاه (۵) سیاه

(۶) سیاه (۷) سیاه (۸) سیاه (۹) سیاه (۱۰) سیاه

الف کوه<sup>(۱)</sup> راستی دارد پنجبار  
 بود راستیش آرد بر کار  
 چو بی را بر رخ کاغد برون داد  
 دل اقبال گردد خرم و شاد  
 بموده گوینش بی از سر همت  
 که چون بخواستش شد اسیر و تحت<sup>(۲)</sup>  
 بنفش<sup>(۳)</sup> تی رسد ر انسان بمراج  
 که چون تاج<sup>(۴)</sup> تاج گردد بر سر تاج  
 نویسد ثی چو کلک دو فشانش  
 ثریا سر بخت پیش زبانش  
 چو بر کاغد نگارد حلقه جیم  
 شود حلقه بگوش اوستاد تعیم  
 چو نقش می کند<sup>(۵)</sup> از کلک دریدر  
 شود بر حرف حکمت زو هدیدار  
 چو خی را از سر حامه کشد<sup>(۶)</sup> حرف  
 سر حوی<sup>(۷)</sup> کند بالائی خط صرف  
 چو زحم دال منجد پیش کلکش  
 نه بر دین و دولت پیش کلکش  
 چو خواهد نقش دال آرد بنامه<sup>(۸)</sup>  
 نشاند مفر لبت را ز حامه

---

(۱) ع ک  
 (۲) ا ی تاج  
 (۳) ب و ح حرف  
 (۴) ب و ح حرف  
 (۵) ع کهد (مصحح)  
 (۶) ب و ح کند  
 (۷) ا آراءه  
 (۸) ع کهد (مصحح)



بدان غایب حسایی کمر جمل راد  
 حیات یی حلیه و این صلب باد  
 پس در اعید چو در قرآن رید دست  
 ملک تخته کشش گردند پیوست  
 چو باید از یی قرآن دلیلش  
 بود واجب معلم چهره‌ییش  
 اگر آنجا که با او<sup>(۱)</sup> یجب یاد است  
 هر عثمشی معلم کردگار است  
 عیون چو در العبدش بود و  
 سبش<sup>(۲)</sup> حق کند الحمد لله  
 چو خواند مصحف اندر مکتب پاک  
 فرود آید ر جوش روح الفلاک<sup>(۳)</sup>  
 ضمیرش کرده از فیض خدائی  
 بانوار معانی روشنائی  
 قدم چو بر خط در<sup>(۴)</sup> دست گیرد  
 بازی تیر را در دست گیرد  
 کند از<sup>(۵)</sup> کاغذ از کلک سیه هر  
 شود زان مهر کاغذ بر ار در  
 ر کلکش چو الف بیرون گراید  
 سر آن کلک<sup>(۶)</sup> بر اکلین ماید

(۱) ب و ع وی (۲) سبک (۳) ع و افلاک  
 (۴) ب و ع بر (۵) ب و ع بیرون (۶) ب و اکلین بر

چو بی گوید زبان<sup>۱</sup> من بارش  
 رسد من ار یمن و از یساروش  
 چو امید خواند و امید بود ده<sup>(۱)</sup>  
 رسد ده مژده فتحش من الله  
 چو هوز خواند و هوزده است هوز  
 دهد مژده گل فتحش ر نه روز  
 چو حطی خواند و آن همت و پیس<sup>(۲)</sup>  
 همت و پیست ملکش حکم شاهبست  
 بکامن چون صد و چل در شمار است  
 چل<sup>(۳)</sup> و صد نصرتش از خیمه یار است  
 چو ستم خواند و آن هست سی صد  
 ر بهر حصص دین سی صد کشید<sup>(۴)</sup> صد  
 چو قرشت گوید و قرشت هزار است  
 هر رش نعمت از گردون نثار است  
 هزار و هصد<sup>(۵)</sup> ر محمد چو عقد است  
 ز چندان ملک<sup>(۶)</sup> بهرش جریه نقد است  
 چو صغیر دو هزار و هصد آمد  
 نگویم لا که<sup>(۷)</sup> اینجا لا رد آمد  
 حساب حرب امید ازبید والا است  
 چمن<sup>(۸)</sup> نغین محسوب و دگر لا است

(۱) ا ده  
 (۲) پ دح و یسار و یسار  
 (۳) پ دح کند  
 (۴) لا اینجا لارد  
 (۵) ح هصد  
 (۶) ب ملک  
 (۷) لا که  
 (۸) نغین

چو بخش بره ریان آید فتنه شور  
 ز غرو<sup>(۱)</sup> او بغوتین و غز و غور  
 دهد و مژده کس باشد که جنگ  
 فروغ و نصر و فیروزی و فرهنگ  
 ز جوش این دعا از قاف جاد  
 که شه ز قدر و قدرت بد قادر  
 کند<sup>(۲)</sup> در کاف گفتن کردگارش  
 کرمها و کراتها بگارش  
 چو گوید لام بنشیند بقالب  
 لب و لب<sup>(۳)</sup> لبالب لبالب  
 چو خواند میم راند کام و دولت  
 مال و ملک و مردی و مروت  
 چو بوی گوید دهندش مژده کار  
 بصب و نصر دی و تقص کفار  
 نگند که واوش علم حاصل  
 بوصف<sup>(۴)</sup> وهم و وزن و وسیع عاقل  
 چو می گوید بوی هایل و رود  
 بد یا بر هلال و هاله و هور  
 چو آید لام الب زو در تلالا<sup>(۵)</sup>  
 نشاند از دهان لولوی لالا

(۱) ا ذراوب ذواوع فرد غور (۲) ب و ع بود  
 (۳) ب و ع لب و لبالب (۴) ب بوصف و هم و ع بوصف و وزن و ع  
 (۵) ب تلالا

چو گوید داب گردد خصم شو  
 بدیل دل دلیل و ذره ذره  
 زمین ری بود با سر و ممکن  
 بروج و راحت و راح و ریحین  
 چو ری گوید فتد خصم ریا کار  
 برندان زبان و راری و زار  
 چو مین خواند<sup>(۱)</sup> کند با کاربزی  
 سرچ<sup>(۲)</sup> و سروری و سرقراری  
 چو شین گوید پدید رو<sup>(۳)</sup> اقامت  
 شکوه شاهی و شکر شهابت  
 رساند صد هر شام و صباحی  
 صدای<sup>(۴)</sup> صحت و صدق و صلاحش  
 هان عادتش بیاسورد به تعلیم  
 سراب و ضرب رزم و غبط اقلیم  
 بطی گفتن در آورد<sup>(۵)</sup> باآفاق  
 طریق<sup>(۶)</sup> حسن طور و طیب اخلاق  
 زند ظی لال کر وی عالم خاک  
 ر ظنم و ظنم و ظنم شود پاک  
 بگه خواندن عیش ز دادار  
 شود عمر و عفاف و عاقبت یار

(۱) ا ر ب : خواند (۲) ب و ح : سرور سروری را سرقراری

(۳) ا و ب : از (۴) ب و ح : صلی

(۵) ا : بیامرد (۶) ب و ح : طریق حسن و طرز طیب اخلاق

قسم بر اندرین سود نهد سر  
 نهد از سر همه سودائی دیگر  
 هر آن حرفی که بپر او کند ساز  
 درو رازی نهد از عالم راز  
 الف مؤده دهد با فر و فرهنگ  
 ر اویج و انسر و اقبال و اورنگ  
 کد بی‌نیزش<sup>(۱)</sup> آگه از سر تخت<sup>(۲)</sup>  
 ز بار و بارگه و بانس و پخت<sup>(۳)</sup>  
 دهد هم تی بشارت بی‌تامل  
 بتاج و تخت و توقع و تحمل  
 دهد ثی از پی دات مهابش<sup>(۴)</sup>  
 نبات و ثروت و ثوب و ثوابش  
 دهد در جیم فصل دو الجلالش  
 جلال و جیش و جولان و جانش  
 شود حی از رحیمش در مه و سال  
 حفیظ و حارس حاسی بپر حال<sup>(۵)</sup>  
 رساند حی ر شاهان رمانه  
 حراج و خلعت و حرج و خزانه  
 کند دالش گه دانندگی شاد  
 ز دین و دولت و دور و ده و داد

(۱) ب و ج با و در ایام ما بعد از ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۵ هـ و طبرستان (۲) ۱ هـ

(۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱) (۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴) (۱۰۵) (۱۰۶) (۱۰۷) (۱۰۸) (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) (۱۱۲) (۱۱۳) (۱۱۴) (۱۱۵) (۱۱۶) (۱۱۷) (۱۱۸) (۱۱۹) (۱۲۰) (۱۲۱) (۱۲۲) (۱۲۳) (۱۲۴) (۱۲۵) (۱۲۶) (۱۲۷) (۱۲۸) (۱۲۹) (۱۳۰) (۱۳۱) (۱۳۲) (۱۳۳) (۱۳۴) (۱۳۵) (۱۳۶) (۱۳۷) (۱۳۸) (۱۳۹) (۱۴۰) (۱۴۱) (۱۴۲) (۱۴۳) (۱۴۴) (۱۴۵) (۱۴۶) (۱۴۷) (۱۴۸) (۱۴۹) (۱۵۰) (۱۵۱) (۱۵۲) (۱۵۳) (۱۵۴) (۱۵۵) (۱۵۶) (۱۵۷) (۱۵۸) (۱۵۹) (۱۶۰) (۱۶۱) (۱۶۲) (۱۶۳) (۱۶۴) (۱۶۵) (۱۶۶) (۱۶۷) (۱۶۸) (۱۶۹) (۱۷۰) (۱۷۱) (۱۷۲) (۱۷۳) (۱۷۴) (۱۷۵) (۱۷۶) (۱۷۷) (۱۷۸) (۱۷۹) (۱۸۰) (۱۸۱) (۱۸۲) (۱۸۳) (۱۸۴) (۱۸۵) (۱۸۶) (۱۸۷) (۱۸۸) (۱۸۹) (۱۹۰) (۱۹۱) (۱۹۲) (۱۹۳) (۱۹۴) (۱۹۵) (۱۹۶) (۱۹۷) (۱۹۸) (۱۹۹) (۲۰۰) (۲۰۱) (۲۰۲) (۲۰۳) (۲۰۴) (۲۰۵) (۲۰۶) (۲۰۷) (۲۰۸) (۲۰۹) (۲۱۰) (۲۱۱) (۲۱۲) (۲۱۳) (۲۱۴) (۲۱۵) (۲۱۶) (۲۱۷) (۲۱۸) (۲۱۹) (۲۲۰) (۲۲۱) (۲۲۲) (۲۲۳) (۲۲۴) (۲۲۵) (۲۲۶) (۲۲۷) (۲۲۸) (۲۲۹) (۲۳۰) (۲۳۱) (۲۳۲) (۲۳۳) (۲۳۴) (۲۳۵) (۲۳۶) (۲۳۷) (۲۳۸) (۲۳۹) (۲۴۰) (۲۴۱) (۲۴۲) (۲۴۳) (۲۴۴) (۲۴۵) (۲۴۶) (۲۴۷) (۲۴۸) (۲۴۹) (۲۵۰) (۲۵۱) (۲۵۲) (۲۵۳) (۲۵۴) (۲۵۵) (۲۵۶) (۲۵۷) (۲۵۸) (۲۵۹) (۲۶۰) (۲۶۱) (۲۶۲) (۲۶۳) (۲۶۴) (۲۶۵) (۲۶۶) (۲۶۷) (۲۶۸) (۲۶۹) (۲۷۰) (۲۷۱) (۲۷۲) (۲۷۳) (۲۷۴) (۲۷۵) (۲۷۶) (۲۷۷) (۲۷۸) (۲۷۹) (۲۸۰) (۲۸۱) (۲۸۲) (۲۸۳) (۲۸۴) (۲۸۵) (۲۸۶) (۲۸۷) (۲۸۸) (۲۸۹) (۲۹۰) (۲۹۱) (۲۹۲) (۲۹۳) (۲۹۴) (۲۹۵) (۲۹۶) (۲۹۷) (۲۹۸) (۲۹۹) (۳۰۰) (۳۰۱) (۳۰۲) (۳۰۳) (۳۰۴) (۳۰۵) (۳۰۶) (۳۰۷) (۳۰۸) (۳۰۹) (۳۱۰) (۳۱۱) (۳۱۲) (۳۱۳) (۳۱۴) (۳۱۵) (۳۱۶) (۳۱۷) (۳۱۸) (۳۱۹) (۳۲۰) (۳۲۱) (۳۲۲) (۳۲۳) (۳۲۴) (۳۲۵) (۳۲۶) (۳۲۷) (۳۲۸) (۳۲۹) (۳۳۰) (۳۳۱) (۳۳۲) (۳۳۳) (۳۳۴) (۳۳۵) (۳۳۶) (۳۳۷) (۳۳۸) (۳۳۹) (۳۴۰) (۳۴۱) (۳۴۲) (۳۴۳) (۳۴۴) (۳۴۵) (۳۴۶) (۳۴۷) (۳۴۸) (۳۴۹) (۳۵۰) (۳۵۱) (۳۵۲) (۳۵۳) (۳۵۴) (۳۵۵) (۳۵۶) (۳۵۷) (۳۵۸) (۳۵۹) (۳۶۰) (۳۶۱) (۳۶۲) (۳۶۳) (۳۶۴) (۳۶۵) (۳۶۶) (۳۶۷) (۳۶۸) (۳۶۹) (۳۷۰) (۳۷۱) (۳۷۲) (۳۷۳) (۳۷۴) (۳۷۵) (۳۷۶) (۳۷۷) (۳۷۸) (۳۷۹) (۳۸۰) (۳۸۱) (۳۸۲) (۳۸۳) (۳۸۴) (۳۸۵) (۳۸۶) (۳۸۷) (۳۸۸) (۳۸۹) (۳۹۰) (۳۹۱) (۳۹۲) (۳۹۳) (۳۹۴) (۳۹۵) (۳۹۶) (۳۹۷) (۳۹۸) (۳۹۹) (۴۰۰) (۴۰۱) (۴۰۲) (۴۰۳) (۴۰۴) (۴۰۵) (۴۰۶) (۴۰۷) (۴۰۸) (۴۰۹) (۴۱۰) (۴۱۱) (۴۱۲) (۴۱۳) (۴۱۴) (۴۱۵) (۴۱۶) (۴۱۷) (۴۱۸) (۴۱۹) (۴۲۰) (۴۲۱) (۴۲۲) (۴۲۳) (۴۲۴) (۴۲۵) (۴۲۶) (۴۲۷) (۴۲۸) (۴۲۹) (۴۳۰) (۴۳۱) (۴۳۲) (۴۳۳) (۴۳۴) (۴۳۵) (۴۳۶) (۴۳۷) (۴۳۸) (۴۳۹) (۴۴۰) (۴۴۱) (۴۴۲) (۴۴۳) (۴۴۴) (۴۴۵) (۴۴۶) (۴۴۷) (۴۴۸) (۴۴۹) (۴۵۰) (۴۵۱) (۴۵۲) (۴۵۳) (۴۵۴) (۴۵۵) (۴۵۶) (۴۵۷) (۴۵۸) (۴۵۹) (۴۶۰) (۴۶۱) (۴۶۲) (۴۶۳) (۴۶۴) (۴۶۵) (۴۶۶) (۴۶۷) (۴۶۸) (۴۶۹) (۴۷۰) (۴۷۱) (۴۷۲) (۴۷۳) (۴۷۴) (۴۷۵) (۴۷۶) (۴۷۷) (۴۷۸) (۴۷۹) (۴۸۰) (۴۸۱) (۴۸۲) (۴۸۳) (۴۸۴) (۴۸۵) (۴۸۶) (۴۸۷) (۴۸۸) (۴۸۹) (۴۹۰) (۴۹۱) (۴۹۲) (۴۹۳) (۴۹۴) (۴۹۵) (۴۹۶) (۴۹۷) (۴۹۸) (۴۹۹) (۵۰۰) (۵۰۱) (۵۰۲) (۵۰۳) (۵۰۴) (۵۰۵) (۵۰۶) (۵۰۷) (۵۰۸) (۵۰۹) (۵۱۰) (۵۱۱) (۵۱۲) (۵۱۳) (۵۱۴) (۵۱۵) (۵۱۶) (۵۱۷) (۵۱۸) (۵۱۹) (۵۲۰) (۵۲۱) (۵۲۲) (۵۲۳) (۵۲۴) (۵۲۵) (۵۲۶) (۵۲۷) (۵۲۸) (۵۲۹) (۵۳۰) (۵۳۱) (۵۳۲) (۵۳۳) (۵۳۴) (۵۳۵) (۵۳۶) (۵۳۷) (۵۳۸) (۵۳۹) (۵۴۰

روزی که دارد افروخته قیمت خویش  
 بگوهر بستن آخر قیمتش بیش  
 چو<sup>(۱)</sup> جو از آشنا کسی بگذرد نیست  
 اگر کشتیش هم باشد ریان چیست  
 محمد شاه را با آنکه از غیب  
 در حد بیرون بود تلقین<sup>(۲)</sup> لاریب  
 و ی تعلیم شاهان چون مروری است  
 در آموزش درنگ از عقل دوری است  
 چه خوش گفتند آنان کاهن<sup>(۳)</sup> کاربد  
 که کسب و فصل هر دو در شهرند  
 غرض تعلیم آن شمع<sup>(۴)</sup> چهار  
 شود پروانه چون کار آگه‌تر  
 هم آید قاصدی به<sup>(۵)</sup> چرخ برحسب  
 هم از جت سراج هشتم ادریس  
 قضا چرخ ز لوح آسمانی  
 نویسد حرف محسوس جاودالی  
 کند چون محنت دانش<sup>(۶)</sup> در آگوش  
 ر لوح عرش بکشایند سر پوش  
 چو بسم الله کند تلقین حکیمش  
 رسد محتش ز رحمان و رحیمش

(۱) چو هر آشنا دغ بر جوی از آنک

(۲) آه ای اهل و ب دغ کاهان اهل

(۳) ع ل

(۴) ب دغ : ادریس

(۵) ع سلم

(۶) ب دغ : ادریس

بشاهان گر نه علم ایرد روان کرد  
 بیکسر کار عالم چون توان کرد  
 یکی دربانده اندر یک سر خویش  
 یکی دارد جهان را از فی<sup>(۱)</sup> خویش  
 شم یکن حورد آنکسی که یکناست  
 خداوند ده آرد کار ده<sup>(۲)</sup> راست  
 امیر صد شود صد را عمل پنج  
 ازین افرون بود هر افرون پنج  
 چو سر شد مرد در کار چندی  
 حورد ناچار تیسار جهانی  
 اگر نبود ز علم طیب پیری  
 کجا یکن کشد هنجار<sup>(۳)</sup> شهری  
 خداوندان مستند در هر اقلیم  
 اگرچه ز آسمان دارند تعلیم  
 و لیکن علم کسی هم شگرف است  
 که ی یک حرف در خط چون دو حرف است  
 کسی کز عقل دارد پهرمندی  
 ز علمش بین که چون باشد<sup>(۴)</sup> بلندی  
 اگرچه ده برود بیست محتاج  
 شرف یابد گر<sup>(۵)</sup> ز بروی کند تاج

---

(۱) ا ب گ ف      (۲) ب ر ح      آرد از ده آرد      (۳) ع خ ه  
 (۴) ع ه ا د      (۵) د ب ک

در فضل و دانش و زدن قال کین خلف<sup>(۱)</sup>  
گردد ر تبع و خامه " بملک جهان مدار

همه<sup>(۲)</sup> دانست کاندز هر شاری  
به از دانش نه باشد هیچ کاری  
کسی کو<sup>(۳)</sup> دوده شمعی بیروحت  
بشبهای دایم شمع سان سوخت  
تواند هر که هست او<sup>(۴)</sup> تبع زاند  
قلم زانند همه کس کی تواند  
قلم زن را کف حجر زدن هست  
و یکی تبع زن را نیست آن دست  
حوش آن کو بهره از کلک روان یافت  
که زور<sup>(۵)</sup> ی در آه کم توان یافت  
اگرچه هر دو ر حرق شگوف است  
حرد داند که هر یک را چه حرف است  
کجا این حرف با این یار<sup>(۶)</sup> خورد  
که این شک افکند آن خون نمشاند<sup>(۷)</sup>  
و لیک این ماجرایی نیک حوهای  
نمود باز با مشور شاهان  
که قابل شد کسی چون پیر شاهی  
رسد تعلیمش<sup>(۸)</sup> ر فصل تپسی

(۱) ا ده	(۲) ا عامه	(۳) ب حین بیت باز آغاز
(۴) ع کر	(۵) ب و ع در	(۶) ا که دوزی بدین کفر
(۷) ا ملا	(۸) ا براند	(۹) ا و ب : تعلیمش



شود روشن زمین و آسمان را  
 که این حورشید چون گیرد چهارا  
 جهانگیری شود کر تیع و تدبیر  
 جهان<sup>(۱)</sup> گیرد از مهر جهانگیری  
 امیسمدی دارد اورنگ کیسمدی  
 که گردد شادان رین شادمانی  
 که یں شایسته برزند جهان شاه  
 بیابت را کمر بند بدرگاه  
 جهان لشکر کشد در پادشاهی  
 بنشین بدی و کشور کشانی  
 که بود حاجتی کر برج نمکین  
 مجید چتر سلطان<sup>(۲)</sup> اسلاطین  
 هد چوب پرچم زمخش بکی<sup>(۳)</sup> روی  
 عرب را با عجم دهند پیکوی  
 ز بحر ونگ تا درواز<sup>(۴)</sup> و در بند  
 حرکت از وی و فتح از حداوند  
 سرور ملک را ز اقبال فیروز  
 برویدی باد یا رب روزی آن روز  
 که گردد رین حلیمه آن حلف شاه  
 ورین حورشید کامل گردد آن ماه

(۱) ع . چنان

(۲) ع سلطان سلاطین

(۳) ا بکی

(۴) ۱ : دروازه عربی

هورش گریه طفلی است در شب  
 هورش جندل بارهست در لب  
 هورش گوهر ندر گوش شاهبست  
 هورش دارو اندر گوش ماهبست  
 هورش خفتن ندر مهد ناز<sup>(۱)</sup> است  
 هورش بعب رنگین دلوار است<sup>(۲)</sup>  
 هورش دانشناسی<sup>(۳)</sup> در مروست  
 هورش کام و لب در نال و غوست  
 هورش لوح دانش ساده جزلست  
 هورش حرف نادانی شگرف است  
 - هورش لب<sup>(۴)</sup> حور شاهان بعبته است  
 هورش لولوی دندان نرسبست  
 هورش رخش کوشش بی لگام است  
 هورش تیغ فتح اندر پیام است  
 هورش گاه تیر انداختن بیست  
 هورش گاه چو گاه باختن بیست  
 هور آهنگ میدانش به گاهبست  
 هورش نی سر تاج و کلاهست  
 چو وقت آید که از عمر و جوانی  
 شاور<sup>(۵)</sup> گردد اندر مشک رانی

جلالت نیز مستطهر ازین کام  
 که من هم خاصهٔ اورم مرانجام  
 سعادت نیز مانده شاد ازین سود  
 که من جاوید خواهم خادمش<sup>(۱)</sup> بود  
 عطا هم منتظر چو نشستی  
 که من هم کام دل<sup>(۲)</sup> را من ز دستش  
 کرم هم یافته امیدواری  
 که من هم رو شوم در گنج باری  
 جهان هم در هوسهای جوانیش<sup>(۳)</sup>  
 که یمنه در محاکم کفرالمیش<sup>(۴)</sup>  
 فلک هم در سرازیری تاجش  
 که از بغداد و شام آرد خراجش  
 سپها کرد گنجور آلهی  
 و چهرش صد هزاران تاج شاهی  
 ز شوق جیشش رن<sup>(۵)</sup> پس به تعجیل  
 بگردون چپه را بگدازد اکلیل  
 نگین هم<sup>(۶)</sup> تنها برده پیوست  
 که کی گردم بدستش صاحب دست  
 هنوزش بالش حور و ار حریر است  
 هورش در دهان پستان شیر است

(۱) ع خدمش (۲) خود (۳) جوانش (۴) کارملش  
 (۵) ع : گنیم هم تنها و (۶) برده پیوست

هم اکنون حطه در غریب بر آرد  
 ستان دوری علم در چین بر آرد  
 هم اکنون روم و رنگ از حکم شاهی  
 بگیرد تا سپیدی و سیاهی  
 هم اکنون گیرد از فرمان درگاه  
 حراسان را چو محمود ملک شاه  
 غفر با خویشن خویشن درین کار  
 که خواهم بود با شمشیر او یار  
 بدین نیروی سپیدی بر خورند  
 که یا او پائدم پیوسته پیوند  
 کشاده فتح هم دروازه خویش  
 که من هم روا<sup>(۱)</sup> کشم آوره خویش  
 عزا هم در هوای کارزارش  
 که خاقان<sup>(۲)</sup> حطا مارم شکارش  
 طبع در بسته نصرت هم درین خواست  
 که من خواهم رهبرش<sup>(۳)</sup> لشکر آراست  
 بم برده دولت هم باحلاص  
 که کار امرای ملکش من بوم خاص  
 شسته بخت فرخ هم باید  
 که من خواهم غلامش بود جاوید  
 شکوه عدالت<sup>(۴)</sup> هم چشم در راه  
 که من هم حار<sup>(۵)</sup> طلسمش رویم از راه

---

(۱) ح م کف      (۲) ح م کف      (۳) ح م کف      (۴) ح م کف  
 (۵) ح م کف      (۶) ح م کف      (۷) ح م کف      (۸) ح م کف

یکی گفت ر دین و اندیشه پاک  
 که روح الله فرود آمد ر افلاک  
 یکی گفتا که گر کوروش همین است<sup>(۱)</sup>  
 به روح الله که خود روح لایم است  
 یکی گفت به برج ملک مه اوست<sup>(۲)</sup>  
 حلیه قطب دی شهنشه اوست<sup>(۳)</sup>  
 یکی گفت او مه خورشید تاب است  
 شهنشه قطب دنیا آفتاب است  
 یکی گفتا که هست این دات محمود  
 سعادت نامه از جد محمود  
 یکی گفت اینک<sup>(۴)</sup> بن تاج سلاطین  
 هم اکنون بر کشد<sup>(۵)</sup> اسیر به ارفین  
 هم اکنون شه دهد چتر بلندش  
 کند ملک از لایبت ارجمندش  
 هم اکنون پیش بخت آسای اوج  
 کشد دریای شکر موج بر موج  
 هم اکنون هم بیک امر خلافت  
 بگیرد ملک عالم را مسافت  
 هم اکنون گر ر شه باید اشراف  
 دهد اتیم ترکستان بغراف

(۱) ر ماس

(۱) ع یکی گفتا که در پاک دین است

(۲) ر ماس

(۲) این ک

(۲) شهنشه است

(۳) ر ماس

(۳) این ک

(۲) شهنشه است

حلیمه میر بر شمع دل، خویش  
 نشانده ر ملک بیعی حاصل خویش  
 بدرویش و تونگر شد رونه  
 پیر<sup>(۱)</sup> جانب خربه در خزانه  
 ز گنج افشانی آن روز میمون  
 هوا سر مست گشت و حدک میگون  
 تقاضا و طمع در خواب گشتند<sup>(۲)</sup>  
 امید و آرزو سیراب گشتند<sup>(۳)</sup>  
 چنان شد دم افلاس از حمال گم  
 که حرمان<sup>(۴)</sup> گم شد ر تاثیر بیم  
 کسی کو رنگ زرد گل ندیده  
 ز زر شد همچو گل دامن دریده  
 زمین شد چون بگه صبح<sup>(۵)</sup> گلش  
 ز وز و بیم و مروارید روشن  
 چو هر کس دید بهر یمن سرمد  
 خجسته طلعت سلطان محمد  
 یکی گفت این به مردم بل فرشته است  
 کو آب رحمت یزدان برشت است  
 یکی<sup>(۶)</sup> گفت آن که صدقش در گه است  
 که پیشک مهدی آخر زمان است

(۲) د (۲) ع دهنده

(۱) ع د در جانب بخانه بر خزان

(۴) ا بخانه

(۵) ا : سرمد

(۶) ا : حربه

در آمد سو سو ابر بهاری  
 بدر پاشی و مروارید دری  
 بر حسب بسکه باران گوهر افشاند  
 زمین را گر بجاری بود بشاند  
 ملوک و خسروان عصر و خاندان  
 شدید از هر طرف گوهر نشان  
 نشانده<sup>(۱)</sup> با حجالت گوهر کان  
 که واجب بد کنار از گوهر جان  
 ملک هم خواستند از وج افلاک  
 بر چین مرو افتد بر خاک  
 روارو رن شده حاصیان درگاه  
 فتاده لره در سیاره و ماه  
 فلک میخواست ران رجب<sup>(۲)</sup> سر انداز  
 که از سیر طبیعی پس رود باز  
 نجوم سعد نور انداز گشتند  
 نجوم حس راجع بر گشتند  
 سران ملک بپر مرد<sup>(۳)</sup> دیدار  
 که دولت شد بر جانش خرد  
 ر هر جا<sup>(۴)</sup> پیشکشها پیش بردند  
 سپردند و ز شه ران پیش بردند

(۱) ع نشانده و به تصحیح نشانده

(۲) ۱ سرحد سر انداز

(۳) ع - سر

(۴) ا و ح موه

کر این فرسده نوری کمر تست زد  
 بماند تا ابد برج تو آباد  
 ر چشم خود مدارش یک زمان دور  
 که تو نوری و او بود علی نور  
 در آن روزی کش از ساعات فرح  
 هزاران بمن دولت بود بر رخ  
 چو وقت چاشت گاهان گرم شد مهر<sup>(۱)</sup>  
 ز مهر آفاق ر رحشده شد چهر<sup>(۲)</sup>  
 حقیقه بر طریق<sup>(۳)</sup> گرم مهری  
 ز برج ملک چون مهر سپهری  
 گرفته بتر نو را در آغوش  
 که مهرش<sup>(۴)</sup> بر سر است و ماه بر دوش  
 نهاده در قباط مهری  
 چو مهر اندر سر بر آسمانی  
 برون آورد و ابر از ماه برداشت  
 جهان را سعد اکبر در نظر داشت  
 همه یوان شاهی گشت پرور  
 ملک میگفت یا رب چشم بد دور  
 چنان شد مشکبو ایوان شاهی  
 که ران مشکین شد از مه تا پهای  
 محور آنسو همین زد عبیرین دود  
 سپند این سو مری<sup>(۵)</sup> میکرد یا عود

(۲) ۱ طریقت

(۲) ۱ مهر

(۱) ع لبر

(۵) هوی (اصح شده)

(۴) ۱ مروت



بروی چون رخ سلطان محمد  
 که گیتی یافت از وی نور سرمد  
 چو پدا کرد صبح از سپید شبگیر  
 ز بهر طفل<sup>(۱)</sup> مشرق را قباشر  
 درفشید آلتای روشن آگین  
 چو مهدی در میان سپید زرین  
 نهان شد گوهر آگین کاهواره  
 که گوهرهای او بود از ستاره  
 ز خود شد چرخ<sup>(۲)</sup> را روش مسامت  
 بدنامان کر حلف برج خلافت  
 یوشی کامد از باد بهاری  
 معطر شد کواکب را بهاری  
 چنان در حنۀ و شادی شد ایام  
 که روح<sup>(۳)</sup> آسمان در صبح و در شام  
 چنان زد نغمه مرغ بامدادی<sup>(۴)</sup>  
 که کم گنجید گل در خود<sup>(۵)</sup> و شادی  
 طریحا را ز بالا در کشادند  
 در هر هشت جهت بر کشادند  
 بدرگه خلافت هفت شیب  
 توفی رد نبات دار لاریب

(۱) ع صبح و لفظ آخر طایفه. (۲) ۱ چرخ روشن را

(۳) ع روح (۴) ۱ بامدادین (۵) ۱ در خورد شادی

همان<sup>(۱)</sup> هر عضو میخوش دران ای  
 که چیزی دتیدم افراید از وی  
 فلک چون<sup>(۲)</sup> گشت بهرش حیده توری  
 مردوش بالشن سالی بروری  
 چو ماه نو که در رویی شب افروز  
 بود<sup>(۳)</sup> رایتنه نورش روز تا روز  
 اگر<sup>(۴)</sup> ای بدر کاسل ساند جاوید  
 و بکر بد بی قصان چو خورشید

## دیدار کردن خلف ملک با ملوک و افشاندن ملوک برو در شاهوار

رهی فرخنده چشی کو همه جا<sup>(۱)</sup>  
 بهرخ طلعتی فرخ کند لال  
 تواند دید چون فرخنده فالان<sup>(۲)</sup>  
 همیشه در رخ فرخ<sup>(۳)</sup> جملان  
 کند نظاره چو خیزد ر هر جواب<sup>(۴)</sup>  
 جمالی را که نتوان دید در جواب  
 کسان کر صبح به رو آریاند  
 بهر رؤی نظرها کم کشاید

(۱) م (۲) ع خرده گفته (۳) ع برود آینده نورش

(۴) ع اگرچه این (۵) ع سال (۶) ع سالان

(۷) ع صاحب (۸) ا هر چیز از جواب ع هر خیزد در جواب

حلیفه بسکه گشت از دیدش شاد  
 سبک هر بنده را گنجی گران داد  
 پس از لفظ مبارک شد بمهد  
 مبارک نام او سلطان محمد  
 چو در گوش فلک شد دم و لاش  
 فلک پروی گشت و ریخت بالاش  
 بمصد عرت همی پروردش ایام  
 همش صبح از طرب حدان و هم شام  
 بکوشش اختران بر پای گشته  
 عناصر نیز کار الرای گشته  
 بیکبوش دهد تا نشو ذاق  
 پندیر آمده روح ثبات  
 گرفته روح حیوانی هم این جهد  
 که<sup>(۱)</sup> از شرش کی آرد درمی و شهید  
 بکوشش روح مطلق هم دران بند<sup>(۲)</sup>  
 که کی گردد سخن گوئی حرمند  
 شده<sup>(۳)</sup> نشو و نما هم حیلست ندور  
 که آرد<sup>(۴)</sup> باشی باهی بیک روز  
 به پرو گشته باشی در سگانش  
 که سروی ساروش در چار باش

(۱) که آرد شهرش که

(۲) ۱ تند

(۳) ۱ شود

(۴) ع کش آرد بالی یکاه بکرد

چه<sup>(۱)</sup> بند سهدی غلطیده در سهد  
 که مثلش آورد گردون بصد جهد  
 برخ آیات سلطانی پیش<sup>(۲)</sup>  
 فروغ تاجداری در جیش  
 ز جم آئین و از اسکندر آثار  
 چو صورت ر آئینه در وی پدیدار  
 فریدون را سلیمایش ناسخ  
 تناسخ بر سلیمایش راسخ  
 نشاط هر دل از فرخ جمالی  
 چو فان<sup>(۳)</sup> محض اندر یک حالی  
 دلش در قالبی کز تیرگی دور  
 میان سوره نور<sup>(۴)</sup> آیت نور  
 چو شه دید آیت دولت شانیش  
 گنشت الحمد لله بر ریش  
 ز عشق و رون آن چرخل امیر  
 شده حم در الحمد مصر  
 گرفتار همچو محض بر کف دست  
 پس آنگه در کارش کرد و بشب  
 ر طعلی گرچه خاموشی چو گل داشت  
 بدل خلاص و در لب<sup>(۵)</sup> چار قل داشت  
 نه تحت خاک بلکه وج<sup>(۶)</sup> به فروش  
 همچو اند آیت الکرمی پرو عرش

(۱) بند (۲) پیش (۳) فان (۴) نور (۵) لب (۶) وج

(۲) ا = نرسه (۳) ح - بی گولج نه فرش

ر تو بی ماه طالع شد زمین گفت  
 چه حد من کد<sup>(۱)</sup> بتوانیم این گفت  
 زمین دارد بر آمد ماه و خورشید  
 چراغ چشم شاه از نور جاوید  
 چو دولت زین ولادت یاد کرده  
 \* محالک را مبارکباد کرده  
 مرسته چوب طوبی کرده باز  
 \ وران آورده بهرش گاهواره  
 بسی سهد زر<sup>(۲)</sup> از گوهر مرصع  
 کد شد چرخ از شعاع آن طمع  
 بسی سهد دگر بیش از تصور  
 ر یک یاقوت کرده یا ر یک در  
 سواد از<sup>(۳)</sup> چشم حور آورده گامش  
 که کرده گرد باشها<sup>(۴)</sup> سیاهش  
 کشاده دایه دولت بر خویش  
 که در بر گیرد آن بیک<sup>(۵)</sup> اختر خویش  
 رسیده بخت پیشانی کشاده  
 کف پایش به پیشانی نهاده  
 چو شاه آمد که بیند روی هرزند  
 که بکشاید دیش بر روی دید

جدی گفتا که من دوا<sup>(۱)</sup> قطب دارم  
 میوم شد قطب دیما اختیارم  
 چو قطب چارمین هم در جهان راد  
 ز دو کهنه بدین دو نو شدم شد  
 چو از آهای صوری راد راری  
 ر دیگر علویان هم شد نیاری  
 بحیرت انبساط صوری میر  
 نمودند ر بهان زمی بتیمیر  
 هوا گفته باآتش تو مو بودی  
 چنین روش چرخ کی کم<sup>(۲)</sup> نمودی  
 جوابش داد آتش راست راست  
 که ر بالاست این شعل نه ار راست  
 هوا را کرد آتش بار روشن  
 که از تست بی گل شاهی بگلش  
 هوا گفتش مکن با من کشادی  
 کجا رید سلیمای ز بادی  
 زمین گفت آبرا کای پاک صمر  
 ز تو پیدا شد این دریای پردر  
 روان باسحش داد آب حوشجوی  
 که دریای چگونه زاید از جوی  
 زمین ر آب نیر این راز پرسید  
 که بر گوی آنچه خواهم بار پرسید

سپهر ماه هم میگفت با ماه  
 که من کردم بساط بار این شاه  
 مهش گفت ار تو کی بارد<sup>(۱)</sup> که بر  
 دری کز چرخ اطللس بیکنده عار  
 عبرت ماند هشت<sup>(۲)</sup> و یست مرل  
 که مانیم از پیی مه را منارل  
 گر آن ماه و رسین آید بر افلاک  
 شویش ما هم<sup>(۳)</sup> اندر زیر پا خاک  
 شهاب دیو کش ده گل<sup>(۴)</sup> شده تیر  
 که ما گردیم تیرش یور خونریز  
 صفا گفت ار توان ران سوی ره برد  
 شوم من هم بنستش<sup>(۵)</sup> ناوکی خورد  
 قرح<sup>(۶)</sup> میر و هوا بارد پسندش  
 که من خواهم شدن قوس بندش  
 ساکین ایستاده پا ز پاها  
 بیان تیرها گنجینه مانا<sup>(۷)</sup>  
 چاده نسو طایر رو به پرواز  
 که ز اعدایش بر آرم دینده باز  
 نشان<sup>(۸)</sup> از چهر طعمه نسو واقع  
 که ر حصش حوزم صغراه واقع

---

(۱) ۱	بارد	(۲) ع	یست و هشت	(۳) ع	همه انگر به خاک
(۲) ۱	ده کاه	(۴) ۱	پرستش	(۵) ۱	مدرد
(۳) ۱	پا	(۶) ع	نقاد		

بگستاهی ششم گردون هم این گفت  
 که یوانی شوم<sup>(۱)</sup> با قصر او اجقت  
 بر آمد مشتری کین بود از راه  
 که گردد برج قاصی منظر شاه  
 سپهر پنجمین گفته که من نیر  
 شوم از هر آن درگاه<sup>(۲)</sup> دهبیر  
 برو بهرام گفت این جوش بگدار  
 که هستی حیة چو<sup>(۳)</sup> من سلطان  
 سپهر چهارمین هم گفت کر<sup>(۴)</sup> هست  
 شوم این آفتاب ملک را تحت  
 خورشید<sup>(۵)</sup> گفتا که هم را شو اورنگ  
 که ظل الله را باشد ز تو رنگ  
 سپهر سومین هم حواست زان پس  
 که مجلس حادۀ او من شوم پس  
 به قندی زهره دی رد بر سرش سخت  
 که شد دریت مطرب چون کشد رحمت  
 سپهر دومین<sup>(۶)</sup> گفت از بطنه  
 که من گردم کتابش را خوانه  
 عطرده گفت چون من رحل کش صد  
 کجا طاق کتابم دارد این حد

(۱) ا شود	(۲) ع عرگاه	(۳) ح حیة من جود
(۴) ا کر	(۵) ا خورشید	(۶) ح دومی و ا دومین



کجاں ہم گفت با سعد خود این روز  
 کہ رادم پیش این شه خدمتی ساز  
 بدلسوری روان شد بر ہم آنگاه  
 کہ من بریان شوم در شادی شاه  
 پس را دلو ہم در داد تابی  
 کہ حاضر درم آجا من ہم آبی  
 بسینه حوت<sup>(۱)</sup> را ہم خار جاری  
 کہ من میر آیم این خوانرا بکاری  
 ہم چرخ آمدش بر فرق یکسر  
 کہ چترش من شوم بر چرخ<sup>(۲)</sup> دیگر  
 ملک<sup>(۳)</sup> گفتش کہ تو زینی نداری  
 کہ<sup>(۴)</sup> بی حسی و بی گوهر نگاری  
 سپهر هشتمین ہم ز<sup>(۵)</sup> اعتبارش  
 بلال<sup>(۶)</sup> آمد کہ من گوردم حصارش  
 ثوبت گفت هر حصارش بعد برج  
 کجا دورین دوشش گردیش ہم درج  
 سپهر هشت<sup>(۷)</sup> ہم شد در ندی  
 کہ من گوردم بهرقش سایانی  
 زحل گفتش بران سعد سرافراز  
 بساط همچو من شخصی<sup>(۸)</sup> مکن بار

(۱) ع : پرپ

(۲) ع . لزوما ترتیب ابیات مختلف شد

(۳) ۱ . که بی حسی و بی گوهر نداری و ع . که بی حسی و بی گوهر نگاری

(۴) ۱ : بلال

(۵) ۱ : بر اعتبارش

(۶) ۱ : بلال

(۷) ع . هشتمین شد

(۸) ۱ : حلی

شنگه این سخن دریاد<sup>(۱)</sup> مه گشت  
 که من بر فرق او خواهم کله گشت  
 ریش بانگ آساک کر لره شد مست  
 که ای نعل سمندش این<sup>(۲)</sup> حد مست  
 حمل مریخ را گفت از سر سوز  
 که قربان کن مرا پیروی اسرود  
 همین برد آرزو تور فلک هم  
 برهه گفت شو در زیر و در بم  
 روان در کار جورا گشت هادی<sup>(۳)</sup>  
 کمر بند عطارد شد بشادی  
 چو سرطان دولش را دید ماهه  
 ز پیر کوسیش شد هیچ پایه  
 اند هم گفت چون یشاحت محش  
 که گردم شیر زین زیر تختش  
 بران<sup>(۴)</sup> شد حوشه کارد دانه حویش  
 که شد دستی بهد بدهد بدرویش  
 همه گنج فلک سنجیده<sup>(۵)</sup> میران  
 که زرد زین طرب پیش عریزان  
 یکار آورد عقرب نیش خود را  
 برد زخمی بدیده چشم بد را

---

(۱) در یاد (۲) این به دست (۳) ح یادی  
 (۴) روان (۵) ح ملک سنجید

بدانش<sup>(۱)</sup> مشری هم گفت و تیر  
 که من کردم پتعییش قدم گیر  
 به تیزی گفت تیرش کاین نه کار است  
 که شاهنوا معلم کردگار است  
 سر مرغ را هم حاست این جوش  
 که باشم پیش او تری قبا پوش  
 رحل گفت این بررگی ندهد دست  
 که چون ما هندوی مرکش<sup>(۲)</sup> بسی هست  
 روان حورشید گفت اینک نه پس دیر  
 هم اکنون می شوم شمشیر این شیر  
 سیمش گفت یارش نصرت عیب  
 رتبع<sup>(۳)</sup> جوید او نصرت زهی عیب  
 بزاری ره ره هم برداشت آوار  
 که من کردم به بزم او توان ساز  
 خود اندر د<sup>(۴)</sup> خود رد زحمة تیر  
 که دود چون تو حد مطرب دل آویر  
 عطار دیر گفت از باشندم جای  
 شوم<sup>(۵)</sup> پیشش ندیمی مجلس آرای  
 بشوخی ره ره گفتش کین چه سود است  
 نمیدانی که آخر خسرو آنجاست

(۱) ع. یراش (۲) ع. : هندو ترکش (۳) ع. : ۱ پش  
 (۴) ع. : ۱ خود (۵) ع. : ۱ شوم

سعادتها ر انجم داروش گشت  
 کواکب هر زبان گرد سرش گشت  
 چو دید آن طلعت روش ز بالا  
 همه تن مهر شد خورشید والا  
 بسیجا هم دید از صحرایی  
 بروی او دعائی رسیدگلی  
 حصر هم آب حیوان کرد در جام  
 که ریخت با بهین داروش در کام  
 شهاب ز بهر چشم بد شده میل  
 فکیده آسمان هم در صلیف<sup>(۱)</sup> بین  
 دو سعد او هر پا پوشش<sup>(۲)</sup> به تعیین  
 نثار آورده از جوزا و بدوین  
 به پا نسیبانش اجرام سیار  
 زبان از چشمة خورشست حد بار  
 شده آبای علوی زان عجب<sup>(۳)</sup> گم  
 که رایشان<sup>(۴)</sup> این چنین چون زاد مردم  
 رحل رد لاف چون دید احترامش  
 که جویم حواجه ناشی با غلامش  
 فرشته گفتش ای هندویش بد خویش  
 مسلمان گردد و آنکه این سخن گوی

(۲) ع : پا پوشش

(۳) ع : دشمنان

(۱) ا : صلیف

(۴) ا : سیب

دهم خانه چو باشد جای امید  
 امید آن کو<sup>(۱)</sup> براند ملک جاوید  
 بهوت اندر سه کوکب جای کرده  
 بهشت را علم بر پای کرده  
 به و راس و رحل ناظر به تسدیس  
 رحل مسعود گشته همچو برجیس  
 چو بیت یارده هسب<sup>(۲)</sup> آن سعادت  
 سعادتها دهد شه را بهادت  
 حمل نیز از کواکب مانده آزاد  
 که نورش بشد این دیر که نو راد  
 ده و دو خانه چون پیل و فرس راست  
 شود ر مداره پرون<sup>(۳)</sup> این دو صف راست  
 بدین طالع که فرجده است و فرخ  
 همه آثار دولت و درو رخ  
 به برج مملکت زاد<sup>(۴)</sup> آفتابی  
 که داد آفتاب را از جبه تابی  
 ملک بحر مدیه شادی بسنجد<sup>(۵)</sup>  
 رسامه در خود ز شادی نگنجد<sup>(۶)</sup>  
 بساط خاک تا پروره<sup>(۷)</sup> گلشن  
 به از حورشید کر وی گشت روش

(۱) آنکه بر آرد	(۲) ع گفتم	(۳) ع بهودن آن
(۴) آ : او	(۵) ع بسجد	
(۶) ع نگنجد	(۷) آ پروره	

گرفته مشتری بر کف تراو  
 سعادت سج شده گشته یارو  
 ششم خانه چو اتباع و هشتم راست  
 شود از جود و کار حشم راست  
 و عقرب هم شده انجم گرفته  
 درین برج محاسب کم حریمه  
 نوستهای او را هم دران شب  
 نرو پوشیده مه در قلب عقرب  
 چو هشتم خانه خوف و خطر شد  
 کبان چرخ بی تیر و سپر<sup>(۱)</sup> شد  
 و بس کان قوس جیب این دستگاه را  
 نه قبضه داده انجم را نه مه را  
 بوده هیچ کوکب در گات هم  
 که شه گیرد کبان آسمان هم  
 و برج جدی نیز<sup>(۲)</sup> احمر شده دور  
 که از برج رطل یازد<sup>(۳)</sup> بشه نور  
 هم چون خانه دیست و دانش  
 هم این آراسته گردد هم آتش  
 نمی ران مانده دلو را نه<sup>(۴)</sup> رس کشی  
 که آب نفس<sup>(۵)</sup> بود بهر شه حوش

(۱) ع ۱۰۰

(۲) ع ۱۰۰

(۳) ع ۱۰۰

(۴) ع ۱۰۰

(۵) ع ۱۰۰

مگر چورا محورا<sup>(۱)</sup> راں کرده پیوند  
 که شه را پند<sup>(۲)</sup> باشد کمر بند  
 باوج خود<sup>(۳)</sup> رسیده سوئی خرقه  
 که نورش خانه مه را دهد رنگ  
 سیم جا ره<sup>(۴)</sup> چون بر تخت بقیس  
 سعادت عشق و نور افشان به تسلیس  
 چو سیوم خانه<sup>(۵)</sup> سر<sup>(۶)</sup> و شتاب است  
 چرخ جانب که جنبه فتح باب است  
 نکرد از شیر گردون کوکبی<sup>(۷)</sup> یاد  
 که از شیر کهن به شیر نو زاد  
 چو چارم خانه دارد با پدر کوس<sup>(۸)</sup>  
 پدر از یمن او بر مه رفت کوس<sup>(۹)</sup>  
 به برج سبله مرغ همار  
 دسب لهرش<sup>(۱۰)</sup> برسم دوستی یار<sup>(۱۱)</sup>  
 ر هر دو طالعش<sup>(۱۲)</sup> محمود گشته  
 که مرغ از دسب محمود گشته  
 بهم سارنده همچون آدم و شیث  
 درین طالع نشسته<sup>(۱۳)</sup> جسم تثلیث  
 چو پنجم بیت اولاد و هدایاست  
 دهدش زاد و هر رادی که دایاست

- 
- |                |              |                    |
|----------------|--------------|--------------------|
| (۱) چورا محورا | (۲) راں      | (۳) ع ذره چون تخته |
| (۴) چرخ شتاب   | (۵) گورگی    | (۶) د (ز) ا گوش    |
| (۷) لهرش       | (۸) ملد      |                    |
| (۹) ع طلعتش    | (۱۰) ع کماله |                    |

ربيع<sup>(۱)</sup> اول و روز سه و بیست  
 بشارت گوئی شه در جاودان<sup>(۲)</sup> زیست  
 شبی مشک وی از کافور شب به  
 عیبر افشان بفرق پنجشنبه<sup>(۳)</sup>  
 گو گوئی ز کی تاریخ سال است  
 گهی<sup>(۴)</sup> کر قطب دین انصاف است  
 شد این تاریخ بهر صبر سرمد  
 مبارک بر سر سلطان محمد  
 و گز<sup>(۵)</sup> عین سما را کم باز  
 فکر بر مژده و مصد کنم ساز  
 ز نور افشان این وقت حجت  
 زمین ده تو نقاب نور بسته  
 مبارک گشته وقت از طالع نور  
 که به را زو شرف باشد که دور  
 عطارد هم دران طالع مهیا  
 مرصع کرد شمسی<sup>(۶)</sup> چون ثری  
 لب از تعلیم دانائی کشاده  
 بهلم و فعل و دانش مژده داده  
 به بیت المال جور گنج خورشید  
 شده هم گنج و هم گنجور جاوید

(۱) ب و ح ربيع الاول و روزی

(۲) ع گهی گو قطب دین

(۳) م : ازین ۲ بیت همه مانند کائنات هر شماری پنج ندارد (د) ۱ : شرف



شاه پادشاه سود رعایاست  
 که یابد هرچه جوید هرچه دیاست  
 چو گردد عیشش شاهان گهر سج  
 چه خالی کیسه و چه صاحب گنج  
 چو در یزدن آید ابر در بار  
 چه شاخ خشک در زهرش چه بر بار  
 چو دریا موج بیرون رخت حالی<sup>(۱)</sup>  
 چه<sup>(۲)</sup> شط چه حوض بر چه جوی حالی  
 بزرگی رد مثل چون شد دلش شاد  
 که شدی بزرگ باد تا باد  
 بد نسان کاندین عهد خجسته  
 که هست اهل جهان شادان مشسته  
 قصا چو خواست کر اکلیل افلاک  
 دهد تحت خلافت را<sup>(۳)</sup> در پاک  
 همی<sup>(۴)</sup> آراسد این دوران حامل<sup>(۵)</sup>  
 دو<sup>(۶)</sup> همت این ماه را به ماه کامل  
 چو وقت آمد که روش گردد آن مهر  
 چهاروا روشنائی بخشد از چهر  
 رسید از فصل<sup>(۷)</sup> حق روزی مبارک  
 مبارک روز فصل حق تبارک

(۱) ا حال (۲) ع چه بر شط حوض بر چه جوی حال  
 (۳) ا حامل (۴) همی  
 (۵) ع ا هر هفت ماه (۶) ب و ع از غیب هنگام مبارک

ز پری دزد رهزن را برد خواب  
 ز سیری کشت دهقان را برد آب  
 کسی کو شب بخت ر بستن<sup>(۱)</sup> لب  
 بمهمانی کند بیداری شب  
 مهر کلاه<sup>(۲)</sup> زند از کابرای  
 صریر<sup>(۳)</sup> در نوازی شادمانی  
 داند زار جر نای خوش آهنگ  
 خراشیده نگردد جر رگ چنگ  
 رمد<sup>(۴)</sup> خواب خوش ر بانگ دد و و  
 چو میخوار تنگ از پری می  
 دو چیز آمد سبب در شادی عام  
 که حلی زان بود در عشرت و کام  
 یکی سالی<sup>(۵)</sup> فراخ و سوخت دله  
 دگر مهمانی شاه زمانه  
 چو این هر دو سپا شد بیکبار  
 زهی عیش و طرب را روزی کار  
 درین<sup>(۶)</sup> ایام ممکن شد جهانرا  
 که باهم دید در دهر این کج آنرا  
 یکی مهمانی سال از خداوند  
 دگر مهمانی شه جر فرزند

(۱) ا بی (۷) و کت (۲) ب و ع صریح

(۳) ا دد (۵) ب و ع سال

(۶) ب لب ازین بدل گفت از دد حرم جهاندار و و نام ساعت لای قدر این کار

ز خورشید رخش گیرد جهان نور  
 ز نورش خانه گردد دیت معبور  
 طرب ز هر طرف درها<sup>(۱)</sup> کشایند  
 به صخش گنج گوهرها کشیدند  
 به خلق گنج از شادی به عالم  
 به عالم گنج اندر حویشتن هم  
 در ایوان چرخ و انجم جای روید  
 بصری انبار و دولت پای کوید  
 چرخ خانه مرادی تازه گردد  
 کرم هر سو بلند آواره گردد  
 خوشی جوان ز عشرت شاد گردند  
 گرفتاران ز بند آزاد گردند  
 عطا مرهم شود بر خستگیها  
 دهش گردد کلید بستگیها  
 نباید پیش چشم کس زر و گنج  
 با بعضی<sup>(۲)</sup> نه دید هیچ کس رنج  
 بفرمانی بسکه در سال اندر آید  
 ز هر دانه دو صد حوشه بر آید  
 هم از خرمن شود پیمانه مستور  
 هم از غله<sup>(۳)</sup> ترروها شود دور

(۱) ارب دریا (۲) ح به تصحیح عثمان م به بیت (۳) ۱ غارت

مسیحا از شب قدر آورد مشک  
 نوید از مه و از دم کند خشک  
 و گر برقریش حاجت بود خاک  
 سپهر از نور گردی برودش <sup>(۱)</sup> پاک  
 ملائک منت انشاد گیرند  
 خوانند و برغبت ید گیرند  
 درین صدوق خسرو کاسته‌وایست  
 مروان محمدی آسایست  
 گهرهائی که دارم گیتی افروز  
 نگه میداشتم از بهر این روز  
 نهفته چند ماند حده حیرم  
 چو وقت آمد چرا بیرون نریزم  
 خدایا روتی ده در نهانش  
 که بیدرد شهنشاه جهانیش

این عرصه ولادت سلطان محمد است  
 کاختر سعود خویش برو میکند نثار

مبارک گوهری باشد آلهی  
 که زید بهر تاج بادشاهی  
 ز یمن پائی او سرها شود حوش  
 بخاند کس ر تیماری مشوش  
 ز لرخ طلعتش هدم شود شاد  
 کسی کش بید از غم گردد آزاد

بین سپهر چارمین این مطلع خورشید ملک  
کین نفس زد عیسی از بهرش که آن جاوید باد

سپهری کاکائیش<sup>(۱)</sup> ساخت عازم

ز بهلا شد ششم و از ته چهارم

بس روی کردم بر ساسد<sup>(۲)</sup> پیدا

که گردد در جمالش عقل شیدا

گر او خورشید<sup>(۳)</sup> روشن راست خاص

شد است این مویه خورشید کامل

گر او را جاست بالاتر ز قاهید

شد اینجا مطلع نو راد خورشید

گر آنجا بیت معمور است بدور

نگر هر بیت<sup>(۴)</sup> اینجا بیت معمور

گر زان بیت کعبه شد بمودار

و عوش بر بیت گشته پدیدار<sup>(۵)</sup>

گر آج یک مسیح روح سیماست

هزاران عیسی روحانی ابجاست

چو هست این عرصه فرخنده بنیاد

ولادت جاده<sup>(۶)</sup> جمشید نو راد

صفتها را درو زانگونه سنجیم

که بتوان کرد اران تسعیر نجم

(۱) ح کاکائیش (۲) باید (۳) اگر خورشید

(۴) ب روح بی (۵) ا بمودار (۶) ا راد

## غزل

بهر شکار آمد برون کژ کرده ابرو در ر  
 صبح<sup>(۱)</sup> خدا بین کین کجای داد آن شکار اندر و  
 و می رود جولان کنان در بهر دیس سو سو  
 جانها همی آید برون حد عاشق جاندار را  
 تا کی را<sup>(۲)</sup> چشم میخوان بر جان و دل ناوک حورم  
 ای کاش ببری آمدنی این دیده‌های بر را  
 حلقی به بد کشتنم وین دیده غارم<sup>(۳)</sup>  
 من<sup>(۴)</sup> بین که بهر خون خود در میدهم غار را  
 عاشقی که میسورد دلش از طعمه<sup>(۵)</sup> کی با کش بود  
 شمع می که آتش میخورد راحت شارد گزار را  
 در پانگ در دزدی<sup>(۶)</sup> کند کش بشوی فرید و من  
 ز ناله هم میرت برم دزدیم پس آور را  
 تا پاک<sup>(۷)</sup> جان از حد گذشت اتحادگانرا بر ذرت  
 بر نیم بسمل کشکان دستوری ده در را  
 سوئی تو ای طووس جان دل می پراند<sup>(۸)</sup> این گدا  
 رانسانکه سوئی چرخ و بط شاه جهان<sup>(۹)</sup> شهباز را  
 اعظم<sup>(۱۰)</sup> حبیبه تطب دین آن کوهای همیشی  
 بالاتر از همس ملک دارد محس پروار را

(۱) ب ندای کان روح صانع ندای کان (۷) ا و ب چشم

(۲) ع شادیم (۳) ا = می

(۴) ا طبع پاکش و ب از طبع پاکش کی (۵) ب و ع دلدیا

(۶) ب طاپاک (۸) ' مورد آید در

(۹) ' خرد و بط روح کجک و بط و ا م جهان (۱۰) ب خرد

باز هر دو پلستگاه شدند  
 حاصه نیت پادشاه شدند  
 پادشاهی که بی خیال<sup>(۱)</sup> شکی  
 یکی نشت شست کرد یکی  
 قلع کفسار کار او پادا  
 همت سلطان شکار او پادا  
 فرخ این کار و کارنامه پرو  
 و این مبارک شکارنامه پرو  
 ساقیا می که در حور نوشت<sup>(۲)</sup>  
 صاف و رنگین چو حور خرگوش است  
 کن به تحسیرگاه شاه روان  
 که شود شیر گیر پر و جوان  
 مطرب آن نوا برآر بلند  
 کاهوی دشت ر کشد<sup>(۳)</sup> بکمنه  
 شو کمانکش<sup>(۴)</sup> برقص دریم و زهر  
 ت شود کشته عالی بی تیر  
 ای دلیم از تو لحن زار کنی  
 مرغ را در هوا شکار کنی  
 بی غرور را کن<sup>(۵)</sup> آنجهان نشاد  
 که شوی<sup>(۶)</sup> صد غرله را صیاد

---

(۱) ع خیال ر (۲) کوکبا (۳) ب کمنه  
 (۴) کان برقص (۵) ع چنان یکن انداد (۶) ح شود

گفت هر دو گریخته شهید  
 هر دو از فتح و تصرف آگاهید  
 نه کبان را بود ز تیر گیر  
 نه بود بی کبان روارو<sup>(۱)</sup> تیر  
 قوس بی تیر چوب چراغست<sup>(۲)</sup>  
 بی کبان تیر کلک جولا هست<sup>(۳)</sup>  
 هر دو گر راستید و گر پشیمید  
 در مهرهای یکدگر نه کنید  
 چون شازاست آهنان پرداخت  
 که بهم یکدگر نباید ساخت  
 هر چه بگذشت در میان دو وقت<sup>(۴)</sup>  
 وانکه رسا بغیر رم<sup>(۵)</sup> رفت  
 یکدگر بی میانجی و حاجب  
 بود آگوش<sup>(۶)</sup> و آشتی واجب  
 این<sup>(۷)</sup> قدر گفت و بعد از آن بزمیان  
 تیر را برد در کنار کبان  
 هر دو را داد آشتی با هم  
 هر دو گشتند بار و همتا هم  
 پس نشستند با دل خوشی خویش  
 این بقریان و او بر کشی خویش

(۱) ع روانی (۲) پرتابست (۳) پرتابست

(۴) ب و ع گفت (۵) ب بنور و ام گفته و ع بنور و ام گفته

(۶) ب و ع آگوش (۷) ا ر ب دارد



خليفة قطب ديا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 طریق آشتی<sup>(۱)</sup> اندر میان تیر و کمان  
 گریز کردن تیر و یکی شدن بزبان

همچین روی میکرده  
 یکدگر گفتگوی میکرده  
 کس شد دریا<sup>(۲)</sup> صلح انگیز  
 که کمان صحت بود و پیکان تیر  
 زو همی بست هر زبان به تفریر  
 هم دهان کمان و هم لب تیر  
 تیر چون شد چنان ر تیری خویش  
 که بیرون خواست او فتاد ر کیش  
 خود کمان را<sup>(۳)</sup> تعصبی که دروست  
 تند گشت و بیرون فتاد از پوست  
 چون چنین دهد سر سیدی<sup>(۴)</sup> شاه  
 هر دو را هم بجائی داشت نگاه  
 برد دستی بگوشهائی کمان  
 شود<sup>(۵)</sup> تا ر تیر بانگ و لغزان  
 تیر را هم روان بگردانید  
 و کژی در زبان<sup>(۶)</sup> بگردانید

(۱) ع ۱ را

(۲) میان

(۳) ع ۱ را

(۴) ۱ را

(۵) ۱ شود

(۶) ب و ع ملا

بیت تو کجانه<sup>(۱)</sup> بومه است

کب از سیخ صحت در بومه است<sup>(۲)</sup>

ضی<sup>(۳)</sup> هر کجا که رد بشوی

هیچ کس را از آن خود نشوی

هر که<sup>(۴)</sup> رد کرد از تو سالم چیست

وانکه کردت<sup>(۵)</sup> نول خود را خست

تو که بیکل تست همچو مراب

کاب بناید و ندارد آب

که در کیش دین کنی ممکن

که بکیش مغل شوی نیندین

آب داری بی فروغ بود

که یک قطره دروغ بود

بی چه بی آبی است و ترک صفا<sup>(۶)</sup>

که تو بی آب خوانیم صفا

گر مرا<sup>(۷)</sup> نوست آبی اندر جوی

همه بارانت از کجاست بگویی

نه که قوم قزح مراست خطاب

کابر دست ششم دهند آب

(۱) پ و ع ندارد و ۱ کانه

(۲) ع غل

(۳) پ = ندارد

(۴) ۱ گردد و سالم چیست

(۵) ع = و با ۱ ترک صفا

(۶) ۱ گرم است

در صواب بی چه<sup>(۱)</sup> شیوه هر است  
 که خطات<sup>(۲)</sup> از صواب بیشتر است  
 گفت هر کس خطائی تیر بسی  
 که خطای کبان نکفت کسی  
 زان ترا از خطا بیاید کم  
 کر خطا حاشه است کلک تو هم  
 تا چرا<sup>(۳)</sup> صورتی کم آن باشد  
 بدل نقش من کبان باشد  
 یک نیم چو نقش از کشیر  
 تیر هستی و چیر<sup>(۴)</sup> دیگر بر  
 ندهم من گرت روح فی  
 که کنی با دراز با چو منی  
 تو گزی<sup>(۵)</sup> و چو من بقدر کنی  
 که ز چوبی گهی و گه نبی  
 تو که پند است تویت<sup>(۶)</sup> سهلت  
 چند با من بهم سری<sup>(۷)</sup> جهلت  
 آنچه دلالی کبان باشد  
 تیر را قسمت گران باشد

(۱) ا ه (۲) خط

(۳) ا ه صورت کبان و ب روح تا چرا صورت کبان (۴) ا غیر

(۵) ب و ع کی (۶) ا و ب و ع قصد (۷) ه بهم

هونت هر جای<sup>(۱)</sup> زنی سبب خوردم  
 کز تو بی آب غرقه<sup>(۲)</sup> میگردم  
 به که در آبت<sup>(۳)</sup> افکنند شنباب  
 نکشد تات جز سوارک آب  
 هست دایم چو آب دشمن تو  
 تهمت آب چیست بر تن تو  
 ارچه گویند اهن بر قایت  
 که بی آب و گاه با آبت  
 به ازین آب نیست در چسبند  
 که خوی اری مشقت شاه می رسند

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی نزاع کمان سخت در کشاکش تیر

شد کمان بار در سحر رانی  
 رد بپندی گره به پیشانی  
 گفت<sup>(۴)</sup> با تیر کای حفا پیشه  
 میگوئی سخن باندیشه

با منت چو کار بپذیرند<sup>(۱)</sup>  
 بی منت چو به دستی گیرند  
 دهد استادت از چه رشته درر  
 هر<sup>(۲)</sup> هان رشته بر تو پیچد باز  
 حواء بیکار<sup>(۳)</sup> و خواء در بیکار  
 دانکه من حواجه ام تو خلعتگار  
 پس که گرمی کشی و یا سردی  
 تا سراوار خلعتم گردی  
 حامی اول بگردن تو نهی  
 پس به یورشست غریب دهند  
 که زو سعت در گلوته کشند  
 که با شکنجه دو توت<sup>(۴)</sup> کشند  
 که نت را دهند محکم<sup>(۵)</sup> کوب  
 که پسندند محکمت بر چوب  
 بن همه چیست تا به پشت دونه  
 خلعت من کنی که و یکه  
 من که آتش چه رس<sup>(۶)</sup> چون برو  
 بشوم هرگز اندر آبی غرق

(۱) ع یت برد (۲) ع م ص (۳) ۱ پیکار

(۴) ۱ کوت (۵) ب حکم نذاره (۶) ۱ دین و سد من که ندارد

گه<sup>(۱)</sup> پری سوی بی زبانان حرب  
 کر تو میخ<sup>(۲)</sup> کباب گردد چوب  
 چون می کی<sup>(۳)</sup> بصحبت شاید  
 شه برورم اگر نرسد دید

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی منازعت تیر با کمان بصریر

طیره<sup>(۴)</sup> شد تیر باز زنی کو بد<sup>(۵)</sup>  
 رنگ شگرف کرده در چو بد<sup>(۶)</sup>  
 از کمان جست و پانگ رد بصریر  
 کای کمان دیده ره مکر با تیر  
 چون در پروت دیده بتوان<sup>(۷)</sup> جست  
 دیده تو مگر<sup>(۸)</sup> همان ره تست  
 نیست بی دیدگی پس دیده  
 چند ره دیدگی زهی دیده  
 می ستیزی بگوشه های دراز  
 حواصت چون<sup>(۹)</sup> کمان کشود در  
 من که دارم محافه تو گذر  
 بیک دلم که در تو چیست هر

---

(۱) ا ک	(۲) ا شیخ	(۳) ا ک
(۴) ع تیره	(۵) ب مگر	(۶) ب چوب
(۷) ع : توان	(۸) ح مگر	(۹) ا و ب : چو

عزت<sup>(۱)</sup> فی ز بهر راحت راست  
 کز پی کشتن و جراحت راست  
 تا<sup>(۲)</sup> شدم با تو هم قامت خم  
 کشم به که شد کشش زان خم  
 تو<sup>(۳)</sup> آن فی که جان برد سازت  
 و ارغنون اجل شد آوازت  
 چار بر داری<sup>(۴)</sup> از هنر سپری  
 با چان چار مرغ نیم پری  
 زانکه هر پر که با تو سر بر است  
 عاریت<sup>(۵)</sup> هر تمام نیم بر است  
 گر<sup>(۶)</sup> نه زور بست بلند برد  
 ز پر عاریت کسی چه برد  
 گرچه بران ر حلق جان پری<sup>(۷)</sup>  
 هم نه پرست و نه جانوری  
 گر<sup>(۸)</sup> ستوده است تیزوی پیکانت  
 روئی بر چین چرا کند سوهانت  
 که بتیاج پیچش آفری  
 سیخ را پیشوای خود سازی  
 که پیکان شوح و گاهی گول  
 که شوی راغ بود و گه بط بول

(۱) 'عزت' (۲) 'ب' دح ندارد (۳) 'آ' نو آن (۴) 'م' ا برداری  
 (۵) 'ب' آن نه یک بر تمام نیم پرست و ع آن پر بر تمام نیم پرست  
 (۶) 'ا' ندارد (۷) 'ی' نهی و ع نه صحیح نه پری (۸) 'ا' ندارد

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی نزاع کمان سخت در کشاکش تیر

چو کمان دهد تند جستن تیر  
 تند بر جست و پر کشید بغیر  
 تیر را گفت کای هزاران خون  
 کرده و در شده بدیده درون  
 آب ستایش چه بود بی طلعت  
 وین حراش رچه خامست<sup>(۱)</sup> بی سبب  
 از بی راستی شدم بتو یار  
 کز تو جر راستی ندیدم کار  
 تو که<sup>(۲)</sup> تیری چو کز شدن به تراست  
 من گفتم خود آن کم که مراست  
 کز شوی گوهرت لیزد چشم  
 همه کس بیندت بگوشه چشم  
 کز من که پای تا سر است  
 پای تا سر بین همه هنر است<sup>(۳)</sup>  
 آن کسان کب عریز خود<sup>(۴)</sup> سازند  
 هم بهواری بیرون<sup>(۵)</sup> بر اندارد

(۱) ۱. خامست (۲) ۱. کز شدن از راستی و ب. و ح. شدی از راستی

(۲) ۲. همه بدین جر است و ح. بین همه جر است

(۳) ۳. ب. بهواری اندارد (۴) ۴. ب. و ح. بیرون



تو که باشی که تا بحانه و دشت  
 دو<sup>(۱)</sup> اتاپک بود ترا گه گشت  
 تا چه بی معر و پوست بود است آن  
 که شود چر چون توئی قربان  
 گه تزاری شود گهی<sup>(۲)</sup> چاچی  
 گاهی<sup>(۳)</sup> اییک بود گهی لاچی  
 چند دندان رده است سوهانت  
 تا سرا پای راست شد زانت  
 وین زمانی که راست کرد ممام  
 کژ خود آنکه شدی ممام اندام  
 راست کرد ارچه آن هر پیشه  
 پاشنای<sup>(۴)</sup> دهانت ر تیشه  
 بیر<sup>(۵)</sup> پیش معلم و شاگرد  
 پاشنای دهان<sup>(۶)</sup> تیری گرد  
 تیر را سینه هستن آموزی  
 مرد را مشت هستن آموزی  
 گرچه بر حاص و عدم حکم پئی<sup>(۷)</sup>  
 شاه را فرخی<sup>(۸)</sup> چو زان دئی

---

(۱) د  
 (۲) ح و گه حاجی و ضعیف حاجی  
 (۳) ۱ امت ایگ برد که لایی (۴) ۱ ۱ سهای (۵) ۱ ۱ مجد  
 (۶) ۱ دهانت سالی (۷) ۱ ۱ جنگ و جری (۸) ۱ ۱ فرخ

کای عزیز از طعلیل من گشته  
 من ترا جان و تو چو من گشته  
 اینچنین کت<sup>(۱)</sup> قدی چو پیران است  
 چیست کت خلق دسب گردان است  
 عصبه دسگیر می تو منم  
 که عصا پیر پیری تو منم  
 این عجب بین میان پیر و جوان  
 پیر چا مانده و عماش روان  
 کور پستی و چون میات کمر  
 کاید از لاغری بشت اندر  
 تو کهن<sup>(۲)</sup> قامتی و من دو خیز  
 چون<sup>(۳)</sup> کشی در برم شوم بگرور  
 طبع را<sup>(۴)</sup> ساختن درشت بود  
 و عروسی که کوز پشت بود  
 منم آن دلربای شیر شکار  
 که جر از دلبری ندارم کار  
 پردلان گر تهنان اند همه  
 کشته و مرده من اند همه

(۱) ۱: که ندارد

(۲) ۱: کهن

(۳) ب: تر

(۴) ۱: را ندارد

روز هجا که که گیرا گیر  
 هم کبان تیر<sup>(۱)</sup> دید و هم تیر  
 من دهم هشت و هم حورم ر کمین  
 گر نگبردم او قسم بر زمین  
 تو ر هر سعتی و سگری  
 بروی پیش و رو ده گردانی  
 چون تو آهنگ بر جگر کرده  
 تو جگر را جگر ترا خورده  
 ده ز شگرت رؤت رنگین است  
 بلکه آن خون دشمن دین است  
 جان<sup>(۲)</sup> شیران بری بسمه زه  
 و اژدها را زنی بسمه گره  
 بی همه در تو هست بل وین پیش  
 لیکن ر عهد شده نه رس خویش

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بنوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی منارعت تیر با کبان بصریر  
 تیر<sup>(۳)</sup> را بدست کبان در رو  
 کتو بمود<sup>(۴)</sup> از کشرمه ابرو  
 شد ز نقش کبان دلش بگان  
 کرد آغاز در نراع کبان

(۱) = ۱ جای

(۲) = ۱ بود

(۳) = ۱ هر یاد

(۴) = ۱ بگر شه و ایدسا کبان درو

کی بود صحت آد کسی را خویش  
 که در اندام خویش<sup>(۱)</sup> گشت سریش  
 خشک شایسته این تن بر هم  
 چوبی<sup>(۲)</sup> اندر تن کشیده هم  
 تاب بر من زنده شوم بی تاب<sup>(۳)</sup>  
 آب در من<sup>(۴)</sup> رسد شوم بی آب  
 شبۀ نیست هم تو دانائی  
 که چه سان بودم ر توانائی  
 بیک چون روز شاه از آنها هست  
 که در آرد بهمت چرخ شکست  
 گرچه من لیر<sup>(۵)</sup> چرخ مقدارم  
 روز آن هست را چه تاب آرم  
 لاجرم ایکم ازان شه روز  
 گشته بی زور چون میانه مور  
 تو که تبری و راست در همه جای  
 گاهی گاهی سوختن<sup>(۶)</sup> کجی مگرای  
 من اگرچه کژم هنر که تراست  
 از سر راستی بگویم راست  
 صفت کار من مکن بسیار  
 که تو پیش از منی بهوت کار

(۱) خویش در اندام خود مصرع ب خویش و سریش

(۲) ب و ح : که بی اندام کشیده هم (۳) ع : بر تاب

(۴) ع : بر من را شود بی آب (۵) ع : در (۶) ب : تری کژی

روز تو پیش و زور شه زان پیش  
 ایستادن کجا توانم پیش  
 گرچه من زنی تر و نجیبی وی  
 هستم<sup>(۱)</sup> از پیر لعب مرکب فی  
 یکن از کوششت پسیر قوی  
 تیروی<sup>(۲)</sup> گشته ام ز تیر روی  
 ر اصل باریک حلق افتادم  
 گرمی نیر در شکم زادم  
 تا شوم<sup>(۳)</sup> با یک دودۀ و چست  
 که بتگ<sup>(۴)</sup> پیش شه بیام دست  
 در تگ<sup>(۵)</sup> این حکم حضرت شاهی  
 بخوا گهرم از هوا خواهی

زهی جواب کمان راست کرده از پی تیر  
 باز در گفت شد کمان با تیر  
 که مرا قامتی چو قامت ایر  
 از نزاریم پشت کوز شده  
 وز نجیم پوست<sup>(۱)</sup> تور شده  
 چون<sup>(۲)</sup> در دمام پی<sup>(۳)</sup> ر هر بندی  
 یافه از سریش پیوستی

---

(۱) است و لفظ آخر پی  
 (۲) ب و ج بازی  
 (۳) ب و ج شرد چایک و با یک و دودۀ  
 (۴) ب ندارد  
 (۵) ب ندارد  
 (۶) ب ندارد  
 (۷) ب ندارد

گرچه بار تو گشت قربات  
 در دل خویش داشت<sup>(۱)</sup> پیمات  
 من هر شکل بار تو زویت<sup>(۲)</sup>  
 کایم از کیش خود برون ز پست  
 قبض جان عدو نگیری هست  
 زانکه قبض جهان بقصه تست  
 از قواصع چنین حمیه تست  
 ورنه<sup>(۳)</sup> که بد بزور خم فگنت  
 بد منت روز و همچو گل بسکی  
 روز چندان و تن بدین تنکی  
 هر روز<sup>(۴)</sup> اوست و قوس آرای  
 ره<sup>(۵)</sup> و زنجیر بنددت یکجای  
 مصلحت گر به نبی از پی تیر  
 هم رهش بگسلی و هم زنجیر  
 من کیم تا حریف خود سازی  
 هر<sup>(۶)</sup> زبان با خودم در اندزی  
 بهمان<sup>(۷)</sup> همی گوی اورتاب  
 که دو سه میل میدوم<sup>(۸)</sup> پشتاب  
 در شدن پس که تند میرانم  
 هیچ جا ایستاد نمیتوانم

(۱) ح کرد (۲) ب دست و ح تو درید

(۳) ' ک بود برویت و ح که بود در خم فگنت (۴) ح در

(۵) ب ده دهم (۶) ' ا هم دمان مردم

(۷) ب کاهانم و ح آهانم (۸) ب و ح میدوم

وانکه با من چو راست می‌شویی  
 می‌گریزی و پس نمی‌دانی  
 این مثل راست زان همی‌خبرد  
 کر<sup>(۱)</sup> کژان هرکه هست بگریزد  
 من کژو ایک ر فرق تا یایم  
 زان سبب شد بدست چپ جایم  
 راستی تو چو میکنم نکبت  
 شد ازان دست راست دستکبت  
 شاه چون دست راست داد ترا  
 بین که چو شد ازان کشاد ترا

حلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی ستایش تیر از پی کمان بصیر  
 بار بکشد تیر لب در گفت  
 کای کمان باد دست شامت جفت  
 راغ تو خوش نشسته بر سر شاخ  
 من بزورش همی برم گستاخ  
 راغ نول من ارچه<sup>(۲)</sup> خون راند  
 چه خورد تا براغ تو ماند  
 طرفه مرغم ز شیکل طرفه نمای  
 که برم در سر است و نول پهای

این دو خانه که دست گردانست  
 تیر هر دو توئی نکو راست  
 پوشش خاده<sup>(۱)</sup> گرچه پس تنگ  
 پاک نبود که خانه هم سنگست  
 وانکه از حار پای می<sup>(۲)</sup> قالی  
 نیست آن هم ز حکمتی حلی  
 آنکه در پایی<sup>(۳)</sup> خود پسند دوک  
 بین چه تیری کند<sup>(۴)</sup> بکار ملوک  
 من کلام که شکل کژ درم  
 هم خوشم چون دو راست شد یارم<sup>(۵)</sup>  
 آن<sup>(۶)</sup> یکی ره دویم توئی ای تیر  
 که مرا زین دو راست شد تدبیر  
 بی شا جمله کارها که مراست  
 راست گیرم ولی نباید راست  
 کارم آنکه صاحب تیر افد<sup>(۷)</sup>  
 با شا هر دو راست می گیرد  
 تیر چون راست گشت و ره در هم  
 سر در آرم همی دران من هم  
 یک ای<sup>(۸)</sup> تیر تو بد مسا راست  
 من<sup>(۹)</sup> کژ ترا کشش و کجاست

(۱) خانه تویس (۲) ا م (۳) ا و پ کار

(۴) ا و پ کفید (۵) ا کارم (۶) ع وان

(۷) ا سر اند (۸) ا این (۹) ب و ع این یکین ترا



وانکه پند خار من ژانست<sup>(۱)</sup>  
 کان<sup>(۲)</sup> ته خاراست بلکه پیکانست  
 گرچه سوراخ شد چنین بایم  
 جر کار تو آهین بایم  
 بر من این حکمها که میرای  
 میکشم<sup>(۳)</sup> چون کبان سلطان

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سیمرغ پرانرا  
 زهی جواب کمان راست کرده از پی تیر  
 باز آواز بر کشید کمان  
 پاسخ آرای تیر شد پریان  
 گفت کوری دشت که نیست  
 آن هم از تیر<sup>(۴)</sup> تو فی زمست  
 بیش ازین نیست کر هر کاری  
 که گهی میکنم منت باری  
 زان کششها که در من از پی تست  
 من نیارم گذاشت<sup>(۵)</sup> کارت مست  
 گرچه اندر کشاکشم همه جای  
 بکششهای تو حوشم همه جای

(۱) ۱ : دانه

(۲) ۱ : آن

(۳) ۱ : به تو

(۴) ۱ : گذارد

(۵) ۱ : به تو

روی همه زیست که داری نگ  
 زانکه میگیرد همه اندر چنگ  
 تو که در دست شاه ره داری  
 هیچ دانی چه دستگیره داری  
 گرا<sup>(۱)</sup> بدست نه راه دادندی  
 کیت این دستگاه دادندی  
 یک با من که تیرم اندر روی  
 ای کمال کز بشی و راست بگری  
 که مرا<sup>(۲)</sup> از تو گر نباشد زور  
 کی شود دیده بد از من کور  
 دولت من پیاپی از این تست  
 زورم از قوت پیاپی تست  
 از تو من حاکم دو خانه شدم  
 وز تو من صاحب نشانه شدم  
 گر نه بلندی تو ام میانهی کار  
 چه حد من که یابم این مقدار  
 چون هم را تو کارفرمائی  
 یابم آخر ر من توانائی  
 این بلندی جر<sup>(۳)</sup> از تو نشاسم  
 که شاهان می نهند اوجاسم  
 می شتام<sup>(۴)</sup> ز حکم تو همه جای  
 ور شده<sup>(۵)</sup> خار آهنم در پای

(۱) ک و ع گ ر ه بخت (۲) ع مرکا (۳) (۲) ' هر  
 (۴) ۱ شام (۵) پ : شای و ع شود

راست گویم من و تو همساییم<sup>(۱)</sup>  
 که بهم ز اتفاق دوستیم<sup>(۲)</sup>  
 بگذر را بگذر کم به نیم  
 رنگه هر دو توی ز<sup>(۳)</sup> دست شمیم

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی ستایش تیر از پرچم کان بصیر

تیر شد بار تیر در پرداخت  
 حوشتن را عطردی بر ساعت  
 گفت شک نیست روزمندی تو  
 هست از شد نه از بلند تو  
 لیک چون نیک بنگرم بدوست  
 رورت از شاه رور من از تست  
 وانکه کردی ز چوب خود ر کوب  
 که دارم ز شاخ طوی چوب  
 نه زو من و با سلیق مه<sup>(۴)</sup> است  
 به ز چندی از بیم دول به است  
 به هلالم که جای بایم و جاه  
 بر کف چون به دو هفته شاه

نه ز ساداره<sup>(۱)</sup> است تو ز در پشتم  
 نه ز<sup>(۲)</sup> طویی است چوب در شستم  
 نه سزا بود چون کمان شهم  
 عری مرغ و باسلیق مهم  
 سیرم از شست جدی بیندم<sup>(۳)</sup>  
 نه<sup>(۴)</sup> سزد ران دوال شه بندم  
 چون می را که شخ و چوبی است  
 پایه<sup>(۵)</sup> دست پادشاه کی است  
 لیک چون رسم شاه شد پیوست  
 که ارو زبردست یابد دست  
 دست اویم بستگیر می خویش  
 عزیم داد بسکه از حد بیش  
 آهنگام بلند و نیرومند  
 که توانا ترم ز چرخ بلند  
 گرچه هستم چنین قوت چیست  
 هم همه عزیم ز پاوی تست  
 چند خود را غلام من مازی  
 مشک<sup>(۶)</sup> پشت من بدین بازی  
 من غلام تو ام گه و بیگه  
 که کنم خدمت به پشت دوگاه

(۱) ساداره : راسد بود (۲) ع : نه و طویی : در شستم

(۳) ع : پیوست (۴) ب : که سزد ران کی سزد

(۵) ع : پایه (۶) ب و ع : مشک

خليفة قطب ديا کو چو بیرون راند یکراراً  
 یک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پراراً  
 زهی جواب کمان راست کرده از پی تیر

تیر چون گفت راستی بصواب

بتواضع کمانش داد جواب

کای سلطان عادل فیروز

کرده ناست شهاب شیطان سور

ز سبکین راسخ و اعرل

راست رو تر توئی بهم و عدل

سهمناک از تو گشت<sup>(۱)</sup> تبع شر

ور تو بدکیش را فساد مر

چون تر حاصن شاه میدانم

به که سهم سعادت حوام

هر تست در زمانه قد عیب

که ری بر حسود سهم الغیب

من اگرچه کمان سلطام

لیک مقدار خود نکو دادم<sup>(۲)</sup>

بر کبی کش هلال زبد قوس

دستوده است زاغ در فردوس

بدنه من ز<sup>(۱)</sup> دشمنان جوهر  
 که تو ام نام کرده من تیر  
 هر کجا تو فرستیم بروم  
 هر کجا تو دوانیم بدوم  
 چون یکار تو باشم آهسته  
 که کشادم ز تست<sup>(۲)</sup> پیوسته  
 پیش انگشت کوست از همه تر<sup>(۳)</sup>  
 گر ز انگشتوانه<sup>(۴)</sup> بست کمر  
 من کمر بسته آورده شدم  
 کز پی حدتت حریده شدم  
 از دو پر مرغ می برد بزم  
 من بهر نام مرغ چار بزم  
 ور ایلا<sup>(۵)</sup> طلب کسی کارم  
 مرغ را از هوا فرود آورم  
 پیش تو من<sup>(۶)</sup> چو پیک پرانم  
 می شتام که یار پیکانم  
 ور فرستادم آشکار و نهان  
 نامه هم بزم ز شاه جهان

(۱) ع بدشمن (۲) ع به تست

(۳) ب و ع ب (۴) ب انگشت لوله روح انگشت دانه

(۵) ع باری و نه باری و صحیح ایلا (۶) ع مکه

کای مه تو خطاب خود<sup>(۱)</sup> کرده  
 حای<sup>(۲)</sup> در پنجه<sup>(۳)</sup> اسد کرده  
 چون تو گوید قرح بلند کسی  
 که ر ماه نوی بلند بسی  
 ماه تو کش کبان چماست بلند  
 به<sup>(۴)</sup> بلندیش همچو خود میستند  
 مشتری از کبان خود پرست  
 کت بدینار مهر مشتریست  
 آنکه او را دوحانه در<sup>(۵)</sup> قوس است  
 وز سعادت<sup>(۶)</sup> درو دو فردوس است  
 کرد گرچه کبان خود را زه  
 گفت کز قوس می کبان تو به  
 پهلوی ماه آسمانی تو  
 همچو پهلوی خمیده زی تو  
 کمر خست تو هشتم چیست  
 در همه جا پرده ام از تست  
 ماهی و مایه تو از ماهی<sup>(۷)</sup>  
 ماهیت<sup>(۸)</sup> مه شده بهماهی  
 تو کبان شهی و بن تیرم  
 گر<sup>(۹)</sup> گذاری مرا جهان گیرم

(۱) ب و ج رد کرده (۲) ب و ج پنجه (۳) ح در  
 (۴) ا نو (۵) ا و ز سعادت مر در (۶) ح ماهی اسد  
 (۷) ح ماهی از به شده بهماهی اسد (۸) ا ک  
 (۹) ک

قستی<sup>(۱)</sup> کز سهام در هر ذات

حون و<sup>(۲)</sup> پیوند یابد و عصبیات

تو که تبری و راستی در کیش

مسجد خود کنی ز گنبد خویش

زان عقیده که در گره داری

پیش گنبد سری فرود آری

لیک من پیش چون اسم شوم<sup>(۳)</sup>

قعد<sup>(۴)</sup> نائسته در سلام شوم

سجده در امانم نبود

چرا<sup>(۵)</sup> رکوعی بقامتم نبود

گر مرا دشی بود بوجود

کی<sup>(۶)</sup> رکوعی کنم بغیر سجود

وین هم سعه<sup>(۷)</sup> که طریق خشوع

سر بگوش شه آورم برکوع

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا

بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا

رهی ستایش تیر از پی کمان بصیر

ر تیر ار دهانه سوار

کود چو کمان زهی بر کار<sup>(۸)</sup>

(۱) ۱. قسمتی و ح بر مر (۷) ۱ - د پیوند یابد

(۲) ۱ در هر دو سره شود (۳) ح بهره (۵) ح گر را د غاتم

(۶) ۱ ک (۷) ۱ سم (۸) ح = بر کار



تیر را با قلم چه بست چون  
 او همه<sup>(۱)</sup> مشک برد بی هم چون  
 تو هوز این قدر حیرداری  
 که اگر بر شکار زحم آری  
 گر فرستد تو بسطه<sup>(۲)</sup> گوشت  
 خوردن حید جایز است و نکوست  
 ورگه<sup>(۳)</sup> فخر حید تسمیه حاست  
 بسمل از بست خوردنش نرواست  
 یک دستارگاهم از جوید  
 که ز دانش درو سخن گویند  
 اینقدر فقه نبود اندر ما  
 که چو آبم نماد<sup>(۴)</sup> از گرما  
 هرچه بر من عیار غرول<sup>(۵)</sup> نشست  
 آن تیمم بسم بود پیوست  
 و مرا<sup>(۶)</sup> هست دامشی بکاف  
 قدم فتوح توئی همه حال  
 من دهم کشتی<sup>(۷)</sup> بدان فتوی  
 تو نویسی بچون جان لوی  
 آنچه بر من فرایض است بکار  
 قسمت جان دشمن بدار

---

(۱) می (۲) بسمل و ب و ع تسمیه (۳) ا دارد  
 (۴) نماد از کما و ب و ع نماد از کما (۵) ا و ب و ع : خورد  
 (۶) ع در مرا فاش بود (۷) ا : کشتی

من<sup>(۱)</sup> اگر همراهان کثیری ورزم  
 کی<sup>(۲)</sup> یارای چون تویی ازدم  
 فعل<sup>(۳)</sup> تو بر دست از حد پیش  
 زانکه چون میرویم شه را پیش  
 شه اگر یک دیم گرفت بدست  
 بز پرتاب کرد<sup>(۴)</sup> شمت بشست  
 تو دران دستگاه سلطان  
 همچنان برقرار می می  
 قضا زین بد که تو بدوست  
 بر کف شاه و رفته می از دست

خلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرانرا  
 یک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی جواب کان راست کرده از پی تیر  
 ذکر دستارگه کرد چو تیر  
 شد کان گشته مر چو مغرور بر  
 گفت بر من بدین نمودارت  
 می بخشد<sup>(۵)</sup> دهان سوارت  
 من که با کلک تیر شد کارم  
 خبر ز کلک علم کی درم

(۱) ب و ع که اگر (۲) که و ب کی یکی (۳) ب : بعد  
 (۴) ۱ گفت (۵) ۱ بخشد و ب بخشد

گه چو تون قتیله نیز شوی  
 لیک از قتل کم عزیز شوی  
 چون قتیله شوی گران باری  
 رنکه<sup>(۱)</sup> تشدید بی گران داری  
 هرچه<sup>(۲)</sup> تشدید کارزان تو گشت  
 از لارم کبان تو گشت  
 زه چو بی خورد اری<sup>(۳)</sup> تعصب هیچ  
 که سم چون لب بدون<sup>(۴)</sup> تو هیچ  
 وی هم اندر عال شناسی وای  
 که لب ساکتست در همه جای  
 الف ساکتیم من اندر کیش  
 حرکت<sup>(۵)</sup> یام ر تو بدر خویش  
 لب راست چون عیبی  
 هر<sup>(۶)</sup> کز گردد این تو همدانی  
 من عینیم و لیک باشم راست  
 که<sup>(۷)</sup> ترا راستی است از من خواست  
 با چنین راستی بکیش مر  
 دور می افکنی ز خویش مرا

(۱) پ و ع = یک

(۲) ع حرکت را کاروان و ب و ع شد در هر در هر

(۳) ع از تعصب (۴) ع برون دتر (۵) ۱ حرکتی

(۶) ب همه کج گردد و ع همه گردد (۷) پ و ع ک

شد چو تو ماهی را<sup>(۱)</sup> گرفت به شب  
 بگری از دو بحر دست بدست  
 همه جا فتح یاور<sup>(۲)</sup> را است  
 که کشادت ز دست سلطانست

حلیفه قطب دنیا کو چو بیرون راند یکرار  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی ستایش تیر از پی کان بصیر  
 همه<sup>(۳)</sup> تر بارگشت تیر زبان  
 بکای گف چون قزو دبان  
 کای بدستار که تو شده جنت  
 دانش تیر چرخ بیش از گفت  
 بپیر<sup>(۴)</sup> عیان<sup>(۵)</sup> حکم بیشت  
 همه رز و رند در پشت  
 داد استاد درسیانه تو  
 را دو زمو زند بجان تو  
 چو من<sup>(۶)</sup> اندر ادب بدرم سار  
 کم اندر بر تو پای دراز  
 سبکی و استور<sup>(۷)</sup> تو دید  
 همچو تون حمیه در تاکید

(۱) از گری لغت (۲) ع یاور (۳) ح همه تن باز هر گفته

(۴) پ : علما و ا : غلمان و ب و ج : دانش بیشت (۵) ع مشک

رحمت از پیر و از جوان یابده<sup>(۱)</sup>  
 ی که که آهی اریو توان یابده  
 شعله نو<sup>(۲)</sup> که کرد اریسان راست  
 که ری برگ<sup>(۳)</sup> یید و سوری حاست  
 نه همین در صواب تو هنر است  
 که حفات<sup>(۴)</sup> ار صواب مهر تراست  
 در صواب ارچه فتح شد یارت<sup>(۵)</sup>  
 بخشش جدست در خطا کارت  
 یلکت شد ، پروشی دلیل  
 شعله شمع فتح در قندیل  
 که دل سحت هنجو سنگ دری  
 که بستنی<sup>(۶)</sup> ز سنگ هم گدزی  
 که کشی دزد را که یابی مرد  
 که بیاسا<sup>(۷)</sup> کتی صریت دزد  
 من کبائیم که دوستدار تو ام  
 هم تو دای که<sup>(۸)</sup> حق گدار تو ام  
 نگذری هیچ جا تو<sup>(۹)</sup> تا نغنی  
 یک اندر درون ما<sup>(۱۰)</sup> بخی  
 حفته چو ماهیان روی بشتاب  
 ماهیت در هوا رود<sup>(۱۱)</sup> نه در آب

(۱) ا در هر دو مصرعه یابده (۲) ا تو کرد (۳) ع برگ و یید سوری

(۴) ا خطا (۵) ا کارت (۶) ب و ع دشمنی

(۷) ع بیاسیدن را بیاسیدن (۸) ب کو گدار بوم (۹) ع ک

(۱۰) ب و ع مرا (۱۱) ع دران

خلیفه قطب دنیا کو<sup>(۱)</sup> چو بیرون راند یکرانرا  
 بیک بیلک بدوزد در هوا سی مرغ پرانرا  
 زهی جواب کمان راست کرده از پی تیر

زهی ستایش گری کمان بلند  
 شد نگون گوشها فرود افکند  
 تیر را کرد در محن سلام  
 خدمتی با فروزشی تمام  
 پس دهان کرده پرزه<sup>(۲)</sup> از پی تیر  
 کرد مدحش بیانگ و تقریر  
 گفت کای سیه دوز تهمت<sup>(۳)</sup>  
 رده چشم از تو جمله چشم رده  
 آرش اندر جهان سر ز تو شد  
 سعد و قاص نامور ز تو شد  
 هرچه بارر تیر تست بکار  
 از تو تیر بست ابدان بازار  
 آفرین باد بر چنان استاد  
 که ترا ساعت از تی و پولاد  
 کرد ی را چنان بدانی  
 کاهنی را دهد توانائی

د. شمیم زهی<sup>(۶)</sup> یطیب قرنی

وز فرود آمدی بلند تری

هرچ جا نيت چو گستن به

بشکوی که که از شکستن<sup>(۲)</sup> و

میں کہ قیرم پہشت و ہستی

ز تو دارم پندمی و هستی

يارى من ز چون تو يار آيد

ہی تو از چون می چه کار آید

من ز تو کاسی ز دایره نیم

نقطة و هم و كم تقسيم

تو قرووی ز<sup>(۲)</sup> هرچه هست از من

کَر توهم تو یکی و شست از می

من بیلا اگرچه ده هشتم<sup>(۱)</sup>

ز پکی مشت تو لوی ښتم

هر زمانی دولت پرست

همچو عی همد همدادون پشت

پیشیت آید دود چو من عهد پیشی

که به جیبی تو هرگز رعد هوایش

آری آنگه چو<sup>(۸)</sup> من بلند شوی

که پنزد شیه<sup>۱</sup> رجمه شوی

(۱) م ر ه بلند پری (۲) ب و ع گن (۳) ع ۴۳

(۳) ا هـ

بنگر مقال تیر و کبان یکدگر بدمج  
چیزی بعکس هم<sup>(۱)</sup> که شد این وضع نو بکار  
زهی ستایش تیر از پی کبان بصریح

گفت کای دست شاه دست گشت

دست بر دست جا بهر سپهر  
یافت از تو کبان رستم دم

وز تو شد شهره در کبان پیرام  
ار تو تیرکبان ترارو گشت

وز تو بهی<sup>(۲)</sup> درز دزو گشت  
هست آن چاشنی گه تیرت

که شہاند چاشنی گیرت  
ابروی<sup>(۳)</sup> دولتی که بهت آراست

جائی بالاترت و دید<sup>(۴)</sup> راست  
رسم ابرو اشارتست نگر

که رسد ار اشارت تو ظفر  
رو گردار ابرویت پیوست

گرهت چون<sup>(۵)</sup> که قد نفع به بست  
که نگه کرد در سر و پایت

که نبودش کشش بهلایت  
از پی برد تندخیز شوی

وز پی طفل نرم<sup>(۶)</sup> نیز شوی

(۱) ع نی کوا : بکار ندارد (۲) ۱ بهی

(۲) ب و ع ابروی دست نو چپ آراست (۳) ع دیده

(۴) ع : برو نه بست (۵) ۱ ب و ع نرم و نه



یعنی این رحم خویش<sup>(۱)</sup> سهل نمود  
 کر حیا در زمین فرو شد زود  
 تیر چرخ این کشاد شاه چو دید  
 در ستایش<sup>(۲)</sup> زبان تیر کشید  
 آفرین گفت بر کبان بلند  
 که چنین بود آسمان بلند  
 تیر شد کین سخن که رفت<sup>(۳)</sup> بکیش  
 راند بر تیر چرخ تیرین خویش  
 گفت کای تیر پیر نام شده  
 هر صی از تو کم مسم شده  
 چه<sup>(۴)</sup> حدی تست قدرت امکا را  
 که ستائی کبان سلطان را  
 کردن کار من از اسان گیر  
 که ر شمس کبان<sup>(۵)</sup> کشادی تیر  
 چون سم تیر شبه مرا رسد این  
 که کم من کبانش را تحسین  
 زنی سخن تیر چرخ روی بنات  
 تیر شه تیر گشت و موی شکانت  
 بدعتی سهاک کرد بکار  
 کو<sup>(۶)</sup> دهن باز ماند چون سوار

(۱) تیر بکیش

(۲) ب ستایش

(۳) ا تیر

(۴) ب . ک

(۵) ب روح کن

(۶) ح . ک

بط که بر آب غوطه زد هر روز  
 گشت<sup>(۱)</sup> سالان بر آتش از سر سود  
 حوی چکید آنچنان ر مرغ کباب  
 کاند<sup>(۲)</sup> اندر دهان آتش آب  
 رقص مرغایان حوش و دلکش  
 گاه بر آب و گاه بر آتش  
 شد علمهای پره<sup>(۳)</sup> صحرا گیر  
 تا دو لرسنگ پره شد جاگیر  
 بود دیوار گوشتین ده میل  
 گرد شیر و پلنگ در تعجیل<sup>(۴)</sup>  
 وان همه گوشت حواری و گرم سیر  
 بود اران سد گوشتین بگریز  
 نامد اندر میان<sup>(۵)</sup> پره کس  
 جز کلید جهان حقیقه و بمن  
 گشت پیران خندنگ شاه دلیر  
 روش از چشمهای روشن هیر  
 در<sup>(۶)</sup> ترازو شد از پلنگ و گوزن  
 بر کشیش<sup>(۷)</sup> صالح دار بوزن  
 ای بسا تیر شه که جست چو برق  
 ز تن گرگ و در<sup>(۸)</sup> وسین شد غرق

(۱) ع حسد (۲) کاند روح جاد آتش

(۳) آینه (۴) ع تبدیل (۵) ع : میان

(۶) ع بخار و ع تصحیح اضافه شده (۷) ب بر کفدی (۸) ع بر

هم بر ایشان رده دگرگون فال  
 تیغ و پیکان وسیله شان در حال  
 هر گوزی ز شاخ صنعت منج  
 یاد میداد صنعت شطرنج  
 حرم کر تیر در غیر شده  
 بر تشو بر سنان و تیر شده  
 بر سر خون شگال<sup>(۱)</sup> و نعره وی  
 همه لای نگران مجلس می  
 روبه اندر دوا دو عده  
 همچو باری گری بهنگامه  
 هر سواری بهید باری<sup>(۲)</sup> خویش  
 چون غر گرسنه بغارت میش  
 ترک دیال حید و تیر پشت<sup>(۳)</sup>  
 محاسب سهاک و شاهد مست  
 خواست ر سهم مرد تیر آهنگ  
 در رود در درون گور پلنگ<sup>(۴)</sup>  
 کشتش بر ز نقش گوناگون  
 استری گشته زیر ابر<sup>(۵)</sup> حون  
 هر کجا حلقه ز بردان شد  
 سینههای کیاب گردان شد

(۱) ح شغال نعره      (۲) ح نلای  
 (۳) ب و ح گور و پلنگ      (۴) ا پرده  
 (۵) ح نلای

هر سیه گوش بر<sup>(۱)</sup> وین همه گیر  
 چون سیه چشم در<sup>(۲)</sup> هوا همه گیر  
 نکرده هر سو سگان عربده سار  
 سوئی کوتاه پای دست دراز  
 هر سگ دیو گیر بر هر گوش  
 همچو دیوی سلطه را بر دوش  
 دم گرگ و غزال کالشی شه<sup>(۳)</sup>  
 چون یکی صبح و آفتابش ده<sup>(۴)</sup>  
 گرگ برگستان بر افکنده  
 لیک پایی وی اسپر<sup>(۵)</sup> افکنده  
 در<sup>(۶)</sup> تگ و پوی سرت انداران  
 جامها همچو پیل<sup>(۷)</sup> بد تاران  
 خواسته<sup>(۸)</sup> کز هراس تیر و تیر  
 در ته<sup>(۹)</sup> پاخت خود هر آرد سر  
 شیر را بیل گلو دم<sup>(۱۰)</sup> داده  
 چون<sup>(۱۱)</sup> ر سهم شهنش دل افتاده  
 آنکه گرگ دیگر هم<sup>(۱۲)</sup> ر چندان  
 این زده باهن او زده دلزدان

- (۱) ح در دین ده گیر ۱ همه گیر (۲) ا از مرا  
 (۳) ح ۰ به (۴) ا از سر (۵) ح تگ تگ پوی  
 (۶) ب بیل بد بران روح حید بد تاران را باز  
 (۷) ب حواس روح خواسته گ (۸) ا چه  
 (۹) ب روح داده (۱۰) ا خون (۱۱) ب از هچندان

بط پتیر ار تش جدا شده سر  
 چون دو سرخاب شد ز یکدیگر  
 لک لک ار رخم بیکت بر بیم  
 گشت چون نام خویشی بسو بیم  
 هم هوای شده هوای گیر  
 هم زمینی<sup>(۱)</sup> دویله بر بختیر  
 یور چون لاف تگ زده گه کار  
 آهو از یک گله گرفته سه چار  
 ورا<sup>(۲)</sup> متهمش نموده یوز دیر  
 حوسه در رود بدیند شیر  
 حال مشکین یوز<sup>(۳)</sup> و خط بر  
 ران خط و حاک آهوان بی صبر  
 آهوان<sup>(۴)</sup> هراسی ار حد نیش  
 دیند در یوز داشته بی خویش  
 گوئی آن جمده حال رویش یوز<sup>(۵)</sup>  
 دیند آهوانست بر تن یوز  
 حال<sup>(۶)</sup> چیس چو تکه قره  
 یا درم زهری حور ر نقره<sup>(۷)</sup> (۱)  
 آن همه حال پیشی یوز جوان  
 چون درم نیش واهواه عوان<sup>(۸)</sup>

(۱) ۱ دیند صحنه بر (۲) ۱ در (۳) ۲ در بر خط در

(۴) ۱ ندارد (۵) ۲ در مر دو مصرعه بود

(۶) ۲ ب ندارد (۷) ۲ ح - حفره (۸) ۲ ح - حفره

بط که شد آبخور بسیمین نطع  
 برگ قره زر گاز زر دو قطع  
 قره پا با بدن زرین پای  
 چون رعیت بر آب<sup>(۱)</sup> عبره نمای  
 قطعه قطعه ر بول<sup>(۲)</sup> با شله و بار  
 چون زر و قره کافتند<sup>(۳)</sup> اندر گاز  
 از بوائی چکاوکان حراب  
 شله هر رود آب رود رباب  
 خط باریک سیئه دراج  
 باشه را بر دیش نوشته خراج  
 هرچه از چنگ چرخ و شاهین جیب  
 ز بر کرگس و عقاب نوبت  
 تبر مانسد ناوک بمرود  
 کرگس آورد ز اوج چرخ فرود  
 در پریدن عقاب وهم رده  
 از بر خود گریخت سهم رده  
 گره<sup>(۴)</sup> تیر و تبر گر بشکار  
 با دو گرنای<sup>(۵)</sup> کشته بوتیمار  
 مرغ کر با بگر هوا پیمای  
 دو یک گر در او فتاده ز پای

---

(۱) ع آب (۲) ب بک (۳) ع کارست از کار

(۴) ب : گره تیر (۵) ب : و گرنای

جرّه را ماه منعیب چنگال  
 بشود منعیب اگرچه هلال  
 هم بدیگونه مرغ صید اندیش  
 ز آتش خویش پخته لقبه<sup>(۱)</sup> خویش  
 گشته هر سنگ حوره را زان موت  
 سنگ دانه خریطه باقوت  
 زان حکر حوارگل بال کشای  
 در جگر ده<sup>(۲)</sup> جگر ده مانده بجای  
 صد سیه چشم در هوا مسطور  
 نکند سیر پای ازیشان دور  
 آشنایی<sup>(۳)</sup> گوشت حور و بروک  
 همه را کامگار کرده ملوک<sup>(۴)</sup>  
 آنکه طاووسکان و طاووسان  
 گاه خوردن شده زمین بوسان  
 حصه<sup>(۵)</sup> جرّه شان که یاد شده  
 آن زمین بوس خبریاد شده  
 ماهی از صریان که گشت آبی  
 آب حورده ز چرخ دولابی  
 جنگ<sup>(۶)</sup> ساران برود نیلی وام  
 در قم<sup>(۷)</sup> خود کیود بر اندام

---

(۱) خ طبعه  
 (۲) ب : آشنایی  
 (۳) ب : غار  
 (۴) خ برلم  
 (۵) ب : سنگ ساران  
 (۶) خ جگر و بجای نه ماکه  
 (۷) ب : ماکه

طبعه حواری سوئی شکار شدند  
 صید جویدگان سوار شدند  
 راند گداز همه ممالک گیر  
 آهوی خویش را سوئی تحسیر  
 صد هزاران دگر بر آهو شیر  
 شیر بالا و آهو اندر زیر  
 چون در آمد به پیشهای شکار  
 پیسده<sup>(۱)</sup> ماران در آمدند بکار  
 اشکوه گشت چشم باز همه  
 شد جهان پر ز یوز و بار همه  
 گار دکهای<sup>(۲)</sup> اشکوه شد تیر  
 تیریش از پرندگان خونریز  
 چرخ<sup>(۳)</sup> و شاهین که شد فراخ آهنگ  
 آسمان پر پرندگان شد تنگ  
 بار چون در ستونه گشت بلند  
 لرزه در چرخ پیستون افکند  
 بی<sup>(۴)</sup> ستونی رده سوبه فشار  
 که ستوباش هر دو وقت ز ساز  
 بار را سوئی اشکه هوسی  
 دل بدان اشکنه ریوده بسی

(۱) پیش پالان و لفظ آخر بکار (۷) ۱ وهای

(۲) ع جره کاهن (۳) ۱ ین و بیست بیست ما بعد ندارد



جنبیدن خجسته لوامی شکارگاه  
دنبال شاه سوی بیانان و مرغزار

روزی از آسمان مبارک رخ  
که بود مهر صید را مرغ  
صیادم کافساب شیر شکار  
گشت بر سر جنگ چرخ سوار  
سرخس از شب که زد برون تابی  
گوئی از زاغ زاد سرخابی  
سوی غلغله که کرده نور<sup>(۱)</sup> آهنگ  
گشت<sup>(۲)</sup> افق چون عقاب پسه دورنگ  
وان<sup>(۳)</sup> سپیدی که صحرای نمود  
شکم آهویی سیاه نمود  
در<sup>(۴)</sup> سپیده نموده شد حورشید  
رزد و روش چو چشم بر سید  
شیر حته ز خواب چیست شتاب  
مگ بیدار بوده رفت بخواب  
بد<sup>(۵)</sup> که شب برد کحل دیده او  
گشت<sup>(۶)</sup> کحلی چو دیده آهو  
حاست چون در هوا نوایی کالگ  
چرخ<sup>(۷)</sup> شهنای بدخت شاهین چنگ

(۱) ۱ بود (۲) ع درد روشن چو چشم باز دو رنگ  
(۳) ۱ ارب ندارد (۴) ع وان سپیده (۵) ب روح مرگ شب بود  
(۶) ب روح شب کحل (۷) ۱ مرغ روح جگر (به تصحیح)

شکرین قاسی که در اندام  
 شیر<sup>(۱)</sup> پخته دارد و می حام  
 بدر قد صافی و نیره  
 پاده<sup>(۲)</sup> را اصل و فرع هم شیر  
 الغرض بی ز دی برهه چس  
 بی پده<sup>(۳)</sup> پزرنده یاسین و سن  
 هم فرو سره هم به بالا شاخ  
 قاره و تر بدشاهی فرخ  
 در چین فصل شاه نجم جیش  
 بود مشغول کارانی و عیش<sup>(۴)</sup>  
 که بر محب یار میرمود  
 که نشاط شکار میرمود  
 که رجب بگویی بازی کرد  
 که در پده<sup>(۵)</sup> برم سازی کرد  
 داشت در سر که یک سبی کم ویش  
 تازه دارد بصید عشرت حویش  
 که کشد بر رسی هریر و پلنگ  
 هم کند در هوا شکار کلنگ<sup>(۶)</sup>

(۱) شیر (۲) ب بان داروخ حار (۳) ع بی پزرنده

(۴) ا - کارانی عیش (۵) ب روح بزم حیش سازی

(۶) ا پلنگ

(۷) ب روح م

سیرها موخته و آتش می  
 ز آتش سرد روم و ری دوزخ  
 لیک هوسنان بهشتی گشت  
 بر<sup>(۱)</sup> حوید زمریدین همه دشت  
 حوشها در هوا زبانه زنان  
 ز آهن سیر<sup>(۲)</sup> برکشیده نشان  
 دیده چون گشت جوکه حوشه کشی است  
 گفته اندو که جوهری چه حوش است  
 گل سرش<sup>(۳)</sup> بروی سیره یونگ  
 یک<sup>(۴)</sup> زر بروی سیر ارنگ  
 یا بر اندام ماه عریضی  
 گل زر<sup>(۵)</sup> بر قیامی رنگاری  
 بیشکر زار<sup>(۶)</sup> سراپا<sup>(۷)</sup> سیر  
 بیشکر لعل و جامه بالا سبز  
 گوئی آراست لعلت کشمیر  
 قصبی<sup>(۸)</sup> لعل زهر سیر حریر  
 قد هر یک دوال دار و عجب  
 لعل و حوس رنگ چوب دوان قصبی<sup>(۹)</sup>  
 بیشکر<sup>(۱۰)</sup> بسکه قامش عصبت  
 هم صمیم هم دوان و هم قصبت

(۱) ب بر د خور (۲) ع سرد

(۳) ع رسم میان سیر، رنگ و ب ترش رخ جو دوه

(۴) ا تنگ دو و ب یکک دو و ج یک دو (۵) ا گل از

(۶) ا سراپا (۷) ع قصی میز در لعل (۸) ا عجب (۹) ب روح ندارد

کلب گردد چو سیم نا پالا  
 مهسر<sup>(۱)</sup> البرد پتلیش بالا  
 جوی گوید ز شایسته سردی  
 صار ماه الحدید و پردی  
 کند و پوستین چنان باشد  
 گد به از توئی و کتان باشد  
 در خزند ر جیب دی به پناه  
 شریه شیران در اشکم روپناه  
 سجت بندی قفل آب شود  
 که کلید وی آفتاب شود  
 چرخ شش<sup>(۲)</sup> به کلید گرداند  
 نیز قفلش کشاد<sup>(۳)</sup> بتواند  
 بر سر آب از پلی بود ز رحام  
 آب گردد پلی ز قرة خام  
 زنی پلی شاهراه کشورها  
 که لیفتند ز جوش لشکرها  
 حاصل الامر چون در آخر<sup>(۴)</sup> دی  
 کم شد ر سلک<sup>(۵)</sup> سوی گوهر حوی  
 شد هوایی که در عراق وهری  
 چشمه با زمهریر کرده سری<sup>(۶)</sup>

(۱) مهسر دشتی (۲) ب شه (۳) کفایت (۴) ب باخر

(۵) ب جوی ملک و ع سرنگ (۶) ب سری

در سفرها توان گذرد قدم  
 بسو تو جامه و بیک توهم  
 آب روزی<sup>(۱)</sup> دو گر دمی بر هست  
 هم دران دم دویده و بند شکست  
 عهد بندد چو<sup>(۲)</sup> مادرانش سپهر  
 بار بکشایش<sup>(۳)</sup> بگرمی سپهر  
 سو بسو بهر عشرت و رایش  
 هم سفر خوش<sup>(۴)</sup> بود هم آرامش  
 شب دراز و هوا خوش و جا گرم  
 گرم محوایه چو<sup>(۵)</sup> بنه گرم  
 اهل صحت بهانه کار کنند  
 دهروان گشت هر دیار کنند  
 بهترین چنگ در صیوح زنند  
 بیسویان در متوج زنند  
 شاه را ره خوشی و مکان خوشتر  
 لشکری خوش شکار ازان خوشتر  
 عشرت دی عهد باید کرد  
 که خراسان شود جهم مرد  
 کس مبادا کند سکوت و عزم  
 در زمستان<sup>(۶)</sup> بفری و هوارم

(۱) ب دور هرک (۲) چو ما در آب سپهر (۳) نکشدش

(۴) پیش بردم رایش (۵) ع همو (۶) خراسان

تا کشادش چو کار خویش کند      عالمی را شکار خویش کند  
 چه عجب گر خواند آن مرغی      که عطارد شود ازین تاریخ  
 رود<sup>(۱)</sup> از کیش تیر خویش برون      و اندر آید بکیش تیر درون  
 تیر خود را قلم کند بر جای      قلم تیر را هست حامد هم گیرد  
 و آنکه این نامه بر رسین خواند      نامه نامخوانده آفرین خواند  
 لشکری<sup>(۲)</sup> حیدر ناوک آموزد      همچو بهرام گوش و سم دوزد  
 خامه<sup>(۳)</sup> زین در سحر سوار شود      و از قلم آدمی شکار شود  
 و در دین می ندارم باور      اینک آغاز نامه شد بهر

## وصف شکار شه<sup>(۴)</sup> دی که هر طرف پرتاب تیر شد بهوا توده شکار

ای حوشا فصل دی چند وستان  
 که شود حاقه و چمن بستان  
 نه و از برف پیه پشت شود  
 نه و در سر با شکنج مشت شود  
 بشود سبزه کم ز دشت فراع  
 نه و ز پوشش برهنه گردد شاخ  
 نه و مرغان هوا شود حای  
 نه<sup>(۵)</sup> چمن بی هوا شود حای

(۱) ح : دود لاکش خویش تیر برون

(۲) ب ر ح : لشکر حیدر و ناوک

(۳) ح : خامه وین سخن

(۴) ح : شه و ح : که از دین بجای که هر طرف

(۵) ح : چمن

## بین سپهر پنجمین که یمن آن روی زمین تیر چرخ از جانب مریخ کم یابد<sup>(۱)</sup> کشاد

آن سپهری که در میان والاست      پنجمین از فرود و از بالاست  
از خواص ثوابت و سیار      هست در هر دو سویا یعنی کار  
فلک مشرقش<sup>(۲)</sup> بر ریز است      زیر او آفتاب جلوه گر است<sup>(۳)</sup>  
ین شای کمر آن نگشته ام      بر زمین آسمان نگشته ام  
آن سپهر از بساط<sup>(۴)</sup> بهرامست      اردو این سپهر را راست  
کار بهرام شد چو بیزه و نبر      زهرش خون و کشش بچیر  
هم بدان نسبت از دل آگاه      نقش بدبم شکارنامه<sup>(۵)</sup> شاه  
هر کجا بپلی اسب خوش گفتار      کمش<sup>(۶)</sup> زین شکارنامه شکار  
مشک زدم ز کلک پر ر عطا<sup>(۷)</sup>      که نه آهو بود دران<sup>(۸)</sup> نه حطا  
زین بباقی که حسب تو حیزم      آن سواد مروج انگیزم  
کاهوان سید سم<sup>(۹)</sup> اقلام      بنشاط اندرو کند<sup>(۱۰)</sup> حرام  
وان حوزد اندران سواد درون      کر<sup>(۱۱)</sup> همه مشک تر دهند برون  
این سوادى که در شکار گهست      چون سود شکار گد شهست  
بسکه<sup>(۱۲)</sup> از نوک کلک تیر و شم      صید شد صد هزار جان حوشم  
باش تا این مقال تیر و کبان      همچو تیر از کبان صید برمان<sup>(۱۳)</sup>

(۱) ع یاد (۲) ع مقربست بر زهرش (۳) ع جلوه گرش  
(۴) ب د ع نشاط (۵) ا صد از این ر ب د صد از وی  
(۶) ع عا (۷) ع گمش (۸) ب د ع مشک حطا  
(۹) ب د ع در (۱۰) ا سپه سواد انجام (۱۱) ا گفته  
(۱۲) ب د ع که همه (۱۳) ب بکلک از ع بکلک از (۱۴) ع بران

## غزل

گرچه سعادت بسی است<sup>(۱)</sup> در ملک مشتری  
درد حوادث همست در پی انگشتری  
عقل دلائلی به بیعت در پس به پرده رانک<sup>(۲)</sup>  
رحمة<sup>(۳)</sup> شریل نیست در ملک چبری<sup>(۴)</sup>  
راست روی پیشه<sup>(۵)</sup> کی همچو شهاب ملک<sup>(۶)</sup>  
بوکه ازی دیو گاه جان سلامت بیری  
اختر سعدی اگر حوشه بجی و کس  
رانکه<sup>(۷)</sup> وصال آورد میله بر مشتری  
حرف طلب کن نه نقش<sup>(۸)</sup> کر ره معنی خطاست  
صویدار نیست حاتم صورتگری  
سورخ عشاق نیست<sup>(۹)</sup> رسم چو آتش بدی  
ی و پی هر دلیست دوت خاکسری  
قابل عصمت نه ایم پند مگو<sup>(۱۰)</sup> بعد از آنک  
مع نشود پاربا سنگ شود جوهری<sup>(۱۱)</sup>  
گرچه در آخر زمان پرورش دیی کم است  
علل<sup>(۱۲)</sup> حقیقه پس است و پیی دیر پروری  
قطب جهان کاهل ملک حدیبی در گهش<sup>(۱۳)</sup>  
جمله سر آورد پیش تاج شهبی بر سوری

- 
- |                                     |            |              |
|-------------------------------------|------------|--------------|
| (۱) ا بس است                        | (۲) ب لبک  | (۳) ا رخت د  |
| (۴) ا مشتری                         | (۵) ا پیشه | (۶) ب رع سپر |
| (۷) ع ، رانکه و ب رع ؛ سبلة و مشتری |            |              |
| (۸) ا نقش و خطاب بجای خطاست         | (۹) سم هست |              |
| (۱۰) ب رع مگوید از آنک (۱۱) ا گومری | (۱۲) ع علو |              |
| (۱۳) ا ؛ خدمت در کتبی               |            |              |



ای<sup>(۱)</sup> سخ او کر حوشی حوی او  
 چاسب برهمز بود روی او  
 گر نبود زاهد<sup>(۲)</sup> و برهبرگار  
 بازیش افتد سویی برهبر کار  
 گر همه می نوش کند صبح و شام  
 هم شکر و شهد فشانند ز کام<sup>(۳)</sup>  
 این می تلخم همه را نوش باد  
 مایه قرائی حرد و هوش باد  
 ساقی من ده می عاقل پسند  
 تنخ چو پند پند و سودمند  
 از خم معی می آور شراب  
 تا نکند گردش دورم خراب  
 مطرب مجلس کن از انسان خروش  
 کم برود<sup>(۴)</sup> بد و نصیحت رگوش  
 گر شنود آن دم جادوگری  
 عظیم فراموش کند مشتری  
 سار کن ای یار غزلخوان گلو  
 تا به<sup>(۵)</sup> ملک بخش نوا را علو  
 پند شو وین غزل آغاز کن  
 گوش نصیحت گر ما یار کن

(۱) ای : ای شیخ او کار و ع - سخ او کر

(۲) ع : بکام

(۳) ب : ع رود و گوش

(۴) ع : ک و ب و ع لا ملک من نو آرد علو

گفت دگر بود مرا حشم سحت  
 رحمت بقدر درک او نیز رحمت  
 گف ر بخل آن دگری حال خویش  
 او هم را دید نگویند حال خویش  
 کار چو در پرسش میجواری<sup>(۱)</sup> شد  
 بست دران واقعه پیچیده شد  
 گفت به پاسخ چه کشایم دهن  
 من که ندارم خبر از خویشتن  
 بودم افتاده بحواب و سحر  
 تکیه می بر کرم کردگار  
 منزل من جر در حمار نه  
 یا بد و یا نیک کسی<sup>(۲)</sup> کار نه  
 بست چو بر فصل خدا تکیه کرد  
 جام امان هم پنهان تکیه خورد  
 آمدش از حق به رهائی خطاب  
 خوش دل را ن مژده درآمد و خواب  
 تا همه دانند که در شهر<sup>(۳)</sup> و ده  
 حوزدن می از حسد و بخل نه  
 تا نبرد ظن هوس آلود می  
 کی<sup>(۴)</sup> سحرم رحمت می شد ز وی  
 نیک نمودم که بپر نفس در  
 هست گناهی ر گناهی بر

دین<sup>(۱)</sup> ز دیانت شود آراسته  
 حای از ادبار شود کاسته  
 در حسد مال کسان هم بجوش  
 نیست قبا زان تو بر خود میبوش  
 از پی خوردی<sup>(۲)</sup> که نه مهر تراست  
 جوش تو چون دیگ، پراچی<sup>(۳)</sup> چراسب  
 این نه حراشیت که از رحم تیغ  
 حواجه خورد نعمت و حامد دریغ  
 هیچ بدی در دل و جان ندان<sup>(۴)</sup>  
 چون حسد و حشم و بخیلی بدان

### حکایت

پده کشی دید قیامت مهاب  
 پرشش<sup>(۱)</sup> خلق ز خط و مهاب<sup>(۲)</sup>  
 سلسله بسته بر او پرشکن  
 بسته دران<sup>(۳)</sup> سلسله با او سه تن  
 بود دران حال سؤال از یکی  
 کر عمل خویش یگو افندی  
 او<sup>(۴)</sup> حسد خویشتن اقرار کرد  
 عدل حدایش عطف ناز<sup>(۵)</sup> کرد

(۱) ح این (۲) جزوی (۳) ب برای و مع ا بر آید

(۴) ب و مع کسان (۵) پر حلی (۶) ب نوبه

(۷) ا ا بران و مع ن (۸) ع او (۹) ا یاد

چار توانی چو<sup>(۱)</sup> بسوزن کشید  
 بیع شاید چو تهن کشید  
 حشمی اگر سر ر تو بر میکند  
 در دگری نیز اثر میکند  
 شعله بمشعل نه جود در گرفت  
 کانشش از شعله دیگر گرفت  
 چون تو زبان بر کشی و غیر  
 خسته<sup>(۲)</sup> ز دو تیغ شود دو عزیز  
 وانکه بدیوار رند<sup>(۳)</sup> مشت خویش  
 رحم رند بیک بر نگشت خویش  
 سنگ سکوت نه بر گل بود  
 حس معیشت نه بر دل بود  
 سخن بدان تن بسکوت گری  
 کایتست چین قوت پیمبری  
 گرگ و سگ اندر غصب چود گم است  
 آنکه کم آزار جود مردم است  
 زنی غصب و شتم نباید بسیر  
 جز بجهانت گری مال غیر  
 هرچه بمشت کسی دیگر بود  
 سگ<sup>(۴)</sup> شعر گرچه که گوهر بود  
 هرکه بکلائی کسی<sup>(۵)</sup> دست برد  
 ز موی خون دل خود مست مرد

(۱) ح که (۲) خسته شود بیع رده دو جود (۳) ب کند

(۴) ب روح سگ شعر لارچه (۵) ب روح کلا

تعلیم<sup>(۱)</sup> خلق خوب که باشند یکدگر  
خوشحوی و راستکار و نکو خواه و بردبار

در تن مرد ارچه بسی زیور است  
حوش حوش ر هرچه بود بهتر است  
هرکه بگیتی دم ایمان زند  
به که بره گام کویمان زند  
خندد اگر کس کندش مسکینار  
گوهر ازین گونه کند آشکار  
هرکه بر آید بجا در رخش  
جز بدطاعت ندهد پاسخش  
سگ که کند عاف شوی گر نوند<sup>(۲)</sup>  
عمو شود آن عمش از خشم کد  
ور تو زنی سگ ز بی سگیش  
سگ نماید<sup>(۳)</sup> برگ جیگیش  
حلم<sup>(۴)</sup> و سکون سیرب فررنگی است  
حشم و غضب بایه دیونگی است  
اندکی<sup>(۵)</sup> از حشم باهل درون  
یا تبع حانه نگردد زبون  
آتش اندک پردت دیگ و مان  
شعله چو بر رفت بسوزد جهان

(۱) ا و ب ناه

(۲) ا بد

(۳) ا سلج

(۴) ا ندارد

(۵) ا علم

## حکایت

کعبه روی هم قدم<sup>(۱)</sup> راستان  
 چهره همی سود بران آستان  
 زمره حجاج که از شام و روم  
 از این حج کرده بران در هجوم  
 مرد که از سجده نبودش ملال<sup>(۲)</sup>  
 گشت سرش زیر قدم پائمال  
 چون بکشیدند<sup>(۳)</sup> اجلش خوانده بود  
 بیکشش از جان زنی مانده بود  
 خلق و بهر سرش افسوس خورد  
 او سر خود را بتن افسوس کرد  
 گفت رفیقی که چه سر داشتی  
 کین سر خود را بمخطر داشتی  
 از سر سر کوفتنکی گفت پیر  
 کز سر من حیر و<sup>(۴)</sup> سر خویش گیر  
 شد بمرم عمر و وجودم<sup>(۵)</sup> پلید  
 سحله صلق و سر خود ندید  
 سر که بحق سجده ندارد بجای  
 به که برین گونه شود زیر پای  
 این دوسخی گفت و دولب پیش برد  
 شد و جهان درد سر خویش برد

(۱) انگشت

(۲) نه

(۳) اندر

(۴) خ وجود پلید

(۵) خیره سر

آنکه<sup>(۱)</sup> و ناچیر مرا چیر کرد  
 صاحب عقل و دل و تمیز کرد  
 زیرکی و معرفت و هوش داد  
 گوهر چشم و صدف گوش داد  
 آنکه<sup>(۲)</sup> به افلاک به بساط که حراست  
 از پی آرایش ما کرد راست  
 بخشش علم از وی و تعلیم هم  
 مرتبه احسن تقویم هم  
 زندگی نعم باآلار<sup>(۳)</sup> او  
 حقیقت بود عظمی درکار<sup>(۴)</sup> او  
 صورتی از گل که کلای کند  
 تا بهر چرخ منالی کند  
 تا بزمانی که بخواهد<sup>(۵)</sup> شکست  
 حست خود را نگذارد ز دست  
 ما کم<sup>(۶)</sup> از صورت گل نیستیم  
 هست<sup>(۷)</sup> تن از صاحب دل نیستیم  
 گر نکنیم آنچه که کار دلست  
 گل نتوان داشت می کر گل است  
 گر دل مجروح نداری<sup>(۸)</sup> ز بار  
 نیست مکن چاره<sup>(۹)</sup> داری ز کار

(۱) و ح دانگ و ب آنک (۲) ب درد (۳) آمار دلدرد

(۴) ع از کار (۵) ب لغواست (۶) ب روح که

(۷) ب است ن (۸) نداری ز بار (۹) چاره داری نکار

از پی که دو درم را سه جان  
رفت ز شوخی مسم را یگان  
بیشتری دنگه زبان مرس  
لشکرانرا هم اریست و بس

تبییه خاص و عام که از راستی حوی<sup>(۱)</sup>  
در رشته<sup>(۲)</sup> بود که گردند رستگار<sup>(۳)</sup>

مرد چو در دل شود ایزد شاس  
هر همه را رو بدل آید هراس  
هیت پیران به بعد بود  
بور جوانان به تبعه بود  
گشت مصلّا چو ته پای فرش  
دن شود از کرسی معی چو فرش  
نور آتشی چو در آید بدن  
لعه صد مهر لرید بدل  
دولت آن بقی ویرورعب  
کش ز در عون کشایند رخت  
ی و توفیقی پیر و شه است  
کین و قم دلک فضل اللهست  
پشت که شد پیر پرستش هلال  
کان بتاسی نرسید از کمال



مرد زیان کرده چو<sup>(۱)</sup> حوش سود گشت  
 اسپ زیان آسده را سود گشت  
 مرکب رنجیده به پا ایستاد  
 رنج تمش غیر صبا<sup>(۲)</sup> ایستاد  
 وان دگری صریحه آهاز کرد  
 سوئی غلامان خود آوار کرد  
 گفت من آن شه و این کشت شه  
 اچه ز شه بایدت از من خواه  
 چوب بر آورد غلامش بشور  
 تا بزم بر سر هندو بزور  
 مدد دگر ناگه ر آشوب چوب  
 سوئی غلام از لکد<sup>(۳)</sup> آورد کوب  
 مرد که بر عرم جما مرد<sup>(۴)</sup> گشت  
 گرم لکد خورد و بها سرد گشت  
 تا بدود خواجه بسوئی غلام  
 بارگیش سوئی دگر شد ممام  
 خواجه دران حول<sup>(۵)</sup> یکی سنگ سخت  
 بر سر خود زد که سرش ریخت ریخت  
 در نفسی اسپ و غلام و سوار  
 حقت صبا از غصب کردگار

بهر نفس میل<sup>(۱)</sup> گاهی مکن  
 تو سر<sup>(۲)</sup> خود بر سر کاهی مکن  
 که که زنا وجه دهی رحش را  
 ز غم آن سوی خورد بخش ر  
 رحش رنا وجه بین غریه است  
 لاغری و فاقه<sup>(۳)</sup> بسی رین به است  
 چون جو بیگانه بمرکب دهی  
 شک مکن از بترقه<sup>(۴)</sup> از غریه

### حکایت

در نظر خویش بدیدم دو بخش  
 ران دو سر خیل جهان چون درخش<sup>(۱)</sup>  
 ماش دهی را بچیدند دیر  
 تا شکم هر دو شد از خورده سیر  
 بعد دهی هر دو نگاور بجای  
 از پری سعه در آمد ز پای  
 ران دو یکی بود بدانش حلیم  
 نه درسی داد بهدو و بیم  
 گفت بمل کن که عطا کرده‌ام  
 کان تو بر خویش عطا کرده‌ام

(۱) ب د ع غصه (۲) ب د ع رسن (۳) ب د ع لاغری ۱۰

(۴) ۱۰ از ترقه (۵) ۱۰ ع و بخش

نیست کسی کز دل مست خویش  
 روز<sup>(۱)</sup> لیارد بفرو دست خویش  
 همه<sup>(۲)</sup> که از بسره پنهان پرید  
 ترک خطا شد چو بکرمان رسید  
 شعله چراند<sup>(۳)</sup> چو دهقان برور  
 وز لکه میر پیرد چو مور  
 وانکه<sup>(۴)</sup> تو پیش توانا تری  
 باشد او پیش توانا تری  
 نیست بهی قصد ضعیف ار درشت  
 مورچه را یمن یمندا نکشت  
 هرچه تو بر بنده کی در نخست  
 بر تو کنند آن که حد وند تست  
 حشم ملک کافت او بر تو قامت<sup>(۵)</sup>  
 پاسخ آن دال که غلام ر تو یافت  
 وز تو بتاراج بری خرمنی  
 خرمن تو بر برد دشمنی  
 با همه بیرونی قوی پایگان  
 کشت رعیت بچران<sup>(۶)</sup> رایگان  
 خوشه که هندو ز جگر دده آب  
 در جگر اسپ تو نبود صواب

(۱) ۱ دود یارد (۲) ب و ج ندارد ۱ که بهره

(۳) ب ، چراند (۴) ب و ج ، ندارد

(۵) ۱ پالت (۶) ۱ همه را و ب : بچران

میر خیانت زده شد پیشکار  
چاکر داسله خداوندگار  
بر که خود میر که بد میکند  
آن نه پروا<sup>(۱)</sup> بر سر خود میکند

چایک زدن به لشکریان چون پدر بهمهر<sup>(۲)</sup>  
تا در فراز و شیب برآیند<sup>(۳)</sup> راهوار

نخبرده کردیم بکار سوار  
لشکریاراست بسی رنج کار  
بسکه شب و روز بکار اندرند  
نان حلال از در شد معیورند  
شرط اگر<sup>(۴)</sup> آرد سه چاری بجای  
شارعی شایسته بودند از خدای  
اولش آن شد که بتقسیم صبور  
از سن و فرص نباشد دور  
و او فتد شان چهر خدا صمدی  
فی ز بی مهارت و دم آوری  
در ده<sup>(۵)</sup> و ره رفیق دمام کنند  
واشتلم لشکریان کم کنند  
سعت بیارند لکد هست را  
رنج ندارند فرو دعت را

(۱) ا بدی ر بر (۲) ا بر (۳) ب و ح رانند

(۴) ب گفانند را : بجای چاری چار (۵) ا بر ده رده

## حکایت

بنده در ایام غیائی یه<sup>(۱)</sup> پیش  
 دیده بدین دیدنه ییای خویش  
 کر ملکن واجب لشکر یکی  
 ددی<sup>(۲)</sup> ر آئین مسم اندکی  
 ور<sup>(۳)</sup> چشم گرسه کردی شغب  
 خوردی ارو صر<sup>(۴)</sup> چوب ادب  
 عارض آن<sup>(۵)</sup> کز قبل شاه بود  
 مع نمودیش که<sup>(۶)</sup> آگاه بود  
 که روش کم پسر آید سری  
 کو<sup>(۷)</sup> شنود کی مکن چاکری  
 کر<sup>(۸)</sup> مکر او چو فراوان کشید  
 ز مستش دور سلطان کشید  
 گشت چو روشن همه پیش سریر  
 مصلحت عارض و جور ابر  
 تاجور اقطاع عارض سپرد  
 میری اری چاکری از وی سترد<sup>(۹)</sup>  
 میر همش دد<sup>(۱۰)</sup> که چاکر شود  
 سر سوخت با آید و با سر شود

---

(۱) ع : نه (۲) ا : دادلا (۳) ب : ندارد (۴) ع : طرمت  
 (۵) ع : بر (۶) ب : برع : بر (۷) ع : کم  
 (۸) ا : ندارد (۹) ب : پیرد و ح : خود (۱۰) ا : دلو

از پی خود خور هم حدیگران  
 پیر 'حداونده' هم دیگران  
 حدیست شه از پی درویش کن  
 یا ز پی فائده خویش کن  
 هرچه که شه داد پیر سو ید  
 دده او هم ز پی او ید  
 به<sup>(۱)</sup> نبود زر که بمپا<sup>(۲)</sup> خوری  
 گنج ز شه آری و تنها خوری  
 دلو صفت شو که بر آرد چو آب  
 بشکنی حلق نشانده<sup>(۳)</sup> ز تاب  
 رنگ مشو ایر چو دریا دهد  
 " خود خورد و کم بکسی وا دهد  
 وانکه چو اقبال بکاست<sup>(۴)</sup> شود  
 پیر زر آرده غلامت شود  
 باری ازل مردمی خویش نیست  
 کم مکن از واجیش از پیش نیست  
 زرم و زار را چو بجاست بیم  
 بر اجل فدا مده سیه سیم  
 او چو غرا را سلب آراسته است  
 بی جگرش ده که ز خون خاسته<sup>(۵)</sup> است

---

(۱) ب این و سه به ما بند ندارد (۲) ع " که  
 (۳) " فدا (۴) " کاه (۵) " خواست و ع " جان خاست

گر نکند میر خراشی بهوست  
 آنکه غلامش کند آن دیو<sup>(۱)</sup> روست  
 گر نه تعصص بود از هر وهی<sup>(۲)</sup>  
 خانه هرکه برود هر مبی  
 شعله<sup>(۳)</sup> دو دنگی که رده کم کند  
 ار بی خود حوطه مسلم کند  
 هدوی مسکین خورد ار حوطه خون  
 زهره آن بی که تراود برون  
 رای ملک گر نه درین بی رسد  
 بر ملک آن جور<sup>(۴)</sup> نهان کی رسد  
 و نکه ملک خود شود اندر جفا  
 بشنود<sup>(۵)</sup> از منع و بیاهد مرزا  
 ی ملک ار بیم تواز پادشاست  
 برتر ازان بیم عتاب خداست  
 حنجر سلطان که کشد آشکار  
 بیم خدا را کم ازان هم مدار  
 هست چو شوغنائی قیامت عیان  
 مهلت ده روزه میان در میان  
 گر<sup>(۶)</sup> تبع خود شجعت زای باش  
 بر دگران هم کرم انرای باش

(۱) از اوست (۲) ا : دی

(۳) ب ا و چهار بیت تا جلد ندارد (۴) ع مور

(۵) ع به تصحیح بشود از پنج و بیست و دو (۶) ب این و بیت تا بعد ندارد

در دل شخصی که ز انسان بود  
 شکر پادشاه افسان بود  
 هست<sup>(۱)</sup> در حسان چو گیسوی چین  
 کی برون آئی ز سپاسی چین  
 حلیت این شاه بصد جان کنند<sup>(۲)</sup>  
 فی ز پی مرحمت لای کنند<sup>(۳)</sup>  
 لیک چو شد پیش<sup>(۴)</sup> سلیمان گذر  
 باد نه رهبانست لنگدن پسر  
 آه ضعیفان که حدنگ قویست  
 هر شی خوش<sup>(۵)</sup> بسی شب رویست  
 جهد<sup>(۶)</sup> شاید مگر اندر جی  
 تا نرود جور بفرمان دهی  
 میر ولایت اگر از شه بوی<sup>(۷)</sup>  
 کوش کز اسباب خود آگه بوی  
 تا بتوانی مگرد در رهی  
 کایست آسیبی اران ناگهی  
 تیر<sup>(۸)</sup> که از شست کای بود  
 سخته‌تر از یک دو سپر بگذرد  
 تیر که بجهد ر تن چون کبان  
 بگذرد از نه سپر آسمان

(۱) پ: این و چهار بیت ما بعد ندارد (۲) و

(۳) ح: کلا و نه تصحیح کند (۴) ح: گرفت پیش (۵) ح: بیش

(۶) ح: چند و نه تصحیح جهد (۷) ح: هر دو مصرعه بدی

(۸) پ: ندارد و ح: این و نه بیت ما بعد ندارد



نکته درین آنکه چو از برتری  
 بر سر من سایه همی گستری  
 کوش که دام اهل زمینت شود  
 سایه وراى سایه نشینت شود  
 آن گهر پاک یگفت پدر  
 شد ز بررگی چو پدر تاجور  
 پیش شه ای گوهر شایسته نیر  
 باد چو گوهر به بررگی مریر

بیدار کردن ملکان و سپه کشان  
 تا بو که شان کشاده شود چشم اعتبار

ای که بشغل ملکی و مری  
 نصب ز درگاه شه کشوری  
 هر که<sup>(۱)</sup> شود بر سر جمعی بلند  
 به که بود از پی دین<sup>(۲)</sup> پسند  
 اویش<sup>(۳)</sup> از طاعت یزدان بی اسب  
 راں پشش ز حدیب سلطان مسمی است  
 شد که ولایت دهد و مال و جاه  
 نیست حلال از نبوی<sup>(۴)</sup> لیکخواه  
 آنکه<sup>(۵)</sup> ری بر نمک نگسب چیست  
 حاصه ولایت ده و دو داد نیست<sup>(۶)</sup>

(۱) پ این و بیت ما بعد ندارد (۲) ب روح حق (۳) ا دولش  
 (۴) ا از بیدی (۵) ب روح ندارد

## حکایت

تاجوری بود به بچه پیرگه  
 مید همیکرد بد بی راه و راه  
 بسکه لوس تاحت بقصد شکار  
 دور افتاد از صبه و چتردار  
 کسی بوسیدش بشتابی چان  
 جر حلق خاص کنه بد همعان  
 تپش<sup>(۱)</sup> خورشید چان گرم گشت  
 کاهن ازان موم صفت برم گشت  
 سایه ایی جیست بشت فراخ  
 در جهتی بر شده<sup>(۲)</sup> کم بوده شاخ  
 بسکه ملک رخش بتگ رنده بود  
 رخش دهان<sup>(۳)</sup> بسته بگه مانده بود  
 گشت ز گرما چو گران تن برو  
 کرد حلق سایه بدامن برو  
 شاه چو بار آمد زان تقو و تاب  
 گفت مرا قطره من شد سحاب  
 آنکه<sup>(۴)</sup> کند سایه بفرق جهان  
 ایی شود اندر سر او سایان  
 طرفه درختی که چو شد چرخ سای  
 سایه کند بر سر ظل جدای

(۱) ب. این و رو بیت مایه ندارد (۲) ا. پر شده

(۳) ع. دین (۴) ب. ندارد روح شیان بجای جهان

باروئی نختی<sup>(۱)</sup> و سراوار محبت<sup>(۲)</sup>

ایش شهنشاه تو کن کار محبت

روز و ران کار بارو کند

نیر بدی روز تر ازو کند

باروئی هر مرد چو باشد چنین

تا چه بود باروئی سلطان<sup>(۳)</sup> به بین

نصب تو کن<sup>(۴)</sup> مد عدم فتح رای

تا علم شاه به جیب و جای

تیغ تو زن در حد چین و حتی

تا سپه شه نکند تاختن

در تو کشا در حد در بند و روم

تا فرود شاه بهر مرز و بوم

باش<sup>(۵)</sup> جهانگیر و جهاندار هم

بهتر ازین کارکنای کار هم

چون قم اسلام تر خورده است

در عملی کوش که آن کردی است

گردن گردن شکان رن<sup>(۶)</sup> بقبر

تا شوی از دهر عمل ران دهر

سایه چنان شو که ز اوج سپهر

تافت یارد برخ شاه سپهر

(۲) سراوار

(۱) نختی

(۴) که شاه و روح و کتی

(۳) سلطان دین

(۶) رن

(۵) این ر بیت ما پند ندارد

نفس که شویند ز چهر سجود  
 قطره آبست<sup>(۱)</sup> صلاح وجود  
 شاه که تعویذ دل و جانست کرد  
 نام محمد ر بهی آبت کرد  
 آن همه زانست که شرح رسول  
 میدهدش بهره ز شاهان ثرول  
 تا تو کی زنی رقم معنوی  
 فاعده دیی محمد قوی  
 تیغ<sup>(۲)</sup> زنی بر سر کفار عصر  
 ناصر ایمان شوی از فتح و نصر  
 چون خلف نایب بردان توئی  
 شاه خلیفه شد و سلطان توئی  
 چون رسی از عمر باوج کمال  
 شعل نبات بنو گیرد جلال  
 نایب<sup>(۳)</sup> بردانست پدر بر سر  
 نایب نایب تو شو از داروگیر  
 کار چنان منج که پادش کار  
 هم پدرت بخشد و هم کردگار  
 داد<sup>(۴)</sup> و دهش کن که بدان داری  
 مصلحت ملک بهب آوری

(۱) ع آبست را صلاح (۲) ب این در بیت ما مد ندارد

(۳) ب ندارد (۴) ب این و سه بیت مابعد ندارد

کار های کن<sup>(۱)</sup> که آتشی شوی  
 تا شرف بسند شاهی شوی  
 طاعت بردست پسندیده فر  
 وز ملک و شاه پسندیده تر  
 رنگه چو شد در عمل آید بحیر  
 در تبع افتد هم از آنگونه میر  
 وز<sup>(۲)</sup> سوئی عکس اوفتد آئینها  
 عکس صفا رو دهد از صیفا  
 بر<sup>(۳)</sup> در بردان که کسی<sup>(۴)</sup> دوریست  
 پرشش اول ز پرشش گر دست  
 هر که بر اقراحت ستون نماز  
 دین پیمبر شد ازو سرفراز  
 ونکه<sup>(۵)</sup> بهراحت ستونی<sup>(۶)</sup> چنان  
 تکیه نیاید بستون چنان  
 درد ازین گوید ستونی نگون  
 آنکه کند کاهیش<sup>(۷)</sup> بی ستون  
 سجده چو<sup>(۸)</sup> سویت ز حد افروید بود  
 گر تو دو سجده نکنی چون بود  
 غس و وضو پاکتی نفس و صفاست  
 رحمت<sup>(۹)</sup> حق پاکتی تن را جرات

(۱) ۱ شد و آخر هر مصرعه شود (۲) ب ندارد (۳) ۱ بود  
 (۴) ب و ح بی (۵) ب این و چهار بیت ما ندارد (۶) ح سورا  
 (۷) ع کلاه ایل (۸) ح که (۹) ع رحمت پاکت است و جرات

گفت لورشته چو جمال تو دهد  
 سپیدی دجال کشی اینک رسیده  
 کودکی اما به پیری<sup>(۱)</sup> چو شهید  
 ناطق علمی چو مسیحا<sup>(۲)</sup> یکه  
 لیکت<sup>(۳)</sup> ز شیر چو پرهیز نیست  
 حالیت از نطق شکرزهر نیست  
 بی شکر<sup>(۴)</sup> حویش نشانی برون  
 بی شکر<sup>(۵)</sup> بار شناسی که چون  
 طفل که شیرین بدمان در حوراس  
 طفل بود گر همه پیمیر است  
 چون شکر ز شیر شناسی به تن  
 باز شناسی شکر و شیر من  
 شکر<sup>(۶)</sup> و شیرینی که کون میدهم  
 از بهی آن روز برون میدهم  
 تا<sup>(۷)</sup> چو رسیده شوی اندر فرغ  
 نگذردت<sup>(۸)</sup> عهد بلاغت بلاغ  
 چو شمی کار به تمیز کن  
 در بیج دیی کار جدا نیز کی

(۱) ب و ح به بیان همجوارا به بیابان (۲) ب این و در بیت مایه ندارد

(۳) ح بیگر خفک لغاتی برون و ا مطاق که چون

(۴) ا و ب ندارد (۵) ب ندارد (۶) ح نگذرد از عهد

چون بشاری برود شیر سنگ  
 طعمه شود بر شکم زاع تنگ  
 ز در ما برد چو این شیر نام  
 بر کرم ما بود این طعمه وام  
 کرد اشارت که بزی چند و میش  
 طعمه را غان شد ازان پس بد پیش  
 داد و ران داد بانسان<sup>(۱)</sup> دهند  
 نادره دادی که بمرغان دهند

معجون نوشداروی<sup>(۲)</sup> مهدی مهد ملک  
 کز چرخ عمر و صحت و عیشیش باد یار  
 ای رهی ملک پدید آمده  
 ملک جهان را تو کلید آمده  
 نقش تو چون صبح آسمی نوشت  
 روی تو دیبچه شاهی نوشت  
 روشنی دیده عالم توئی  
 عالی از هست دگر هم توئی  
 بارگه ملک چراغ از تو یافت  
 صحر جهان گلش و یاع از تو یافت  
 ز آمدت<sup>(۳)</sup> از پی دین شد امان  
 نحو شده فتنه آخر زمان

(۱) ب پان سان (۲) و شد از وی مهدی جهان

(۳) ب د این و بیضا ما بعد ندارد و ع ک

بر در این خانه رسک آن دوشیر  
 داشته ایست ز ایام دیر  
 یعنی<sup>(۱)</sup> ز انصاف من ندر درنگ  
 شیر ز سنگست چوشیری ز سنگ  
 بسته جرس پهلوی شیران ر روی<sup>(۲)</sup>  
 بانگش ار انصاف طلب قصه گوی  
 هر که ز بیداد شدی در شکست  
 در<sup>(۳)</sup> جرس آواز فگندی ز دست  
 رای شنیدی<sup>(۴)</sup> و بین آن شدی  
 کالت معلوم بپایان شدی  
 بوسه یکی<sup>(۵)</sup> روز ز بالا و پست  
 بر جرسی<sup>(۶)</sup> آمد و زافی نشست  
 رای چو ز آواز<sup>(۷)</sup> جرس بار جرس  
 قصه نمودند ر راغشی درست  
 گفت که من هم بهمان آمده است  
 کز طلب طعمه بهمان آمده است  
 زانکه شکم<sup>(۸)</sup> سحت سمنگاره است  
 کز شمش خلقی چو بیچاره است  
 وین نه نهانست که راغ دلیر  
 طعمه کشد از این دندان شیر

(۱) ۱ ز روی نلرد

(۱) ۱ و ح نلرد

(۲) ۱ شنید و بی آن شد پس

(۲) ۱ و ح بر

(۳) ۱ جرس

(۳) ۱ بود یکی و ح ناکه یکی

(۴) ۱ ستم

(۴) ۱ آواز



مگر<sup>(۱)</sup> نظر شه بر عایا رسد  
 ز اهل عس بر همه دایا<sup>(۲)</sup> رسد  
 سایه که بر خلق<sup>(۳)</sup> فراخ افشند  
 و ر تنه بلکه ز شاخ افشند  
 کار گذار از نبود دین پناه  
 حاجت درویش که گویند پناه  
 چون ر شهان یاد سیاست وزد  
 ره که دارد که به پیشش خزد  
 قصه رسان گر نه پلارک خورد  
 چایک چاووش بتارک<sup>(۴)</sup> خورد  
 شه مگر از برحمت عام خویش  
 خود کسش یاد بانعام خویش  
 صیقلها نیر شهان کرده اند  
 کز این احوال نجان کرده اند  
 تا چو مستم دیده شود دادخواه  
 حاجت حاجب بود<sup>(۵)</sup> پیش شاه

### حکایت

قصه شدیم که به دهل درون  
 ز سنه پانصد و شش صد و نوزده  
 زای گران بود انکپال نام  
 ساخته در حاکم دولت مقام

(۱) ک (۲) ب دلی (۳) خلق دارد (۴) بتارک مع بتارک (۵) ع معرد

شغل ولایت که بتعین<sup>(۱)</sup> دهد  
 محترمان<sup>(۲)</sup> را ز بی ای<sup>(۳)</sup> دهند  
 کز قبل تاجور آرد<sup>(۴)</sup> بجای  
 آنچه پسندید پیر دو مرای  
 تاجوران<sup>(۵)</sup> کار نه هم خود کنند  
 شغل وران شغل به و به کنند  
 بر سر کاری که<sup>(۶)</sup> ر درگاه بودند  
 به که بر<sup>(۷)</sup> اندیش شپشه بودند  
 روز قیامت چو<sup>(۸)</sup> وکیلان روز  
 ذره ذره همه پرستند بار  
 وان نگذارند که از هر خسی  
 ذره بمداد رود بر کسی  
 وین نه پستند که روز حساب<sup>(۹)</sup>  
 شه کشد از چهره ریت عتاب  
 جهد چو در دحل<sup>(۱۰)</sup> و مواجپ کنند  
 مصلحت آن<sup>(۱۱)</sup> به که مواجپ کنند  
 آن عمل آرد که در دینه و شهر  
 منعم و معلس شود آسوده پیر

- 
- (۱) ع بشکین (۲) ب و ع شغل وران (۳) ع وین  
 (۴) ع آید (۵) ع - ملک وران (۶) ا نه در  
 (۷) ع اندیش (۸) وکیلان راز ندره و ب و ع که بجای پیر  
 (۹) روز حساب ندره (۱۰) ع دحل مواجپ (۱۱) ا آنکه

ار برکات دل آن پادشاه  
 ماند رعیت ز اجل در پناه  
 هست تاریخ که تا هفت سال  
 بود<sup>(۱)</sup> به عصمت که و مه ز انتقال  
 دور اگر نیست ز من این سخن  
 حرم ایکه<sup>(۲)</sup> ز کسب کهن  
 قصه بهرام نظامی که گفت  
 هر همه دانند که نتوان هست

### شرح<sup>(۳)</sup> عدل و انصاف

تاجورانرا بهر اندیشه  
 نیست به از دادگری پیشه  
 آنکه زند سگه راعی العباد  
 به که کند از ربه همواره یاد  
 باعث بری گر شکند و المثل  
 او بود آگه<sup>(۴)</sup> بهلاج و خلل<sup>(۵)</sup>  
 چون ربه ر یارده<sup>(۶)</sup> یارد شان  
 بر بر او گرگی شو مهربان  
 و در بدل شه ر قرونی عیشی  
 یاد بیاید<sup>(۷)</sup> ر رعایا و پیش

(۱) ۱۱ جرد و عصی و ب جرد و عصی  
 (۲) ع نکه داد و مدلی  
 (۳) ب رما یاد و ع ۱۰ ز ربه یاد  
 (۴) ب آنگ  
 (۵) ع جلاج حل  
 (۶) ۱ یارد  
 (۷)

شه خنده‌دان را در دادن کشاد  
 هرچه درو بود پخواهنه دد  
 تا بجهان بود اثر خشکسال  
 قوت کسی بود بتنگی حال  
 هر همه سیر از کرم چاره‌ساز  
 سیر نخوردی شه کمتر نوار  
 نیش آن بود که در گوشه  
 بو که بود گرسنه بی‌قوشه  
 من شه و مبری حرم الوان خورد  
 او نخورد میر جنایت چه کرد<sup>(۱)</sup>  
 بندگی ما چو ر یک درگهست  
 رین چه که او سلس و این کس شه است  
 در همه چیز از نه موافق بوم  
 در قدری<sup>(۲)</sup> باری صادق بوم  
 او چو برین گونه نیایش فزود  
 رحمت بزدانش نوازش نمود  
 این شد از هر طرف در نشان  
 گشت زمین روضه جنت نشان  
 حوشه پر<sup>(۳)</sup> زاد ر هر کشب و شاخ  
 سال<sup>(۴)</sup> چو لردوس برین شد لراخ

(۲) روح = لرد باری

(۳) ع شاه

(۱) پ روح = که برد

(۲) پ بر داد روح خرشته ر بر داد

گرچه چین است همان به که شاه  
 یاد کند از همه بیگانه و گاه  
 بر رسد از بیت فرومایگان  
 پیر<sup>(۱)</sup> روی شن کند ارشایگان<sup>(۲)</sup> -  
 آنکه به سلطان نرسد حال او  
 بیش کند پرورش<sup>(۳)</sup> بال<sup>(۴)</sup> او  
 تا شود افروخته از بس قراغ  
 خانه محبت زدگان را چراغ  
 خاص خود آموده بود هر نفس  
 کار در آسایش عام است و بس

### قصه<sup>(۵)</sup> بهرام گور در قحط سالی با اهل عالم

مرد<sup>(۶)</sup> گروهی خرد و اهل دور  
 نیست نهان قصه بهرام گور  
 آنکه در ایام وی از دور چرخ  
 قحط در افتاد به بغداد و کرخ  
 خاک مست<sup>(۷)</sup> شربت آب از نبات  
 تلخ شد از دانه شیرین حیات  
 پیر<sup>(۸)</sup> جوان مرد ز بیم شد محیل  
 غمزه میلش نشد از سبیل

---

(۱) ع گذ به تصحیح بهروردن (۲) ۱ مال  
 (۳) ع این بیت قبل در حکایت آمده  
 (۴) ع به تصحیح شده (۵) ۱ ادب : آب

۷. برش باران نشود<sup>(۱)</sup> گر بجاک  
 خلق شود جمله ز تنگی هلاک  
 وزنه فشانده رخ حورشید نور  
 تیره بود دهر ز<sup>(۲)</sup> نردیک و دور  
 تابش حورشید حوادث مدام  
 هست چو سوزنده عالم کدام  
 سایه یزدان نبود گر بمهر  
 جمله بسوزد ر سهر بمهر  
 زادن خلق از پدر و مادر است  
 رزق<sup>(۳)</sup> ز حق لیک سبب داور است  
 گرچه گیا پردمند از خاک و آب  
 تریشی به کند و آفتاب  
 پرورش از ناید از ایش خرد  
 بشو گیا کی شود از دشت و رود  
 تاجوران و شرف سروری  
 نیست هر چه جهان پروری  
 حاصل شهری بدعائی که داد  
 مایه گنجی بگدائی که داد  
 آنچه که درویش درین عهد برد  
 حارن شاهان دگر کم شمرد  
 پرورش و بخشش و احسان وجود  
 آنچه کنوست بگیتی نه بود

حکایت<sup>(۱)</sup>

وین هم ربهست که از<sup>(۲)</sup> حادثات  
 گشت چو نائب ملک این بدات  
 او چو شب ار برد<sup>(۳)</sup> بازی فتاد  
 مرد فلک یی که چه باریش<sup>(۴)</sup> داد  
 ملک چو درپرد خیم از آله  
 بود دحیره ز پی چون تو شاه  
 گرچه<sup>(۵)</sup> که او چند حیل سار گشت  
 او<sup>(۶)</sup> شد و زان تو بنو باز گشت

## در حق خلق پرورش

آنکه عدال<sup>(۷)</sup>ت اسیر و اورنگ داد  
 ن ز پی چشم و دل تنگ داد  
 شاه که دریا نبود در دیش  
 آب بیابد ز کفش سایش  
 چون همه محتاج بنست ویند  
 وز پی این تعب پرست ویند  
 صاحب تخت ار بود گنجیار  
 تنگ شود بر که و مه روزگار

(۱) ع تلاد (۲) ح در (۳) ۱ = نزد یاری  
 (۴) ۱ = بارش (۵) ع کو مه و تصحیح گر مه  
 (۶) ع به تصحیح او شده آن بر (۷) ع عدالت

حزم و حرد پام جهان پادشاه  
خفتند و خواب آفت سلطانست

چون تو دشمنی همه کس را بیاس  
پاس تو دارد همه کس ناسپاس -

شه چو ندارد خرد پاس خویش  
دشمن این شود از پاس<sup>(۱)</sup> خویش

چو شمشیر کوه را شد شبان  
نیست چو هشیاری او پاسبان

### حکایت

آن نه جهانست که شاه شهید  
کوکبه روزی پشکاری کشید

پیش شد<sup>(۲)</sup> از موج سپه سرو زرد  
پره کشیدند<sup>(۳)</sup> و نگذردند حید

بوکه هجائی ز ده خلد<sup>(۴)</sup> و کین  
داشت سلیمان شه عاصی کمین

با دوسه پیکر سوئی سلطان شتافت  
بیر زد و یارویی بیمون شکافت

تیر که آن غلام بدکیش زد  
رحم نه بر شاه که بر خویش زد

شاه بدان حادثه هشدار شد  
لیک سر<sup>(۵)</sup> خصم درین کار شد

(۱) ۱ پاس (۲) پ و ع وی (۳) ۱ پره نگذردند و کشیدند

(۴) ۱ ده خلد و کین (۵) ۱ سر خصم



پس ز بیم حسک راه نشین  
 پناه<sup>(۱)</sup> کند و پای نهد بر زمین  
 بنده که او محاصی درگاه تست  
 مگسش از خود که نکو حواه تست  
 وانکه چو بخش بود نور ده  
 دور بود از دین شه دور به  
 آبی که مار است سرش را بکوب  
 مار که آییست میدان<sup>(۲)</sup> چوب  
 بی به و بد ملک جهاندار نیست  
 گلشنی آراستد بی حار نیست  
 بر همه خاص رهبر خاص<sup>(۳)</sup> زر  
 هیبت بیرون نتوان داشت بار  
 بند<sup>(۴)</sup> و هوان هم سر دبی عمل  
 لطف نه زیباست بجای جلد  
 دست قیپ از نرند چوب سحت  
 سلع<sup>(۵)</sup> بی بیم دود پیش تخت  
 حار که سهم الحشم باغ شد  
 پهلوی گل سهم<sup>(۶)</sup> زن رخ شد  
 بر تو حور حنجر ران رد ز دور  
 تا نه دود سایه پدیان نور  
 آنکه بود برهنگان شاهیش  
 به که بود از همه آگاهیش

(۱) ۱ بکنند (۲) غ میدان (۳) ا و ب محاصی را

(۴) ا و ج نند و هوان و ب نند و هوان (۵) ب و ج دخم

یک اگر جاسب انصاف روست<sup>(۱)</sup>  
 هر صفتی در محل خود نکوست  
 کوه که نامش پگرایست قشر  
 جنبش ناچار کند روز حشر  
 باد که در رویش<sup>(۲)</sup> حرم حوش است  
 حرم آتش زده را آتش است

### شرح حزم<sup>(۳)</sup> و هشپاری

وانکه دم از حرم کشدم نخست  
 شرح وی اکنون<sup>(۴)</sup> شو از من درست  
 ناجورای که تنعم کند  
 حرم خود از عیش و طرب کم کند  
 لاجرم از غافلای کار خویش  
 واقعه یسند بمقدار خویش  
 ای شه بیدار تو بر آنچنان  
 تا ندی هر کم غفلت عنان  
 هوش بران دار که در زیر پوست  
 دشمن خود بار شناسی و دوست  
 کار چو شاهان بنهور کنند  
 سایه خود سایه تصور کنند

(۱) - اوست  
 (۲) - روح حرم خود از غافلای  
 (۳) - ا هوش روح هر روست  
 (۴) - ب ، روح حرم خود از غافلای

کار هر ی که بیدانست روی  
بی<sup>(۱)</sup> تگ و پوی نتوان بود گوی  
وانکه ز عزمش بسکوست کار  
تا به نشیست به نشاند حصار  
صیط ولایت بسپاهی توان  
مالش اقلیم<sup>(۲)</sup> بشاهی توان  
چون همه اعیان<sup>(۳)</sup> بزرگان به است  
هر عملی در محل خود به است

### حکایت

باد سبک صیر بکوهی بلند  
گفت که این سنگ و سکو تو چند  
آنکه نه گردد به بیابان و شهر  
بهره ندارد ز محاشای دهر  
کوه جوازش بصدای گفت باز  
کای تگ و پوی همه دور و دراز  
حاصل گشت<sup>(۴)</sup> چو غدیری تی است  
این همه گشتن به طریق بی است  
بر سر این هر دو دران کارزار  
بود حکیمی به سماشای کار  
گفت شما را بنمودار خویش  
هست خرض برترجی<sup>(۵)</sup> کار خویش

سیزده شاخ از تنه محکم است  
 چون که جنبه طراوت کم است  
 کوه که از قرصه حور قوب<sup>(۱)</sup> یافت  
 کرد سکون معدن یا قوت یافت  
 و رفت آن کار که جنبش دواست<sup>(۲)</sup>  
 جیش خود هم بصورت رواست  
 کار<sup>(۳)</sup> که کوهی پیمان افکند  
 زور بزرگش ز میان<sup>(۴)</sup> افکند  
 کوه که هر پاد نه تنبانش<sup>(۵)</sup>  
 جز نفس صبور نه جنبانش  
 کار فروتر و فروتر شود  
 کار سکندر ز سکندر شود  
 بود سکندر همه که در طواف  
 تا ستد آفاق به تیغ مصاف  
 بود فریدون همه که در سکون  
 تاش جهان شد بسکونت زیون  
 کارگی را که سکونت مراست  
 عکس نما جزیت چراست  
 وز که جیش قرار<sup>(۶)</sup> ایستد<sup>(۷)</sup>  
 کار بچهره چو ز کار ایستد<sup>(۸)</sup>

---

(۱) خور	(۷) ع ' سراسر	(۳) ا : شه
(۴) ا بیی	(۵) ا : تنبانش	(۶) ع برار
(۸) ب ایستد	(۸) ب : ایستد	

گفت یکی کت<sup>(۱)</sup> دلی ار گنج بر  
 چیست ز بیگانه تمنای در  
 گفت که شاید که دل دیگری  
 به ز من آرد ز درون گوهری<sup>(۲)</sup>  
 گر به ازان مایه نیارند<sup>(۳)</sup> پیش  
 خرج ضروری کنم از نقد خویش

### شرح عزیمت و سکون

کرد<sup>۱</sup> درین تکتک چو شه باورم  
 عزم و سکون نیز بشرح آورم  
 سایه هر چیز بود رهگرایی  
 سایه حق به که بحسب ز جای  
 ملک و رانی که ملک پایه اند  
 بر سر حلقی ز جدا سایه اند  
 تا ز سپه کار میسر شود  
 شاه نه ریاست که خودسر شود  
 بحر<sup>۲</sup> گرا<sup>۳</sup> نمایه بخوش اندرون  
 موج لرزیده به خود آید برون  
 تا پهنی میرسد از بند تیر  
 شست شاید که کشاید اسیر

(۱) ا دیگری

(۱) ک و ب روح که دل

(۲) ا بر

(۲) پ روح یاوده

آمر و شاور بود از کردگار  
 ز امر گشتن ندم آرد یار  
 کار جهان بی حد یک تن بود  
 تعبر<sup>(۱)</sup> یک شمع چه روشن بود  
 روز بود روشنی<sup>(۲)</sup> از آفتاب  
 شب مه و سیاره هم آرد تاب  
 حکم که شاهان معظم کنند  
 به که پندیشه محکم کنند  
 و این نظم اندیشه نگردد درست  
 تا دو سه دنیا نه بشیند محبت  
 تجربه در یک دل کم دیلم نیست  
 رکت<sup>(۳)</sup> تدبیر پستدیده نیست  
 راهل حرد دانش هر یک<sup>(۴)</sup> بجوی  
 یک پندشان سخن خود مگوی  
 پرورش کار از همه کس کی و لیک  
 وان<sup>(۵)</sup> همه آن کی که صوابست و بیک

### حکایت

قصه شنیدم که قلاطون بزوم  
 گرچه بدل داشت جهان علوم  
 کردی از اندیشه بتدبیر<sup>(۱)</sup> سهل  
 پرورش هر<sup>(۲)</sup> کار ز نا اهل و اهل

---

(۱) ع نصبه (۲) روشن (۳) رکت (۴) به و ح یک تن  
 (۵) به دان (۱) ع اندیشه تدبیر (۲) ح آن کار

تا که و مه ز هن حراش و حروش  
 بشود آور تظلم بگوش  
 بهجش آشد که بمید مدام  
 چند در آسودگی خاص و عام  
 بر همه دود به بیایان و کاخ  
 جا خوش و ره این و نعمت مراخ  
 آنچه بفهرست رقم یافت چست  
 باز بدم به بیان<sup>(۱)</sup> دوست

### عرضه رای<sup>(۲)</sup> و مشورت

دانکه<sup>(۳)</sup> در ندیشه شاهشاهان  
 شرط بود پرش کار آگاهان<sup>(۴)</sup>  
 آنکه سکندر همه گیان گرت  
 رای زدن داشت بسی زان گرت  
 عزم او حصر و چو اناس بود  
 همدام اوسطو و<sup>(۵)</sup> پلینس بود  
 رای<sup>(۶)</sup> شهن گریه و رای همه است  
 لیک همه کار برای همه است  
 گر نه بدی مصلحت هر همه  
 آمر و شاور نشدی بر همه

(۱) ا بیایان (۲) ۱ : ذر (۳) ب آنگ  
 (۴) ا کار آگاهان (۵) ۱ : پلینس (۶) ح ندارد

مملکت از دین شود آراسته  
 کار جهان زین شود آراسته  
 خطبه شاهان که به عالم کند  
 دین چو قوی شد به ملک هم کند  
 چون رهی دین ردم این بکند و دم  
 بکند زین دم ز بهی ملک هم  
 هیچ با شرط جهاد نیست  
 آید ازو کش<sup>(۱)</sup> ز خدایار نیست  
 اولش آنست که در کار تحت<sup>(۲)</sup>  
 رای بود محکم و تدبیر سحت  
 کارگزاران بشه<sup>(۳)</sup> کام گار  
 بار نمایند برانجام کار  
 دومش<sup>(۴)</sup> آنست که عزم و سکون  
 بر عین اقتد ز درون و بیرون  
 میومش آنست که در حرم خویش  
 دور کند پرده خلعت ز بهش  
 آنکه سر خویش ندارد نگاه  
 کی سر خیری رهدش<sup>(۵)</sup> در پناه  
 چارمش آن شد که با انصاف و داد  
 تازه کند گلشن دین را سواد

(۱) ب از آنکس که (۲) ح علویون عطف (۳) ب شه

(۴) ب دارد رب دوم آنرا ح (۵) ب روح دعوت



بشو ازین بند گستاخ گوی<sup>(۱)</sup>  
 آنکه درو باشد از احلاس روی<sup>(۲)</sup>  
 بیک شامد شه بسد شین  
 کر ای آرمین داد و دین  
 یامت اطیعو الله ز ایزد نرول  
 وز پس<sup>(۳)</sup> آن امر اطیعو الرسول  
 آن دو طریقت چو شریعت نهاد  
 پایه سیوم به اولوا الامر داد  
 آنکه سیوم جا ز خدا یافت قدر  
 هستش<sup>(۴)</sup> احمد به دوم جای صدر  
 آن توئی از بخت که جاوید باش  
 ملک ستاند چو جمشید<sup>(۵)</sup> باش  
 دد حدایت چو بریں پایه جای  
 این همه را به که نیاری<sup>(۶)</sup> بجای  
 روی بهرمان حدای آوری  
 تات کند عون خدا باوری  
 جهل محمدی سویی<sup>(۷)</sup> تعظیم شرع  
 کایست جوی کارشهان<sup>(۸)</sup> راصل و فرع  
 چون تو اولو الامری و فرمان تراست<sup>(۹)</sup>  
 سکه هم نیک زنی کلان تراست

---

(۱) = روی (۲) ا گوی (۳) ج پ  
 (۴) د ندارد (۵) ب و ج خورشید (۶) ب و ج برآری د جای  
 (۷) ا سری ندارد (۸) ا جاه (۹) ا برسد

شه ر پسندیده جوانی چنان  
 تافت ز ندی سوئی رحمت عنان  
 ایمنی از ریختن حوش داد  
 گنج و ولایت ز حد افروزش داد  
 جرأت شاهان خطری محکمست  
 امی بمواصی دریا کمست  
 من چو طریق ادب آراستم  
 عذر خود و جرأت خود خواهم  
 آنچه شد ندیشه بدلی<sup>(۱)</sup> رهنمون  
 لایذ از اندیشه لشتم برون  
 اینکه ز احلاص کشادم نفس  
 خواهش من زین همه عواسب و بس

آغاز پندنامه شاه و ملوک و بجیش  
 وین پند یاد دادن خلقی بیادگار

ای ز خلق سایه امن و امان  
 سایه نشین علمت<sup>(۲)</sup> آسان  
 تافته خورشید ز سیمای تو  
 سرزده انجم ر کف پایی تو  
 همت تو طایر میمون شده  
 طایر چتر از تو هاپون شده

آنکه ریانکارش باش آرو است  
 گر رسد از باش ریان هم اروست  
 قطره خشمیکه چکید از اسیر  
 تیغ شد از بهر قصاص وزیر  
 گفت شهنش تا بیایست برسد  
 در تشری اسباب ریاست برسد  
 کار چو دستور بران گونه دید  
 در تن خود خاک<sup>(۱)</sup> بگلگونه دید  
 گفت چو دستور و در<sup>(۲)</sup> دوریم  
 گفتنم هست بهستوریم  
 من چو شوم کشته برای همه  
 پس بودم عمر دعا می همه  
 یک چو دارم<sup>(۳)</sup> حق نعمت ر شاه  
 از پس<sup>(۴)</sup> خونریز همم دیکگونه  
 یعنی از اقربای خواش بمان  
 چوب زهر پشت بر آرد دوال  
 شعله مشت خن<sup>(۵)</sup> اندک نوا  
 بر علم ملک ندارم<sup>(۶)</sup> روا  
 خون سراگو تو روان کن چو حوی  
 ز آه کسبت حوی به پندم بروی

(۱) ۱ جای هر گلگونه (۲) ح دستور در دوریم (۳) ۱ نام

(۴) ح ۵ (۵) ح ۵ تصحیح شک (۶) ۱ بزرگ

## حکایت

بود وزیرى ملكى را بزرگ  
پيش ملك مىش و برآمدش<sup>(۱)</sup> گرگ  
هرچه ملك را بصير آمدى  
صحتش از راي وزير آمدى  
وقتي از انجا كه خداوند تاج  
پيش و كمى رسم نهد در<sup>(۲)</sup> خراج  
خواست ملك تا بولايت درون  
عبه ز معبود<sup>(۳)</sup> ستانده فروز  
گفت وزيرش كه چو ملك آن تست  
پيش و كم خلق بهرمان تست  
حاصل حلقى همه بهر تراست  
از احد معتاد بخوار چراست  
بر همه برها چو توانى هست  
شاخ شكستن نه ز دانائى است  
گفت شهبش كر همه خلق ديار  
بوكه<sup>(۴)</sup> به قدى شده شربسار  
ورنه چرا ميل تو كز هر قى است  
چانبه ايشاست نه سوختن من است  
بهد فروز سوختن رعايا كنى  
وز پوى ما قند<sup>(۵)</sup> دايما كنى

زاده کسی خوب نراید همه  
 تیر بر آماج نیاید همه  
 آب که در چشمه شغای دل است  
 بر ز برش ریگ و لرودش گاست  
 معدن زر کانتست بکوه اندرون  
 هست رزش اندک و سنگس<sup>(۱)</sup> فرون  
 در دمی از راه دلیری رود  
 بر سنگ خود هر<sup>(۲)</sup> که بشیری رود  
 پند نکو خواه بود تیغ و ام  
 صحت شریب بتلحی کام  
 دایه جو جوید حورش سودمند  
 در شکم طفل به حنظل<sup>(۳)</sup> ر قد  
 عترسی را که پدل و عطاست  
 چرب و حوش آمد که خوش آید<sup>(۴)</sup> خطاست  
 گرچه که شاهان بخوش آمد خوشند  
 حوش نسان در دمش آتش اند  
 کیست نکو خواه خداوند حوشی  
 آتکه بشوید بدش از پند حوشی  
 گر همه اندیشه خونست و تیغ  
 مصنعت ملک ندارد دریغ  
 آتش و آب ند بررگلا<sup>(۵)</sup> هوی  
 سوخته و خرقه شود پند گوی

(۱) ب و ح گشتی (۲) ۱ ه (۳) ۱ عرب و ب عرب به  
 (۴) ح خوش آید (۵) ب - هوی

گرچه که خود هست ز رای بلند  
 شاه فلک مرتبه محتاج بند  
 کس نمرسته پسر پشگری  
 نور سعادت بسوی مشتری  
 دانش دهد که<sup>(۱)</sup> از انسان شود  
 کو هر آموز سیمان شود  
 هست فروزان<sup>(۲)</sup> تر زان آفتاب  
 کش رسد از کرمک شب تاب تاب  
 ددن المیونست<sup>(۳)</sup> خرد را پمل  
 سوختی عود بدایان گل  
 لیک دم سحرورانی قدیم  
 هست چو دستور حکیم و قدیم  
 من که از ایشان روشی دینام  
 تاره کم هرچه پسندیده‌ام  
 گر گهری لایق پدرت نیست<sup>(۴)</sup>  
 گفت نکو صفت بی<sup>(۵)</sup> گفتنیست  
 و شب<sup>(۶)</sup> هست که از ارد قبول  
 فصل سرد خاص<sup>(۷)</sup> بر بود المصنوع  
 ن همه گفتار دلاست بود  
 حار بی پی پیوستی حرما بود

(۱) ع کاد

(۲) ۱ فرد آنک

(۳) ۱ (۳) ب روح پسر نیست

(۴) ع جای

(۵) ۱ (۵) ب و خرد ندارد

(۶) ۱ (۶) ب نیست

(۷) ۱ ب

شمع<sup>(۱)</sup> فروزنده چو حورشید بویست  
 سورچه را تحفه<sup>(۲)</sup> همیشه نیست  
 یک چو در ملح سرا هست فرض  
 کاورد از طبع خیالی بعرض  
 گر بدو گر یک بمقدار خویش  
 پیش کشد حاصلی از کار خویش  
 که رقم مسح کشد بر حریر  
 کلاه کند عرض<sup>(۳)</sup> دعائی سریر  
 که سخن نو بتوا گر دهد  
 که بهر لحوان حرل تر دهد  
 کلاه کند دفتری آراشده  
 حواسه درگاه و ناخواست<sup>(۴)</sup>  
 وز رقم صورتی و معوی  
 تاره کند هر بطنی را نوی  
 گر بود مایه پندی درو  
 حلقی نسوزند<sup>(۵)</sup> سپندی پرو  
 هست چو این رسم ز پیشینیان  
 نافه چنان رم<sup>(۶)</sup> خورد و چندان  
 و نکه بین پس بود آن بود  
 کمر این فرمان ده گیان بود

(۱) فروزنده خورشید و در ب و ح هر دو مصرعه مقول شده

(۲) هدیه (۳) ب هر صره (۴) ع عادت و تصحیح خوات

(۵) بسوزند (۶) ع خورد و ب دم

لرزه چو در دل افتد از بیم جان  
 لرزه کند هم قلم و هم زبان  
 و از اثر لرزه زبان و قلم  
 هم سخن افتد بکجی هم رقم  
 گرچه در اندیشه در آب و گم  
 قطره قطره است چو باران دلم  
 بر زبانم دو سه لؤلؤ دهد  
 صر کرم گر صفت این سو دهد<sup>(۱)</sup>  
 او و آخر که بر آید<sup>(۲)</sup> نفس  
 زان همه گفتن غرض اینست و بس  
 کاهل معانی که گهر سفته اند  
 وز بی ملوح سخن گفته اند  
 ملوح و ثنا گرچه به تمیز بود  
 پند و نصیحت قدری نیز بود  
 من که بدینا<sup>(۳)</sup> شان بی روم<sup>(۴)</sup>  
 پیروی آنشد که بی بی روم  
 آنچه که شان تجمه و معلوم خویش  
 قصه سپردند بمعلوم خویش  
 محققان شان گر گهری چیده<sup>(۵)</sup> بود  
 کل همه با آب و پسندیده بود  
 گرچه مرا نیست متاعی چنان  
 کارزونی بچند از آنسو صنان



بنده کز الیال شید این سخن  
 در<sup>(۱)</sup> دل من نو شده امید کمن  
 خواستم اندیشه بکار آورم  
 بولوی مکنون به نثار آورم  
 هیبت درگاه برین<sup>(۲)</sup> بستند  
 سهم زد و گفت- بیانگ قلند  
 کای بغرور دو سه حرفی سیاه  
 کرده فرسوش ز دل رعب شاه  
 حد تو باشد که چو دشنوران  
 ناصح شاهان شوی و سروران  
 گرچه که تلقین تو را قبل بود  
 حال بدرگاه نباید نمود  
 بجز رضا معذرت آراستن  
 عذر بگستاری خود خواستن  
 باز نمودن<sup>(۳)</sup> که از اهل سخن  
 بسکه شیدند شهادت<sup>(۴)</sup> کن مکن  
 من که مرا هیبت شد زین بوی  
 برزه در افکند بتن همچو بید  
 هوش بشد رغن نفس راستم  
 برزه کسب کز مژ<sup>(۵)</sup> آراستم

(۲) ۱ نموده

(۲) ع بدین

(۱) ب و ع از

(۳) ع کز مژه

(۲) ب ۱ نهان

لیک خلوت گه در و نیاز  
 چون شودت پرده امید بار  
 یاد کن آنرا بدعای جهان  
 کوست ولی نعمت حلقی جهان  
 قطب دی<sup>(۱)</sup> کش پلک شد خطاب  
 همچو دعائی که بود<sup>(۲)</sup> مستجاب  
 وز عمل صدق و نیایش اگر  
 در دلت از معرفتی هست اثر  
 به که پگاه شکر بو نمی  
 شربت و عطی پیریزان دهی  
 هست صریز ارچه بدلم بسی  
 نیست یسان شد عالم کسی  
 نقد معانی ر فلک خواست کن  
 نامة پندی مرد راست کن  
 قل جم از توشه زنبیل سار  
 پر مگس تحفه جبریل سار  
 حالی اگر شاه مالک پناه  
 کم کند این سو ز بزرگی نگاه  
 لیک تو بازی<sup>(۳)</sup> ز دل ثکنه رای  
 شکر کرمهای وی آور بجای

هر سه روان در جسد بوح خوان  
 هر دو ملک پر کتفم همزبان<sup>(۱)</sup>  
 نغمه وردم شده داؤد زهر  
 دل ز علو گشته سلیمان سرور  
 میل ز اقره سوخت و التین برفت  
 سب ز عیس جاسب یسین برفت  
 معده مسکین و اشک لدم  
 داد برخ غسل و تیمم بهم  
 من چنین خنوت مقصود یاب  
 کز درم اقبال در آمد شتاب  
 از قدرش حله عزت به پشت  
 وز فلکش نقد بشارت پشت  
 حنه زان حله به پشت<sup>(۲)</sup> فکند  
 نقد کرم نیر بهشت<sup>(۳)</sup> فکند  
 گفت که زنی معک<sup>(۴)</sup> ی صبح حیر  
 کر تو صف دیو شد اندر گریز  
 فرق تو از نور رما تاج یالت  
 طاعت تو پایه معراج یالت  
 عصمت از عالم بیچون دهند  
 دولت توفیق هم (عرونی) دهند

بن همه هرچند صفا در صفاست  
 از کف زهد سراجی تنگناست (۱)  
 نعمه تقوی چو شود نور باش  
 در دل حورشید رفت دور باش  
 با می و زهد ارچه صفا یافز است  
 دیو دیگر روح قلنس دیگری است  
 آب فیض (۲) ارچه بود روی بمای  
 زهرم تیغ (۳) است تبرک قرای  
 المرض آن روز دران بامداد  
 شب چو گریبان افق\* بر کشاد  
 بنده دران صبح مبارک طلوع  
 بود (۴) طاعت بسجود و رکوع  
 جان شده مستغرق فرض خدای  
 تن بسر انگشت ادب سپیده سای  
 قائم (۵) حمد دل افروز می  
 واضح آن معرفت آموز من  
 که ز سعادت خردم در حضور  
 که بشهادت نعم پر ز نور  
 مصحف مجدم بنظرگاه راز  
 هر ورقم پرده کشای نیاز

(۱) پ و ع تنگناست (۲) پ و ح بامداد (۳) ا و پ افروز  
 (۴) ع به طاعت سجود (۵) ع قائم و حمد

شعله ز دلسوری مشعل شست  
 شمع ز جاسوری پروانه رست  
 رفت ر شمع آنچه درو سوز بود  
 گریه شمع از این روز بود  
 مرغ بختیساگری گل دود  
 باد به آرایش متبل دود  
 نغمه مرغان ملک آورده شد  
 نغمه شو را دل و جان تازه شد  
 پدیده پرستان بگلستان شدند  
 رود زنان بر سر دستان شدند  
 ز طری بانگ دعا شد بگوش  
 وز حقی بانگ برآمد که نوش  
 صوملی قلاش ببحره شد  
 دید پری رویی و دیوانه شد  
 طرفه زما نیست دم صبح که  
 هم فرغش خوش بود و هم گناه  
 پس که بد و بیک دران دم خوشت  
 رهد خوش و خوردن می هم خوشت  
 گرچه که صوفی بصفا شد عزیز  
 هست صفائی به می لعل نیز  
 صبح و شراب و سیاقی و حام  
 صفوت ازین بیش کجا و کدام

یک چو ما شعل خیرم و شر  
 کدر بود مذهب حیر<sup>(۱)</sup> و قدر  
 موعظت خلق هم اندر ره است  
 آگهی نفس که با آگه است  
 ریزم اران نکته که لایق خدا<sup>(۲)</sup>  
 بو که قصا نیر موافق خدا<sup>(۳)</sup>  
 در من آرایش هر گوش باد  
 داروی تفصیم شکر نوش باد

در عذر و عفو خواستن از شاه کین بساط  
 هست انبساط پیش جواب<sup>(۴)</sup> فلک شعار  
 مجسمان کائنات آفتاب

برد ز هر دیده خیالات خواب  
 موج نشان<sup>(۵)</sup> گشت به نزدیک و دور  
 چشمه حورشید را<sup>(۶)</sup> دریای نور  
 غوطه زد انجم چو شناور برود  
 کشتی به رفت بدریا فرود  
 چرخ بدریا صفتی خاص<sup>(۷)</sup> گشت  
 گوهر انجم همه خواص گشت

---

(۱) ا خیر (۲) ب و ع برد (۳) ب و ع برد (۴) ب و ع برد (۵) ا حیات  
 (۶) ح دمان (۷) ا خیر (۸) ب و ع برد

گرچه که مردم تصور بی است  
 درع خردی به بر هر کسی است  
 هر که خرد را سپر خویش کرد  
 نیز بها کی<sup>(۱)</sup> دل او ریش کرد  
 حید که تیری ز کبان میخورد  
 بی سپر است از بی آن میخورد  
 مرد که شد هوش و خرد کیش و  
 شد همه<sup>(۲)</sup> پر تیر سپر پیش او  
 نیز<sup>(۳)</sup> کزو دست سپر کم شود  
 پیش گذارند سپر هم شود  
 چون ملک و مملکت و سرحد و میر  
 هیچکس از فتنه ندارد گیر  
 دفع بلای همه را در دهر  
 کرده ام این کاغد نازک حصار  
 هر که درین قلعه پناهنش بود  
 درد نه عمارت گر راهش بود  
 سایه او هر چه ز سودا و سود  
 کس جز بتدبیر نیارد و بود  
 پند و نصیحت همه حیل گریست  
 حکم خدا قاعده برتر است  
 کار چو افتاد بتدبیر خیب  
 هر چه رود بر سر ما نیست خیب

هست چو آن جلوه گاه مشتری  
 راجحست آیم بسنه گستری  
 آن رقم آرم که درین<sup>(۱)</sup> رمز چیست  
 خامه<sup>(۲)</sup> شود سهم سعادت درست  
 پند و نصیحت نه چو تدبیری است  
 بلک چین جبره<sup>(۳)</sup> از جوسی است  
 عریه<sup>(۴)</sup> کم بر دل عاقل چنان  
 کشی نژد فتنه بفعلت منان  
 شرح دهم عصمت برنا و پیر  
 پس به نظیری کشش بی نظیر  
 تا چودرو<sup>(۵)</sup> چشم نهد مرد هوش  
 در برد از کیسه گوهر فروش  
 هر صدق کین گهرش در نشد  
 سینه او معدن گوهر نه شد  
 این رقمی چند مسلسل شکن  
 کوش<sup>(۶)</sup> که سازی زره خویشتن  
 تا چو شود با تو مخالف جنگ  
 بشتی رد کی از خود حدنگ  
 گوش تو گر نابل پندی نگشت  
 چهره سروار سندی نگشت

(۱) ب بدان این چه ر ع که بدان در چیست (۲) ع ع ع

(۳) ا جبره (۴) ا مرض (۵) ع برین (۶) ب کوی



چون کرد بمو شاه من ار وی نه برم جان  
 این فال مبارک هم ازان شاه به بیند  
 آید بران بت کسم و رو گله لیکی  
 یی<sup>(۱)</sup> نا جگرم رو همه پیرانه به بیند  
 حوشت گره بسته چشم من ازان حال  
 این حوشت برم میدهد آن دانه به بیند  
 آن میبهرانی که شهرت گزایم  
 ر قلوب جهان عشق شاهانه به بیند  
 چشم<sup>(۲)</sup> نه روزست ر شاهشه گر هست  
 ز نه فلکش پله و پنهان به بیند  
 در<sup>(۳)</sup> پیش بتان مردن گر دوق ندارد  
 در سورش خود بدت پروانه به بیند  
 دو چشم تو در خون من و جان و دلم میر  
 آشفتن دو مست و دو دیوانه به بیند  
 خبرو نکند جز سخن آن لب شیرین  
 شیرینی این گفتی افسانه به بیند

بین<sup>(۴)</sup> سپهر ششم ایوان سعادت کاندرو  
 مشتری جوید سعادتها که جوید بر مراد  
 از زیر است آنکه سپهر چهار  
 هست ششم چون کنی از نه<sup>(۵)</sup> شمار  
 ینکه ازان سحت تو کرده ام  
 مل درین بسطه گرو کرده ام

(۲) ب ندارد و ع نه روزست

(۱) ب و ع لب نا

(۳) ۱ بن و در بیت ما بعد ندارد (۴) ب ندارد (۵) ۱ ۲

بادش ز احسان خداوند عطا  
 هند صفت مملکت روم و عطا  
 ساقی من ای دل و جانم سوخت تو  
 ترک ملک گاه کشش هندوی تو  
 باده ده اما نه از ملک دگر  
 باده ای ملک من نوشکرم  
 مطرب هندوی الاول رد<sup>(۱)</sup> خوش  
 تار رنگم ز پی آن سار بخش  
 سرمه کی که دل از تن به برد  
 سوز سرود تو هم از من پرد  
 یار ندیم ای بنده هسته دوا  
 رام گری<sup>(۲)</sup> کی دل ما را بنوا  
 گر بطریحات<sup>(۳)</sup> شزل میرسم  
 جوان بزه هندوی این نارسیم

### غزل

هندوی مر کشتن ترکانه به بید<sup>(۴)</sup>  
 زو سینه من چون آب و بتدیه به بید  
 که حشم و گهی شوخی و گد غمره و گد باز  
 بدستی آن برگس مسنده به بید

(۱) ۱. الامرد ز غرض (۲) ا گری  
 (۲) ب روح بترهای (۳) ب روح اینجا را به بید

مرد که بر پشت نگهبان بودش  
 چون ملکی کار<sup>(۱)</sup> پرمای بودش  
 گشته کژک<sup>(۲)</sup> حاکم او که گهی  
 بر صفت عاقله<sup>(۳)</sup> پیشش<sup>(۴)</sup> شهی<sup>(۵)</sup>  
 اژدر و مری ز پس و پیش نگویند  
 پیش عریض گری از پس همسوز  
 یسی او تیغ کس و شاح شکن  
 بلکه به کین تیغ زن و تیر فکن  
 تیر فکن چشم بتاست یسی  
 تیر فکن یسی کم دیند کسی  
 یسی چو تیر تیغ بود بر سر لب  
 یسی شمشیر زن بر هست عجب  
 برج رود<sup>(۶)</sup> در زمین از تنبش او  
 قلعه محندق قند از جیشش او  
 تب تب پایش که برافتن شده گم  
 تب تب پهای دگرش در ته دم  
 در صفت بدل چو گشتم نگران  
 دل سبکم میشد و اندیشه گران  
 در نظر شاه جو پگشته همه  
 گشت بر از کوه گران دشت همه  
 همت امیدم ز خداوند احد  
 مارش<sup>(۷)</sup> اریسان شهی تا باید

بدز نمودند بختم الحلقا  
 آمدن مروه و اسباب<sup>(۱)</sup> مه  
 کرد اشارت شد خویشید ظفر  
 کالدها<sup>(۲)</sup> بگردشی پیش نظر  
 دیل<sup>(۳)</sup> سراپرده بر آمد بپوا  
 تعبیه<sup>(۴)</sup> بدل در آمد بنوا  
 دهنده<sup>(۵)</sup> زد دهن پوشیده دهن  
 گشت کر<sup>(۶)</sup> ارطسک و کرهای جهان  
 شد گذران کوه گران مایه تنگ  
 رشته گسل گشته رسین را همه رگ  
 بیل های ژنده که گر که سپرد<sup>(۷)</sup>  
 دامن کهسار چو ژنده ' پارد  
 کوه گران سگ سبک سیر چو که  
 سایه او نیز گران گشت بزه  
 حل<sup>(۸)</sup> بریشم بتی همچو جهان  
 بیل شده در بچه بیل<sup>(۹)</sup> نهان  
 برچشش از گوش شده<sup>(۱۰)</sup> ت برین  
 همچو محاس که با گوش بشین

(۱) ابلان سوار و اسباب معا (۲) کالدها

(۳) ارب دید (۴) ع دهنده دهنک پوشیده دهن و رب دهنده دهنک الخ

(۵) اکران طاسک (۶) ع گلدرد

(۷) ع بیل بریشم به تنش مهر جاد و تصحیح به بن مهر جاد

(۸) ا بیل (۹) ع کفان

چون علم آورد در ایوان شرف  
 شد فلک یوان ر شرف چار طرف  
 بعد مہی قسب ارنگل کہ و مہ  
 نیز در آمد ز فرا کردہ فرہ  
 شد ر ہوی ہوی و چن فتح گران  
 بارگران داد سکران تا بکران  
 از ہمد سو تیغ و ستان حاستہ شد  
 شاہ چو چشم از مژہ آراستہ شد  
 ی مگسی<sup>(۱)</sup> رہرہ کہ بر اویج ہرد  
 ی حد موری کہ بہ تندی گذرد  
 باد مہابت ز شبان آن رسہ ر  
 صندہ رده جان بہ پریہ<sup>(۲)</sup> ہمد را  
 رعسب خلافت کہ شستہ مجسد  
 در تن شاد حشک شدہ حول چو ہسد  
 رای و امیر و ملک و خانہ ہم  
 گشنہ مسلسل چو خط نامہ ہم  
 صف<sup>(۳)</sup> بہ چو شطرج جدا ہودہ یگان  
 بل<sup>(۴)</sup> چو صف برد ہم سودہ یگان  
 پیش سریر از دوش کار گران  
 حاستہ از پیش<sup>(۵)</sup> ہی کار گران

(۱) ا مگسی (۲) ب ہرہ (۳) ح خط نامہ کا

(۴) د بل (۵) ہ دوش پیش و ہی

محمدرمان لاهرها کرده روان  
 میوه خوش در نظر و مایه<sup>(۱)</sup> حوان  
 زمزمه چنگ بر افلاک زده  
 رهبر گریبان ر خوشی چاک زده  
 مرغ در افتاده ز بالا به نوا  
 ماهی اریں دوی جهان شد بهوا<sup>(۲)</sup>  
 شاه بکشتی گهر افشاند و در  
 وز درو گوهر همه کفها شده پر  
 آب که زنی گونه عقد شد هوش  
 پیل زده سیاح<sup>(۳)</sup> تر هر هوش  
 انبهی لشکر چون مور و منخ  
 تپه در آب و دگر بدر که و شخ  
 رود که جوشان چو می<sup>(۴)</sup> ناب شده  
 بر گدومند قلعه<sup>(۵)</sup> آب شده  
 تا همه<sup>(۶)</sup> رحمت و حشم و پیل و حشر  
 کرد چو دریای پر ر رود گذر<sup>(۷)</sup>  
 شاه چو افتاد ز دریا گذرش  
 پیل تلنگ از عصب آمد بدوش<sup>(۸)</sup>  
 در نداد از این پیلان و سپه  
 راند که تعجیل کشش داشت بزه

---

(۱) پای حوان روح مایه خردان (۲) ب روح سوی هوا  
 (۳) سیل تر (۴) این روح این بیست ندارد  
 (۵) قلعه (۶) ع با همه و تصحیح با ص  
 (۷) ع بر و تصحیح - گذر (۸) ا دروش

مرغ ز بالایش پر انداز شده  
 ماهیش از ته سپر انداز شده  
 باد که هردم رقصش کرد برو  
 ساحت<sup>(۱)</sup> دریاسر نو گوی که درو  
 ماهی رود آن زره باد بزان  
 دم گلاب برده و رم حورده اراں  
 دیده ماهی به ته آب دروین  
 چوب درم زر ته سیماب دروین  
 آبی رین گونه به پهنای قوی  
 خلق برو آمده در<sup>(۲)</sup> تیز روی  
 پره کشتی که بر آراسته صف  
 در دهن آب ز یار<sup>(۳)</sup> آمده کف  
 لور<sup>(۴)</sup> هگی و نه در بند ریان  
 گرچه شکم کرده پر از آدمیان  
 میخ که در دیده درو کرده دهنی  
 آب دران رحم به در دیده گهی  
 آنکه درو میخ معلم رده هم  
 راست چو بر محنت اطفال رقم  
 لاهره آراسته محنتی چو ارم  
 مجلس<sup>(۵)</sup> یار و محل جلق و حرم

(۱) ع فصحی و ۱. گری که برو (۲) ب از بند (۳) ۱. ۱. یاد

(۴) ع مگرد (۵) ۱. ۱. مجلس یاد

ماه که حورشید نموده گذران  
 شپسک و بوم غلط خورده دران  
 حوش به ار چشمه حورشده همه بر  
 وز که آن موج جهان شده همه در  
 رخش ستاره ر که نور قمر  
 چون پنه آب تک لوبوبی تو  
 حوشه پرویس پسر خرمس مه  
 رهز جو مطرب پس خرمس زده زه  
 طفل ز<sup>(۱)</sup> بهتاب پیزی همه سو  
 چون ز صبا طره به پیرامن رو  
 شب حوی<sup>(۲)</sup> از روز به پیرایه نه کم  
 چون دو برادر که شود راده بجم  
 در<sup>(۳)</sup> شب و روزی چنین ندراپی شه  
 نرینه<sup>(۴)</sup> را عبره همی کرد سپه  
 نرینه روزی<sup>(۵)</sup> همه تیر آب درو  
 قمر ز پری شده ناپاب<sup>(۶)</sup> درو  
 تیر تر از تیر به چپناجی گران  
 تا بدو پر تاب کوان تا به کران  
 هیبت این آب که در رفته بدل  
 مرد شاور<sup>(۷)</sup> ر هر مانده حجل

---

(۱) ب پیرمتاب (۲) ا جری (۳) ا هر (۴) ا دمه  
 (۵) ا روزی (۶) ا یاب (۷) ا شابد



چون درود کاشته خویش کسی  
 حواجده<sup>(۱)</sup> برد حرص و جواهرده خسی  
 بر سوی پر مایه سپا نکند  
 جوی همه سیل بدریا نکند  
 کسی ملکاترا ندهد دام و درم  
 کاینقدر است ز پی درویش کرم  
 آنکه به محتاج دهندش زو و در  
 بر کف معس برسد کاشه<sup>(۲)</sup> پر  
 هست چو قسمت همه رعایم هو<sup>(۳)</sup>  
 مصلحت با که شانس به زو  
 چند پسر سوی چو آواز شوم  
 بر سر دیباجه خود باز شوم  
 بیض رجب شد چو زمه نور نشان  
 عجب شب<sup>(۴)</sup> شد همه کافور نشان  
 گشت نماینده چو کردید نگه<sup>(۵)</sup>  
 صورت حورشید در آئینه مه  
 هرچه سواد شب تاریک لقا  
 گشت بیاض از قلم صبح خدا  
 شدم چنان گشت نو گوئی که عجب  
 صبح دمیده است هم از اول شب  
 در دل شب ماه ز انوار فروز  
 آیت نور است به و اللیل درون

همه او گشت در آتش بریان<sup>(۱)</sup>  
 دورخ از انوروش<sup>(۲)</sup> او گشت دمان  
 ران همه پروانه که آتش رده شد  
 چرخ دغانی ز قف آتشکده شد  
 شد چو در آتش همه پروانه هان  
 باد همیشه بجهان شمع جهان  
 شاه مبارک که ستایش چهر  
 هست زیاده ز پی شمع ظفر  
 تا به درفش پته قطب جدی  
 همچو شراره که جهد ز آتشی بی  
 مشعل او باد چو حورشید علم  
 جدی و جدی در ته دو<sup>(۳)</sup> قطب بهم

در عبیره سپاه شه از آب نریده<sup>(۴)</sup>  
 وانک آمد از تلگ دو صد پیل گنج ناز

هر که<sup>(۵)</sup> گریده است ر حیوان و بشر  
 چهر کسی راست که شد بر همه سر  
 پیل تیارند به بگاه گدا  
 کوه باید ر ترم بعدا  
 نعه که زیبا و نکو تو بهمان  
 نیست مگر چهر بزرگان و شهبان

---

(۱) ۱ بریان (۲) ۱ از غرورش (۳) ۱ او  
 (۴) ۲ نریده (۵) ۳ ع ۴

سخت گرفتند و دویدند روان  
 تا بدرک تاش<sup>(۱)</sup> فرستند دوان  
 رفت چو آن دورهی ار درگه شه  
 سوئی سیاست که اصحاب که  
 تیغ زدند و پره خناب سرش  
 شد ز روانه بزیانی<sup>(۲)</sup> گذرش  
 صاحب دورخ چو شد از بیع رهش  
 هم بدگر دورحیا داد شهش  
 تا<sup>(۳)</sup> بهم رسید آن گهر مبین  
 دیو جهنم شود ابلیس کبین  
 دوزخیانی که چهرایی او  
 آمده از چهر خواهران او  
 بر سر خود کرده چهار<sup>(۴)</sup> از دو طرف  
 در سقر<sup>(۵)</sup> تیره فگندند هلف  
 بود چو او را نه والا و گران  
 وز بی و مالک دورخ نگران  
 دل شد آن دوزخیان را ز وی  
 کو تن تنها کشد از شعله جفا  
 چند تنی ریخته حوب بر حوی او  
 در شعله در آتش و آب از بی او

(۱) ۱ بنو کاتب (۲) دوان پندار (۳) ۱ تن  
 (۴) ع جهاد و تصحیح جهاد (۵) سقر نه

گبر چو شد کشته و آزرده یسی  
 رحم هر پادشاه<sup>(۱)</sup> آمد و کسی  
 چند سواری چو پهلوانان  
 رسته گرفتند اسیرش برهان  
 سر زده کردند روان سوی شمش  
 طائفه گشته نگهبان برهش  
 چون بر رسیدند بدرگاه شاهی  
 زنده خبر در تنق پارگی  
 کاند از اقبال شهنشاه زین  
 بسته رسن گردن<sup>(۲)</sup> هر پادشاه لعین  
 چشم شهاب کانش سوزده بود  
 مشعل ملک بدو<sup>(۳)</sup> رسته بود  
 گرم بیرون زد و درون شعله چنان  
 کمر کرد زار بیرون برد میان  
 خواست که گردد رقصاوی بخون  
 بخرق از تابش خورشید زحل  
 گفت که داند پرو سر فکنان  
 قطره آبی که بود شعله زبان  
 گرم دیدند و کیلان بمصب<sup>(۴)</sup>  
 جانب آن بو لب لب آهیخته لب<sup>(۵)</sup>

(۱) ا و م اند کسی (۷) ع کرده و تصحیح گردد (۲) و و و  
 (۳) ع عقب (۴) ا لب

پیش صف گیر و صف دیی و پیش  
 باد روان بسته<sup>(۱)</sup> جهنم یخشش  
 تیغ ببولان چو زبانی<sup>(۲)</sup> و مقر  
 حربه در نشان<sup>(۳)</sup> چو رانا ز قمر  
 تیر کلیدی<sup>(۴)</sup> شده بر هر جگری  
 بار همیکرد چو سوش دری  
 آهر روئیده<sup>(۵)</sup> تنان رفته درون  
 بعن همه ریخت ز هر تیره برون  
 یلک روش که همیرفت جهان  
 آتیه در شانه همیکرد جان  
 ز سرطان قوس نموده عملی  
 رفته عطارد بدری زحلی  
 هست زمین گوئی ز انبوهی سر  
 کشت کدو و مبد جوز مگر  
 شامه سرشک تر حویجا ، کمین<sup>(۶)</sup>  
 در کمر کوه و یاقوت نگین  
 تیغ رسیده بگو چو ز غلو  
 حبه رنای گریه حور کرده گلو  
 خون که هسته ز سر تیغ و سنان  
 رفته میان که و که<sup>(۷)</sup> رقص کمان

---

(۱) ا نهب (۲) ب و ح روان (۳) ح سرطان  
 (۴) ب و ح کلیدی (۵) روئید نشان و ب و روئید جان  
 (۶) ا ز لگین (۷) ا که و نه

گر رسد کس برم یا بهورم  
 در نرسد جان سلامت پریم<sup>(۱)</sup>  
 جان جهان گیر بر آن عزم که ره  
 رود به برد بسوی حضرت شه  
 تا برسد با همه صاحب کلان  
 رود نری پیش شهشاه جهان  
 زین خبرش گشت ضرورت که بکین  
 بر کند آن شجره منوع ز زمین  
 کرد<sup>(۲)</sup> اشارت که بر آن عاصی شه  
 راند ملک تبلیغی<sup>(۳)</sup> یغده صبه  
 گشت روان همچو صبا کرده کشش  
 تا ز زمین لاله دماند<sup>(۴)</sup> ز کشش  
 رفت چو پهنوی وی از پهنوی دین  
 او هم ران گوشه برون زد ر کمین  
 کرد بناموس دو سه حمله گری  
 راست چو بر جرّه شد کبک دری  
 چند سواری ر دلبران غرا  
 غرق<sup>(۵)</sup> کشیده نیی پولاد گر  
 بر صف او زد ز کبان سهم زنان  
 تمام سوارش<sup>(۶)</sup> بسوی کوه عباس

(۱) دم (۲) ب ندارد (۳) بیه مد رخ طایه بد  
 (۴) ا دواند (۵) ح : فرق (۶) ا : سوارش سوی

داد ولایت سوئی دیو گیر بدو  
 نا برود زحمت هر میر بدو  
 کرد حرمت جو جم قاجوران  
 جامپ دیوان جویی گران  
 بیشتری رانه و رای از همه سو  
 آمد<sup>(۱)</sup> و خاک در شه رفت بمو  
 او ز سر سوکشی و حیره سری  
 سر بکشید<sup>(۲)</sup> ار ره طاعت سپری  
 لاجرمش اینکه چنان<sup>(۳)</sup> کرده سر  
 گوئیش از پیر عمل بود<sup>(۴)</sup> چرا  
 کسیت که ر دولیان تافت<sup>(۵)</sup> سری  
 کش نشد از باد<sup>(۶)</sup> جهان سر پری  
 العرض از غارت رگهو بظفر  
 خان جهان گیر چو شد راه سپر  
 ناگهی از دامس کوه و دره  
 کش بدل درد ننگجد پره<sup>(۷)</sup>  
 آگهی آمد که دران سنگ سیه  
 رانۀ هرپال گرفتست پد  
 انبهی دارد و حیل و میپی  
 تکیه بران کرد که هستش پنی

(۱) ب آمد و رفت خاک در شه مو (۲) ب کشد (۳) ۱ جان

(۴) ۱ پیر چو ب بد چرا (۵) ۱ : بانده

(۶) ح کوب و سر نوی و به تصحیح سر پری (۷) ب ر ح بره

هر محل و سربه چون میگردد  
 تکیه نشاید که کند مرد<sup>(۱)</sup> خرد  
 وره رسد<sup>(۲)</sup> کام و مرادی ز قضا  
 هم بود آسوده دل و سر برضا  
 چون مد و انجم که ردیر ند<sup>(۳)</sup> همه  
 که زیر و گاه بریر ند همه  
 ی چو بر آیند بود شان طری  
 ی بهروب آمد<sup>(۴)</sup> ار ایشان شعبی  
 رشته خود نیست چو بر دست کسی  
 در پری<sup>(۵)</sup> و دیو نشاید هوسی  
 بس که گهاز برده کسان گه مبی  
 کر سبی<sup>(۶)</sup> خویش نگردد تپی  
 صاعقه تا گه ز افلاک زده  
 حاصل ایشان همه بر<sup>(۷)</sup> خاک رده  
 این دم از هدوی هریان مثل  
 کو می داشت بصورت چد<sup>(۸)</sup> محل  
 قصه شو کر لکه خنگ فلک  
 چون رده شد تا جم آرد پلک  
 قطب جهان<sup>(۹)</sup> خنده الله ز سا  
 کرد چو از بالش نو شو و ی

---

(۱) ب امل  
 (۲) ز دیرینه رده صریحه نای بریرنه  
 (۳) ع آید  
 (۴) ا : در  
 (۵) ا : در  
 (۶) ا : در  
 (۷) ا : در  
 (۸) ا : در  
 (۹) ا : در



زن ز بی مرد بسوزد بهوس  
 مرد ز بهر بت و یا معصوم و بس  
 گرچه در اسلام روا نیست چنین  
 لیک چو بس کار بزرگست به بین  
 گر بشریت بود این نوع روا  
 جان بدهند<sup>(۱)</sup> اهل سعادت بهوا  
 پیش<sup>(۲)</sup> جناب شد جمشید زهی  
 کو کند از عیش جان عمردهی  
 هرچه درین عرصه نمودیم همه  
 سرفه ترویج بسودیم همه  
 حجب ترویج که داند همه کس  
 تحت گه شاه مبارک شد و بس  
 قطب روی آنکه چو قطب فلکی  
 دیر بقا شد بدما در ملکی<sup>(۳)</sup>

گفتار در سیاست هرپال دیو گیر  
 کو کرد از قرار گه بندگی فرار<sup>(۴)</sup>

گد گردان که رود گرد جهان  
 بس که کند شعبه پیدا ز جهان  
 که کند جبهه سری را سری  
 که بیندازدش از جبهه گری

ایس<sup>(۱)</sup> دگر طرفه که بر پیر و جوان  
 ناوک و همی برسانند دوان  
 طرفه دگر آن که چو مرغاب هوا  
 وچ بر آرد<sup>(۲)</sup> و بعقل این نه روا  
 هست دگر آنکه بیرویی غسون  
 غرقه نگردند<sup>(۳)</sup> بدوقاب درون  
 گر به جوی بشافند گران  
 غرق محاسبت کران تا بکران  
 طرفه دگر آسب که باران و نمش  
 ر ایر به بندند<sup>(۴)</sup> و کشایند همش  
 هست دگر سره که چون ر هوسی  
 کرد کسی بگردش هیچ کسی  
 هست بسی زین نمط بوانمعان  
 کان برسد جز بگمان زمان<sup>(۵)</sup>  
 آنکه بدید این سر او بر<sup>(۶)</sup> نکند  
 و نکه بدید اینی همه باور نکند  
 این همه افسون و فسانه اسب و بی  
 راست یکی هست که گوئی تو بی  
 هست عجیب مردن هندو یوفا  
 مردش<sup>(۷)</sup> از تیغ و ر آتش صفا

(۱) ب خارده (۲) آج رفتند درجه (۳) ب بگردند  
 (۴) آ بندد (۵) آ دیار (۶) آ سر (۷) آ مردن

طرفه دگر آنکه بهجار و حیل  
 عمر فرایند که نقتد صلی  
 و بس<sup>(۱)</sup> بود آن گونه که چون بر همه کس  
 رتب<sup>(۲)</sup> هر روزه شمرده است نفس  
 آنکه کند حو<sup>(۳)</sup> به نگهبانی دم  
 بیش زده دم زدنش گشت چو کم  
 جوگی دم گیر به بتخانه درون  
 زان رید از سیه و دویست<sup>(۴)</sup> عرو  
 طرفه دگر<sup>(۵)</sup> کر دم یخی بهر  
 باز نماید ز آینه خبر  
 بسته کشاده بچپ و راست<sup>(۶)</sup> نفس  
 اندکی ر غیب خبر گوید و بس  
 دیگرش آنست که روح از تن خود  
 در دگر اندام برزد از فن خود  
 در حد کشمیر بکسار درون  
 حسب ازینها به بسی<sup>(۷)</sup> غار درون  
 دیگرش آنست که دانند شدن  
 گرگ و سگ و گربه بماندن شدن  
 دیگری انشد که نباید بن  
 خون و تن و باز در آرند به تن

(۱) ب رن بود آن نه که چون در همه کی و ع وان بر آید سیه که چون در همه کی  
 (۲) ۱ راست (۳) ب خوب و چون (۴) ب و ع پنجاه  
 (۵) ب نگر (۶) ۱ بچپ و راست (۷) ۱ بن غار

هست نصبت آنکه درین عرصه درون  
 مرده کند - زنده فسونگر بقسون  
 بن سحر اثبات مویچه طبلد  
 و هیزم آن را که درین رو طبلد  
 مار گزیده<sup>(۱)</sup> که بخورد برمان  
 از پس شش ماه زیانند همان  
 بر رخ آبی که سوی شرق رود  
 ند براند<sup>(۲)</sup> که چون برق رود  
 چون حد کاسرو افتد گذرش  
 رقیه استاد کند چابویش  
 نوع دیگر ایست که بر برهمان  
 سحر و فسوی به همان هست چنان  
 کلن بر کشته تارو چو دمد  
 کشته شود رنده اگر او تومد<sup>(۳)</sup>  
 قصه آیم که بپرسد ارو  
 گوید اگر خلق ترمند<sup>(۴)</sup> ازو  
 وضعت از اینجا که درون سر او  
 می بخرد<sup>(۵)</sup> دیو که حسب آن حور او  
 تاش<sup>(۶)</sup> درستست زبان هست سحر  
 سوده<sup>(۷)</sup> شود رو طنب گف مکی

---

(۱) ب گونه (۲) ب رخ براند (۳) ا دمد  
 (۴) ' بپرسد (۵) ب بخورد و ج بخورد (۶) پاش و ب پاش  
 (۷) ب د ج بر و ج گفد و مکی

عمر چو مردم ز حد و نیست فرو  
 آدمی آسا تخم زانو ز درون  
 داروی<sup>(۱)</sup> مردم طبع رنج تنش  
 نیست کشش چیز که بآموختش  
 گر همه اوصاف کنم یاد ارو  
 دقتی هر شرح توان داد ، رو  
 گر به بررگاست همه روپ زمین  
 نیست بزرگی بدگر عرصه چین  
 اینکه بزرگست بصورت مگر  
 رسم بزرگست بمعیش دگر  
 آنکه شد آرایش درگاه جهان  
 خاصه کنون زیب در شاه جهان  
 قطب دنی<sup>(۲)</sup> کمر شرف افسر او  
 پیل مرا<sup>(۳)</sup> نیست مگر بر در او

اثبات آنکه هم بزیانند مرده را  
 هم زنده جان<sup>(۴)</sup> دهند چو پروانه پیش یار<sup>(۵)</sup>

هست نمودار عجب بر بسی  
 کان ز دگر<sup>(۶)</sup> ملک نگفته است کسی  
 قصه شود گویم اگر بشتی  
 لیک ز مشهور بگویم قدری

آدمی از صورت و گیر<sup>(۱)</sup> بد و حا  
 قوت گیرنیش از دست و زبانی  
 حسن سیمش چو نمودار مرد  
 کار بیاموزد و فرمان به برد  
 حصه درو چابوری و بشری  
 مردمش لیک کم از چابوری  
 خوانده حکمش چو فکنده نظری  
 جانوری زیرک و ناقص بشری  
 مردم ناقص که کند کار ددان  
 این دو آرو به بدل بر خردان  
 پنجم آن پیل که حیواست و ی  
 به ر کبی<sup>(۲)</sup> دارد از اسان عملی  
 هیکل از آن گونه توان و گران  
 ربرک افرون ز دگر جانوران  
 هرچه بفرمانی و گونی بکند  
 گفت تو جوید چو بجوئی بکند  
 سوزن افتاده بچید و رمن  
 لقمه دهی کین محوری باشد امین  
 بیشتری غم شود کن مکش  
 بیشتری وصف بشر<sup>(۳)</sup> جر سخنش

(۲) کسی

(۱) آگهرد آند بنو چار ب گهر آند و جا

(۲) مرور محشر

هندوی دانا که کند شرح ما  
 گر بود راست بود راست ما  
 من شده بودم درین آگه بعدی  
 کم خبری بود ز مرغی و ددی  
 تجربه هم کرده که دیوان عجب سان  
 گفته از پشان حمر نو (۱) پکسان  
 دینده رموری که گوش حد (۲) بکنم  
 پوست کشاده دو عجله بکنم  
 لیک جو سع است بدین نبوی  
 گوش عرو بستم ران بد شوی  
 دوش آنست که حیوان دگر  
 هم کند از فهم هنرهای بشر  
 مرکب با کوب (۳) اصولی بزند  
 بورده (۴) در دنگ و درم فرق کند  
 بز اسر (۵) چوب نهد چار سمش  
 جیش سوزن کند ز مقه دمش  
 سیومش آسورش تعیسم گری  
 کادمی گردد ازو جانوری  
 چارش آنشد که از هند زمین  
 بورده را جانوری نادره بین

(۱) ا و (۲) جدوع که اگر حد (۳) ۱ و مرکب  
 (۴) ۲ شهر جدو والگ و ع شهر بدر والگ (۵) ۳ و ع جدو سرنیک

گریه دیگر از ازانسو گذرد  
 نهره زبان چایب او جمله برد  
 زهره ندارد دگر گریه گهی  
 سوئی کیوتو کند<sup>(۱)</sup> ر بیم رمی  
 پرشی<sup>(۲)</sup> از حصص نمودم که چه سان  
 کرده شد بر شعیبه بر انهرسان  
 گفته پیانه است دگر جمله نفس  
 عدن حلیمه است درین پایده<sup>(۳)</sup> وین  
 قطب دو عالم که ر عدلش برمین  
 گرگ نکرد از ای بر غاده کمین  
 باز چو حیوان زمین را نگرم  
 محسویه زانگونه نماید افرم  
 کز صفت آدمیش هست اثری  
 ونکه ز هند است درویشتری  
 حجت بسیار شد اکنون نکتم<sup>(۴)</sup>  
 هیچ<sup>(۵)</sup> بگویم بس و اقروا به کسم  
 اولش آن شد که دگر جانوران  
 هم بغیر آرند به صاحب خبران  
 چون روش آهو و تاثیر درو  
 بانگ شعلان<sup>(۶)</sup> و بم و زیر درو

(۱) ح کفد (۲) از ازانسو (۳) عدن (۴) نکتم (۵) هیچ نگرم (۶) شعلان رب شعلان



مرشک سقا بیان قهسی  
 دلو و یکی خمره درو آب بسی  
 مرغ بمنقار کشان<sup>(۱)</sup> رشته برون  
 شام چو ازو دلو فرو هسته برون  
 هرچه کشد رشته بگیرد ته پا  
 تا ز ته خمره رسد دلو بیا  
 چون برسد آب خورد مرغ درو  
 بار گذارد که رود باز فرو  
 مرغ برین آب کد<sup>(۲)</sup> اندیشه کند  
 کادمی آسا هر و پشه کند  
 هست دهم آنکه شناسای عمل  
 کرده یکجا دو مخالف مهمل  
 من به نظر دینام و خلق بسی  
 کرده یک خانه درون بو الموسی  
 گربه نگهان کبوتر یکمین  
 چون بسر پاره زور مرد امین  
 چینه<sup>(۳)</sup> کبوتر سرش لعب کن  
 در سرو در دیده او بول<sup>(۴)</sup> زنان  
 او مثل گربه بید<sup>(۵)</sup> است مگر<sup>(۶)</sup>  
 کش نبود از لکد مرغ حیر

(۱) کفد (۲) ع آب کی و تصحیح آبی (۳) ا ج  
 (۴) ا مگر (۵) ب + بد (۶) ع + مگر

یک عجب ایست درین طرفه زمین  
 باورت اریست چنه آی و بین  
 هشتمش آنست حد<sup>(۱)</sup> چانه درون  
 قلبه خیائی چو مہی کرد سکون  
 دیدہ شد اندر قفسی کرده یلہ  
 شارکہ و طوطی و سیوشان بگلہ  
 وین بگلہ طایر شد است بسی  
 پرسیش نام نگفتست کسی  
 داشته پیش بگلہ حمزہ گل  
 هر سه بنظارگیارہ داشته دل  
 طوطی از اینجا کہ بگفتست فرہ  
 گفته چندی کہ یکی کو دہ ہنہ  
 شارکہ گویند همین گفته کہ ہان  
 کو دہ<sup>(۲)</sup> دہش تا چہ کند ہم ہرمان  
 هرکہ دہد کودہ رباید بگلہ  
 ہن کند آن را ہنہ حمزہ یلہ  
 هرکہ بنظارہ ایشان گردد  
 لہکی مرغ و معلوم نگرہ  
 ہست ہم آنکہ ہدیدیم دگر  
 زان سوی لکھنوی و ہروزہ نگر<sup>(۳)</sup>

(۱) آن کہ حد حد

(۲) ا. کو دہش رب کو دہش ہاج کند روح کو دہش (۳) ا. دگر

موره که پوشیده ز کیسعت سیه  
 دیند بد را ز لکده<sup>(۱)</sup> کرده قیه  
 حرف بود آنکه کند کوب سری  
 چرخ<sup>(۲)</sup> کله در یچنین تاجوری  
 هر همه دانند که پیدا و نهان  
 بیست چنین مرغ در اطراف جهان  
 همیش ایهک<sup>(۳)</sup> سعی طرفه شو  
 کاین صبری شهره شد است نه نو  
 آنکه چو طاووس بر<sup>(۴)</sup> آید بهوس  
 جسو نگرود چو بط و مور و مگس  
 جلوه کند بر صفت سیمبران  
 ماده<sup>(۵)</sup> گردش دوسه در وی نگران  
 او در لشک افکنند از دیند پر  
 ماده بمقتار زیاید همه در  
 چوب حورش ماده شد آن ماده بر<sup>(۶)</sup>  
 یصه شود ماده و تر یصه اثر  
 خلق چنین مرغ کجا دیده بود  
 کاب منی دادش ار دیده بود  
 خوش حصری کاب چو هر کس حوردهش  
 چشمه چشم آب حیات آوردش

---

(۱) ا بگلد (۲) ع مرغ (۳) ب ا ب ک د ع ا ب گن  
 (۴) ب د ع د (۵) ا ب د (۶) ا ب د

یا بسخن یا بدوش<sup>(۱)</sup> یا به پرش  
 هر يك ارا<sup>(۲)</sup>ها كده معنی<sup>(۳)</sup> است اثرش  
 معنی هر مرغی اگر قصد كنم  
 در ده و دو<sup>(۴)</sup> نامه ننگبد معنی  
 هست ششم آنكه هم از هند رسيد  
 حوی<sup>(۵)</sup> طاووس يکی نادره بين  
 قد رسه گر دم برمين كرده كشت<sup>(۶)</sup>  
 آنگها در دم<sup>(۷)</sup> او نور نشان  
 ر آند يك حسن عروسان شده دو  
 آئنه او صد و صد حس درو  
 جلوه كند در زو و ريزو شده گم  
 چتر زبرد سر آورده ز دم  
 ناح رر<sup>(۸)</sup>ش بر سر رنگوبه كرا<sup>(۹)</sup>  
 مرغ سيماب شده نكشت گرا<sup>(۱۰)</sup>  
 هدهد اگر چند كند تاجوزی  
 ورچه عروسی<sup>(۱۱)</sup>ته هم از تاج مری  
 تاج در آنجای كده طاووس بود  
 افسر شان نامه ناموس بود  
 پاي سیه كرده رقیب قی خود  
 تا عجمانش درسد دینه به

(۱) ب ر ح بدوش (۲) ع رقی (۳) ۱ . در در ده

(۴) ۱ نشان (۵) ب دم شان (۶) ۱ و زن (۷) ح عروس مست

در سخن رخ بسی دفتر پر  
 کرده<sup>(۱)</sup> که چون راده شود ران شبیه در  
 گر به بلندی گدود لقمه زنان  
 یا سویی پستی رود آورده<sup>(۲)</sup> کنان  
 یا برمین سودن بسقار کند  
 یا بخوا خوردن مردار کند  
 یا بدرستی کر و یا شاخ کهن  
 دارد اثر هرچه که گوید<sup>(۳)</sup> ز سخن  
 تجربها رفته درین شویه بسی  
 غالب ارانها که شد<sup>(۴)</sup> پیش و بسی  
 چارمش آشد که ز کنجشک سیه  
 نیز صعبا است که کردند نگه  
 جیش و پرواز و نوائی و خوری  
 کو کند آرد ز جهانها<sup>(۵)</sup> خبری  
 مرغ محقر که بمسرد چغفک  
 طره سوادیسب ر خطهای ملک  
 بسکه درین دانش باطل نه بحق  
 تجربه کردند و نبشستند ورق  
 بحمش آشد که بسی مرغ دگر  
 در حد هند است پر از روم و هنر

(۱) به و ح گفته که چون راده شود درین شبیه در (۲) ع آواز

(۳) ب و ح گردد (۴) م ا کفد (۵) ا و دها

اوشی آنست که چون<sup>(۱)</sup> در نگری  
 مرغ وی سناست بنطق بشری  
 طوطی اریجاسب یکی جانوری  
 همچو دیگر جانوران وی<sup>(۲)</sup> بشری  
 زین سخنش بی صفت آدیان  
 هرچه شیده است بگوید به یان  
 فاقه<sup>(۳)</sup> و احاح و دی در دهش  
 « من و تو همچو من و تو سخنش  
 مرغ دیگر شارک هندوست عجب  
 مرغ چان وی بهجم وی<sup>(۴)</sup> بحرب  
 گفت وی در گفس طوطیست فره  
 کش یربان بیست بسی پیچ و گره  
 مرغ<sup>(۵)</sup> که او فصل خواند ز هوا  
 بنطق وی از فصل بی هست رو  
 دوش آنست که تعلیم سخن  
 در حق مرغان که بکن این و مکن  
 زادیان کار شگرفت و موی<sup>(۶)</sup>  
 جر عهد هند دگر کم بشوی  
 هست سیوم آنکه بتعلیم هر  
 منطق سرشان همه شان گشته بر

(۱) ب و ع گ (۲) ب نه جری و ح جاتودان جری

(۳) ع بعد این مرغ که اوداخ (۴) م ا ۴

(۵) ب ندارد و ع فصل بخواند به نوارا بنطق وی از فصل بی (۶) ع غری

حرف وی آنها بود،<sup>(۱)</sup> از برهمنان  
و از ادب آسوده دانسته فنان<sup>(۲)</sup>  
آنست زبانی بصفت در دری  
از عربی کمتر و برتر ز دری  
گرچه که شیریسب دری و شکرین  
دوای عبارت کم<sup>\*</sup> ران بیست درین  
هرکه - بتعقیق بداند حق آن  
بیش نگوید ز کم و مطلق آن  
علم<sup>(۳)</sup> بود گر یقی آن سخنم  
- ملخ شهباش بدان نیز کنم  
قطب زمین آنکه درین دهر کهن  
نیمت وی ر قطب فلک گفته سخن

اثبات آنکه جانور این دیار راست  
حسی قریب عقل کش انسان کنی شمار

حجت گفتار چو گفتم قدری  
گوش کن اکسوس من هو جانوری  
از این وجهانست دلیل دیگر آن  
کانه که از آنها جانوراست در آن  
حاجه<sup>(۴)</sup> شان هست بزودیک بخرد  
حجتش این دل نه یکی ده شمار

(۱) ا و ب بودی ازین (۲) ع چنان (۳) ا و ب : در (۴) ا حاجه  
(۲) ب و ع ندارد

معری و گوری و بگال<sup>(۱)</sup> و اود  
 دهلی و پیرامنش اندر همه حد  
 بی همه حد و است<sup>(۲)</sup> که ر ایام کنش  
 عامه بکار است بپر<sup>(۳)</sup> گوید سخن  
 بیک زبانست دگر گو سخن  
 آنست گرین نزد همه بر همان  
 بشکرت<sup>(۴)</sup> نام ز عهد کنش  
 عامه<sup>(۵)</sup> ندارد خبر از کی کنش  
 برهمنش داند و هر برهمنی  
 بر نداند<sup>(۶)</sup> حد و اسباب سعی  
 رانکه درو هست نمطهای عرب  
 از عدل و نحو و ر تعریف و ادب  
 چار کتابست بدین بد<sup>(۷)</sup> شان  
 کاص عمل شد<sup>(۸)</sup> بقبول و رد شان  
 چار<sup>(۹)</sup> بیدش دم ر دیوان سری  
 که او بدهد بید صفت هیچ بری  
 رانجه<sup>(۱۰)</sup> تعلیق بهسارت گری  
 درد و آئین هر گستری  
 هرچه دگر قصه و افسانه شان  
 با<sup>(۱۱)</sup> کتب و دانه و پروانه شان

---

(۱) بگال (۲) جنتست (۳) ا د مر (۴) (۳) ا سهل کرده  
 (۵) ا نام (۶) ع ندارد روح خود از اسباب (۷) (۴) ا ید  
 (۸) ا شان (۹) ب بیدش نام در دیوان روح شد بیدش نام  
 (۱۰) ع . آیه (۱۱) ع یا



و نه نامی دگر بوده همه  
 از حد خود راه نه پیونده همه  
 هست چو تعلیم هدای آن همه را  
 گفتن به نیست سزا آن همه را  
 چون عربی کر پی قرآن سره شد  
 که فصاحت بهمان<sup>(۱)</sup> نادره شد  
 جمله زبانهای دگر هست یکی  
 هست دگر گونه بهر یکدیگر  
 این بهمان کان نیست از همه به  
 و آن بکای کان من از جمله نره  
 هر کسی اندر قدح<sup>(۲)</sup> خود شده گم  
 کسی نه درش رو که<sup>(۳)</sup> مرا سرکه بهم  
 تعرض از پارسی و ترک و عرب  
 پییده باشد<sup>(۴)</sup> که کم دل بطرب  
 من چو ر هدم بود آن به که کسی  
 از محل خویش بر آرد نعمتی  
 هست درین هرمه بهر ناهیتی<sup>(۵)</sup>  
 مصطلحی<sup>(۶)</sup> خاصه نه از غارهی  
 سندی و لاهوری و کشمیری<sup>(۷)</sup> و کمر<sup>(۸)</sup>  
 دهر<sup>(۹)</sup> سمندری و تنگی و گجرات<sup>(۱۰)</sup>

(۱) ع زبان (۲) ا قدر (۳) ا نه (۴) ا باشم  
 (۵) ا هر که بهی (۶) ا مصطلحی (۷) ب کشمیری (۸) ع و ک  
 (۹) ا دهر سمندری و ب دهر سندی (۱۰) ب هر

چون بکه و مه رسد از<sup>(۱)</sup> گفت شهبان  
 عام شود در همه اطراف جهان  
 هم بمشائی که به بغداد درون  
 بود زبان پارسی اندر چه و چون  
 چون خلفا پایه گرفتند دران<sup>(۲)</sup>  
 پارسیان پایه گرفتند دران  
 پارسی آئین عرب گشته همه  
 لفظ شهبان<sup>(۳)</sup> شد ادب آموز ربه<sup>(۴)</sup>  
 شهر که بغداد نوشته عربش  
 باصطفی داد به اول لقبش  
 شهرت ترکی هم<sup>(۵)</sup> ازان شد به یقین  
 کاشلب شه ترک بر آند بزمین  
 شد سخنش<sup>(۶)</sup> حامیگان در چو زبر  
 پایه گرفت و بجهان گشت سر  
 هد همین قاعده در د بسخ  
 هندوی بود است در ایام کهن  
 غوری<sup>(۷)</sup> و ترک آمد و شایرا بدهان  
 پارسی بود پدیدار و جهان  
 خلق چو پیوسته شان<sup>(۸)</sup> شد که و مه  
 پارسی آسوح همه کس بد و به

(۱) ب روح آه (۲) ع جهان (۳) ا عرب  
 (۴) ا همه (۵) ع همه زبان (۶) ب روح سخن  
 (۷) ع بخار و در سائب اخاله شده (۸) ا زبان

نامه بیرون که نادرسته کسی  
 کز ته آن پایه<sup>(۱)</sup> حسنت بی  
 وین هم<sup>(۲)</sup> از معتبرانست خبر  
 کانی نفس افصح و بل<sup>(۳)</sup> کل گهر  
 بود دحیره ز بیخ خواجه دین  
 بر چنان حاتم ازین گونه نگین  
 چون دلبی رحمت<sup>(۴)</sup> نهی کرد چهار  
 بر سخن افتاد بر کام و دهان<sup>(۵)</sup>  
 و درین آن پارسی کو ز بی  
 بعد زبان صریح یافت می  
 شهره آواز شد همه ملک عجم  
 کش همه گفتند قباد و کی و جم  
 بود به اصطخر درون ملک کیان  
 وانست ریین و محل پارسیان  
 چون دم شان پارسی بود دری  
 وان همه بگرفته مقیم<sup>(۶)</sup> و گدیری  
 رفت در اطراف شد آن شهره همه  
 رو که<sup>(۷)</sup> و سه گشت مروی پره همه  
 وین روشی هست کهن<sup>(۸)</sup> کل سختی  
 کش بود ر تاجوران کی مکنی

(۱) پایه (۲) ا ه (۳) ا د (۴) م ا رده  
 (۵) ب زبان (۶) ع مقام (۷) ا که رده (۸) ا کین

در پس آن پارسی پارسیان  
 یانته از شیراز بیان<sup>(۱)</sup>  
 رفت از اینجا علم دهر شده  
 ماه صفت شهره هر شهر شده  
 وز پس آن ترکی ترکان اثر<sup>(۲)</sup>  
 قتل<sup>(۳)</sup> و او یغر و ایزی و غر  
 حاسته از عرمة حنچاق و یک  
 پس همه جا رفته چو از هند بمک  
 هست زبانهای دگر نیز گرین  
 لیک نه چون این سه و روش نه<sup>(۴)</sup> پس  
 مالد در اقصیم گه خویش درون  
 در محل خویش نینداده بیرون  
 پس دوسه را بار نمایم که چسان  
 چون<sup>(۵)</sup> بلسان بود و فتاده بلسان  
 پیش که قرآن<sup>(۶)</sup> به نبی داده طرب  
 بود زبان عربی هم به عرب

(۱) ع شیرازیان و به تصحیح شیراز بیان (۲) به از روح اثر

(۳) ب قتل و ایز و ایز بول و روح مثل بر و بر بول و ایز  
 تریب ابیات هر سه به سخته مختلف آمده و مطابق قیاس ربیب داده شد

(۴) ب روح تو ازین

(۵) ب سخن بلسان بود متشدد و ع برده (۶) ب قرآن می

هست سه گفتار که بر روی زمین  
 گشته بهرت چو گهرهای زمین  
 هر دو سه زده ز معین عملی  
 بیکنشی اندر همه عالم عملی  
 هست نخستین عربی کاندرا<sup>(۱)</sup> عرب  
 آمد و شد هر همه را زبور<sup>(۲)</sup> لب  
 مشرق و مغرب همه بر بسته او  
 عالم و قاصد همه پیوسته او  
 در حد خویش از صحرا یافته عر  
 هم بین<sup>(۳)</sup> معتبر و هم بصر  
 در همه ملک دگرش<sup>(۴)</sup> هم شری  
 کل نبود هیچ سخن را ظریف  
 عاشق حسن کشی نبود بهره آن  
 رو<sup>(۵)</sup> نبرد کشی بود بهره آن  
 تا نه دود خون دل از نوک قلم  
 رو نتوان خواند دو سه صحنه رقم  
 تا بچکد صبری زین کس عرق  
 رو نتوان خواند بصحت ورق  
 وین نه ز کندی بود و کندی وشی  
 بلکه ز روشن دی و زنده وشی

(۱) ب و ح ، کوز عرب  
 (۲) ب و ح ، هم بین و ' همه زمین  
 (۳) ب او بود و ح آن بود  
 (۴) ب و ح ، کوز عرب  
 (۵) ب و ح ، کوز عرب

می چو آنم چو ر دل دوست کم  
 کز پی این هم روشی راست کم  
 نیک چو محتاج نه اند حل زبان  
 و ایست کشادی ر پی بسته زبان  
 چون بدری بسته نه بیم لب کس  
 بپند در (۱) حینه چه بام بپوس  
 نیست (۲) درد آنکه بصد گونه درد  
 می بکنم حال و دل و کس (۳) نه درد  
 آنکه بنظم معنی رفیع شدم  
 گنج کشا چون ملک گنجه شدم  
 میل بدیرنه دلم داد که می  
 رنج بادم بدل از چو سعی .  
 رغبت اگر عامه نکردی به میم (۴)  
 کی می ازین گویند چکیدی دیم  
 گر بخدم دانه بود میل کسان  
 تحفه حد خانه بود دانه رسان  
 در سوئی جوهر نبود رغبت تو  
 جوهریان را نبرد کس بدو جو  
 قیمت کالا ر خریدار بود  
 مایه کلد نه (۵) بیارار بود

(۱) ا : از (۲) ا : صد (۳) ب : کش درد

(۴) ع : لم و ه : صبح می (۵) ب : رخ نه یادر

دایم و درپشته و گفته هم<sup>(۱)</sup>  
 جسته و روش شده دان یش و کم<sup>(۲)</sup>  
 در عربی صایقه هست قوی  
 عو و علن و عطاها بروی  
 و آن نه بناموس و رسوست همه  
 کر پی قرآن و عدوست همه  
 ساخته در<sup>(۳)</sup> ترکجه نیر هل هنر  
 صرغه عربی و لغت<sup>(۴)</sup> زدر و زبر  
 وان ر پی آنکه بعضی<sup>(۵)</sup> عمان  
 معتبر است از پی صاحب عمان  
 رمکه<sup>(۶)</sup> سران میده و هل کله  
 بو الهوس اند از پی ترکی پشره  
 وان که کسی ترکی و روسی و دری  
 کسب به کرده ز پی علم وری  
 جر عربی کل به<sup>(۷)</sup> رپی است جهان  
 بلکه گزشتت محوی دو جهان  
 از عربی کرده همه کس عربی  
 و اهل عرب را به شرف در طرف  
 لیک بشیری سخن پارسیان  
 صایقه هم ده<sup>(۸)</sup> کسی ر اهل جهان

(۱) ا م (۲) ا م (۳) ع اد (۴) ب نامه  
 (۵) ب گ ه جی (۶) ع دالک (۷) ه دارد (۸) ب نامه

دوخته ز سزمه بی تیر و کمان  
 جان دهد ر رحمة آن هم برمان  
 و تو بگوئی که شتر هم بهرب  
 و رود از بانگ سوارش بطرب  
 در روش هر دو اگر گوش می  
 گویمت آن فرق گر اصناف دهی  
 شتر هشیار بنگ<sup>(۱)</sup> راه بود  
 و آهوی<sup>(۲)</sup> پیش نرود نا نبرد  
 حجت نه آنکه چو خسرو بسجی  
 سحرگری نیست نه چرخ کهن  
 او چو ز هند است و ثنا گستریده  
 قطب جهانیش بکرم کرده نگه  
 گرچه<sup>(۳)</sup> عطارد بنده آید ر فلک  
 زنی دم صدقش نبود شبه و شک

اثبات گفت هند بحجت که راجع<sup>(۴)</sup> است  
 بر پارسی و ترکی ر الفاظ خوشگوار  
 گشت چو در علم مقرر سخنم  
 در سحی حد کنونی سکه زخم  
 من برنامهای کسان پیشتری  
 کرده ام از طبع شناسا گدزی

(۱) ع د (۲) ا ملک روح بره بار بره (۳) ا و شد  
 (۴) ع این بیت بعد از بیت قبله (۵) ا راجع



هر همه دانسته که در جمله جهان  
 نیست برین گونه و یی نیست جهان  
 دانکه پس بهمنسرا از همه سو  
 آمد و آورد روشهای نکو  
 آن همه ریح بگرفت یگان<sup>(۱)</sup>  
 تیر دویدند درو تیز تگان  
 ساخته هم گشت از یشان<sup>(۲)</sup> قدری  
 زاید ازان زاد<sup>(۳)</sup> پسرش هنری  
 لیک رسیدند بعد هند درون  
 گرچه که سی سال و چهل ماند درون  
 ره ره بودش که یکی صوب سبک<sup>(۴)</sup>  
 گرم بگیرد زچه از طبع خنک<sup>(۵)</sup>  
 حجت نه آنست که از ثقت<sup>(۶)</sup> تر  
 تیر خورد آهوی صحرای پیگر  
 رفت چو در گوش درون پانگ برش  
 در رسد آهو که نباشد خبرش  
 دیده چو هدوش که او مانده ردو  
 اینقدری<sup>(۷)</sup> گویدش از مهر که رو  
 او چو بیارد شدن از یجبری  
 از بی<sup>(۸)</sup> تیر آوردش رسد گری

(۱) ب یگان (۲) ح بر اسان (۳) ب و ح ساز (۴) ا سک

(۵) ا چک (۶) ا اینقدرش (۷) ا : بی

هست از هم حد یکی وضع گران  
 این من طرفه که درو نیست<sup>(۱)</sup> کران  
 گر بدی اندازه اقسیم دیگر  
 وضع شدی جان<sup>(۲)</sup> ز ارباب هر  
 حاشه<sup>(۳)</sup> هر مهره حرامی و خری  
 عالی از حکمت و دقت بگری<sup>(۴)</sup>  
 زو حد و اندازه بچسبد بسی  
 غایت و پایانش بدست کسی  
 چون همه گشتند به جماع ریون  
 کین چنین ر صورت اسکانست بیرون  
 برتری از حد هستند همه  
 معترفی عجز شستند همه  
 حجت هفت آنست که آن هر سه هر  
 هلمه و دمه و شطریج نگر<sup>(۵)</sup>  
 خلق چه توانست چو دستور شده  
 رونق هر حاشه معمور شده  
 جمله جهان رین دومه برقیب گریں  
 فائده گیری بود از هند زمین  
 حجت هشت آنکه سرود خوشی ما  
 کوسب بسوز دل و جان<sup>(۶)</sup> آتش ما

(۱) ب و ح که چو دوست گران      (۲) ح جانب ارباب هر

(۳) ب و ح شامل و ح حرامی و خری      (۴) ح نگر

(۵) ۱: هر      (۶) ۱، جانش

پاهای مگس یک رقم و پا سر او  
 چرخ زبانی شده فرمان بر او  
 چون حکم جمله ارو بسته مدد  
 پس همه شاگرد برهن بودند  
 شان<sup>(۱)</sup> همه شاگرد برهن بستان  
 برهن آزاد ز شاگردی شان  
 حجت پنجم به بیان شرح کنم  
 مدعیان را ببرد جرح کنم  
 دینه کلیل ز دد و دام سخن  
 وانکه هم<sup>(۲)</sup> از هد مثالست که  
 گر نه بدی حس به پرورش آن  
 کی شدی آفاق حوش از مارش آن  
 گشت چو بوده است بمعنی هری<sup>(۳)</sup>  
 لاری و تری و آیری<sup>(۴)</sup> و دری  
 وضع وی از هد و زبانهای دیگر  
 جلسه گر او به زبانهای دیگر  
 حکم ازین به چه بود کر همه سو  
 سوخت وی آرد حکیمان همه رو  
 حجت شش بازی شطرنج شتو  
 رنج<sup>(۵)</sup> که از سه بره رنج شو

او رقم خود که نمود است همه  
 آن ز سیاهی نمود است همه  
 حجت چارم رقم هفده بین  
 کاهل جهان وضع دیدند چنین  
 عقل همه نموده خاک ار نگرد  
 ره چنین نموده<sup>(۱)</sup> حکمت برد  
 هم یکی صبر که قشای است تری  
 بین چه رموز است چو خطیش<sup>(۲)</sup> دهی  
 علم ریاضی که حرد شد حوش<sup>(۳)</sup> آرو  
 وضع مجسطی شد<sup>(۴)</sup> و اقلیدس آرو  
 آن همه علم و عددش زیر و زبر  
 زن رقم ار نیست خط صبر شمر  
 خاک درین نموده فکنده حکما  
 کین رفیق هست که کار که (۹)  
 واضح این نموده اما نام یکی  
 بود برهمن که درین نیست شکی  
 شد اما شد چو آزو نام عدد  
 هفده تعبیر<sup>(۵)</sup> شد از اهل حرد  
 وضع وی ار برهمن و نادره بین  
 حکمت یونان شده محتاج بدین

---

(۱) ب و ح غنه (۲) ح به خط و بی (۳) ب و ح ح  
 (۴) ح شده (۵) ا بحقی

ره ره باشد دگری را که گهی  
 از سر قوت کند این سو زنگی  
 از ره دعوی مگر تندی<sup>(۱)</sup> شان  
 در کفی ما نگر و کندی<sup>(۲)</sup> شان  
 حجت میوم شو<sup>(۳)</sup> از من ببرد  
 کائنات ز ره عقل لبوست نه رد  
 کاین طرف از هر طرف اهل مهر  
 در طلب علم و هنر کرده گذر  
 لیک بتحصیل حکم بهر شرف  
 برهن<sup>(۴)</sup> از هند شد هیچ طرف  
 نیست نهان آنکه سوی هند نگر  
 کرد ابو معشر داننده گذر  
 او بزمین بود ستاره شری  
 کش ز فلک مثل یابد دگری  
 آمد و ده سال در آنوقت سخن  
 در حد پنازی<sup>(۵)</sup> آن شهر کهن  
 پس فی تنجیم یسوح<sup>(۶)</sup> چنان  
 که حکما بود درین شیوه منان<sup>(۷)</sup>  
 هست یقین آنکه درین علم کسی  
 نیست چو او تجربه کردند<sup>(۸)</sup> بسی

---

(۱) ع شد و (۲) کند و به تصحیح ندی و کندی (۳) ع نگر  
 (۴) ا مر مه (۵) ب پنازی (۶) ع در آنوقت  
 (۷) ع ا چنان (۸) ب کرده

ما فتویم ارو<sup>(۱)</sup> دور شدن •  
 خود نتواند سیی نور شدن  
 حاصل اراغما که رد این طبع کهن  
 در حق<sup>(۲)</sup> هند از ره ترجیح معنی  
 تا نبود در سخن بنده شکی  
 حجب این گفته<sup>(۳)</sup> ده آرم نه یکی  
 وشن آن شد که درین ملک درون  
 علم همه جااست<sup>(۴)</sup> ز اندازه فروغ  
 لیک دیگر<sup>(۵)</sup> جای ندارد خبر  
 رانجه که در هند علوم<sup>(۶)</sup> است و هنر<sup>(۷)</sup>  
 هست دوم آنکه ز هند آدیان  
 جمله بگویند زیاده به بیان  
 لیک از اقصای دگر هیچ کسی  
 گفت ببرد معنی هند بسی  
 هست خطا و معی و ترک و عرب  
 در معنی هدیه<sup>(۸)</sup> دویخته لب  
 ما بدوستی معنی هر هند را  
 ران خط آرم که راعی ربه را  
 این مثل آنست که داریم توان  
 تا که بگیریم دگر ملک روان

---

(۱) ع اراغ	(۷) ح ره	(۲) ع گفت
(۳) ا جانب	(۵) ا : دران	(۶) ب د ح ط
(۷) ب سر	(۸) ا ا	

قوم مجسم رقم جسم زده  
 برهمنان فی دم زنی قسم زده  
 حتریان همت خدا کرده<sup>(۱)</sup> یقین  
 هدیوی توحید سرا مسکر اریس  
 عسمریان<sup>(۲)</sup> چار خدا برده گمان  
 گفته یکی هلو و ثابت پیمان  
 قوم مشه سوئی تشیه شه  
 هندو اریپاش پسرده شده  
 خلق دگر نور و ظلم خوانده بدل  
 هندو اریما همه پیوند گسل  
 و آنچه که معبود برهمن هرقی  
 معبر اساس<sup>(۳)</sup> او کده مثل است رحق  
 سنگ و ستور و حر و حرشید و گیا  
 هرچه پرستند بهمان و ری  
 گفته که محوق خداست ولی  
 دیو<sup>(۴)</sup> و یا صورت دیو اسب بی<sup>(۵)</sup>  
 شان چو پرستنده دیوند همه  
 طاعت او را ده<sup>(۶)</sup> پیوند<sup>(۷)</sup> همه  
 معتقدند بتعلید دران  
 کانیچه رسیده است بما از پدران

(۱) ع برده گمان و مصرعه لای گفته یکی هلو و اخ (۲) ع ندارد  
 (۳) ع است ندارد (۴) ع دیری (۵) ا بی (۶) ا هر پیوند

بهترف وحدت و هستی و قدم  
 قدرت ایجاد همه بعد عدم  
 زرق هر پر مهر و نی هری  
 عمر پر و جان نه هر جانوری  
 خالق افعال به یکی و بدی  
 حکمت و حکمش ازل و ابدی  
 فاعل غفار و بخاری بعمل  
 غام هر کلی و جروی ز ازل  
 این همه را گشت<sup>(۱)</sup> بتحقیق مقرر  
 ی چو بسی طائفه پر کذب مصر  
 هندو<sup>(۲)</sup> زان طائفه همیار نکو  
 کش به گمانیست پادار<sup>(۳)</sup> نکو  
 سلب<sup>(۴)</sup> وجودش معنی دهری حس  
 برهن از هستی او<sup>(۵)</sup> زایلده نفس  
 از تنویه بدوی رفته معنی  
 گفته یکی هندو و سکر نه یکی  
 عیسویان روح<sup>(۶)</sup> و ولد بسته پرو  
 هندو ازین جنس نه پیوسته پرو

(۱) ب روح مع گفته (۲) ب روح ندارد (۳) ۱ بلاد

(۴) ب دشوای بدوی رفته و بس و هر دو صریح مقاب شده و خ ق تنوی کش  
 بدوی رفته و بس و به تصحیح چون شری ق بدوی رفته و بس و ب روح  
 بیت ما بد ندارد

(۵) ۱ خود (۶) ب روح وجود دارد



لیک از ایشان چو نبسته است کسی  
 آن همه در پرده پمانده است بسی  
 من قدری بر سر این کار شدم  
 در دل شنیدم محرم اسرار شدم  
 هرچه بیدارم خود زمره<sup>(۱)</sup> حرد  
 جستم از آن قوم نبود از دور رد  
 گرچه محلات هم آرند<sup>(۲)</sup> یگان  
 لیک زین گم خردان کند تکان  
 آنکه شاساست بدان کم<sup>(۳)</sup> معش  
 کاکهی هست ز روز کهنش  
 جر بالهی که دران هرصه درون  
 عقل زیون است و خردمند نکون  
 هندوی تنها به دران ره شده گم  
 فلسفه را نیز دران عهد شتم  
 گه<sup>(۴)</sup> کیدش علت و معلول رقم  
 گه چو او گفته چهارا بستم  
 هست عهد دیگر ازین گونه گران<sup>(۵)</sup>  
 هندوی گمراه شده انگشت گران  
 نیست هور<sup>(۶)</sup> ازچه که دید ز چو ما  
 هست بسی جای باقرار چو ما

---

(۱) زمره روح زمره صحیح زمره  
 (۲) آید  
 (۳) ب روح آید  
 (۴) ب روح  
 (۵) ب روح : خرد  
 (۶) گلوان

نیک بدان<sup>(۱)</sup> و تو ندانی یقین  
 آنچه مجامعت است از هرزه<sup>(۲)</sup> عین  
 دانکه درین عرصه پوشیده درون  
 دانش و معنی است و اندزه بیرون  
 گرچه بحکمت سخن از روم شده  
 ناسمه را نجا همه معلوم شده  
 نیک به هند است ازان مایه تپی  
 هست درو یکیک از اندیشه بی<sup>(۳)</sup>  
 منطقی و قنیم و کلاست درو  
 هرچه که جر فقه<sup>(۴)</sup> تمام است درو  
 فقه چو شد حائره دین هدا<sup>(۵)</sup>  
 بهد رین طائفه ران گونه ندا<sup>(۶)</sup>  
 علم دیگر هرچه ز معقول سخن  
 یشتی هست بر آئین کهن  
 برهمی هست که در علم<sup>(۷)</sup> و حرد  
 دفتر قانون ارسطیو بدرد  
 و آنچه طبیعی و ریاضیست همه  
 هیات مستقل و ماصیست همه  
 روسی ازان گونه که افکنده بیرون<sup>(۸)</sup>  
 برهم تراست ازان مایه قزون

---

(۱) نیک و بدان	(۲) از هرزه	(۳) تپی
(۴) نمر	(۵) هدی	(۶) هدی و غ
(۷) هر	(۸) پ . ستون	

هست دهم آنکه چو سول گریں  
 موه سپاسند بهمه رویت زمین  
 کاهل شکم ذوق نگیرند دران  
 جرعه سهروش و مهر پسران<sup>(۱)</sup>  
 حاصه آن نیست برای همه کس  
 جر ز پی قطب فلک پایه و بس

ترجیح اهل هند بر اهل عجم همه  
 در زیرکی و دانش و دلپای هوشیار  
 گشت چو ثابت که بهند است هوا  
 نایب جت و بسی<sup>(۲)</sup> بویگ و نو  
 گرچه ز فردوس فرو تر جمش  
 از همه آفاق نکوتر<sup>(۳)</sup> جمش  
 چونکه بهشت در رجحان زمش  
 هرچه دگر عرصه<sup>(۴)</sup> برهان زمش  
 چون بهر اقسام که جنبه<sup>(۵)</sup> قلمی  
 نیست به از دانش و حکمت رقی  
 ول زین پایه<sup>(۶)</sup> سخن تدره کنم  
 پس روشی در دگر اندازه کنم

(۱) ح - سران (۲) ح - بی (۳) ب - عروت  
 (۴) ب - عرصه به برهان (۵) ب - مجده (۶) ا - نامه

هشتاد و شش<sup>(۱)</sup> شش بی کاندک اگر پوست دران  
 خشک شود بو نبرد<sup>(۲)</sup> رو بکران  
 وین گل م بعضی اگر خشک شود  
 طبعه درون دانه<sup>(۳)</sup> مشک شود  
 هشتش آن کان طرف از میوه مر  
 بیست چو امروز و چو انگور دیگر  
 میکندم<sup>(۴)</sup> پاسخ این هر دو کبری  
 برک<sup>(۵)</sup> و سوزی و ثباتی ببری  
 میوه دیگر کم نگری کر<sup>(۶)</sup> مجلس  
 لاجی و کافور و قریل بدلتش  
 هشتش آن شد که پسی میوه شان<sup>(۷)</sup>  
 هشت پند و سوت<sup>(۸)</sup> شان رضی به نشان  
 هست هم آنکه درین کشور خوش  
 هست دو قند که بود نادره و ش  
 میوه بی حسته که بود صها  
 برگ که چون میوه بود خورد صها<sup>(۹)</sup>  
 و ز هان میوه بی حسته نگر  
 برگ ز قبول نگر نایب<sup>(۱۰)</sup> حور

آنکه بگرماست هال زبانش و بس  
 بیک شود کشته ز سر<sup>(۱)</sup> همه کس  
 سیوش آن کین طرف از بیم هو  
 کم طبد مجلس کم ساید هوا  
 کش نه بدن پری سیمی گذرد  
 گاه دیش<sup>(۲)</sup> هم بگیمی گذرد  
 صدوی دهقان بکهن چادرکی  
 شب پیراگه برد<sup>(۳)</sup> و آخر کی  
 بر لب چو ز آب حنک برهسان  
 نفس کنند آخر شب شوطه زن  
 خود گد گرما<sup>(۴)</sup> بود شان غم حر  
 سایه شامی بس و ار<sup>(۵)</sup> کله دو گر  
 چارم<sup>(۶)</sup> شان کین طرف ر سبز و گل  
 هست همه سال بهار و گل و مل  
 بی چو حرامان که دو سه هفته گلش  
 آمد و بگشت چو سیلی ز پاش  
 پنجمش این کل کل شان روی بروی  
 رنگ خوش و چون گل مایه<sup>(۷)</sup> درو

---

(۱) ب و ع برما (۲) ا دانش و ع ریش و ه تصحیح دیش  
 (۳) ع بود (۴) ا عرف دگرما (۵) ع ه  
 (۶) ع چاروش (۷) ع مایه

ترجیع ملک هند بعقل از هوای خویش  
بر روم و بر عراق و خراسان<sup>(۱)</sup> و قندهار

هند چو فردوس شد از حبت می  
بر هوایش کنون آیم بسخی  
ده<sup>(۲)</sup> شمرم حبت قاطع<sup>(۳)</sup> که درو  
به ز خراسانست هوا در همه مو  
اولش آن شد که درو آدمیان  
از دمه سرد به بیست زبان  
شیر حبت مرد یک توپن قبا  
گرم چو شیر است گزشت بیست عب<sup>(۴)</sup>  
ی چو خراسان که بی ر بر مرون  
سرد یار نیست بدله شقه درون<sup>(۵)</sup>  
دویمست<sup>(۶)</sup> آن کاهن خراسان گر  
هر که<sup>(۷)</sup> ایران سوخت و سرما شده کر  
شود این گفت و بر بی دار جان<sup>(۸)</sup>  
طعمه گزشتش رند شعله رن<sup>(۹)</sup>  
پاسخ<sup>(۱۰)</sup> او ما نه که پیغامبر ما  
گفت بدسانکه بود در خور ما

(۱) پ روح خراسان برادر (۲) ا در (۳) ا طالع

(۴) ا حنا (۵) ا بری

(۶) پ حری روح + دهمن (۷) پ روح هرچه ازان

(۸) ا تار و جان (۹) ج زبان و پ این بیت ندارد

(۱۰) ج پاسخ از دکن که و ا او میان نه که

بر همه حال ر خونری و بی  
 هد بهشت است با ثبات ره  
 حجت هم شو<sup>(۱)</sup> این محکم و بر  
 پیش تو آرسه چون<sup>(۲)</sup> رسیده پدر  
 کانه که در هند مسلمانست حق  
 نا پیش از اثر جانست رقی  
 گرچه که بر قسمت فردوس بهان  
 با همه لطیفش چو<sup>(۳)</sup> رندان است جهان  
 یک چند است<sup>(۴)</sup> سیمیش دگر  
 کانش درون بیدهد از جنت<sup>(۵)</sup> اثر  
 ران سینه خاص بر اصحاب یقین  
 هد بون گفت که حلد<sup>(۶)</sup> است برین  
 وان نه نسیمی است ز باغ ارمی  
 بلکه ز اخلاق حبیعه است دمی  
 قطب زمان کر کرمش یافت<sup>(۷)</sup>  
 سیرت میسر که میانی  
 شاه مبارک که جهان از رخ او  
 گشت بهشتی چو رخ فرخ او  
 او ابدی باد بعضی ابدی<sup>(۸)</sup>  
 عالم ارو گشته بهشت ابدی

---

(۱) ب و ع تکر      (۲) ب ا ب      (۳) ب و ع ه  
 (۴) ع هند است      (۵) ع خد      (۶) ع حقیقت  
 (۷) ب و ع بر      (۸) ا ابدی و دوع هر دو مصرعه مثنوی شده

بین<sup>(۱)</sup> چه طرب رای بود این گل و گل  
 بهر نشاط تن و آسایش دل  
 هند همه سال که گل روی بود  
 زین بود و گل همه خشوی بود  
 می چو ری و روم که گل نیست دران  
 جر دو سه باغی که در آید گدازان  
 و از همه ران سال<sup>(۲)</sup> که گل و لاله شان  
 بوی ندارد ز میخ و ژاله شان  
 هست ششم حجت<sup>(۳)</sup> کاین هست حبر  
 ز احمد مرسل که بتحقیق نگر  
 نعمت دیا که بما نیست سر  
 از این گبران است بهشتی عبرا -  
 زین سخن ر آدم ت مویت<sup>(۴)</sup> دین  
 هند بدی بر کفره حله برین  
 و آنچه که گبر است درین عهد همه  
 هم به بهشت<sup>(۵)</sup> است و می و شهد همه  
 گر همه در رحمت و رنج است و جد  
 آنست پرو نعمت و دوق<sup>(۶)</sup> بودا  
 رانکه بر اهل سفر از هر صتم  
 نعمت و راحت بود انزوه و صتم

(۱) ا و ب ندارد (۲) ع گه (۳) ع ششم صمد  
 (۴) ا تاوت (۵) ه ندارد (۶) ا موی و رفا



وی<sup>(۱)</sup> هم از خلق رسیده یحیی  
 کان طرف آدم که نبی کرده گذر  
 در نشد و گفت یاست گروم  
 بی تبع خویش بهشت بروم  
 بار هم از اهل خود گشته بعین<sup>(۲)</sup>  
 کان<sup>(۳)</sup> خوشی و عیش دران ناره رسین  
 هست اثر غوطه که آدم ر درون  
 نصت فردوس درو دده بیرون  
 توهم رین جای بیرون<sup>(۴)</sup> بر نه دگر  
 نقل درون<sup>(۵)</sup> کش ز بهشت اثر  
 خوشی دی و عیش عزیزست چنان  
 کان رمی از روح شده دار حسان<sup>(۶)</sup>  
 آدم از ایوان بهشت و طربش  
 کلمه بوئی وی و میوه بلبلش<sup>(۷)</sup>  
 چونکه بهید آمد ازان جای عجب  
 داد نسیم قرح و طیب طرب  
 عطر بهشتیش<sup>(۸)</sup> همه تار و نو  
 لعلانه بود بهار طیب گرو<sup>(۹)</sup>

(۱) ۱ رین همه (۲) ع یقین

(۳) ع کان خوشی و عیش درون بود رمی و ۱ جوان ناره زمین

(۴) ۱ بیرون ناره (۵) ۱ بیرون (۶) ع و ۱ حسان

(۷) ب و ح نبش (۸) ب و ح بهشت (۹) ب و ح گرو

بعد دو سه روز دران نو سفرش  
 چاشت شد جز حد شام درش  
 نعمت فردوس که<sup>(۱)</sup> بودش بشکم  
 ر شکمش گشت دران فاحیه کم  
 آنچه عرو ریخت ارو گشت تلی  
 راست چو بر رفته<sup>(۲)</sup> بیلا جیی  
 غوطه محرابی دمشق است هان  
 هر همه دندش ازان عهد و زمان  
 گرچه که آن نعمت فردوس بندش  
 در زبی هند نشاند<sup>(۳)</sup> شدش  
 برد گان کانت مگر حلد دگر  
 بند بود اینجا ز چنان مایه اثر  
 گر نه<sup>(۴)</sup> بهشت است عهد هند چرا  
 قدر حدش آن بار<sup>(۵)</sup> ثیمتاد روا  
 حجت پنجم شو کیی کر همه کس  
 برد همه حلق رسیده است نفس  
 کر<sup>(۶)</sup> حوشی و عیش و هوئی گزینی<sup>(۷)</sup>  
 شهر دمشق است بهشتی برین<sup>(۸)</sup>  
 گفت حرد پیشه که کرده نگهش  
 حلد<sup>(۹)</sup> هان یا ز یرو یا به تمش

---

(۱) ا گروب - بری (۷) ا دله  
 (۲) ا و پ لقا قش و ح نشاند و شدش (۳) ا ب  
 (۴) ا پا (۵) ا کال (۶) ا مراها گون  
 (۷) ب رنج (۸) ح خلد دران پا و یرو تا پیش

بود<sup>(۱)</sup> همین جا چو ر مردوس اثری  
 جانب دیگر ده فتادش گذری  
 حجتتم ایست سیوم گر بشکی<sup>(۲)</sup>  
 کلدن مار<sup>(۳)</sup> ز باغ فلکی  
 بود بهسراهی طاروس<sup>(۴)</sup> و صی  
 قصه چین گفت قتیله حنی  
 لیک جز از هند دگر یافت محل  
 رانکه همه نیش رد داشت عمل  
 گر وطن از هند شدی حاصل او  
 باز بهردوس شدی منزل او  
 چون همه آزدن جا بود نش  
 درخور آند شد بزمینی وطنش  
 هد که صد راحب جان راد درو  
 مار زیان کار یعنناد درو  
 مار بسی هست گر اینجا برمین  
 مار<sup>(۵)</sup> جان می طلبد بنده نه این  
 حبب چارم مگر نیست که چون  
 رد قدم آدم ر حد هد پرون  
 بود دلش از پی حوا یوا  
 درد جدایش نمی یافت دوا

(۲) ا یکس

(۱) ب این ر بیت ن حد ندارد

(۳) ب ر ع طاروس می

(۴) ۱ ۱۱

(۵) ب طاروس بار و تصحیح : مار

گرمی و سردی خراسان و عرب

و آب به ری<sup>(۱)</sup> و چین عدا نیست عجیب

او<sup>(۲)</sup> شده پرورده بهردوس درون

چونش بدی طاقب این انده<sup>(۳)</sup> چون

گشت محقق همین وصف ستین<sup>(۴)</sup>

کین همه<sup>(۵)</sup> هند است چو فردوس<sup>(۶)</sup> سپهری

هدهد<sup>(۷)</sup> چو از حلد نشان بود درو

ز امر حدایش<sup>(۸)</sup> قدم آسود درو

ورنه بدان نازی ار جای دگر

آمدی ار رنج فتادی بضرر

حتی پدگر که ز بدووس کشم

مرغ خرد را بر من بوس کشم

گر نه بهشت است<sup>(۹)</sup> همین هند چرا

ار پی طاووس جان گشت مرا<sup>(۱۰)</sup>

هست چو این حدیر فردوسی اگر

بوی ران باغ بدی جای دگر

لا بد ازنی جای بدان جای شدی

قد پی رن همه تن پای شدی

(۱) ا و ب و ج و آن وی (۲) ا د (۳) ا دینه و عرب

(۴) ب مین و ج سپهر (۵) ب ح (۶) ا جرموس

(۷) ب بدو و بیت ما بعد از (۸) ح ندای نام

(۹) ا : است خانه (۱۰) ب و ج چرا

اثبات ملک هند بحجت که جنت است  
حجت همه بقاعده عقلی استوار

کشور هند است بهشتی بزمین

حجیش ایک یرخ صبحه بزمین

حجت ثابت چو دران نیست شکی

هفت بگویم بدرستی ده یکی

ولش ایست که آدم<sup>(۱)</sup> بجهان

چون ز عصی<sup>(۲)</sup> حسنگی یافت چنان

دنه گندم که شدش تخم گند

پس که چسان محم<sup>(۳)</sup> گند بست به<sup>(۴)</sup>

رحم عصی<sup>(۵)</sup> خورد بدانسان رزمین<sup>(۶)</sup>

گر فلک افتاد بسختی بزمین<sup>(۷)</sup>

عصمت حق داشت همی چون نگهش

خاره کمسار شد اطلس بهش

آمدن از خلل جهندش بد اران<sup>(۸)</sup>

کل کل جنت که زدش باد حوان

گرمهراسان و عرب یا ری و چین

یک نفسی چو گرفتسی بزمین

(۱) آدم (۲) ب چون عصی

(۳) تخم گندم به را (۴) نمی گند گفت گند (۵) ب ر ع صا

(۶) ب بسختی زمین (۷) ب بر دان (۸) ک کیر

گشت کمال و هر من چو عیان  
 سودم زان بود و ریشم نه زان  
 هست عریض چو درین سحروری  
 کز پی هندی بود این جنبه گری  
 کشم از حجت های ز حد  
 به ر عراقین و حراسان و حد  
 مدعی گر زنده این طبعه سرا  
 کز پی هند این همه ترجیح چرا  
 دو سیم باعث این کار شده  
 کلان دو سیم حجت گفتار شده  
 است یکی کین زمی<sup>(۱)</sup> از دور زم  
 هست مرا مولد و ماوی<sup>(۲)</sup> و وطن  
 وین ز رسول آمده کای<sup>(۳)</sup> زمزه دین  
 حب وطن هست ز یمن به یقین  
 من حد خود کردم زین روی اعلم  
 گر وطنی هست رترا گوئی توهم  
 دوشم آن کین<sup>(۴)</sup> زمی از قطب رس  
 هست چو راجع ز همه ملک جهان  
 گرچه که ترجیح بر ارجح<sup>(۵)</sup> نه رو  
 از پی تاکید شد یی بانگ و دو  
 سعادت خود همه دادم چو برون  
 هان مگر اکنون روشن سحر و قسوف

(۱) ب ر ع دین (۲) ب ر ع من (۳) ع بود دره

(۴) کین ندارد ر ع دین (۵) ع = ترجیح

حکمت و داناتی و پرهانی<sup>(۱)</sup> و هر  
 و آنچه که در همد معالیهست دیگر  
 و آمدن<sup>(۲)</sup> پس از نماندن بر شده  
 کشتن هر پال زحل و شش بگنه  
 گویم از آن سان به بلندی و می  
 کپی ورق رخصت ملک کم به می  
 طرفه طریقست درین نظم چو در  
 هر مخالف ز جوهر شده بر  
 وزن نود نیت چو جیات شده  
 بیشترک<sup>(۳)</sup> قایم اعانت<sup>(۴)</sup> شده  
 نه بهین خانه ز اعانت<sup>(۵)</sup> هر  
 بلکه کتاب همه<sup>(۶)</sup> رسی سکه پر  
 گرم درین عرصه که پدید جز می  
 قصه درین وزن که گوید جز من  
 کوه بصحرا بدواند همه کسی  
 در<sup>(۷)</sup> لرو<sup>(۸)</sup> رخنه نتواند همه کسی  
 هم<sup>(۹)</sup> ر خود این بحر نو انگیزه ام  
 هم ز دل خود گهرش ریخته ام  
 مصف<sup>(۱۰)</sup> دانسته بتجسین کشدش  
 حسد پر کینه<sup>(۱۱)</sup> بنفرین کشدش

(۱) هر (۲) واد (۳) بشوی (۴) ع اعانت (۵) ع

(۶) ع اعانت (۷) ع هم ازین سکه بدو پ همه درین سکه بد

(۸) ع در لرو و رخنه (۹) ع (۱۰) ع مصف و دانده

(۱۱) ع (۱۲) ع حسد پر کینه

نکته فشانم چو دلم کرده مدد  
 هیچو عطائی زحل الیون ز عدد  
 چون زحل آرم<sup>(۱)</sup> بچین سحر فرو  
 غرضه<sup>(۲)</sup> کسم دولت اسلام برو  
 خود بتعجب ز چنین سحر روان<sup>(۳)</sup>  
 حیرد ارو پنگ شهادت بزبان  
 طعمه زند روم و حراسان و ختن  
 کین زمین از وصف فیروزه<sup>(۴)</sup> بسج  
 یک چو من جادوی این ناهیم  
 هست ران<sup>(۵)</sup> گونه محاطر دیتم  
 کایرد بمشنه گرم سایه دهد  
 کلک منش در صفت بی پایه دهد  
 کش ز بلندی نگد رم بزمن  
 هم فلکش سارم و هم حاله برین  
 آنچه ستوده<sup>(۶)</sup> است سادش چه دران  
 خوب<sup>(۷)</sup> چه محتاج بگونه گران  
 لیک ستودن<sup>(۸)</sup> هر آنجا که کس  
 ارغنون از نعمه کند پنگ جرس

(۱) آرد چنین سر (۲) عرص (۳) ب ر ع دران

(۴) بر آرد من ر ع صر جزد بسج (۵) ع ران

(۶) سوو است چه ستاین (۷) ب ر ع کرد (۸) ع ستود هر



رخی سویم نه و در تا بگاه حیرتم بهگی<sup>(۱)</sup>  
 ازان پیشم<sup>(۲)</sup> که زیر خاک سپهره رایگان گردد  
 به وصال اهل هوش جوید جسرو ر بس این دولت  
 که او در کوئی تو بدنام و خلقی به گان گردد  
 کعبه گردد به کام من فلک کان به رسد ریسو  
 و گر گردد جر از توان شاه کبران گردد  
 خلیفه قطب دیب کسان روزی صد ساله  
 دهد<sup>(۳)</sup> آینه خلقی را اگر جودش مهان گردد

بین سپهر هفتمین کایوانش<sup>(۴)</sup> با کیوانست جفت  
 معی از حرفش تو گوئی کز زحل برجیس<sup>(۵)</sup> زاد  
 هست سپهری که سیوم شد ز زدر

همم ازان جا که قدر کرده مقر  
 این<sup>(۶)</sup> نمود ری که ازان ساخته ام  
 من بنگان دوم آن ساخته ام<sup>(۷)</sup>  
 سبیش<sup>(۸)</sup> ارچه ر زحل گفته سخن  
 سعد شده زمین نسب آن لحسن کهن  
 کوکب هد است زحل چون ر زل  
 من صفت هند گرفتیم ز زحل

(۱) ارجع منگن (۲) ارجع منتر (۳) ع وده  
 (۴) کایوانست جفت (۵) ارجع رخی (۶) ع ارجع توماری  
 (۷) ع ارجع ام (۸) ع ارجع و نصیح سش

بیا ای غرلحوان و بگر محل را  
 چو دیدی محل خوش مهل<sup>(۱)</sup> خوش غزل را  
 بهیستی که چون تا بهشعری بر آری  
 در آن استواری<sup>(۲)</sup> تند بفراری

## غزل

سپهر هشتمین کائنات بسی برج روان گردد  
 هر برجی خیالوده<sup>(۳)</sup> که خورشید و مه آن گردد  
 چه شکست آن ر هر کشتن حلقی باسیرد  
 که گه<sup>(۴)</sup> در دیده بهاید گه از شومی بهال گردد  
 و حس خود چه در سر میکنی بد ای بهال گل<sup>(۵)</sup>  
 بهال نیم جیوش باش تا سرو حوا<sup>(۶)</sup> گردد  
 که گرد آرد رشادی جان گمره را دران ساعت  
 که جان گرد حیا و خیالش گرد جان گردد  
 بیاید<sup>(۷)</sup> کوه جورار وی گران نیکی<sup>(۸)</sup> گران جوری  
 که در پیشش بدم دم دد کشی دل گران گردد  
 مگو کر دهم<sup>(۹)</sup> مگری که رسو می کنی ما را  
 چه سارم حیده چون بیخواست چشم من روان گردد

(۱) با و ع بر آورد (۲) استواران (۳) ع دان

(۴) ا کر (۵) شک و ع در عه گل (۶) ع روان

(۷) ع باید (۸) ع لک اینجا (۹) ا دهم

هر<sup>(۱)</sup> و حوارم گفتند با هم  
 که از ماست انوار علمی به عالم  
 قصا کرد پیدا ز دهی صیائی<sup>(۲)</sup>  
 که دین راست ر نور عدش<sup>(۳)</sup> هائی  
 برد علومش که حق راست<sup>(۴)</sup> بھل  
 چو<sup>(۵)</sup> تقویم کهنه است<sup>(۶)</sup> بعویم ول  
 مدام این صیا را دهد حق تبارک  
 فروغ از دعائی خلیفه مبارک  
 جهان بادشاه قطب دنیا بشاهی  
 ثباتش<sup>(۷)</sup> بنائید و عون<sup>(۸)</sup> الہی  
 یا ساقی آن برج می کی روانه  
 که روشن کند چون دوشش برج حانه  
 که زن می بداسانکه سر سبت گشتم  
 ثوابت فرو غلطد از چرخ هشتم  
 یا مطرب<sup>(۹)</sup> آن سار را در بر آور  
 که دارد هلال و شهاب محور  
 زن کن بر آن گویند دست چو بوقت<sup>(۱۰)</sup>  
 که زهره ثریا بیسا شد<sup>(۱۱)</sup> بهرقت

- 
- |        |                       |        |          |
|--------|-----------------------|--------|----------|
| (۱) ب  | ای و به بیت ما مدعاود | (۲) ع  | حای      |
| (۳) ع  | طی کتابی              | (۳) ع  | عنوانی   |
| (۵) ع  | چ                     | (۶) ع  | د        |
| (۸) ع  | دعوی                  | (۹) ع  | مطرب سار |
| (۱۱) ع | مشاهد                 | (۱۰) ع | برفت     |

بحدید اریں سین<sup>(۱)</sup> خنسا بلاغی  
 کہ قآن چه باشد یکی بانگ<sup>(۲)</sup> راغی  
 مراسر<sup>(۳)</sup> حطائی نو کمر کٹر نگاہی  
 حطائی غلامی کی همچو شاہی  
 خراسان و ترمذ نمودند دعوی  
 کہ مائیم مانند دہلی بمعی  
 رجیحوں یکی موج مر<sup>(۴)</sup> بر کراں رد  
 ہندی روان ہر دو را پر دہان رد  
 بلا قید<sup>(۵)</sup> قیسریز پیش سپاہان  
 کہ من همچو دہلی شدم جای شاہان  
 حشر<sup>(۶)</sup> رد لکد کای حر پایگاہی  
 بہمت تو حرنند گلراست شاہی  
 فلک گف ہرچہ از زمین کسور آمد  
 از آن جملہ ہدوستان پرترا<sup>(۷)</sup> آمد  
 کہ قطب است بہمت یں ملک ثابت  
 کرو استوار است بہمت ثوابت  
 بر اثبات ایں مشکہ پادشاہی  
 دو قطب فلک نیز دادہ گواہی

(۱) ع سرف خندان بلاغی  
 (۲) ع ندارد (۳) ا برودع ددر (۴) ب دج بازید  
 (۵) ع + خردوا + خرد ندارد  
 (۶) ع + ج + بر سر  
 (۷) ع + ج + بر سر

نگویم که در درویش آریده شد مو<sup>(۱)</sup>  
 که<sup>(۲)</sup> اندیشه در وی شد آریده پیر  
 در<sup>(۳)</sup> دیوان هم آراسته ز درویش  
 که بیستون و هزاران ستونش  
 چو شد بیشتر سرفراز این عبارت  
 بمسحش بلاد آمد اندر عبارت<sup>(۴)</sup>  
 چو دار الخلافه است<sup>(۵)</sup> بیاد دهلی  
 سری<sup>(۶)</sup> کرد هر کشور از یاد دهلی  
 مگر گفت بغداد با هر که باید  
 که دار الخلافه بدهلی شاید  
 قدر گفت قیمت چه رانم روای رده<sup>(۷)</sup>  
 که از تیغ دجه دو نیم توهم خود  
 رمصر آمد این نکته<sup>(۸)</sup> در گوش جامع  
 که مانند دهلی بنم مصر جامع  
 دوان<sup>(۹)</sup> بهر چشم بدان بی دلینش  
 کشید آسمان در بنا گوش بیش<sup>(۱۰)</sup>  
 خط<sup>(۱۱)</sup> گفت با چس که قان ما را  
 سری<sup>(۱۲)</sup> یا شهنشاه هند است یارا

---

(۱) ا سر  
 (۲) ب ا ب و هر بیت ما بد ندارد و ع آواسه راز پرورش  
 (۳) ا عبارت (م) ع فارغلامه د (۶) ع بری کرد کشور د آادمل  
 (۴) ا مایم دود (۸) ب و ع لقه (۹) ا ب و ع روان  
 (۱۰) ب این و چهار بیت ما بد ندارد (۱۱) ع بری و لفظ آخر یارا

ندارد زو و قمره بر خورش کس  
 چو از بر زنبی و نظاره بر  
 گل<sup>(۱)</sup> و سگ وحشی که حواریست هر جا  
 که کار بین چون بکار است هر جا  
 زو و در که در دوج و دیگست مانده  
 نگر<sup>(۲)</sup> کمرکیان مرده ریگست مانده  
 حصار<sup>(۳)</sup> آمد از قسم سوئی امیران  
 دران در شستد فرمان پذیران  
 همرفت در مفر هر گل زلالی  
 بدانسانکه در ساده<sup>(۴)</sup> روحیالی  
 بنا کر هرها بصحر چاده  
 چو زری که باشد بدبلی مانده  
 گرفته ز گل حشت پخته قوامی  
 زهی پخته کشی استقامت و خامی  
 گل اندر نه سگ چون گم شدان  
 عین مانده سبلی میان گرانان<sup>(۵)</sup>  
 فرو رفت بیاد و بر رفت کنگر  
 چو مکرم<sup>(۶)</sup> وجود و حسین از تکبر  
 نگر<sup>(۷)</sup> گرد فبروزه و زو گرفتش  
 مگر برج<sup>(۸)</sup> پروزه در بر گرفتش<sup>(۹)</sup>

---

(۱) ب و ج غلره (۲) ح مگر (۳) ب این و چهار بیت مابعد دارد  
 (۴) ۱. سبلی ۲. (۵) گرانان (۶) ۱. هرگز بود  
 (۷) ب. غلره (۸) ح که این برج  
 (۹)

پس و چند گه در حصار و در ایوان  
 برمود بر دین عبارت بکیوان  
 شد<sup>(۱)</sup> آغاز کار اندرین دو مسافت  
 به بیت الله آنکه به بیت العزافت  
 بنا یافت در صحن مسجد ساره  
 ز عرت سحر با گهر گفت خانه  
 نمودند باز اهل بیاد کوشش  
 بکه سنگین بر آرد بیاد و پوشش  
 رح سنگ ران گونه کردند<sup>(۲)</sup> روشی  
 که صورت بد گشت حارا چو آهن  
 ز<sup>(۳)</sup> حارا شد آئینها آشکارا  
 عجب باشد آئینه کردن ز حارا  
 چو سرخس سنگ اندرو پایه<sup>(۴)</sup> جو شد  
 سیه سنگ کعبه اران سرخرو شد  
 توانستی از لعل و یاقوت کردن  
 به بد مصلحت درد ز قوت کردن  
 وزش از زر و قره پیوند بودی<sup>(۵)</sup>  
 پایوان شداد ماسد بودی<sup>(۶)</sup>  
 چو اینی بسی سنگ بهتر و گوهر  
 که این پرده پوشست و آن فیه گستر

(۱) با این و هر بیت ما چند خار و (۲) ب گردید  
 (۳) ب آن و بست ما چند در و (۴) ح مهر (۵) و (۶) ب و ح کردی

بر آنکس که چشم شهشاه دین شد  
 اگر خود شایست ز اهل عین شد  
 چو ريسان شه آمد در ایوان دولت  
 ز پیشایش تاره شد جان<sup>(۱)</sup> دولت  
 هم<sup>(۲)</sup> ز دولت آن خانه مرده شو شد  
 که امروز دولت درین خانه نو شد  
 دم خفش آنجا که بکشود داده  
 ارجا شدش عرم دار الخلافه  
 بر آمد<sup>(۳)</sup> بر اشیب چو بر برج دیر  
 دم نای زن<sup>(۴)</sup> زهره را شد بخت  
 پیاده بموکب سران موکب  
 روان<sup>(۵)</sup> چون به پیرام به کواکب  
 در ایوهی تیغ و جولان توس  
 چو لعب عیا در چمهای سوس  
 حلیه<sup>(۶)</sup> که ملک جهان را سکون شد  
 بدینسان بدار الخلافه درون شد  
 به ارج شرف شد به کمالش  
 شد آراسته قصر شد<sup>(۷)</sup> از جمالش  
 دعا کرد بخش در ایوان و درگاه  
 بصدق و صفا حلد الله سلک

(۱) دوی  
 (۲) ب و ع ، ندارد  
 (۳) ب ، ندارد  
 (۴) ب ، ندارد  
 (۵) ب ، ندارد  
 (۶) ب ، ندارد  
 (۷) ب ، ندارد  
 (۸) ب ، ندارد  
 (۹) ب ، ندارد  
 (۱۰) ب ، ندارد  
 (۱۱) ب ، ندارد  
 (۱۲) ب ، ندارد  
 (۱۳) ب ، ندارد  
 (۱۴) ب ، ندارد  
 (۱۵) ب ، ندارد  
 (۱۶) ب ، ندارد  
 (۱۷) ب ، ندارد  
 (۱۸) ب ، ندارد  
 (۱۹) ب ، ندارد  
 (۲۰) ب ، ندارد  
 (۲۱) ب ، ندارد  
 (۲۲) ب ، ندارد  
 (۲۳) ب ، ندارد  
 (۲۴) ب ، ندارد  
 (۲۵) ب ، ندارد  
 (۲۶) ب ، ندارد  
 (۲۷) ب ، ندارد  
 (۲۸) ب ، ندارد  
 (۲۹) ب ، ندارد  
 (۳۰) ب ، ندارد  
 (۳۱) ب ، ندارد  
 (۳۲) ب ، ندارد  
 (۳۳) ب ، ندارد  
 (۳۴) ب ، ندارد  
 (۳۵) ب ، ندارد  
 (۳۶) ب ، ندارد  
 (۳۷) ب ، ندارد  
 (۳۸) ب ، ندارد  
 (۳۹) ب ، ندارد  
 (۴۰) ب ، ندارد  
 (۴۱) ب ، ندارد  
 (۴۲) ب ، ندارد  
 (۴۳) ب ، ندارد  
 (۴۴) ب ، ندارد  
 (۴۵) ب ، ندارد  
 (۴۶) ب ، ندارد  
 (۴۷) ب ، ندارد  
 (۴۸) ب ، ندارد  
 (۴۹) ب ، ندارد  
 (۵۰) ب ، ندارد  
 (۵۱) ب ، ندارد  
 (۵۲) ب ، ندارد  
 (۵۳) ب ، ندارد  
 (۵۴) ب ، ندارد  
 (۵۵) ب ، ندارد  
 (۵۶) ب ، ندارد  
 (۵۷) ب ، ندارد  
 (۵۸) ب ، ندارد  
 (۵۹) ب ، ندارد  
 (۶۰) ب ، ندارد  
 (۶۱) ب ، ندارد  
 (۶۲) ب ، ندارد  
 (۶۳) ب ، ندارد  
 (۶۴) ب ، ندارد  
 (۶۵) ب ، ندارد  
 (۶۶) ب ، ندارد  
 (۶۷) ب ، ندارد  
 (۶۸) ب ، ندارد  
 (۶۹) ب ، ندارد  
 (۷۰) ب ، ندارد  
 (۷۱) ب ، ندارد  
 (۷۲) ب ، ندارد  
 (۷۳) ب ، ندارد  
 (۷۴) ب ، ندارد  
 (۷۵) ب ، ندارد  
 (۷۶) ب ، ندارد  
 (۷۷) ب ، ندارد  
 (۷۸) ب ، ندارد  
 (۷۹) ب ، ندارد  
 (۸۰) ب ، ندارد  
 (۸۱) ب ، ندارد  
 (۸۲) ب ، ندارد  
 (۸۳) ب ، ندارد  
 (۸۴) ب ، ندارد  
 (۸۵) ب ، ندارد  
 (۸۶) ب ، ندارد  
 (۸۷) ب ، ندارد  
 (۸۸) ب ، ندارد  
 (۸۹) ب ، ندارد  
 (۹۰) ب ، ندارد  
 (۹۱) ب ، ندارد  
 (۹۲) ب ، ندارد  
 (۹۳) ب ، ندارد  
 (۹۴) ب ، ندارد  
 (۹۵) ب ، ندارد  
 (۹۶) ب ، ندارد  
 (۹۷) ب ، ندارد  
 (۹۸) ب ، ندارد  
 (۹۹) ب ، ندارد  
 (۱۰۰) ب ، ندارد



شد<sup>(۱)</sup> از حاشهٔ نعل دیوار کهنک  
 چو در حیةٔ صاحبی شخص جاهل<sup>(۲)</sup>  
 هفته رسید زهر زریخت و دنیا<sup>(۳)</sup>  
 چو رنژ هروسی هروسان دنیا<sup>(۴)</sup>  
 چو شهری مخلوق بدیشان بر آمد  
 جهان شاه در دار ملک اندر آمد  
 بهر<sup>(۵)</sup> سوی قربان حد افروختاده  
 جگر بسته گل هر کجا خون نده  
 بهر<sup>(۶)</sup> کوچه را ابوهری<sup>(۷)</sup> اسپ و مردم  
 نفس کرده هنجار بیرون شدن گم  
 در اثبوه<sup>(۸)</sup> که هر سینه بر سینه میرد  
 گدا با مبین<sup>(۹)</sup> میر بر سینه میرد  
 زن و مرد هر سو بنظاره حاضر  
 بصد آرزو در رخ شاه ناظر  
 دل خلق شاد<sup>(۱۰)</sup> از رخ شاه دیدن  
 یکی در دما دیگری کور دیدن  
 بسی<sup>(۱۱)</sup> حظ کاین که شد چاک هر سو  
 بسی نایمهای گنه پاک هر سو

(۱) ب و ج به جاده (۲) ب و ج نعل (۳) ب و ج دیب  
 (۴) ب و ج دیب (۵) ب و ج دارد (۶) ج ندارد به تصحیح اضافه شده  
 (۷) ب و ج آینه (۸) ج آینه (۹) ب و ج سرینجه  
 (۱۰) ب و ج هم از (۱۱) ب و ج و بیست و یک ندارد

میان شعله را که بر نیزه کرده  
 فروزانتر از چه ز<sup>(۱)</sup> ابر آب خورده  
 صوه<sup>(۲)</sup> دورباش آفتاب گشته سرکش<sup>(۳)</sup>  
 اسد خورده رو سهم چون شیر رانش  
 نوار<sup>(۴)</sup> حرمهای پیلان بر ری  
 چو دیدن جره باز شکاری  
 نموده نمودر کوس از نموده  
 بالخل مسین<sup>(۵)</sup> گنبدی باز گوه  
 کژک بر دامنه شله کش خراسی  
 یباری<sup>(۶)</sup> و چربک گری<sup>(۷)</sup> پیش حاسی  
 چر<sup>(۸)</sup> سو زده قبه بر شادمانی  
 علی وشم نه قبه آسمانی  
 سر<sup>(۹)</sup> قبا با فلک باز خورده  
 ز ولعت سر آسمان باز کرده  
 نوار<sup>(۱۰)</sup> ر هر جنس برمار هر میان  
 بر آورد هر کس نوای دگر میان  
 بدوآورد جامه کز زر کشاده  
 تو گوئی شعاعیست کر خور افتاده

- 
- (۱) ع چه ابراهیم خورده (۲) ع سر (۳) ع ترکش  
 (۴) ع نواران (۵) ع سر گنبد باز گوه (۶) ع بازو چربک  
 (۷) ع گری بر کوی (۸) ع در حرمهای ده عیا ماسمان  
 (۹) ب این و برید ما بعد ندارد (۱۰) ع ر نواران و جنس و بر سر مردمان

شراره که از سنگ می‌جست در رو  
 ستاره همی‌زاد گرم از مه نو  
 دل هر کسی سوی خانه پریدند  
 تر اینجا و دلبها خانه رسیدند  
 همه<sup>(۱)</sup> خلق مشنای روی صریح  
 سوخت خانه مایل چو دهره پیران  
 چو در نیم ره آمد اعلام اتور  
 بدرگاه پیوست<sup>(۲)</sup> خان مظهر  
 روز افشان حقیقه چو حور بامداد  
 ر انعم<sup>(۳)</sup> واجب شده خلق شادان  
 برین گونه نا نلپت<sup>(۴)</sup> افتاد مرول  
 کمر بست در بدگی بحث بقل  
 دگر روز چون شاه<sup>(۵)</sup> عجم بر آمد  
 در ایوان گیتی بما اندر آمد  
 ز تپت<sup>(۶)</sup> علمهای شده روشنان شد  
 بدویت سوخت قصر دولت روان شد  
 علم بار سر زد درازا و پهب  
 بسان القهای انا قصه  
 بمرور<sup>(۷)</sup> جهان شاه چهر مرصع  
 فلک را ز انوار کرده مسمع

(۱) ع این و بیت ما بعد ندارد و به تصحیح اضافه شد

(۲) پیوسته (۳) ع باعام (۴) اندت و ب ندارد

(۵) ا عجم غرور (۶) ب ندارد (۷) ب این و پنج بیت ما بعد ندارد

سبک سیر شد روان بیابان و گلش  
 چو مه رانجس سوخت حورشید روشن  
 هنوز ندران کارگه بود لشکر  
 بکار فلنگسی<sup>(۱)</sup> پشگان همسر  
 که در وقت فرخ ز شهر مبارک  
 سبک سیر شد سایه حق تبارک  
 سوخت برج دولت در آخر جماد<sup>(۲)</sup>  
 روان شد بدولت که پاینده پاد<sup>(۳)</sup>  
 بالور<sup>(۴)</sup> بود اولین مسمرل<sup>(۵)</sup> شه  
 دران منزل دولت آسود یک مه  
 از انجای منزل عسری روان شد  
 ر ماه و ستاره زمین آسان شد  
 زمین شتر گربه چون عقل<sup>(۶)</sup> خامان  
 رهی لور<sup>(۷)</sup> و لر چون دل ناممان  
 صبرمت دریای قلسب مظفر  
 چو سبی که نندیشد از لور و ار لر  
 گهی رور با تبع که کارد می شد  
 که از کوب هم سگها<sup>(۸)</sup> آرد می شد

(۱) خ ننگان فلنگی (۲) جادی (۳) بادی (۴) ب و ح ندارد  
 (۵) قبل جانی و ن فضل خامان و مل خامان و ب این و بیت ما بعد ندارد  
 (۶) ع کرد و یک (۷) ا م سگ م

اران چتر بو دانه شد رای شادان  
 بر آمد بهالا و بس بر کشادان  
 رهی رای کز بسدگی بیا بی  
 همان چتر و<sup>(۱)</sup> کرده ره کرد بر وی  
 مطمئی که اسلام را سر در آرد  
 به کز<sup>(۲)</sup> چتر از آهنگ سر بر آرد  
 زحل گر<sup>(۳)</sup> به پیچد سر ار حکم دبی  
 ز شمشیر بهرامیش سر نه بی  
 جهان تا بود باد دین محمد<sup>ص</sup>  
 خلافت درو قطب دین را مؤید

ما فتح باز گشتن خان سوی تخت گاه  
 زین سوی<sup>(۱)</sup> سوی تخت به آهنگ تاجدار

همه کار چون در ارنگل بر آمد  
 بر حمت سپه را ظفر رهبر آمد  
 بفروری<sup>(۲)</sup> و نصرت الله مبارک  
 روان شد علم سوی شهر مبارک  
 چو بر جان کرم بود شاه جهانرا  
 طلب پیش اران شد یدرگه خانرا

(۱) ع ره کرده گید (۲) ع نه از هرگز

(۲) ع کر (۳) ا زین سوی بخت

(۳) ع میردین نصرت الله مبارک و ب اس و چهار بیت ما بعد ندارد

که تعظیم ظلّ حقایق جهان ر  
 چو هورشید حلت کند سایان را  
 چو ز مهر اول نموده است پرتو  
 رین سایه حق شود چتر او نو<sup>(۱)</sup>  
 هان کرد<sup>(۲)</sup> رای مردمند دانا  
 که عاجز نگردد ز حکم توانا  
 فرستاد آن چتر و اعلام عالی  
 که بود او بدان پرحد خویش وائی  
 چو بیرون رسید آن مراتب مرتب  
 برسم ادب گفت جان مؤدب  
 که سوزی علمهای داخل شنابد  
 که از سایان پرتو مهر یابد  
 سر چتر و آن دوشاخ و نشانه  
 سوئی سایان شد نگون عاجزانه  
 چو آئین حلت بی آمد آنسو  
 میزدند اسباب هدو بهدو  
 رسولان<sup>(۳)</sup> رای آن همه سار خود را  
 سوئی رای بردند عرار<sup>(۴)</sup> خود را  
 سوئی سایان بود چون بر زمین سر  
 پس از چتر خود گشت آن رای سرور

(۱) ای و (۲) ع گر تو داری و (۳) کفاری  
 (۴) ب این رسیده ما بند مایه (۵) ع مژاید را

بر آمد بهالائی حصین ازنگل  
 سوئی سایان خاکب بوسید اول  
 پس آورد حدیث سوئی حال غازی  
 حسن را ز محمود بود این ایزدی  
 چنین تا سه روز از پیش قطب دین را  
 سوئی سایان بوسه می‌رد زمین را  
 پس <sup>(۱)</sup> آنگاه پیش سپهر <sup>(۲)</sup> قرسان  
 دگر باده عرص غرض کرد ازپسین  
 که دارم پزیرتیب جیش <sup>(۳)</sup> و مواکب  
 و سلطان مرحوم چتر <sup>(۴)</sup> و مراتب  
 چه فرمانست آنرا پسر کرده آرم  
 بآئین <sup>(۵)</sup> خود یا پسر کرده دارم  
 بهرمود خان کان مراتب که داری  
 عطائست از حضرت کاسگاری  
 چو ر شاه مرحوم بود این مورث  
 چرا خواهد این شاه محشده <sup>(۶)</sup> بازش  
 و لی کرده باید ادب و رعایت  
 پیاپی مرشدان <sup>(۷)</sup> آن چتر و رایت

( ۱ ) ب این و دوازده بیت ما بند ندارد (۲) سپهر

(۳) ع جیش مواکب و صحیح مواکب (۴) ع حشر مراتب

(۵) ع بآئین و با خود و نصیح یا خود و ع در هر دو مصرع دارم

(۶) محشده (۷) ع مرشدان

به پشایش و هشی<sup>(۱)</sup> امید بستم  
 که یارم پنداره باشد که هستم  
 چو<sup>(۲)</sup> بر بسته دمه پادشاهم  
 سرد گر های دمه گردد<sup>(۳)</sup> پاهم  
 چو بشید خان بی پیام از رسولان  
 ندید اندرین مایه یو انصোলان  
 دمی رد بر ایشان بصد دلنوازی  
 که خان در وی شد دران جان گذاری  
 پس از اعتدای که بودش ر درگه  
 که از رای دستور خود نگذرد شه  
 ولایت که پکشاد ازان تیره<sup>(۴)</sup> کیشان  
 همه بار فرمود یک یک بر ایشان  
 مگر بدرکوب<sup>(۵)</sup> آسمان و شش حصاری  
 که خان را بدرکوب<sup>(۶)</sup> و بود کاری  
 حرامی<sup>(۷)</sup> که بد شصت لکه چپو زر  
 پخشید و چل هشت لکه شد مقرر  
 چو بر رای رخت این نوازند گیا  
 بجان نوشندگی<sup>(۸)</sup> زین هوا زند گیا

---

(۱) پشش (۲) پ و ح ندارد (۳) ا گردد  
 (۴) پ = پاره کوتاه و ح ، بدرکوت  
 (۵) ح بدرکوت آن (۶) ب ندارد (۷) ا کوشش



و رسمی که رفت اسب چرخ رو در  
 وجود از پی ترک شد هدوانرا  
 که ترکست غائب بر یشاں چو کوشد  
 که هم گیرد و هم خرد هم فروشد  
 چو هندو است بنده<sup>(۱)</sup> بهرسانکه باشد  
 کسی زور بر بنده خود باشد  
 خدا آن نوارده را رنده دارد  
 که بر بنده<sup>(۲)</sup> خود را نوازنده دارد  
 شاید دران بز<sup>(۳)</sup> نظر نیز کردن  
 که پروردش هست از بهر خوردن  
 یکی کر نظر تیر کردن بخیرد  
 کسی خنجر تیر بهوش چه گیرد  
 خورد<sup>(۴)</sup> کشته دسپاق قصاب مردم  
 چو رنده خورد دم برو مردم ارحم  
 من دورخی گوئی آتش نظیرم  
 که هم رنده کردم بدم هم بمیرم  
 دمی داد باید که زان رنده کردم  
 به آن دم که از وی فرو رنده کردم  
 نوازش<sup>(۵)</sup> بود شرط تا ● رنده بدم  
 که تا رنده مادم نه تارنده مادم

(۱) ا هندو (۲) ا بنده خرد برارنده (۳) ع ا  
 (۴) ب روح بخارد رب بیت ما بعد از (۵) ب بخرد

پیر دیده<sup>(۱)</sup> شاهیست رسته گیاهی  
 سم پیر ران سان یکی برگ کاهی  
 چو بر کپکشان پایگاهست شله را  
 اریس حس چه افزیش آن پایگاه را  
 گرم کپه کشی حکم باشد ر درگاه  
 بر<sup>(۲)</sup> آهورک<sup>(۳)</sup> گردن خود کشم که  
 وزانجا بوم تیر رانسان که دسم  
 دران پایگاه وجه کاهی رسانم  
 سین برری خار و صحنی خار  
 که با نعل وحشت ندرند پیرا<sup>(۴)</sup>  
 حس از چند سالار<sup>(۵)</sup> حاشاک گردد  
 بیک شعله خاکستر و خاک گردد  
 اریس<sup>(۶)</sup> به بدان نسبت ترک و هندو  
 که ترکست چون شیر و هندو چو آهو  
 کند گرچه آهو بر آهو<sup>(۷)</sup> دلیری  
 چه دن باشدش چو کینه شیر شیر  
 چیکل نه پیل است کم از هریری  
 که پیش هرارش نیابد<sup>(۸)</sup> جبری

(۱) ع خود صحیح نه

(۲) بر آخر که گردن خود و ع آخر که گاه گردن کم می

(۳) ا پرا (۴) ع بالای (۵) ب ن و پنج بیت ما بعد ندارد

(۶) ع آهور (۷) ع باشد نه صبری

پس آنکه نمود از سر زبردستی  
 بیاری بیاداشی حضرت پرستی  
 که بیشت در دمه چون ارتعاشم<sup>(۱)</sup>  
 خراجی بتکلیف ما لایطاشم  
 به ایم<sup>(۲)</sup> ارچه با درخوره بهرانی  
 که بر دورخی تبع به با زبانی  
 ستوری که ده پله طاقت ندارد  
 برو بیست<sup>(۳)</sup> منجند کی طاقت آرد  
 من از گنج خود گرچه زیرم شاری<sup>(۴)</sup>  
 بگنجینه شه چه<sup>(۵)</sup> باشد عیاری  
 ر<sup>(۶)</sup> من چون کشیدند چشبین ولایت  
 کی آن خواسته<sup>(۷)</sup> یابد از من کفایت  
 چو در کشت دهقانست یک حرس جو  
 دو جویند چو جو شود در دوا دو  
 زنی بیش دارد محیط آبروئی<sup>(۸)</sup>  
 که محتاج باشد بحر آبجویی  
 درین<sup>(۹)</sup> چشمه یک قطره شد مایه پر  
 دران بحر هر قطره آب شد در

- (۱) ب انعام      (۲) ع نیم و ب - این بیت ندارد  
 (۳) ا بیست      (۴) ب بیاری      (۵) ح باشد عیاری  
 (۶) ب و ح ب و بیست ما بد ندارد      (۷) ا خوراس  
 (۸) محیطات و دری      (۹) ب این و پنج بیت ما بد ندارد

چو بی کارها حاست<sup>(۱)</sup> یک یک محوی  
 بیت فرص شد بر<sup>(۲)</sup> امور وجویی  
 سوی رای دادند دیگر<sup>(۳)</sup> پیامی  
 که قسمت<sup>(۴)</sup> پدید چو بود انقاسی  
 ز اقطاع خود هیچ موصع بمانده  
 گلی از بهاری پیاد صبا ده  
 پدرکوب<sup>(۵)</sup> و کیلاس وانگه بسودن  
 بس نور و کور بین جای بودن  
 صد ار ژنده پیلان عفریت بالا  
 الف اسپ و ده طبله لولوی لاله  
 دگر شصت لک خنثی اچپو زد  
 بمشرق ز دیار مغرب گران تر  
 منتهای<sup>(۶)</sup> دگر لایق پادشاهی  
 که باشد عجیبات صبح الهی  
 نوبتند بدرگاه هر سال بی کم  
 زمین بر خود آنگاه داند مسلم  
 بدیرت رای آن تمام ر دل و جان  
 برین خط نوشت و قوی کرد پیمان

(۱) ب و ع خواست (۲) ب و ع و (۳) ب ، آنک

(۴) ب و ع طی (۵) ب و ع این و بیست ما بد ندارد

(۶) ب و ع نکرد و درج = تصحیح اضافه شده

که از بهر طاعت گروگان فرستد  
 گروگان<sup>(۱)</sup> و ملک خود ارکان فرستد  
 پستیها<sup>(۲)</sup> دویند بر زای یکسر  
 که گرده سرت<sup>(۳)</sup> هست از حکم مگرد  
 گروگان روان کی ز قورند<sup>(۴)</sup> و خویشان  
 چو خواهی که جمعیت نکردد پریشان  
 روان کرد زای اندران مهر جوی  
 بسی خون خویش از پی سرحوئی  
 چو<sup>(۵)</sup> آمد گروگان سپین و گریه  
 دم گنج زد ازدها برگریه  
 که از خون خود مشک<sup>(۶)</sup> باید سرشتن  
 وزان سایه خط وثیقت روشن  
 که زان که درم از هر جس بیرون  
 سپردم<sup>(۷)</sup> بسایه کشان هریون  
 گر هست دیگر نهائی و پیدا  
 گنه کار باشم چو گردد هویدا  
 رسید این خط عهد یز از ارتگل  
 بلدر<sup>(۸)</sup> مهادیو کرده مسجل

- 
- (۱) گروگان خود از کار مرغان  
 (۲) پستیها و سربلندیها  
 (۳) سرت و پیر  
 (۴) ز قورند و ز قورند  
 (۵) چو و چون  
 (۶) مشک و عطر  
 (۷) سپردم و سپرد  
 (۸) بلدر و بلدر

که مانند است اگر کله برگی که دادند  
 شود سوخته هر که سوگند رند  
 بسوی کرم کرد باید رعایت  
 که دانا<sup>(۱)</sup> بخورد چو کار حمایت  
 ز نعل که بتوان همه سیوه چیدن  
 یکی حای<sup>(۲)</sup> از مانند نتوان بریدن  
 چو مرغی همه وقت ده بیه راهید  
 گوی گر نه التاد بسمل نشاید  
 چو سی داد شیشه همه بی<sup>(۳)</sup> گسیستن  
 گر آلاشی ماند نتوان شکستن  
 دل جان والا بدی خوش بیانی  
 نمود اندکی میل در مهربانی  
 ولی<sup>(۴)</sup> آلودی بود چون کار درگاه  
 داد آن دم گمراها را بخودره<sup>(۵)</sup>  
 ز سوگند آتش بگشت<sup>(۶)</sup> ارچه رایش  
 هور آتشی بود برهم ر رایش<sup>(۷)</sup>  
 فرستادگانرا فرستاد در دم  
 برین حکم شان داد فرمان محکم

(۱) دانا  
 (۲) ح حاکم  
 (۳) ب - این و بین ما بد نذر  
 (۴) ح - آلودی  
 (۵) ب - این و بین ما بد نذر  
 (۶) ح - آلودی  
 (۷) ح - آلودی

مرد گر امیان اورنگ و بالش  
 چو مالی ندارم نذرته مالش  
 رسولان دگر بار گشتند پویان  
 جواب فرستیدند خویش گویان  
 چو جان این شید ارچه بمن سپهران شد  
 ولی از بی مصیحت حشران شد  
 که این گفت<sup>(۱)</sup> کی باور تید و ریم  
 اگر گردد تاکید این بر نیایم  
 نکردد ز رای شا رای ما<sup>(۲)</sup> خوش  
 مگر آنکه سوگند خوردن با آتش  
 مرد پنجه در دوش گرم کردن  
 که سوگند باید چیر گرم خوردن  
 از آن گرمی از پنجه ماند سلامت  
 نه گرمی بود بر شا فی سلامت  
 و گره<sup>(۳)</sup> بگرمی ببايد سپردن  
 چو آتش روی<sup>(۴)</sup> و خود آتش ستردن  
 برین شعله هر هندوی تاب خوردن  
 فرو مرده چون آتش آب خورده  
 باب دهان داد هر یک جوابی  
 که بخی فروشاید آن<sup>(۵)</sup> شعله تابی

(۱) پ و ع گفته  
 (۲) پ ندارد  
 (۳) ع در و گرمی از خود سترد  
 (۴) ع دان شعله آبی  
 (۵) ع

وگر از فزونی بود کار<sup>(۱)</sup> دل حوش  
 فروخی ملبع بر آرم<sup>(۲)</sup> چو آتش  
 چو زرد داد کان و بکاوند حای  
 بر آرد پندار فریاد حای  
 چو بی دانه گردانی کنند آسپا را  
 صلابتی<sup>(۳)</sup> دروغین دهد صاب<sup>(۴)</sup> را (۵)  
 برزگی<sup>(۶)</sup> به پندار گنجینه حای  
 بکاوند محسب سرائی گندانی  
 بر آورد گرد از چنان کجج عاری  
 کمر آتیش حاصل نشد جر غباری  
 بدو گفت پیچاده یا حد نژندی<sup>(۷)</sup>  
 که حد رجه کاندل<sup>(۸)</sup> دل ما ننگندی  
 عمارت شد دولت آباد میران  
 و لی گشت بنیاد درویش ویران  
 نمائند اسب بر ما زار پیش<sup>(۹)</sup> و از کم  
 درم صغر گشت است و نقش درم هم  
 خطی بود بالائی حد صغر گنجیم  
 کسوف صغر بی خط شد العجت رحیم  
 گسسته است چون استواری بکارم<sup>(۱۰)</sup>  
 بدین داشت باید همی استوارم

(۱) ع کارمان (۲) ع صای (۳) ع ماخذ را مان خدا  
 (۴) ب این وجه پیدا شده دارد (۵) ا بریدی  
 (۶) ع کجج ص (۷) ع از پیش و از کم (۸) ع استودین کارم



حراج ارچه بیرون ر انداره دادی<sup>(۱)</sup>  
 ولی هم بمقدار آوازه دادی  
 چو گنجینه کوه بیرون ز حد شد  
 پیاپی صدا کوه غار خود شد  
 هم در آب جویت شد<sup>(۲)</sup> این چشمه روش  
 که بی دمه برگشت زان باغ و گلش  
 بعدر گاهان خویش آنچه داری  
 بده ورده مائیم و شمشیر کاری  
 فرستادگان در رستد<sup>(۳)</sup> برسان  
 فرستاده را زار<sup>(۴)</sup> پوشیده برسان  
 نمودند<sup>(۵)</sup> حالی که دیدند بیرون  
 کشادید هرچه آن شنیدند بیرون  
 فرو شد چو بشید رای این حکایت  
 که سر ت با رای بود رکفایت<sup>(۶)</sup>  
 نمود از سر راستی حال خود را  
 که پنهان نکردم ز و مان خود را  
 متاعی<sup>(۷)</sup> که دارد چهارا پنهان  
 نمائید است از آن ها حری در خزانه  
 چو من رانم و مزد خود نام جویم  
 دروغی که باور بیاید چه<sup>(۸)</sup> گویم

(۱) ع در هر دو مصرعه دری و تصحیح دادی (۲) ع شدی چشم  
 (۳) رستد (۴) ع از و از پوشیده برسان (۵) ب ندارد  
 (۶) حکایت (۷) ب ندارد (۸) ب روح لنگرم

## حکایت

شمسدم یکی غرقه می شد بدو  
 کلاهی و زر داشت بر سر مهر  
 رسید آشنا و ز دلیریش در پی  
 برد کشیدن کله خواست از وی  
 جواب آمد از غرقه کین سر هنوزم  
 ته<sup>(۱)</sup> آب نرفته زبسان مسوزم  
 درین بود کز موج جانش تبه شد  
 کله رفت و هم سر بکار کله شد  
 کسی کایش از پای بر<sup>(۲)</sup> سر گراید  
 سر خود ته یا<sup>(۳)</sup> درخشش نیاید  
 زر و مال کار آید از بهر جانرا  
 چو رفت<sup>(۴)</sup> این چه حویشی بود ناتوانرا  
 بتندی بی شعله روغن که ریزد  
 چو آتش نباشد ز روغن چه خیرد  
 چو شد مار در خانه موش مسمان<sup>(۵)</sup>  
 میرد گر از خانه بر میرد از جان  
 چو شاهووس را دم گرفتار باشد  
 بدم دادن از چیست<sup>(۶)</sup> بسیار باشد

---

(۱) ع به  
 (۲) با و ع تا  
 (۳) ا : با ندارد  
 (۴) ح سر و پای به  
 (۵) ع بهان  
 (۶) ا حسب



ر من لطف ده <sup>(۱)</sup> گز بدیده بگنجد  
 که دهنه ر گنجیسلن آن درجید <sup>(۲)</sup>  
 ده <sup>(۳)</sup> رو بگذرد هرگز آبی نه چربی  
 نه چون قطره آب بیکان حری  
 و صدل نه اندک که بگذشت و جنگل  
 که رو جنگلی بوی گیرد چو صدل  
 دگر نمدها لائق محبت شاهان  
 طرب زای چون نامه بی گناهان  
 صد و اند پهل دوان مسیک رو  
 بسان بروج فلک در دوا دو  
 چو جورا و میران بنگ <sup>(۴)</sup> باد سرکش  
 چو شیر و چو سرطان برم آب و آتش  
 ده <sup>(۵)</sup> و دو هرور اسپ تازی که هر یک  
 بجهت <sup>(۶)</sup> دل کوه کرده بشیک  
 شگرم ازدهای و یا کوهپاری  
 صوبی برون جسد ر کام ماری  
 تگ و گام <sup>(۷)</sup> آسوده چون عیش غافل  
 حور <sup>(۸)</sup> و حوی شایسته چون کار عاقل  
 خدمت <sup>(۹)</sup> چو تسلیم گشت این ملایمی  
 فرستاده <sup>(۱۰)</sup> ران خدمتی شد گرامی

(۱) ح - صد	(۲) ر - بحد	(۳) ح - نکرده
(۴) ب - ندارد و ع - بیک	(۵) ا - درده	(۶) ا - بجهت
(۷) ا - یک و کامی	(۸) ا - خورد های	(۹) ب - ندارد
(۱۰) ح - فرستاده ران خدمت بد گرامی		

موی که لشکر کش و جف شکی شد  
 همه در رخ سپیان الجمن شد  
 شد<sup>(۱)</sup> آراسته صدر حای<sup>(۲)</sup> ز خای  
 کر<sup>(۳)</sup> اقبال شه گشت کشورستانی  
 نشستند چون مهر دو روی کارش  
 ملوک دگر در<sup>(۴)</sup> یمن و یادرش  
 رسید آیدگان دروی  
 زمین بوسه دادند یا صد روی  
 متاعی ر اندازه بیرون نه اندک  
 یکایک بعرض آوریدند یک یک  
 جواهر نهیگه صندوقها بر  
 بیرون رانجه گنجد بدی<sup>(۵)</sup> و تصور  
 دو<sup>(۶)</sup> صد دور در سار آن در و گوهر  
 چکانیده حوی ابروش چشمه حور  
 زر سیزده ماهه ران بیش بارش  
 که کردن توان میرده مه حیارش  
 اران گوهر و زر بانبار و خرسن  
 زمین حامله گشت و کلها سترون  
 سپی<sup>(۷)</sup> جامه ، پریشمین هدوانه  
 که یک گر شود ده کشد اردوانه

(۱) ب ، این و بیت ما بعد ندارد (۲) خ : عالی

(۳) ۱ ، ک (۴) خ : ر (۵) خ : بوم

(۶) ب و خ این و بیت ما بعد ندارد (۷) ب : ر و بیت ما بعد ندارد

بمحاصن حضرت رسانید<sup>(۱)</sup> در دم  
 کم و بیش دیگر که بیش آید از کم  
 و گردید<sup>(۲)</sup> ر یک حسش قلب شاهی  
 شود این رسین شرقه در قلب ماهی  
 حماری<sup>(۳)</sup> که چون برگ تسوی کنگر  
 تکام فلک<sup>(۴)</sup> برده با چونه بر  
 در آیند کاویدگان<sup>(۵)</sup> پس کشی از بر  
 کف هست سازدش از زخم ناحی  
 چو شد نرد<sup>(۶)</sup> رای این پیام جگر کی  
 چو میم پیاشی جگر گشت روزن  
 باندیشه<sup>(۷)</sup> بگشت بر خود درد را  
 طلب کرد فرمان پذیران خود را  
 هر آن میده کشی بود ر اسباب رایان  
 فرستاد در پیش فرمانروایان  
 چو هندوئی شب گوهر افکند برون  
 یکی خانه پر گهر<sup>(۸)</sup> گشت گردون  
 بر سر سب جمعیت بامدادان  
 حران با دل جمع خفتند شادان  
 چو از ظلمت آمد برون گنج روشن  
 ازان گنج زر گشت آفاق گلشن

(۱) ب رسانید (۲) ب روح و گر ر (۳) ب روح این بیت ما پیدا نمود  
 (۴) ۱ فرک (۵) ۱ کاویدگان (۶) ۱ تیر  
 (۷) ب روح این بیت ما پیدا نمود (۸) ۱ پر گهران گشت بر برون

برون آمدن چون گذارد حکیم  
 که پیش ر<sup>(۱)</sup> من آید برون جان و بیم  
 گناه<sup>(۲)</sup> آنکه چتر بلند خلافت  
 چو زان سمت هرمود قطع مسافت  
 نگوی بختیم کال حمایت مشکل  
 مرا پرده غمت<sup>(۳)</sup> افکنده بر دل  
 که دسد باندیشه کج خیالم  
 که جبهه بچاک در شاه مالم  
 چو تقصیر من شد ز اندازه برون  
 بتویر لعل طبع<sup>(۴)</sup> چون بود چون  
 مگر شاه خود بخشش آرد بکارم  
 و گریه من امید باری<sup>(۵)</sup> ندارم  
 گر بین بار حاض از پی حق تعالی  
 جان بختیم دل دهد جان<sup>(۶)</sup> والا  
 فرستم هر آن پیل و سالی که دارم  
 پس آنکه کنم عرض<sup>(۷)</sup> حای که دارم  
 چو بشید جان داد فرمان بر ایشان  
 که گر جمع خواهید<sup>(۸)</sup> منزل پریشان  
 روز و حاض و پیل و اسب و جواهر  
 طرائف که نتوان نمودن بظاهر

(۱) ع پیش روی و تصحیح از روی (۲) ح ندارد

(۳) ۱ غفلت (۴) ع طبع فاسد برون (۵) ع زاری

(۶) ب و ح شاه (۷) ب و ح حرف (۸) ۱ خواهد

وگر آن ز یزدان باشد هدایت  
دوم دمه را چون رعایا رعایت  
درین هر دو نمایند<sup>(۱)</sup> گر سر نهادن  
سیم شرط<sup>(۲)</sup> سر زیر حنجر نهادن  
صلاح<sup>(۳)</sup> آن بود رای را کر دروسو  
برون آید و آرد ندر زمین رو  
سوی صایبان چید بر خاک سایید  
که سرقاب را چید بر خاک شایید  
چو در آمدن کرد فرمان پدیری  
پدید دگر جلسه بی<sup>(۴)</sup> محب گیری  
چو بر رای رفت این پیام<sup>(۵)</sup> سر افکن  
شد بر حرف بر فرق او حنجر افکن  
نوستاد پاسخ که این حکم رانی  
صلاح نسبت و امانت جای  
و لی<sup>(۶)</sup> من گنگار شاه چپم  
گنگاری من گرفته عام  
دیری<sup>(۷)</sup> کم در رسیدن و لیکن  
تم مانه ساکن که دن نیست ساکن

---

(۱) ب نلوه و ع نلوه سرد (۲) ب نر  
(۳) ب این و هر بیت ما بعد نلوه (۴) ع بی (۵) ا جام  
(۶) ب بخار (۷) ب این و شش بیت ما بعد بخار



وگر سر مراد است بی‌تی پدرگه  
 خدا باد این بر هر خاک آن و  
 مردم<sup>(۱)</sup> درین بی که دارم گراش  
 رصای حلیمه است و فرمانبرانش  
 چو بشید این ماجرا جان والا  
 بود ظفر یافت ز برد نهالی  
 برای جوانی سحر داد برون  
 که پرسنه را در جگر آب شد خون  
 که شاه جهان را ز فضل الهی  
 مرون راست<sup>(۲)</sup> در شاهی اسباب شاهی  
 چه<sup>(۳)</sup> حاجت بود کمترین چاکرش را  
 متاعی که بدیسته باشد دوش را  
 اگر پیل ایک<sup>(۴)</sup> مرون ر هزارش  
 وگر پیل بی خود برون از هزارش  
 بسی<sup>(۵)</sup> گنج کفایش خلق مسجد  
 و لیک زمین زیر بارش<sup>(۶)</sup> برنجمد  
 خلیفه که با ر فرستاده<sup>(۷)</sup> این سو  
 ر هر مه شرطست چستن ز هندو  
 یکی در شهادت کشادن رها  
 که مؤده دهد در دو گیتی امان را

(۱) به روح غلام (۲) دست (۳) به روح - ندارد (۴) اندک

(۵) به ندارد (۶) زیر پایش ریخت (۷) به روح فرستاده

چو خنود لنگه کرد پاشهپ محکم  
 مرومانه راندیشه سر شیب و پر کم  
 روان کرد بیرون رسولان دانا  
 بمسکینی و عجز پیش توتنه  
 سوئی<sup>(۱)</sup> مدیانی خاک رفتند از رخ  
 پس احوال گفتند و جستند پاسخ  
 که مائیم چون دره مهر شاهی  
 طبکار سایه ز غل الهی  
 گر بسته ترک آب ما شیر داده  
 بجای زره تن بر عیصر داده  
 چو جاری نماند این حسن و خاک ما را  
 چرا آتش آرند حاشاک ما را  
 اگر<sup>(۲)</sup> مال داریم و پیل و ولایت  
 همه زان شاهیت و ما در حمایت  
 ور<sup>(۳)</sup> از شاه پیشیست چتر و برانپ  
 به میراث آهست ما را نه راتب  
 دهیم آن همه مال و زر پیل و همسر<sup>(۴)</sup>  
 که بود سر ما ته<sup>(۵)</sup> پیل درخور  
 گهر<sup>(۶)</sup> هرچه داریم کن را بده  
 رسانیم بی هیچ عذر و بده

(۱) ب و ح این و سه بیت را بعد ندارد (۷) ح دیگر (۲) ح ندارد  
 (۳) ا بر سر (۴) ا سرماچ (۵) ب و ح ندارد

ز مراده و سجنیق و ز مئرس  
 ویران معریبا که کم حیرد ار کس  
 گروهه که هر یک بسک و شکوهی  
 ویران ملحدان افگند گرد کوهی  
 و گز مغز بدخواه باید پریشان  
 عروسک بس است ار بی معر ایشان  
 چو بشنیت لشکر بمهای صادق  
 سران و یلان نصب کردند بیرون  
 زمین<sup>(۱)</sup> بر پاشیب دیدند ازان پس  
 رسانید و پای پاشیب هر کس  
 محل بر آن شد معین همانکه  
 به پیش رخ سایبان شهشه  
 پاشیب یستن دو سر شد سپه  
 دویدند یکسر چو سیلاب دریا  
 ملکه<sup>(۲)</sup> عبرار یک طرف فوج بسته  
 دگر سو شهاب عرض کرده دسته  
 نمودند هر یک سوئی خویش جهدی  
 که بر سپه شد ز پولاد مهدی  
 سرافراحت پاشیب اران کارسازی<sup>(۳)</sup>  
 صد و پنجاهش گز سراسر درازی

(۱) ب و ع این بیت ما پیدا ندارد

(۲) ب و ع این بیت ما پیدا ندارد

(۳) ح یا کارسازی

پس از مهر پاشیب کردند کوشش  
 که نشی شود برهنه مهر پوشش  
 چو شمشیر حور در بهام زمین شد  
 شب تیره با مهر روش بکین<sup>(۱)</sup> شد  
 کواکب ر ظلمت برهشیده<sup>(۲)</sup> هر سو  
 چو چشم درخشان بر روی هندو  
 بهرمان جان حواجه حاجی عارض  
 که با دیر پرحسب تیرش<sup>(۳)</sup> معارض  
 بر آراست هر جا النگی و پایی  
 که بود ر درد و شبیهول<sup>(۴)</sup> هرسی  
 چو سوی سبمش حراشی همی زد  
 مژه خواب را دور پاشی همی زد  
 بگردون<sup>(۵)</sup> رده غلغل پاسبانان  
 بلرزه هندو بید سان بید خوانان  
 چو بر رد ر شب سرخی صبح<sup>(۶)</sup> روش  
 چو خون ار شکاف گلوئی برهمن  
 کله دار انجم که نامش خور آمد  
 بیالائی<sup>(۷)</sup> پاشیب بشسری بر آمد  
 ز<sup>(۸)</sup> اسباب پاشیب و آندمه کشائی  
 که زان گردد آسان بد بالا روانی

(۱) بکین	(۲) ع درخند	(۳) ع کلکش
(۴) د درد شبی چون	(۵) ع خنار	(۶) ع دور
(۷) ع بیالایب	(۸) ب و ع این و سه بیت ما بعد ندارد	

پاشینب بستن سپه و آمدن ز رای  
بر عزم صلح چند رسول سخن گذار

چه<sup>(۱)</sup> یکوست از شیر مردان کاری

هر کار هنگام کار استواری

چو<sup>(۲)</sup> هشتم سپهر است اگر حصص دشمن

که برجش همه استوار است و روشن

ز همت زندش چنان متعجبی

که او بشکند چون ر حارا عقیق

گدازش چنان میکند او که دیده

که حان بود در<sup>(۳)</sup> زیر حصص آرمیده

که صبح چون نیغ حور حوشان شد

شعاع از حصار حور<sup>(۴)</sup> آتش نشان شید

بر<sup>(۵)</sup> آهنگ فتح اهل شکر بر آمد

بگسرد حصار درونی در آید

به لبهای حلق قشعده حوشان

قلع پناهایی آن قلعه کوشان

که هم مغربها ز مشرق زندش

هم ر قریب کنگر بسک افکنش

بفصان کنند آنچهانش معلق

که گردد معلق زبان<sup>(۶)</sup> غرق حندق

(۱) ا. هر (۲) ب. این و پیوسته با بعد ندارد

(۳) ح. شب در و ب. شب گره (۴) ا. هر آتش

(۵) ب. این و پنج پیوسته با بعد ندارد (۶) ا. زبان

چو دسته شد در چنان کار باری<sup>(۱)</sup>  
 که زان کاری آید<sup>(۲)</sup> دران پرده کاری  
 امان دادش از حنجر لا اهای  
 بهادش تپش زبان داد حالی  
 که<sup>(۳)</sup> گر ز بمانی درین کار گاهم  
 برانسانکه باشد برین قدر حوهم  
 هم این شود سینه بی امانت  
 هم آزاد گردد ز اندیشه جانت  
 چو بود انیل<sup>(۴)</sup> مهته دناهی<sup>(۵)</sup> گران  
 میاورد رویه فی با هریران  
 بدانندگی گفت کای چه ار س آید  
 کم بو که آرادیم ز آهن آید  
 چو بشید خاک رار آن گیر پرش  
 ز پولاد امان داد و بستش<sup>(۶)</sup> به آهن  
 دگر باره سوخت خرا رنده دوه  
 سیه بر سر باره<sup>(۷)</sup> برد از کتاره  
 درون رفت هندو بجمین درونی  
 چنان کاندرا اندم شان تیغ خون  
 برون بود پتلی دو سه میده باهم  
 پرده با حویشتن هم دران دم

(۱) ح کار و باری (۲) ح آمد (۳) به این و معنی بیت ما چه ندارد

(۴) ح انیل (۵) ح دناهی (۶) بستش (۷) ح دوه راه

ز<sup>(۱)</sup> آسپ ایشان چنان دیو کاری  
 بلمرید چون سایه با سایه داری  
 ر داشتگی گفت با آن دلبران  
 که پدید گرفتار بجهد ر شیران  
 چو<sup>(۲)</sup> من از گلو خون جوشیده رانم  
 نه پوشیده مردم که پوشیده مانم  
 روان گر بریزد خون از درونم  
 شما را پشیمی آید ز خونم  
 چو کردند خانی نگهبان جانی  
 توان زان پس ر دل در آید گبی  
 توان رخت صد ر آدمی خون ر گردن  
 که نتوان<sup>(۳)</sup> ازان صد یکی رسد کردن  
 موافق<sup>(۴)</sup> نمود آن سخن پردلبران  
 سوی خان کشیدند گهر کلان  
 نماینده چون ماجر را نمودش  
 بهرمود خان تا بیارند زودش  
 چو بردند در پیش حانش گرفته  
 لحم جانی او بر<sup>(۵)</sup> حانش گرفته  
 به پرمید خان<sup>(۶)</sup> ماجرای که بودش  
 ر زای<sup>(۷)</sup> و برون دد زای که بودش

---

(۱) ب و ج ندارد (۲) ب و ج ندارد این بیت و دو ما بعد

(۳) ب و ج و بی گویان (۴) ب و ج ندارد

(۵) آ بر و ب این و دو بیت ما بعد ندارد (۶) ج از آن

(۷) ج از زای برون و آ : برد بماند داد

بزرگان روئین تن آهنگن و ش  
 شدند الممن پیش خان سیه کش  
 ز (۱) روئیکه کردند میگفت هر کس  
 که بی رفت در پیش و آن میده در پس (۲)  
 به پرسید خان چون حکایت فروغ شد  
 که تا سیه انیل (۳) گرفتار چون شد  
 بمبودد گو بود چهر هلاکی -  
 رحل وار چا کرده در برج حاکی  
 چو شوغای ترکان بران برج بر شد  
 همه (۴) هدوی بی سپر بی سپر شد  
 بکشتند بسوار دیو سیه را  
 بر از دیو کردند آن دیو گه را  
 همان انیل (۵) سیه گو بود دیوی  
 که میکرد از پیر حان را شریوی  
 پیر دید آن عزیمت ر ترکان دینی  
 دلش گشت چون چشم ترکان چینی  
 رسیدند (۶) رستم و شان دیو جویان (۷)  
 اسیرش گرفتند لاهون گویان  
 بران شد همه کس کرو (۸) جان ستاند  
 چو دیوانگان دشمنه (۹) بر دیو راند

---

(۱) ا - روزی (۲) ا و ب و پس (۳) ح انیل  
 (۴) ب همه هندوان و سپر (۵) ح انیل (۶) ب ندارد  
 (۷) ا جویان (۸) ا که او (۹) ب و ح و نه



که ریز<sup>(۱)</sup> در اجل در درو سو در آمد<sup>(۲)</sup>  
 وزان در<sup>(۳)</sup> سبک جان هندو پر آمد<sup>(۴)</sup>  
 ز<sup>(۵)</sup> یک نیزه بالا که حورشید بوده  
 سان نیزه بالا شطرها نموده  
 رمان<sup>(۶)</sup> تا حد نیم روزان رسید  
 هندو از غرا پر دلان ناریسده  
 که نیم روز آفتاب روان را  
 زبان زوال آمده هندوان را  
 همه روز شمشیر می رفت در خون  
 بداندانکه حورشید روشن بگردون  
 نماز دگر پیش محراب خنجر  
 همه مسح خون داشت سرها سرار  
 چو هنگام آن شد که برسان مردم  
 بدهلیر چرخ انجمن سازد انجم  
 فرمان خان هر ملک هر جنگی  
 هاجا که بوده است بگرفت نیکی  
 چو<sup>(۷)</sup> روشن شد انجم بظلمات تیره  
 چو بر هندوان حیل تورکان جوی

(۱) ب و ح گزین مری (۲) ب : دینه (۳) ب : س

(۴) ب : دینه (۵) ب و ح ندارد

(۶) ب و ح : ندارد و ب : دینه یا هر پر خارد

(۷) ب و ح : هر شد روشن انجم

بلرزه دل هندوان را<sup>(۱)</sup> گران<sup>(۲)</sup>  
 چو تیغ تنک<sup>(۳)</sup> بر کف تیغ یزان  
 کسی را که بوده است در سینه جانی  
 عیان بود کوشنده در هرکرای  
 کسی را که زوری نبوده است در دل  
 تنش بود گشته چو گل خوردگان گل  
 همی جست پیکان ترکان چیره<sup>(۴)</sup>  
 در آن کمر چون برق درابر<sup>(۵)</sup> تیره  
 سوخت هندوان تیر گشته شتابان  
 بدانسانکه دنان دیوان شهبان  
 دد و دام را قنبت آسانی  
 همی داد سرمایه میوهایی  
 شده<sup>(۶)</sup> چون بسان شراب رجوانه<sup>(۷)</sup>  
 ر گبران قره<sup>(۸)</sup> ر گردن روده  
 بی نیمزه میزد دران جوشش می  
 توانی که هندو زند دم از ی  
 سنان کو دو رخنه پتن سازد کرده  
 جل را دو جانب دو در بار کرده

(۱) ۱. واکسی اوس (۲) ۱. بک (۳) ۲. خیمه

(۴) ۳. ع : آه و د ار (۵) ۴. ب ر ع این و بیت ما بعد بخارده

(۶) ۱. ا : اوجاه (۷) ۵. ۱. قرابه دگرگون

چو لشکر بیک حمله بالا بر آمد  
 وی اندر میان صف دین در آمد  
 گرفتار شد و گرفت آن محارب  
 که با رای میگفت و الامر محارب  
 همچو است<sup>(۱)</sup> گیرنده شمشیر راندن  
 پئی آبی از حلق او خون فشردن  
 برون داد خود را کمر اهل درویش  
 چو هست آبرویم سرزید حرم  
 مسم ائیل مپته دستور راجم  
 که کارش همه هست موقوف راجم  
 بدی گفته بردند در پیش خائن  
 نگهبانست فرمود خان در رمانش<sup>(۲)</sup>  
 پس اندر حصار گلین مرد کاری  
 درون سوئی در خانه شد حماری  
 پیاده پیر کوی<sup>(۳)</sup> شیران غاری  
 ستادند در تیر و شمشیر بازی  
 برهنه شد تیغ آن کینه خواهان  
 قیا نعل بر تن ز خون سیاهان  
 سیر<sup>(۴)</sup> حنجر بختدان گری  
 دهی<sup>(۵)</sup> آب بسته بختدین روان

(۷) ۱: روانش

(۱) ب و ج این و سه بیت با بعد ندارد

(۵) ح ده

(۳) ع خیر

(۷) ع کوه

فلک<sup>(۱)</sup> نمره اقلو المشرکیں زد  
 ملک نمره بشر المؤمنین زد  
 هر آن<sup>(۲)</sup> بانگ تکبیر کاغذ میشد  
 فلک را بران گوشها باز میشد  
 هر سو که شد حمله بردان دین را  
 دل افتاد و من<sup>(۳)</sup> میر گبر لعین را  
 ز خون<sup>(۴)</sup> گریه زد رخم ر آواز نازک  
 چو عشاق حسنه ز پانگ چکاوک  
 دلبران خان خنجر کار رانده  
 که هم نست و هم بارو از کار مانده  
 ز خون تیغ دو مشت چست گشته  
 ر خنجر ردی پنجهها بست گشته  
 اجل کور خوردن نگردد رسیده  
 پس از مدتی حوشش را سیر دیده  
 هان<sup>(۵)</sup> انیل مهته کر حیل گبران  
 سرخ بود محکم جنگ هربران  
 پالای شد برج شان بود حاصر  
 رحل چاسب انجم سعد لظفر  
 سر<sup>(۶)</sup> بشکر کارفرمای ایشان  
 همو بود گوئی که شویان میشان

(۱) از چاه یا دیگر آباد (۲) ندارد و ب بهد ما بهد تو ندارد

(۳) ع دین (۴) ع بخون

(۵) ب روح ندارد (۶) ب روح ندارد

روان<sup>(۱)</sup> شد حدنگ از برون هم بشانی  
 که هر تیرکش گشت چون تیردانی  
 شد از تیر هر تن دران کیهنوحی  
 برون خار پشت و درون سوی داهی  
 هر آن مرد کوه بود بر برج بالا  
 شد از زخم بست و شد از خون می آلا  
 کلاهچان ر آوار راج کلاهچا  
 ششدهان پنهانی استغویا  
 پیلای<sup>(۲)</sup> هر کنگر از پیش و از پس  
 صلا گوی کرگی شده بر کرگی  
 قیامد آن حمله را قاب هندو  
 لاد ز زار کشته و خسته زاسو  
 یکبار بالای آن پاره<sup>(۳)</sup> گل  
 بر آمد صفا قاریان قوی دل  
 مسپان<sup>(۴)</sup> زهر هدوان در نشی  
 پلا در سگالشی پهنو فریبی  
 چنان جنگ تیره شد ز تیغ روشن  
 که از لاله خون زمین گشت گلشن  
 شکستی در افتاد در قفس گره  
 شتابد شد نفع چون شعله درکه

(۱) عین و بیت مایند دارد و بجای آن روان گر برزند خون اخ و بیت مایند

(۲) عین ندارد (۳) عین ندارد (۴) عین ندارد

روان شد بهرم ظفر خان هزاری  
 که فتح دگر را کند چاره سازی  
 بروی حصار آمد آهنگ آن را  
 کشد<sup>(۱)</sup> آید بگردون کشد سایان را  
 دران پیش بود آسپهنگیسر برجی  
 زر و گوهر رای را بسته درجی  
 بران برج هندو ر ندره بیرون  
 بیرون رختن را پوشید شان حون  
 بران<sup>(۲)</sup> برج کاندیشه را بود کدی  
 سبک پیش بردند جگی به تندی  
 یکبار کاهل خرا کرده کوشش  
 یکدیگر افتاده هندو ز جوشش  
 همه نامور لاف گویان حسگی  
 همه<sup>۳</sup> رایگان و سران تلنگی  
 چو در بر آن برج رفت انجم دی<sup>(۴)</sup>  
 که کلوند برج متین را بختین  
 پیاده شدند از لرس شمسواران  
 شد از پیش پیکان و شمشیر باران  
 دران تیغ و تیر<sup>(۵)</sup> آن همه چیره دستان  
 روان حوش چو در ایر روزر مسنان

(۱) ج این و در بیت ما بعد ندارد

(۲) ج نه اندران چیره

(۳) ع که آید

(۴) ۱ انجم و ن

تن همنمل آلود سائویت و رانه  
 فتابه گل آلوده در هر کمرانه  
 بدیال شان آن دو نوج جواره  
 بنزدیک دروازه رفتند و باره  
 گرفتند در را و (۱) آتش زدندش  
 چو بود اسب در حورده آن حوش زدندش  
 بر آورد (۲) آتش بگردود رانه  
 سحر گف از دورخ بیکرانه  
 همی سوخت بر کان همه باغ و بستان  
 جهنم شد آن جنت بت پرستان  
 تگ و پویه آتش پرستان رد را  
 چو سو که بکشند (۳) معبود خود را  
 خدا (۴) کی بود گر پرستند داد  
 کسی کش پرستنده کشتن تواند  
 چو قلع امیر شکار بن خبرها  
 شید و کشتی دید و افتاده سرها  
 حکایت شنید از سران هم برابر  
 همه حال بی (۵) سرسری بل سراسر  
 بشارت بخان داد ران دود گلخی (۶)  
 دهانهای (۷) آن خانها کرد روشن

(۱) ۱ دروازه و (۲) ع ندارد (۳) ع بر سر نکشند  
 (۴) ع این و سه بیت ما بعد ندارد (۵) ۱ بی  
 (۶) ۱: گلخی (۷) ۱: دهانهای

دگر آهین تن ممرکز دلیری  
 شهبش کرد فرمانروایی چندیری  
 دران دم که هندو بسوخت بیرون زد  
 بدان هر دو فوج از پی آرمون زد  
 چنان بود در پیش این دوسه کش  
 که حاشاک روز آرسید بر آتش  
 کبی تا زندی المثل چشم باهم  
 دو صفا<sup>(۱)</sup> مژه گشاید گوئی فراهم  
 پرو<sup>(۲)</sup> خفته بودند هندو بیوران  
 و حوهای خود بست هر سو هزاران  
 در اول خرا دیور مهتا خنده  
 که دعوش بالای مه پا نهاده  
 دگر هم بسی کشته و رحم خورده  
 دل زغ وشی طعمه زاع کرده  
 رسین پری آورده از خورد<sup>(۳)</sup> افرون  
 شده حاک<sup>(۴)</sup> ز سرخی ز خوردن خون  
 سپاهی<sup>(۵)</sup> که حسته و ترکان بیرون شد  
 شکسته بدور خصار اندرون شد  
 و خون بسکه آلوده شد کشته را تن  
 شده چندن زرد شان سرخ چندن

(۱) ع صفا را (۲) ع این و دو بیت ندارد (۳) ع این و سه بیت ندارد  
 (۴) ع حاک (۵) ع این و سه بیت ندارد



عزیمت<sup>(۱)</sup> بران بود کارم جوشان  
 هجومی بران حصص صلی حروشان  
 که آمد خبر از سوی ارم کنده  
 که سوی سحر حمله آورد کنده  
 برون زد ر حصن درونی سپاهی  
 چو انجم که نتوان<sup>(۲)</sup> شمردن پمایی  
 بر<sup>(۳)</sup> آست کاید برین سو شتابان  
 بر آرد غیساری چو باد از بیابان  
 مرصاد جان قلع اشکار یک را  
 که پرسد بحر زان سپه یک یک را  
 شنایان شد آن ترک چابک بر آن سو  
 که اندیشه چابکی داشت هتلو  
 ز<sup>(۴)</sup> آیدگان تا به پرسد خبرها  
 ز پیش آیدش مؤدهای ظفرها  
 چو از قلعه بیرون خود آمد ر کوشش  
 سپاهی چو دریای جوشان بهوشش  
 کمین داشت آنجا دو میر گران صفا  
 که این قلعه را پست سازند چون کف  
 یکی صمد رزم عاری کاس  
 امیر اوده لشکر آری بر دل

(۱) ۱. جوان

(۱) ع این و بیست و یکم ندارد

(۲) ۲. ح این و شش بیست و یکم ندارد

(۲) ع این و دو بیست و یکم ندارد

سرود<sup>(۱)</sup> وی و شاه نای و دهلها  
 بسی شربت گونه گون جانی ملها  
 شی نیم بهتاب و بهمی میاهی  
 بدو گونه چون اشکم و پش ماهی  
 چو پاس یک میر بوده است صد را  
 که می برد هر کس پسر پاس خود را  
 چو هندوئی شب برد<sup>(۲)</sup> در قلعه لشکر  
 بر آورد ترکانه خورشید صحر  
 صواب آنجهان دیده خاک سپه کش  
 که سوی حساب حمله آرد چو آتش  
 پرمود<sup>(۳)</sup> تا هر یک ر فوجداران  
 سوئی قلعه راسد چون ایر یاران  
 دیون بگذرند از حصار بروی  
 در آید گرد حصار دروئی  
 بدیسان چو هر سو سوی نامرد شد  
 همه کس در آرایش کار خود شد  
 همه لوحها راسد کردند راسان  
 که هم در نظاره شد انجم هراسان  
 چو آمد سپه در حصار بروی  
 کمر<sup>(۴)</sup> بسته بر هرم فتح دروئی

(۱) ح (۲) ح بوه

(۳) ح (۴) ا بر

(۱) ح این و در بیت ما بد ندارد

(۲) ح این و سه بیت ما بد ندارد

دین<sup>(۱)</sup> بوم زد ماحت سایبان را  
 شست و طلب کرد کار آگهان را  
 بمرود تا هر یک از قویداران<sup>(۲)</sup>  
 بپر جا نشینند<sup>(۳)</sup> با فوج پاران  
 نگس<sup>(۴)</sup> کند هر بزرگی بجائی  
 که این شود لشکر از هر بلائی  
 نه یند کم دشمن بی ادب را  
 همه شب بجان رسد دارند شب را  
 که هفته<sup>(۵)</sup> است هر کس بواب قیست  
 که بیدارش نیست بپر سلامت  
 به مرد از کلنگیست کم گر بدانی  
 که حد را بیک پا کند پاسبانی  
 بسی<sup>(۶)</sup> بگ به است از چنان ناشناسی  
 که بیدارئی بگ ندارد بیاسی  
 دران شب بگ خود آراست چو مه  
 بیاس<sup>(۷)</sup> بخص کرد و ناز است خرگه  
 همه شب نشستند قریب وایان  
 که شب<sup>(۸)</sup> را رسانند خوشی به پایان

---

(۱) ع ندارد (۲) ع ماجداران (۳) که نشیند  
 (۴) ع ندارد (۵) ع ندارد (۶) ع این و بیت ماحت ندارد  
 (۷) ع بیاس (۸) ع که خروش خروش رسانند میرا پایان

سپه‌دار بالائی کوه ایستاده  
 سپه دشمنان را بتاراج دانه  
 غنیمت همی‌آید از پیش و از پس  
 متاعی دگر گویند بر<sup>(۱)</sup> دست هر کس  
 یکی آورد از گران رانده سر  
 یکی از دگر رانده ریب و زود  
 یکی قیمتی در ز گوش گویی  
 یکی ملک گوهر ز خلق مبینی  
 یکی خنک تیری بصد گرم حوی  
 یکی تیغ کال بر<sup>(۲)</sup> حقیقت تیری  
 چو خانرا بدان فتح شد فال فرج  
 سوی پایان کرد آواز جادوگر رخ  
 ز بهر ستادن دران جای کارش  
 بدل گشت قتلح امیر شکارش  
 که<sup>(۳)</sup> بود او ر کوشش نموده اثرها  
 هم اندر پرکها و هم در خبرها  
 دران جای کر خون قشاندند گردش  
 چو در شاندن جوش خون نصب گردش  
 خود آمد چو جا بود بر خوف و آفت  
 بجای از پیو صایسمان خلافت

(۱) ح ۱ هر جنگی

(۲) ح ۲

(۳) ح ۳ این و در بیت ما بعد نقله

کسی کش رگ جان و زار همدم  
 برینده زار و رگ هر دو باهم  
 هر آن تن<sup>(۱)</sup> که او کش پیدیں گریه  
 هم از کش پیدیں خدنگش رسیده  
 سری کو ته پای بت گشت سوده  
 ر قیچی چو<sup>(۲)</sup> پیچی بت شد دروده  
 هر آن تیر<sup>(۳)</sup> و ژوپین که هلو کشاده  
 برکال رسیده زمین بوسه داده  
 وجودی که از کمر بوده شانشی  
 ز همه برون رفته با کمر جانشی  
 بدوش سران گاه شمشیر خوردن  
 وداع سر خویش میکرد گردن  
 سیاست شده<sup>(۴)</sup> تیغ راں کمرها  
 پلارک شده پهبان چگسرها  
 بدن جدا فتح شده<sup>(۵)</sup> چون در آمد  
 ز فوجی سپاهی که خنجر آمد  
 ردند آن حسن ر دران کوه و جنگل  
 دوان<sup>(۶)</sup> تا بدروازه گاه ازنگل  
 سوار و پیاده بگل حفته پیدان<sup>(۷)</sup>  
 که دهد یادیشته هوشمندان

---

(۱) ع کس (۲) ع ک (۳) ع تیر ژوپین  
 (۴) ع چو شده (۵) ع چون شده (۶) ع دران (۷) ع خندان

چو می صد بران نه هزار صید<sup>(۱)</sup> زد  
 ظفر و آسمان بانگ کم من میده زد  
 ز تیغ هزارا هر که آوا شنیده  
 ر محرابش انا فتحنا شنیده  
 قصه شایانرا مظهر نوشتنه  
 بیرونی شان حرر حیدر نوشتنه  
 نرنکی که شمشیر اسلام کرده  
 ران هندو<sup>(۲)</sup> آسمان حربه حورده  
 جنگی که بر<sup>(۳)</sup> پشت هندو رسیده  
 چو رشته یغرمهرها<sup>(۴)</sup> در حریده  
 همه پشت داده شمشیر خوردن  
 همی وقت شمشیر بر پشت و گردن  
 دل هندو افتاده از زخم یلک  
 بهر سوی<sup>(۵)</sup> غلطید خرسنگ لک لک  
 بر سعت شان بهر خرسنگ دیگر  
 دران<sup>(۶)</sup> سنگ لایخ اوتشاده سراسر  
 هر آن صید کابیس را چوده سرل  
 سان سعه در وی<sup>(۷)</sup> هم بیس وهم دس  
 دلی کند از چار بیلش بوی  
 یکی چار میشد ز هر برگ بیدی

(۱) ا تارخ به (۲) ع هندو از آسمان (۳) ع در  
 (۴) ا یغرمهرها (۵) ع در هر سوی غلطید خرسنگ  
 (۶) ا دران (۷) ع بهم هم بیس

دسی داشت و خود دگر کرد اشارت  
 که پویند بر عرم خویر و بجارت  
 دویدند در حال ازسو دلیران  
 بدسانکه در فوج نجابر شران  
 سواران ما را که خود<sup>(۱)</sup> و ده جوش  
 همین همچو شمشیر خود<sup>(۲)</sup> آهنین تی  
 پرهنه تان میک خیز گشته  
 و تیم برهه بخون تیر گشته  
 سواران شان زیر آهن شده گم  
 فرس تیز پوشیده ز گوش تا دم  
 یک حمله کاسد و ترکان بر یشان<sup>(۳)</sup>  
 شد آن پریشان مراجع پریشان<sup>(۴)</sup>  
 زده خورده دم پویه میشد<sup>(۵)</sup> رسیده  
 شتابنده گرگان بر<sup>(۶)</sup> بسموه دیده  
 سواران هندو زده الف افزون  
 پیاده خود ر حد گمتار بیرون  
 سواران<sup>(۷)</sup> سپه فوجی و لشکر  
 کم و بیش سیصد همه بلکه کمتر

(۱) ا ه خود و به برهن	(۲) ع شمشیر و خود
(۳) ع = پریشان	(۴) ا = بر ایشان
(۵) ع ا پیاده	(۶) ا = بر
	(۷) ا با

ز پولاد پره کشیده است دشمن  
 کلیدش نیلشد بمر تیغ آبی  
 بیک آب ششیر شیران غازی<sup>(۱)</sup>  
 شود خون آن بی بکراک<sup>(۲)</sup> باری<sup>(۳)</sup>  
 روان شد چو بشید<sup>(۴)</sup> جان بی حکایت  
 بر آئین نظاره بی طبع و رایت  
 تنی سی<sup>(۵)</sup> صد از حاصلگان همعاش  
 که سارند چنهای خود حصص<sup>(۶)</sup> جانش  
 چو آینه رسید این سرررار بشکر  
 سر افراخته<sup>(۷)</sup> دید گردی بر اختر  
 شتابنده<sup>(۸)</sup> بر پشته کوه بر شد  
 که رجا درش روی هندو نظر شد  
 چو<sup>(۹)</sup> بید چید بید جهانی و هندو  
 زمین گشته ران روسیهان سیه رو  
 مدد<sup>(۱۰)</sup> خواست اول ر فضل الهی  
 پس از دویست و یست اقام شاهی  
 چو پشت توکل بر<sup>(۱۱)</sup> الله بودش  
 ز سینه<sup>(۱۲)</sup> سوری که همراه بودش

(۱) ع : حال (۲) ع : دلال (۳) ا : تعبد  
 (۴) ع : سی صد تن (۵) ع : خطر (۶) ع : از رخسار دیگر گروهی  
 (۷) د : (۸) ع : دلزد و بجای (۹) ع : این پست همه پست داده الخ  
 (۱۰) ا : بدو (۱۱) ع : علی (۱۲) ع : به عدد تصحیح می شد



## اندر رسیدن سپه شاه در تلنگ و اندر میان حلقه در آوردن حصار

سپه خیمه زد گرد گرد<sup>(۱)</sup> ازنگل  
طناب همه خیمها شد سلس  
سوار برک بیشتر شد روانه  
گرفته ر دلتهاى هندو شاه  
همه چاپک و ترکشی قد پسته  
هر بران جنگی بر آهو بسته  
وزان سو<sup>(۲)</sup> بهرمن آن رای گره  
ر هندو که بود است در هر کین که  
برون زد از ایشان سپاه چریه  
گوزنای از شیر حالی چریه  
همه سعت دعوی ولی سست وزان  
سلیح<sup>(۳)</sup> معطر چو شاح گوزنان  
دو ژوپین بسای و یکی کرده بر کف  
به صبرا ازان زرد رویان همه صف  
برک ب برک شد جنگ آزمائی  
شده خشت و آهی "هنگ آزمائی  
حیر شد ز پیکان آینه حادرا  
که کین سعت شد ترک پیکان فسادرا

سوئی رانشش<sup>(۱)</sup> از بلندی بر آمد  
 چنان کش<sup>(۲)</sup> نظر سوئی آن سطر آمد  
 نگه کرد و دید آسمان و شصت  
 به پیدا میان زمینش گری  
 به پرامش چشمة و باغ و بستان  
 برآید عیش عشرت پرستان  
 همه میوه اش مرکب و سوز و کمن<sup>(۳)</sup>  
 نه چون سبب پس<sup>(۴)</sup> و حنک چون مهر حل  
 هر آن بو<sup>(۵)</sup> که آمد در سویش پنا بی  
 همه بوئی گلهاست هدو زد از وی  
 همه چپه و کیوه بوی در بوی  
 همه زین گل در گل و روی در روی  
 چو نظاره کرد آن همه حنی والا  
 بنصرت مدد جست ز ابرد تعالا  
 سوئی قلعه<sup>(۶)</sup> قامت زانجا عبرا  
 که جا خوش کند از پی سایبانرا  
 دران سوز<sup>(۷)</sup> و چشمه سار و نظر گه  
 بر آمد همه سایبان شیشه  
 دران سوز گون گل بصحرا و گلشی  
 دو میل همه چشمها بود روشن

(۱) ع دانش (۲) ع که (۳) ع کمال (۴) ا پیش و ع سرد  
 (۵) ع گل که آمد از سوز (۶) ع خیمه (۷) ا سوز (۸) ع همه

چو دد مهم برکات بران مست کیشان  
 برد دردم<sup>(۱)</sup> از تن دل و جان ایشان  
 بستی زند سر دو بچیر باهم  
 چو گرگ آید آن حمید دید فراهم  
 چه نند است در جنگ حشم حروسان  
 که کردند در پیش شاهین مروسان  
 هم شاخ پیچد دو آهو بکینه  
 و لی پیش پوزش برد<sup>(۲)</sup> خان ر سیه  
 چهار قدیم آمد بن رسم و پیشه  
 که هندو بود صید ترکان همیشه  
 غرض چون سه پرتاب تیر از ارنگل  
 سپاه آمد از مانش<sup>(۳)</sup> کوه و جنگل  
 بمشای قلعه هوس کرد خان را  
 روان کرد زانسوی رخش روان ر  
 تنی چند یاران و فوج سواران  
 برابر بدانشانکه با ابر یاران  
 بردیک قلعه است ارم کند<sup>(۴)</sup> جانی  
 بنند و میله مرهت فرائی

(۲) ا بید

(۱) ع : دردم و ا ، برددم

(۳) ع فرخنده و ن ارم کند

(۲) ا بالش

بر بر زمین شان بد از بیم بقصد  
 که دیدند ناگه زمین بر سر خود  
 چنان گشت بر غری شان خاک باران  
 که ران خاک گشتند آن خاکساران  
 سواران هندو بلاف دلییری  
 چو گوشه کردند دعوائی شیری  
 خطبات هندو که گویند بردش  
 همین گفت سلسرا گرد گردش  
 معنی<sup>(۱)</sup> بر آورده نموده<sup>(۲)</sup> سرایان  
 سرودی که گوید در جنگ رابان  
 برهن بر<sup>(۳)</sup> آئین خود در دعا شد  
 بشوخی نوا سازشان در نوا شد  
 چو باحه برون سوی بر گشتوانی  
 درون لوزه چون آتش ر<sup>(۴)</sup> سهم جانی  
 چو ماهی برون سوی پوشیده جوش  
 درون سو نمائند دمی نیز در قس  
 چو سیمابدان گشته آل کیسه واران  
 برون سوی سحر<sup>(۵)</sup> و درون سوی نران  
 بود حمه بر هندوان هندوان را  
 که بهم کسد<sup>(۶)</sup> آرایش توان ر

(۱) ا سپن      (۲) ع = بره      (۳) ع : سر  
 (۴) ا لر نماره      (۵) ا سپن درون      (۶) ا کسد

زمین تلنگی نموده بدیدن  
 چو پشب پلنگان ر بس حور چکیدن  
 چنین تا سپه در حوالی در آمد  
 نیر از رعایا و وی بر آمد  
 گران خیز رای<sup>(۱)</sup> بقتوت نشسته  
 ز پس و چشم سد پولاد بسته  
 سواران جانبسار بهجه هراش  
 که بازید جهان گرامی بکارش  
 پیاده سپردار چون گل ستاده  
 فرون ر آنچه در دشت خارا پیاده  
 ر صد پیش پیش توان و کاری  
 چنان قلمها در حصص حصاری  
 سرافراز هر یک تی<sup>(۲)</sup> چون سحابش  
 که ر فرق بردم<sup>(۳)</sup> فرود آید آتش  
 دو حصص یکی گل دگر سنگ خارا  
 برو مرغ را بر پریدن نه یارا  
 بروی ز پهبان جهان ملور  
 دروی جهان در جهان حصص دیگر  
 بر آمد چو گرد سپه بر ارتگل  
 حران گشت هندو بکسار و جنگل

بجائی بیارسب بر شد پیاده  
 چو موری که در طاس رجشان افتاده  
 درم<sup>(۱)</sup> هر یکی تنگ و تنگی چش  
 که آزرده میشد صبا درمیانش  
 در آن تگناها سپه بی‌مدارا  
 درون رفته چون تاب آتش یحارا  
 بجائی روان صف صف از روی بربر  
 بدامانکه در صمصام نشست هربر  
 سپه<sup>(۲)</sup> 'کوچ' بر کوچ بی‌رفت رسو  
 همیکسرد ترکانه تاراج هدو  
 سوار<sup>(۳)</sup> از تن خویش هر یک تهمی  
 که در پیش شان رستم زال شد رن  
 خدنگ افکنانی که دل را بکوه  
 ر سپه ربایند و آگاه<sup>(۴)</sup> ده سپه  
 یکی بر صدا شمت را سار کرد  
 یک اندازه خود را حد انداز کرده  
 درون ده ر سهم چنان شرره شیران  
 هر آباد معموره گیتیت<sup>(۵)</sup> ویران  
 هائی ر انحصارده سبی دویسه  
 بجائی ر مجروح خوبی چکیده

(۱) در (۲) ع سپه کوچ بر کوچ هر دو را نشان هم کرد تاراج هندو چو برکان

(۳) ع سواران (۴) ع آگاه به (۵) ع معموره کشف

برید سم مرکب پای کوبان  
 گل چرب چون مسکه<sup>(۱)</sup> در پای خوابان  
 ستور و شتر گشته در آب لغزان  
 چو در پیش روشد لاله تیره معران  
 جان چشمه صور پابر<sup>(۲)</sup> هوا در  
 چو یک چشم کرده عروسی ببادر  
 بکوه ابر گوئی<sup>(۳)</sup> ر بد حرامان  
 بزم بسته یا داس کوه دمان  
 گر آتش ز حارا شود آشکارا  
 همی گشت دود آشکارا ز حارا  
 بر بر مژه چشمه کوه حفته  
 مژه بر زخم<sup>(۴)</sup> چشمها را حفته  
 پس و پیش کوه ابر از انسان نمودی  
 که مرده<sup>(۵)</sup> اسب آتش بجای ساسه دودی  
 گل و سبزه کر وی زمین گشته دیبا  
 چو خطبای نو رسته بر روی زیبا  
 شتابند جان دست و کفزار سالان<sup>(۶)</sup>  
 ر بانگ سم مرکبان کوه دالان  
 یگل<sup>(۷)</sup> کوه بر رفته سر تا به میعش  
 که می شد نظر قطع در زیر تیعش

(۱) ع مسکه را جویان (۲) ع در ابر (۳) ع گوی که باد  
 (۴) ع بر دبر (۵) ع بر دست (۶) ع لاله (۷) ع دمی

خوش آنکس که ددند همت بلندش  
 که دارند هر جا که هست ارجمندش  
 چنین کرده‌ام مشکل فتح را حل  
 و دانندگان<sup>(۱)</sup> عزای ارنگل  
 که چون خان خسرو خطاب مظهر  
 صف را گهوار آورد در زیر حنجر  
 از آنجا که بر وی نظر بود شه را  
 بر آورد بر فرق انجم کله را  
 چو بر<sup>(۲)</sup> گشت رابع پیروزمندی  
 فروز گشتن از پیش تحت ارجمندی  
 دل شاه عدم دگر رای<sup>(۳)</sup> آن رد  
 که بین بیه رای دگر هم توان رد  
 همین بنده را کرد اشارت چو شاهان  
 که رو در تلنگ<sup>(۴)</sup> آورد جریه حو هان  
 روان گشت خان سپه کش ر درگاه  
 که و دشت هر شد ر دهیر و هرگاه  
 گران سر ز ظل خدا مایه‌بانی  
 سرپرده دیگر از هر گرانی  
 هوا سرپس ابر باران گرفته  
 زمین پای<sup>(۵)</sup> اسپه سواران گرفته

---

(۱) دانند هزار ارنگل      (۲) و      (۳) ا      (۴) و  
 (۵) پای      (۶) و      (۷) ا      (۸) پای



چو کرد آرزوی دلم دستگیری  
 مری<sup>(۱)</sup> یا علان میر جوم بمیری<sup>(۲)</sup>  
 بدین آرزو حرد<sup>(۳)</sup> در حربه دوش  
 نمود و همیداد مردم زبانش  
 مگر بود روزی بجائی نشسته  
 هان مایه در جامه لعل بسته  
 غلیواری آن لعل دید و ربودش  
 طمع کرد یکسو<sup>(۴)</sup> چو طعمه نبودش  
 فگدش<sup>(۵)</sup> بجائی که بود آن بررگی  
 که<sup>(۶)</sup> یں بر به پرورد و آن بود گرگی  
 چه کوشد هوس پیشه در مایه توزی  
 چو آنرا رسانید کوراست روزی  
 بکوشش کسی را نشد کار بالا  
 جز آنرا که عیشیش بود معالی  
 یکی ز دریا رود بهر یک در  
 یکی را رسانید گنجینه پر<sup>(۷)</sup>  
 یکی کان پناهن کند بهر گوهر  
 یکی زبرد از<sup>(۸)</sup> پشت با بیرون از در

(۱) ح بری (۲) ح ملوی (۳) ح برده و ۱ حربه می داد

(۴) ح : یکسو (۵) ح نگند آن بجای

(۶) ۱ بد بود و ی بود و ح که ب برده بود و بری بود گرگی

(۷) ح گنجینه پر (۸) ۱ زرد طرش با

چه (۱) بیکو زدند این من هوشمندان  
 که اکسیر بهمت چشم پندادان  
 نظر خود بود کیمیا حسروان ر  
 و لی قابلی (۲) نیر میباید آفر  
 بسی قاب حور سنگ را فوت گردد  
 و لی سنگ شایسته یاقوت گردد  
 کسی کاهیدند (۳) از بهر کاری  
 یارد که زاسان نیارد شاری  
 چو خورشید گشت (۴) ارقص نویدی  
 یارد (۵) که بی تور باشد زمانی  
 یکی کاند از بهر فرمانروای  
 کجا زان روئی تواند چنانی  
 وگر آمد از بهر درویش بودن  
 بکوشش کجا خواهدش یش بودن  
 چو از آسمانست این حکمروای  
 غلط کی کند حکمت آسمانی

### حکایت

شنیدم که بی مایه سید حسبه  
 بد از حرص در قرة چند بسته  
 در ندیشه کین چند که یش مدام  
 ر بهر سهی مایه خویش مدام

(۱) هر (۲) آفر (۳) ع کارشناس  
 (۴) ع قد (۵) ا بلاد و ج تواند

# آهنگ خسروانۀ خان جاب تلنگ در ضبط آن دیار بفرمان کردگار

کسی کسبان خواست کردن بندش  
چشم بررگان کند ارجمندش  
بدلهای نیک اختران راه باید  
چو اختر که چا در شرف گاه باید  
بر آرد به تلقین اقبال کاری  
که بر مقلانش بود اعتباری  
نه هر مدبری را بود نعت حواهان  
که عزت پذیرد بدلهای شاهان  
نه آن قدر باشد چو آبگینه  
که بر حاتم ملک گردد نگینه  
بسی در درخشش<sup>(۱)</sup> چو خورشید گردد  
یکی لایق تاج جمشید گردد  
بناله کند شیشه گر صد هزاران  
یکی دستگه باید از تاجداران  
بسی باز باشد که صیاد گیرد  
یکی در دل شاه عزت پذیرد  
کسی کش کنند<sup>(۲)</sup> اهل دولت نگاهی  
صویر شود گر بود برگ کاهی

مصمم<sup>(۱)</sup> شدش عزم کشورکشائی  
 که کوشد در اظهار امر حدائی  
 بن این ماجرا در سپهر نصیحتین  
 همه گفته‌ام حبش شاه و همکین  
 چو جوله پتاری<sup>(۲)</sup> دوباره به قارم  
 قلم را بشید که ماشوره<sup>(۳)</sup> مارم  
 و یکن حدیثی تشنگی که حسب آن  
 دم ر بندگانش نه زان شهست آن  
 مرو گویم اینجا که ایجلست اوئی  
 عمل رنجی<sup>(۴)</sup> بسنه در پیش مولی  
 ثانی که در کار حضرت ز حان شد  
 که<sup>(۵)</sup> بر مال رای رنگل روان شد  
 کنم باز و بار آورم همدران رو  
 سحر را سوخت بارگشت همیشه  
 پس آن داستان<sup>(۶)</sup> ر دهم استواری  
 که شد بستیم اختر تاجداری  
 حدیث<sup>(۷)</sup> بر یزدن هر اساسی  
 هاجبا کنم کشر گرفتم قیاسی  
 بقا<sup>(۸)</sup> پادشاه را و محکم اساسش  
 ازان بیشتر کارم اندر قیاسش

(۱) ع مسلم (۷) ا بناده (۲) ا با شوره (۳) ع را نه بدند  
 (۴) ع که هر یک را لرنکای بداد شد (۵) ا واثان  
 (۶) ا حدیث (۸) ا عاره

چو سوی<sup>(۱)</sup> گردون شد اندر دودن  
 باری که گردون ببارد کشیدن  
 بیالائی گردون رحل کرده حانه  
 دو چرخ فرود از دو تورش روانه  
 رحل رانده دو تور را زیر پالان  
 رآند<sup>(۲)</sup> دو تور دو چرخ نالان  
 پیافردن سنگ مزدور سنگین  
 سلب کرده رگرد شرنگ<sup>(۳)</sup> رنگین  
 چو سوی رازی شده کارسازی  
 ملک واده کارفرمائی رزی  
 بتعجیل کردند اندک اساسی  
 که باشد اساس<sup>(۴)</sup> عمل را قیاسی  
 چو عراب بیت الحلافه بر آمد  
 در آمد حلیفه چو جمعه در آمد  
 درو روز آدینه را کرد گلش  
 ز نور قعید چو خورشید روشن  
 هم از سجد و خطبه حوش کرد دل را  
 هم از بدن زر کیمیا کرده گلی را  
 ز انبساط گنج پنهانی برآورد  
 گل زود را کرد کبریت احمر  
 دم<sup>(۵)</sup> خطبه چون کرد بر خود مبارک  
 بر<sup>(۶)</sup> آهویت بر کار شاهی پلارک

---

(۱) چو سوی که  
 (۲) انوار  
 (۳) ا، دم  
 (۴) ا، ع، ه  
 (۵) گزینی رنگ  
 (۶) ا، ش

فرمود کاول بر آرند جامع  
 که بامش<sup>(۱)</sup> بر آید بخورشید لامع  
 بطاعت چو سر پیش عراب ساید  
 بمحرابی از کافران سو ریاید  
 زان پس کند عرم آفاق<sup>(۲)</sup> گیری  
 رساند برآید بویید اسیری  
 بهر دار کهری ز عراب و منبر  
 کند سرکشانرا نگوسار و بی سر  
 و میباید بید کاران دان  
 به بل بر رخ باد بستن توند  
 گزی بر کف و رشته هم بهفته  
 که<sup>(۳)</sup> ر علم بیدار و در سیر حفته  
 بهر سو که فرموده گر را اشارت  
 عمودتر ازو شده در عبارت  
 بهر جا که آن رشته را سر بسته  
 رگ جان سپار<sup>(۴)</sup> و نهان گسته  
 حصاری<sup>(۵)</sup> که نه آهوان حاصب کرده  
 باندیشه گر کرده قا رایت کرده  
 بیانی<sup>(۶)</sup> سپید شد اسباب چندان  
 که ناید در اندیشه هوشندان

(۱) ح . سلطنت (۲) آید (۳) که در طر ح که ط  
 (۴) ۱ ندارد و نهان (۵) ندارد (۶) ح بنای

هر آن سنگ دارند از خاک مهرش  
 زمانند بالا<sup>(۱)</sup> بمهر سپهرش  
 مبین<sup>(۲)</sup> سنگ مسجد که از زر بر آید  
 که گر خود بگوهر بر آرند شاید  
 کسوف بگر یی<sup>(۳)</sup> در فشان معانی  
 که چون میکنند طبع من در فشان  
 چو بنشست بر تخت قطب رسیده  
 که چون قطب بادش بنا حو دانه  
 هوس حاشش گر پی ملکد ری  
 بکار بها کند اسبوری  
 علاقی بد اول بنا حصن نو را  
 بالا رسانند پیسداد کورا<sup>(۴)</sup>  
 بران شد که آن نیمه در شادکامی  
 بترتیب محکم بر آرد محاسنی  
 چو صاحب خلعت شد رعد و رعد  
 بادش لقب حصن<sup>(۵)</sup> دار الخلافه  
 چو بیت جهان داشت در دل جهانی  
 که رایت بر آرد بکشورستانی  
 شنش دل به پیاد حیرات عامل  
 ز نو<sup>(۶)</sup> کرد بیت بیک طرف حامل

(۱) ع بالای مهر (۲) ا بین (۳) ع ای  
 (۴) ع گورا (۵) ع نیز (۶) ا ز خود پیاد کرد بیک طرف ع حامل

پس از جنبش شاه و فتح الهی  
 که آن هم ثباتیست در بدشاهی  
 زر و پیل و رایت ز راین رهود  
 روانی ز فرمانروایان رهود  
 بملک نو آریش کار محکم  
 که ثابت شود سکه نو بهایم  
 ورنه یکام دل بیک خواهان  
 رسیدن سویی<sup>(۱)</sup> دولت آباد شاهان  
 پس آرم<sup>(۲)</sup> صفت قصر گیتی بمار  
 بدانسان که دیبچه گردد به را<sup>(۳)</sup>  
 اگرچه همه ثابت است بی صدام<sup>(۴)</sup>  
 و بی پید<sup>(۵)</sup> از بی قوی تر ثباتم  
 ثباتی بگفتار به زین ندانم  
 که ر آثار قطب جهان نکته رانم

ذکر عمارتی که بدار الخلافه شد  
 و آواز آن ز جامع دین بیت کردگار

بهین کار شاهانست در تاجداری  
 که بنیاد دین را دهد<sup>(۱)</sup> استواری  
 بهایلی حیرات سازد مستگین  
 که رنگیست نه از رنگ آن چرخ رنگین

(۱) ع رسیدن یکام دل بادشاهان (۲) آرم (۳) (۲) ۱ شمارا

(۴) ع ثباتم (۵) ع این قوی تر بایم (۶) ۱ دند (۷) ۱ رنگه



گر (۱) آنجا ثواب بدور است گردان  
 ثواب که بجاست دورش دگردان  
 و گر ثابت و منقلب شد برویش  
 پس ثبت نا<sup>(۲)</sup> منقلب دان عرویش  
 چو گفتار ثابت همی باید اینجا  
 ترسل بمعنی نمی شاید اینجا  
 چو نسبت همی باید از ثابتاتم  
 صفت<sup>(۳)</sup> بین که چرخ استوار از ثباتم  
 ثباتی دهم ز استوری معنی را  
 که شویم ز چرخ انقلاب کهن را  
 همه گفتیها<sup>(۴)</sup> چنان محکم آرم  
 که رانسان دگر بار هم من کم آرم  
 سخن را در اول نهمین مسافت  
 جر از جامع پاک دار الحلافت  
 که اول ز مسجد بنا را اقامت  
 ثباتی دهد ملک را تا قیامت  
 پس از گرد دار الحلافت برآیم  
 بر برج مصر<sup>(۵)</sup> عطرده بمیم  
 شکوهی دهم آن حصار حصین را  
 که ز چرخ هشتم دوم سامی را  
 بنام آنکه سنگست<sup>(۶)</sup> ز در شایم  
 ز کاین معانی بگوهر بر آرم

(۱) ا ک (۲) ب (۳) ج صفت بین چرخ استوار ثباتم  
 (۴) ع گفته‌ای (۵) ح مثل (۶) ع شکست صریح شایم و ۱ به شایم



چین<sup>(۱)</sup> باد دایم به نیک احتری  
 سوخت بسدگانش سورش گری  
 بیا ساقی آن جام روشن چو مهر  
 کمران روشنائی برد ته سپهر  
 بر ده که رقصی<sup>(۲)</sup> چو عجم کسم  
 وگر عقل کل باشدم گم کسم  
 بیا مطربا بر کش آواز خوش  
 که هم سوزد ری و هم سار خوش  
 زهی زن که گریه بشود تا بدیدر  
 سپهر هم نخواهد آید بریدر  
 بیا ای غزل خوان راحت رسان  
 دل عاشقان را چراحت رسان  
 بدیعی که برتر<sup>(۳)</sup> ز نه پرده خاست  
 بخوان این غزل را که خواندن<sup>(۴)</sup> سراسر است

### غزل

شب ز سوری<sup>(۵)</sup> که درین حال خریس میگردد  
 شعله آه من از چرخ برین میگردد  
 منم و گریه خون هر شب و کمر<sup>(۶)</sup> آگه ی  
 با که گویم که مرا حال چنین میگردد

(۱) ۱ ندارد

(۲) ۱ دخی

(۳) ۱ ندارد

(۴) ۱ : پس

(۵) ۱ : شمس

(۶) ۱ خواهد

زان یلک زر چو قبول زرد  
 لب زخم گونی که قبول خورد  
 و هدو یکی گرد دعوی بیخفت  
 همه کشته یا بسته شد یا گریخت  
 همان ر گهیوی (۱) حورده بهم  
 تنش خون کشاد و دیش بسته دم  
 درون رقت در قعر نحاری درون  
 که نارد دران رقت ماری درون  
 بهروروی و فتح جان جهان  
 بشکر که آمد جیبت جهان  
 جهانی پر از مرکب و پرده دید  
 غیبت پر خیمه صد پرده (۲) دید  
 پس از شکر یزدان بفتح مبین  
 سوی سایبان بوسه زد بر زمین  
 چو ترقیب لشکر بهاروش سپرد  
 خود از بهر پیش آمدن بی نشرد  
 شتابان شد جانب محنگه  
 که بودش رسیده طبکار شد  
 سعادت که چه فروزش کرد  
 زمین بوم درگاه روزیش کرد  
 حلیقه بعد مهر بهواختش  
 بیالانریز دستگه ساختش

اجل آن همه آرد در خون مرشت  
 که قوت ددان چرخ<sup>(۱)</sup> بروی بشت  
 مشعبد شده مرد سر بار<sup>(۲)</sup> بار  
 که هم حنجر آشام و هم گوی در  
 همه هدون را ز آواز تیر  
 گره می شد اندر گلوها نفیر  
 ز هر سینه دوک چنان می پرید  
 که با ناوک از سینه جان می پرید  
 چو هندو ز بیلک بگل می فتاد  
 خرازا<sup>(۳)</sup> زان زخم دل می فتاد  
 رهی بگلون بیلک بی درنگ  
 که از گدد برگ پیرید<sup>(۴)</sup> سگ  
 خدنگ انگری چیره<sup>(۵)</sup> سخت زور  
 که مارش کند در چشم مور  
 یک انداز در جعبه هفتاد دست  
 یکی زان همه راست کرده به شست  
 برون جست چون زد خدنگ سفید  
 همه شاخ مرجانش<sup>(۶)</sup> و برگ بید  
 سپه کش همه بیلک زر کشاد  
 عدو را بکشت و دیت نیز<sup>(۷)</sup> داد

(۱) ۱ خرد بروی (۲) ۱ بار (۳) ع تعداد (۴) ۱ پیرید  
 (۵) ع اخیره (۶) ۱ مرجان (۷) ع عجم

هان<sup>(۱)</sup> تیغ هدی شده بو لب  
 که بت پیدا خوند بروی و تب  
 همی رفت شمشیر چون آب تور  
 که آید<sup>(۲)</sup> بتیزی گه آب حیر  
 در انبوه بیعی که هر<sup>(۳)</sup> سوی بود  
 چو دندان<sup>(۴)</sup> شانه در موی بود  
 به پشت دیران ز تیغ چو برف  
 گهر میشد اندر دل مهره خرق  
 جگرها ز شمشیر زورن شده  
 پلارک جگر حور<sup>(۵)</sup> تن شده  
 هر آن سنگ کش ساسا آفتاب  
 یارست یاقوت کردن و تاب  
 ز شمشیر خورشید وشی بید رنگ  
 بیکدم هیچکس یاقوت رنگ<sup>(۶)</sup>  
 دران موج خون کاتش گشت مع<sup>(۷)</sup>  
 شده زاغ طوطی و منقار لعل  
 برآشفته گرز از بوی کوب سر  
 چو دیوانه در خانه کله گر<sup>(۸)</sup>  
 چنان آمد آن کوب محکم توان  
 که در مینها آرد گشت اسنحوان

(۱) ع نلرد (۲) آمد (۳) آ آ (۴) جر دانه شانه در  
 (۵) ا ع گه (۶) ا ل (۷) ا ا بر

چو شد جوهر آتش فروخته  
 بسا گوهر<sup>(۱)</sup> بد که شد سوخته  
 چو را گهو نگه کرد کز آسمان  
 وداع جهان را در آمد زبان<sup>(۲)</sup>  
 برون جست با موج خویش از کمین  
 و دیوه گبران سپه شد زمین  
 سواران هندو ز جان گشته طاق  
 یکی شل بدست و دو ژوپین بساق  
 همه پیرمان بسته پیر ببرد  
 به باقی جرار تبع شان<sup>(۳)</sup> آب خورد  
 چو دیدند ترکان در ایشان ر دور  
 دویدند در قطع ظلمت چو نور  
 میورد هندو دران حمده<sup>(۴)</sup> قاب  
 رسیدند چون سایه از آفتاب  
 سراندار شد لشکر غاریان  
 بهیروزئی ملت تازیان  
 ز تکبیر شیران فیروزمه  
 به گند افتاد علق بند  
 ز شمشیر نصر من الله صلا<sup>(۵)</sup>  
 شده بر بداندیش<sup>(۶)</sup> تبیت یاد

---

(۱) ع گوهری (۲) ا دیان (۳) ع گوهری  
 (۴) ع صلا (۵) ا بر دیش (۶) ع گوهری

در آمد سپه گرد گردش جو باد  
 محاسبات بر گرد بادی<sup>(۱)</sup> نهاد  
 هم از نعل خاک آهین کرده بود  
 عیار آسمان را زمین کرده بود  
 دران مهمل کمر سپه خان میگرفت  
 و زمین جانب آسمان میگرفت  
 ز باد سپاه کوه لور<sup>(۲)</sup> کفان  
 چو دامان بدریک مال کفان  
 در آن دامن آبی تنان کرده لر  
 خزانه چو سوزن بدامان و دور  
 به پیرامن آن کبستان و رود  
 سپه بهر حول ریز<sup>(۳)</sup> آمد فرود  
 ریهائی شمشیر روئین تنان  
 چو آتش و صرصر ریه رنانه  
 ریه که شمشیر زد<sup>(۴)</sup> پس نبود  
 ریه آتش و بر فلک رفت دود  
 خن و آتش و باد یکجا شده  
 جهنم در آفاق پیدا شده  
 بهرمان یک حال درین<sup>(۵)</sup> جمده طای  
 دمای<sup>(۶)</sup> شد این هفتخانه رواق

(۱) ۱ بادی (۲) ۱ دوس و ع برده (۳) ع خون ریزی (۴) ۱ دور  
 (۵) ۱ که مرده (۶) ۱ ر عانی و ع دمای شده هفتخانه رواق



روان میبردند<sup>(۱)</sup> کهسار و شیخ  
 بداندانکه که کشت نمود ر مدح  
 سپه کش قتلح امیر شکار  
 همود کارد کس از کوهسار  
 برسان جان آن سوار دیر  
 به گهائی<sup>(۲)</sup> یا نور در شد چو شیر  
 سواری گرفت و چو باد و روان<sup>(۳)</sup>  
 رسانید در پیشی جان در زمان  
 خبر<sup>(۴)</sup> داد هندو که هندو سور  
 بود ده هزار و حشر بی شمار  
 روان گشت جان جنگ را ساخته  
 ر هر سرا کار پرداخته  
 همان میر قتلح سوزی دگر  
 گرفت و همین گفت جان ر خبر  
 چو<sup>(۵)</sup> آنجا رسیدند کان گبر شوم  
 همان بود در تنگائی چو اوم  
 چو<sup>(۶)</sup> یسد کوهی رسید به بیخ  
 از ابر بند آب داده بتبع  
 بدمان<sup>(۷)</sup> آبی روان بر گذر  
 شده حصن گیران ز دامان تر

---

(۱) ا برده  
 (۲) ح دان  
 (۳) ا ندارد  
 (۴) ه ا بر  
 (۵) ح به بید ک  
 (۶) ح بدمانش ابر روان  
 (۷) ا بکائی ندارد و ح ما نور

که مردن ز شمشیر بیک اختران  
 هم از اختران دولتی شد گران  
 بدین دن نهاد و روان شد<sup>(۱)</sup> شتاب  
 سوخت دامن کوهساری چو آب  
 طلب کرد پنهان پنهانی شگرف  
 که هم راه بد تنگ و هم رود<sup>(۲)</sup> ژرف  
 که و بیشت و خارهای دواز  
 که در وی بیاید<sup>(۳)</sup> گذر چاره‌سار  
 درون رفت در وی محله‌گری  
 همان شد ز دیده چو<sup>(۴)</sup> دیو و پری  
 چو شد<sup>(۵)</sup> دیداران سرکش آن سرکشی  
 بر آن حس شد از باد حشم<sup>(۶)</sup> آتشی  
 روان کرد خان سرفراز را  
 بر آن سو چو در صید بط باز را  
 بمحسای همراهی خاص شاه  
 یکی سایبان کوه برد<sup>(۷)</sup> سر به راه  
 سپه خاصه خان و دیگر ملوک  
 چو انصار احمد بزم دیوک  
 شتابان گشتند از آنسو چو باد  
 که نارسست<sup>(۸)</sup> ازان باد کوه ایستاد

(۱) ع با شتاب و ۱ سر (۲) ع کوه و ۱ رود (۳) ا بیاید  
 (۴) ا د (۵) ا چو شد ازان و ع چو شد دید ازان سرکشان سرکشی  
 (۶) ا حشم (۷) ع برد (۸) ا نارسست

سپین همه هندوان دیار  
 زبوده ر ریان هندو قرر  
 سری سخت و جمعیتی بی قیاس  
 بسنگ و شکوهش دلی بی هراس  
 هر سو که بر هندوان تاخته  
 ز شمشیر هندی سر انداخته  
 دران ملک دیوان بسر کرده باد  
 که پیش سلیمان توند استاد  
 چو داست کاورد تاج و سریر  
 سلیمان آفاق در دیو گیر  
 برانست<sup>(۱)</sup> کایجا کند تختگاه  
 شود سایه گستر ز چتر سیه  
 ر ظلمات کفر اندرون تا بدور  
 شانند ر خورشید اسلام نور  
 چو نهم حدیان خارا کند  
 نهمپ حد آشکارا کند  
 بلرید اران هیب<sup>(۲)</sup> آن سگدل  
 گذارنده شد چون ته چشمه گل  
 بدل گفت کین رار نکشادی است  
 بدی شاه باری چو جان د دی است  
 شهی کو بر اورنگ شاهی سراف  
 گر از تیج ز کشته گشتم رواست

عجب عرصه شد حد دیو گیر  
 که کم گنجد اویمش اندر صبر  
 خلیفه چو در دولت آنها رسید  
 خبر سوئی راهاں ولا رسید  
 اگر بود حد حان در ایشان همه  
 بود باد هیبت پریشان<sup>(۱)</sup> همه  
 بر آن سو کس را جواب دینده به بسب  
 و گریست حد بار راں جواب چیست  
 نه یک تیغ با قاب را حای قاب  
 نه یک رای بیدار و رای جواب  
 همه بر قدم کرده بشناختند  
 زمین بوس درگاه دریافتند  
 مگر را گهوی کر و تیره یخت  
 که بودی<sup>(۲)</sup> کمر بسته در پیش تخت  
 پیرمان<sup>(۳)</sup> شد چو بد سو شرافت  
 سر ملیر از حکم درگاه یافت  
 خود او بود در نوبت زای رام  
 دران کارگاه کارانی<sup>(۴)</sup> مام  
 بزرگی بی<sup>(۵)</sup> رانده در دیو گیر  
 هم اندر عمل نایب و هم وزیر

(۱) ع پرید آن مه (۲) ا برده (۳) ح در میان

(۴) ع کاروان (۵) ح برود نصیح بی

بتر از سگ آن مردم ناسپاس  
 که نعمت رسان را نشد حق شناس  
 چو کس<sup>(۱)</sup> که گیتی سرا می دهد  
 به پاداش نعمت چرا می دهد  
 نگون<sup>(۲)</sup> بود ر<sup>(۳)</sup> ماه نو پیش مهر  
 کی آن روشنی بخشش بر سپهر  
 چو آتش سری می برد بریر  
 نمیگردد از خورد پست و میر  
 سری را که یردان کند قاجدار  
 نگون<sup>(۴)</sup> مرسدن پیش و یست عار  
 ازان سر زده می رود آب رود  
 که در پیش دریا سر آرد فرود  
 هر آبی که در جو مهیا شود  
 بدریا گر افتاد دریا شود  
 که پیش بررگال پپای یستاد  
 که هم حلمتش مزد خلعت نداد  
 که رو طاقت از طاعت بهتران  
 که گوی<sup>(۵)</sup> برویش نیامد گران  
 می از دیده خویش گویم سخن  
 نه ز افساده و داستان کهن

دو سه چار ماه تگلور براه  
 سرعت همی کرد جنبی چو ماه  
 چو کله سم<sup>(۱)</sup> دران سگب  
 همیکسرد آشام<sup>(۲)</sup> فرسگسب  
 بسی داشت فرسگها کر و فر  
 که هر سگ کر<sup>(۳)</sup> داشت لری بسر  
 بدی<sup>(۴)</sup> گونه در عصمت کردگار  
 بدیو گیر شد چتر دولت شعار

آهنگ خاں خسروی<sup>(۵)</sup> از ندگی شاه  
 ر عزم نهب را گهو و گبران<sup>(۶)</sup> خاکسار  
 سزای<sup>(۷)</sup> هوار آفرین است بیش  
 گزیش بهرمان مخدوم خویش  
 چو سر قابله از حکم<sup>(۸)</sup> منعم کسی  
 ز سرتاب دوران به پیچده بسی  
 چو مرد از خط سروزان سر کشید  
 سر او قلم شد خطش در کشید  
 سگی را که در پیش نانی می  
 وفای<sup>(۹)</sup> تو وزرد بدان دی دهی

(۱) ' سر (۲) ع ماهام (۳) ع گر داشت (۴) ع ندارد  
 (۵) ' بخسروی (۶) ع را گهرن مرده و خاکسار  
 (۷) ع قبل ازین بدیگونه، ع (۸) ع گمت (۹) ع وفای

رسیده (۱) براسیمه گشت از سوار  
 کواکب سیه چرده گشت از غبار  
 گلین شد پرده ر بالا درست  
 چو مرغ مسیحا که بود از محبت  
 چو گوش کرد سواران ز صفت  
 دشته چو صندل درون صدف  
 بدپسان بدوخت شه تاج پیش  
 همی شد نه چتر و بالایی ریش  
 چو در تله افتاد سرن محبت  
 سر حیمها جامه در ابر شمت  
 همراهه گوئی ز اوج بری  
 فرود آمده است آسمان بر زمین  
 سه فرسنگ صحرا صاف شه گومت  
 که و (۲) دشت دهیر و حرکه گرفت  
 هوا سرسبز کرد چادر بدوش  
 زمین تو چو گشت کرباس پوش  
 همیروم و آفاق در لرزه بود  
 بکوه و زمین خاک (۳) در درزه بود  
 اراک جای شاه سیمان سریر  
 شتابنده شد جانب دیو گیر

عجب چترهائی که بر چرخ سود<sup>(۱)</sup>  
 که در یک فلک هفت دیگر بود  
 هر آن چتر کلد فلک را به پیش  
 نکرد آسپا فرق ارو تا بمویش  
 هوا بر تغیر از چرسهای بدل  
 فلک<sup>(۲)</sup> پای کویا ر بانگ صیل  
 ز جنبین ژنده پیلان مست  
 همی سپره بر پشت ماهی شکست  
 بررگان<sup>(۳)</sup> درگاه دو هر طرف  
 ز واپات خود داده مه را شرف<sup>(۴)</sup>  
 جدا هر یکی را صنی پرشکوه  
 چو سده سکندر چو<sup>(۵)</sup> البرز کوه  
 جهان مرکبان دیو و دیونه وار  
 زمین از علمها<sup>(۶)</sup> شده سایه دار  
 ره از نعل اسپان بنفش و نهاد<sup>(۷)</sup>  
 چو دریا که گردد مسلسل و باد  
 نه نعل در هر بلند و معاک  
 هم آهن شده سر و هم سپره<sup>(۸)</sup> خاک

(۱) ع بود (۲) ا شتر (۳) ع بود (۴) ع بود (۵) ع بود (۶) ع بود (۷) ع بود (۸) ع بود



سلاح<sup>(۱)</sup> خرو بر میان چست کرد  
 فلک را ز هیبت<sup>(۲)</sup> کمر بست کرد  
 و یک جایش دیو کش<sup>(۳)</sup> صد شهاب  
 دگر حصب آفاق گیر آفتاب  
 چو بر بخت شاهانه قربان و کیش  
 و احکام شاهان طالب کرد پیش  
 سلیمان صفت بر صبا زی نهاد  
 بر آمد به تخت سلیمان - چو باد  
 ز بانگ روا رو که بر ماه شد  
 ملایک بنصر من الله شد  
 چنان بر شد از لای همدی خروش  
 کوان بنگ کرمای کر گشت گوش  
 غریو بدن<sup>(۴)</sup> کوس روئیه تن  
 در افکند روئین تنان را شکر  
 حلیه بگردون سر افراخته  
 سوائی جلالت پر افراخته  
 فرار سرش چتر شبگون بیای  
 یک جا شب قدر و ظل هدای  
 ده<sup>(۵)</sup> چتر آسمی فلک پایه گوی  
 که ظل الله از وی بود سایه جوی

برور و توان شد چو دریا روان  
 بصد کوه ره بستنش کی<sup>(۱)</sup> توان  
 ز صور<sup>(۲)</sup> قیامت چو جسید کوه  
 بآرایش او که درد شکوه  
 گر شده کند سیر و گر ایستاد  
 بعرم و سکوش خدا یار باد

جنبیدن رکاب همایون ز دار ملک  
 بر عزم فتح عرصه دهر آفتاب وار  
 بروزی که فروخترین روز بود  
 زمان فرخ و بخت فیروز بود  
 مدد ز آسمان دایم افراشته  
 طغر زین بر ابرش بر افراشته  
 هان فتح والا بهرم درست  
 ز چهر دویدن کمر کرده چست  
 چو خورشید شد بهره بالا بلند  
 بر آمد ز رویش تلالا بلند  
 جهان پادشاه را دیت جرم گشت  
 بهتج محاکم سبک عرم گشت

بدانندگان رای خود و نمود  
 پرور<sup>(۱)</sup> رای ده پرور بود  
 که چون ملک محشده بی عهد سحت  
 ز چندی برادر پس داد سحت  
 خدا دادها را بشمشیر و رای  
 یازد ستد دیگری چرخ خدای  
 و گر هست خود حکم یردان چنان  
 که یازد کران حکم پیچد همان  
 بعزم غزا با نشاط تمام  
 بتسیم محشده<sup>(۲)</sup> ددم رنام  
 من و طوف آفاق و شمشیر کار  
 رم کوشش و محشش از کردگار  
 بسالی پس از مسند آراستن  
 همین داشت در خفن و حاستن  
 که آهنگ کشورستانی کند  
 بر افسروان<sup>(۳)</sup> کسراتی کند  
 بفرمان درگاه چرخ کارگاه  
 همی گشت پرداخته برگ<sup>(۴)</sup> راه  
 بکاری که گیرند شاهان ستیر  
 که شان یاز گرداند<sup>(۵)</sup> ر عزم تیر

(۱) نه پرور بود ع برادر دانی « پرور عود (۲) ع طارنه

(۳) ع ن بر آید سوزان (۴) ع بارگاه (۵) ع کرند

چو تخت<sup>(۱)</sup> گران مایه شد مستقیم  
 بنگ<sup>(۲)</sup> پوید از بخت پویان چه بیم  
 سکندر که اقصای عالم گرفت  
 ز اوّل پی کام خود کم گرفت  
 چو محکم شدش پایۀ حسروی  
 روان شد سمندش به عالم روی  
 چو هر پند شاه دارد سری  
 که تنها دهد<sup>(۳)</sup> مالش کشوری  
 چه حاجت بود کر هوس به رای  
 خرامش کند رحش دولت ر جای  
 و گر بر عزمت بهت محکم است  
 به<sup>(۴)</sup> رای شه از دانش ما کم است  
 هر سو که چیش کند آفتاب  
 قرار<sup>(۵)</sup> محل درها را چه قاب  
 هوس داشت چون بادشاه جهان  
 که هر سو<sup>(۶)</sup> شود چون سکندر روان  
 نکسرد اتصافی بگفتار کس  
 ز اندیشه خود سخن گفت و پس  
 بران<sup>(۷)</sup> شد که بر رسم گش و شکار  
 خرامش کند جانبی زین دیار

(۱) ع تخت  
 (۲) ع میکا پوید از بخت پویان چه بیم  
 (۳) ع حد مالش لشکری  
 (۴) ع ز رای  
 (۵) ع سو بخرد  
 (۶) ع عیناود  
 (۷) ع ع

ر شمشیر بر چیهان<sup>(۱)</sup> حنا  
 کند تنگ عالم چو چین قبا  
 گهی خواست در کامه<sup>(۲)</sup> دوستان  
 کند قلع<sup>(۳)</sup> رایان هندوستان  
 نماید سوخت پیلد ران شساب  
 هر رابر گیرد نیک قطره آب  
 بررگان که بودند دنائی زار  
 در تیکخواهی کشادند و  
 نمودند کرده بکف جان خویش  
 براری همه زار پهان خویش  
 که هست اول ملک و ملکی بررگ  
 ربه آشکارا و پوشیده گرگ  
 که داند که در پرده پانجواه کیست  
 بصدق ر درون محض شاه کیست  
 یسی مین رفته<sup>(۴)</sup> به بنیاد پل  
 یسی حار پوشیده در زیر گل  
 پسندیده بود یفرهنگ و رای  
 جهان پادشاه را حرامش و جای  
 تنه به که جاگیرد اول فراخ  
 پس آنکه جر سو رند بیخ و شاح

به در خاک گم شد گهر پیش در  
 که شد خاک گم در میان گهر  
 مکار<sup>(۱)</sup> زمین کر ثریا شده  
 پر<sup>(۲)</sup> ز قرة العین دریا شده  
 رهرو<sup>(۳)</sup> که در خاک گم شد<sup>(۴)</sup> هر روز  
 و با گشته بر دشمنان آشکار  
 چو رو تحت شاهی شد آراسته  
 شد از جودش آفاق بر خواسته  
 ده و داد زان گویند بنیاد کرد  
 که جان و دل همکنان شاد کرد  
 ر ناح پدر چون بر آراست سر  
 هوس شد جهانگیریش چون پدر  
 بفتح جهان بسکه پدید بود  
 فتوح جهانگیریش یار بود  
 ز بیرونی بازوی شمشیر زن  
 میخواست آیدش حویشی  
 چو حورشید میخواست<sup>(۵)</sup> ی<sup>(۶)</sup> چون شهاب  
 که هم در بر آمد<sup>(۷)</sup> بگیرد جهان  
 گهی<sup>(۸)</sup> خواست رو سوی عربین بد  
 در اعدای دین حنجر کین بد

راند رامان رفته به بره درون  
 که شه را شود رو سعادت فرون  
 بهاشتر که نور است و بیت السیر  
 سه صاحب سعادت شه جای گیر  
 محبت آفتاب از نظرهای مهر  
 بسی روشنی داده ز اوج سپهر  
 دوم زهره در خانه خویشتن  
 بدی شادمانی شده لغه<sup>(۱)</sup> دن  
 سیوم تیر مهم سعادت شه  
 جگر دوز دشمن بهادت شه  
 محورا هم اختر به بستند<sup>(۲)</sup> کمر  
 که هست آن کمر بهر این تاجور  
 بسرمای که تیر اختران<sup>(۳)</sup> را مدار  
 که در برج به شاه را به قرار  
 بروری چین فرخ و ازچند  
 بر آبد حلیفه به محبت بلند  
 دشار افغان در دشار انگلی  
 ر در دده هر خاک را روشنی  
 بهنظید در خاک بی تاب و آب  
 عواری جگر گوشه انتاب

جو<sup>(۱)</sup> در وقت بر شیر پایه سرور  
 شد ، پس طرب مشتری شیر گیر  
 دم<sup>(۲)</sup> شیر بگرفته مریخ هم  
 که بر<sup>(۳)</sup> پش پهر شمش داده هم<sup>(۴)</sup>  
 حی داشت حوشه<sup>(۵)</sup> همه د ده گله<sup>(۶)</sup>  
 که در دلها چیس<sup>(۷)</sup> از برم شاه  
 دهم در قرارو شاه نور صبح  
 که بر شاه نشاند خو در پاش گنج  
 چو سهم شاه از عروب افکنده بیش  
 برون ، به افسون گران را<sup>(۸)</sup> و پیش  
 کمان نیز قبضه داده بکس  
 که سلطان کند<sup>(۹)</sup> قبض این قبضه بس  
 به بر<sup>(۱۰)</sup> همشایان چر نو،وش نداد  
 که تو گشت در دهر راعی العباد  
 رحل دلو را داده رشته در  
 که آب آرد ز بهر راهش اراز  
 ماهی اری<sup>(۱۱)</sup> عهد بیشسته ماه  
 که تا ماه و ماهی رسد امر شاه

- 
- (۱) پذیرفته بر شیر مایه سرور  
 (۲) ع به پر پشت تهر شمش  
 (۳) ع خور شد  
 (۴) ع چینه  
 (۵) ع بیدم بایق موازش نداد  
 (۶) ع دامگاه  
 (۷) ع کفشد  
 (۸) ع دین  
 (۹) ع : در  
 (۱۰) ع : دامگاه  
 (۱۱) ع کفشد



بدولت چو دولت شدش رهبای  
 که سارد بر اورنگ فرخنده جای  
 شدش روز یکشنبه این احتیاج  
 ز ماه محرم شده هست و چار  
 سه شنبه بعد مقصد شده  
 بشارت ده ملک سرمد شده  
 که استوا مهر بالائی چرخ  
 طوق بر ز نور آوریده ز شوق  
 که بر فرق سلطان نثارش کند  
 بدان تمهیت یمن کارش کند  
 بدان یمن غلغله برآمد بماء<sup>(۱)</sup>  
 که آورد<sup>(۲)</sup> آفاق را در پناه  
 جهان بادشاه قطب دنیا و دین  
 که ظن حدیست و مهر زمین  
 سوخت خانه دوست آمد چو نعت  
 بدولت دران خانه بر شد بهجت  
 چو شد بیروز آن محالک قروز  
 شدش بسمه بعد خسرو بیروز  
 بود طالع غریبه شکار  
 که رو شیر دهبیر شده کرد عدار<sup>(۳)</sup>

جهان بهر آراستن<sup>(۱)</sup> میا  
 دهد و بچ ناپرده<sup>(۲)</sup> گنجینه  
 ستاره که دارد شیرش<sup>(۳)</sup> بسی  
 به انسان گراید که جوید کسی  
 رسد هر کسی را بهر عمر  
 سعادت و کیوان و مریخ بهر  
 سار ز بالا جز آب نشاط  
 نه روید ز گل جر طوب را بساط  
 نه کس در عمل پیچد از بهر قوت  
 به مرغی بر غمت خورد باز قوت<sup>(۴)</sup>  
 شود مردم و بهر بی شمار  
 چو بدم<sup>(۵)</sup> بر چشم و بر دل چو در  
 سپاهی و شهری بهر جا که هست  
 اگر خاک جوید زر آید بهست  
 چنین بود الا چو آرد جهان  
 طوع باشد اختی را زمان  
 مبارک جویی نشید به نصیب  
 که باشد مبارک جهانرا چو بخت  
 چنانکه اندرین عهد شد بر سریر  
 حومه مبارک شه ملک گیر

(۱) ع آرایش (۲) ۱ کوه (۳) ع سحر  
 (۴) ع بل و قوت (۵) ع که با دم بر چشم و بر دل شمار

کنون لابد از معرجه<sup>(۱)</sup> کهن بدرد ره بخشش آمد محس  
 جریده که زین پیش پرداختم چو این نامه خاص کم ماحتم  
 نو آئین ز خود وصعی انگیزتم بر عرصه بحری فرو رسم  
 نه بحری که روشن سپهری<sup>(۲)</sup> بلند که آنجاست اندیشه کوتاه کنند  
 و لیک<sup>(۳)</sup> تنگی سر بر آرد بماند که بدیدش رای والای شاه  
 دعا بی سرایم به بیچارگی که در تحفه چشم نظارتی  
 طویل دم جادوان ز من نصرت بدیرفته باد ر من •

## گفتار در طلوع بلند اخترى که کرد

### روشن بود مهر همه روز روزگار

چو در عالم از گردش ماه و مهر  
 در شمای کشاید سپهر  
 تند هر کسی را مرادی بهنگ  
 که روه از دولت شود لاله رنگ  
 برد باد هر سو بدانسان نوید  
 که زو بشکند شعله های امید  
 شود دانه در کشت دهقان براه  
 ز میوه در آید<sup>(۴)</sup> توابع بشاخ  
 چو<sup>(۵)</sup> کو بود مشرقی بی هراس  
 هر مجلس آوازی بی قراس

(۱) گنج (۲) ع مهر (۳) ع دل (۴) ع توابع در آید

(۵) ع هر مجلس آوازی بی هراس هر که بود مشرقی بی قراس

هرامنه شد کلک شان در حیا  
 چو حویان سوئی جنبه گه وصال  
 بجایی که هر خانه<sup>(۱)</sup> یک دم رسید  
 دمامد سر کلک من<sup>(۲)</sup> هم رسید  
 چو<sup>(۳)</sup> هر یک رسانید گنج شگرف  
 رمی هم رسید این دو سه سده حرف  
 رسانیدن نقد دل زلف گدای  
 قبول دل شاه امید از حدای

## گفتار در خطاب و زمین بوس پیش تخت پس عرض حال خویش بیخت امیدوار

معاذ شماس سخن پرور	شما گنج بخشا کرم گستر
همه پیش شاهان والا گذشت	مرا عمرکز شصت بالا گذشت
کمر بسته در خدمت چار بخت	بسی بندگی کردم از عون بخت
معز الدعا <sup>(۴)</sup> بود شد کیقباد	و شاهان کسی کاوتم کرد یاد
شدم پیش فیروز شاه از محمد	اران پس ز فیروز چرخ بلند
توانگر ر گنج <sup>(۵)</sup> علانی شدم	زان پس که <sup>(۶)</sup> در شده ستانی شدم
بوارنده شد قطب عالم مرا	شد اکنون که اقبال همدم مرا
ز شاهان پیشه کم یافتم	چنین بخششی کز تو جم یافتم

(۱) خانه (۲) سرم (۳) معز الدعا (۴) معز الدعا (۵) ع مردم (۶) این و بیت ما بعد ندارد

بسیار ز بخشیدن مال تنگ  
 که دارم همه گنج عالم هیچ  
 سر تیغ تا کار ران مست  
 زر هفت کشور اران من است  
 خود این آهم کیبایی زر است  
 یکی<sup>(۱)</sup> قطره دریای پر گوهر است  
 گرفتم چو هندوستان را محسم  
 چو حورشید گیرم همه<sup>(۲)</sup> روم و شام  
 ستام به بیکوترین اتمام  
 خرج از مرسان و باج<sup>(۳)</sup> از عراق  
 مناعیکه ستام از مقلان  
 ششام بدامان بی حاصلان  
 چو بخشش میت کرده ام<sup>(۴)</sup> بی شمار  
 فروز باد تولیقم از کردگار  
 چو رفت بی بشارت بگویدگان  
 گهر یافتند آب جوییدگان  
 ز باد کرم هر یک اهل سفر  
 نگنجید چون غنچه در حویشتن  
 بدبختی شان را<sup>(۵)</sup> مبارک نوید  
 به محاشش تازه نو<sup>(۶)</sup> گشت امید

(۱) از ج ۳

(۲) از نویدارد

(۳) ج کنون

(۴) از آن

(۵) ج : نگر

(۶) از کرم

گر او داد صدگان بیک بنده بخش<sup>(۱)</sup>  
 هر ر آمد از من چهر<sup>(۲)</sup> بنده بخش  
 چو این سکه زد طبع بخشند<sup>(۳)</sup>  
 بدین خوش شد راقی بخشند<sup>(۴)</sup>  
 هور این هوس دارم اندر خیال  
 که صد چید بخشیم بپوشیده مال  
 تاریخ همچو<sup>(۵)</sup> من استکسری  
 کند هر که آرایش دلتی  
 گنج<sup>(۶)</sup> گر بایه بی شمار  
 دهم بار پندش بی<sup>(۷)</sup> پیل بار  
 مرا خود درین ره پدر شد ذیل  
 که میداد روز هم تراویق پیل  
 شناسد کسی کش خرد رهنمون  
 که از بار پیست ورزش مرون  
 پدر چون درین کار میران نهاد  
 نگردانم<sup>(۸)</sup> از سبیل چیر آن نهاد  
 چو میراث شد پیل روز دادم  
 نه زیباست زنی سبیل تر دادم  
 گر او داد صد من یکی صد دهم  
 و گر داشت صد بیرون از حد<sup>(۹)</sup> دهم

(۱) بخش ۱ بخش (۲) ع بیک (۳) ۱ همچون (۴) ع گنج  
 (۵) ع بی (۶) ۱ نگرانم (۷) ۱ از خدمت  
 (۸) ع بی (۹) ۱ بخش

نظمهای<sup>(۱)</sup> خاقانی مدح سج  
 نه پناهست کش چون مشاندند گنج  
 همان عصری کو معنی پیش برد  
 جر نظم عهد پدر ز پیش برد  
 مثل شد ز مردوسی نامدار  
 بشه نامه گنجینه پیل<sup>(۲)</sup> بار  
 چو این بود رسم گران مایگان  
 که دادند گنجی بهر شایگان  
 نه ما ژان<sup>(۳)</sup> بزرگان بهت کمیم  
 گر ایشان علم بوده<sup>(۴)</sup> ما عالمیم  
 خدا داده رانها که در عالمست  
 بگنجینه ما چه مایه کیمست  
 عواهنده بخشش چرا کم دهیم  
 اگر دست باشد دو عالم دهیم  
 بسود است شاهی بریر ملک  
 که ده لک دهد تکه یا بیست لک  
 عیست آن<sup>(۵)</sup> جهان شاه داد این صلا  
 که او بود دنیا و دین را علا  
 دهش بیش ر ندازه رو گشت عام  
 و بیکی شد از من که نظمیم محم

بر اوصاف<sup>(۱)</sup> و اهداع قادر بود  
 صدور حکم را مصادد بود  
 گرش<sup>(۲)</sup> نظم و گرثر باید نگنبد  
 نگارد بدادسانکه شاید نگاشت  
 بمطبوع و مصبوع چادو بود  
 دقایق درو موی و در مو بود  
 همه نو کند سکهای سخن  
 که گرهاس بو به ز خز کهن  
 چو هر کس بمقدار خود گفت چیر  
 درافشان شد ر لب حبان شاه نیر  
 که از نکه پیران<sup>(۳)</sup> داشت سگال  
 بدین گونه ما را رسیده است حال  
 که در عهد خود هر سخن گستری  
 که حاصل کسی بود در کشوری  
 بمقدار ترتیب گفسار خویش  
 مثالی به پست<sup>(۴)</sup> از نمودار خویش  
 چو معمم سخن ر خریدار بود  
 سخن لاجرم تیسر بازار بود  
 قیمت خریدند حرف سیاه  
 بهائی<sup>(۵)</sup> شبه گوهر آید ز شاه



خود این وصف<sup>(۱)</sup> هم در تورو در است  
 که یک سوزش<sup>(۲)</sup> آهن دگر سوز است  
 ز ز<sup>(۳)</sup> و زن حبه بظون در تشت  
 که در پله با زر برابر تشت  
 دگر گفت دارد فلان شعر تر  
 و لی شعر چنان بر آبی دگر  
 دگر گفت کاسروز در هر دیار  
 غرض گوی گشت است بیش ز شمار  
 همه کس یک قسم در مانده اند  
 ز قسم دگر یحیی مانده اند  
 ندانیم کس را بطبع و مرشت  
 که یک شعر تحقیق داند نوشت  
 دگر گفت سعدی به از کس کم است  
 که موج غزلهاش<sup>(۴)</sup> در عالم است  
 دگر گفت کز وی سنانی چیست  
 که بناسوری ربت ستی<sup>(۵)</sup> به هست  
 دگر گفت کز راه خوانندگی  
 زند هر کسی لاف دانندگی  
 ولی ما کسی را محجور نمیم  
 کرو مایه صد گونه گوهر نمیم

فروز بود پس کان متاع هریر  
 درو گم شدم در دل خویش میر  
 چو کم مایه حرمهره<sup>(۱)</sup> جوید نه در  
 سراسنگی<sup>(۲)</sup> آرد از گنج بر  
 چو غوک از حلائی بسودا افتد  
 بخورد چو در موج دریا افتد  
 جو کنجشک بهر جوی جان کند  
 بکشت چو ر حرص خود<sup>(۳)</sup> آن کند  
 هورم در اندیشه بود این شکفت  
 که بحث<sup>(۴)</sup> آمد و گوش جام گرفت  
 که دولت دگر بار دکان کشاد  
 بر اهل سخن گنج افساد کشاد  
 که چاشت کر<sup>(۵)</sup> آفتاب منیر  
 فروزنده گشت آسمانرا سریر  
 محبت که مهدی هفت سپید  
 سخن میشد از نظم منجیان<sup>(۶)</sup> عهد  
 که این نظم گوئیست<sup>(۷)</sup> و آن سحر سچ  
 بوزن و عروض آن دگر برده رنج  
 دگر گفت دم قرارو میر  
 نرو چه کار آید از نیست زر

(۱) ع خرمهره (۲) سراسنگش (۳) (۴) سو دان

(۵) ع غصه (۶) (۷) ا سعاد (۸) ع هم گوئیست

چو دیری در<sup>(۱)</sup> ایشان نظر داشتند  
 ر هر یک روان نسخه برداشتند  
 چو<sup>(۲)</sup> بودند هر یک ز روی چو ماه  
 سزاوار بزم جهان بادشاه  
 روان کردم از جیوه گاه ثبات  
 سوی مجلس تاجدار جهان  
 به از بومستاهی بهرمان خاص  
 سپردم عیالوتگنه اختصاص  
 چو بودند هر یک پذیرای<sup>(۳)</sup> بصب  
 پذیرفته گشتند در پیش تحت  
 بزم<sup>(۴)</sup> چنان سهل کاری ر پیش  
 دهش رفته<sup>(۵)</sup> بر می ز اندازد پیش  
 بدامان شد ایر کرم<sup>(۶)</sup> گنج باز  
 که درهای طبعم یکی شد هزار  
 معدود ز جنت<sup>(۷)</sup> در آمد بخر  
 درش موجزن شد چو دله بکرج<sup>(۸)</sup>  
 حد من تمسای درویش بود  
 عطای شد اندرآه خویش بود

(۱) ع ۱ ر (۲) ا این و دو بیت ما بعد ندارد

(۳) ۱ پذیران سوغ هر دو پذیرای (۴) ع ۲ بخوری

(۵) ع ۲ دهش دلت از حد ر اندازد پیش (۶) ع گم

(۷) ع عظمه مو آمد ر خر (۸) ا بخر

و لی من هم از لطف سیهان پدید  
 هم آکسون شان دادم و هم حریر  
 دو کاتب که دارم بدلائی دوش  
 بدیدار ایشان شد از هر دو هوش  
 چنان هوش شان شد بنظاره صرف  
 که بر نامه من برانند حرف  
 چو از بعد دیری بپوشش آمدند  
 به پرسیدم هر دو پیش آمدند  
 که خبر و کیانند این سهوشان<sup>(۱)</sup>  
 که ما گم شدیم اندر آئین شان  
 سر کلک ما کر<sup>(۲)</sup> عجب خفته ماند  
 بسودا فرو شد فرو رفته ماند  
 غنایم و پاسخ آراستیم  
 که پرسید اگر نکته راستیم  
 شد استند حاضر درین جلوه که  
 ز من ساقیان که جست است شاه  
 به پیدا<sup>(۳)</sup> و جان رو ندیم دهید  
 بسی بوسه بر پشت بایم دهید<sup>(۴)</sup>  
 بصد حیرت<sup>(۵)</sup> آن هر دو نقاشی جست  
 بنظاره بودند اقتباده مست

ز سرچشمة آب و حزن آمده  
 ر دل رسته وز جان بیرون آمده  
 بمک در بمکدان نهفته بسی  
 و ایشان بمک ناپسیده کسی  
 ز یک جان بر آن عزم بسته بیرون  
 که حوش حوش در آید بصد جان بیرون  
 بتای که از شکل شان بی شراب  
 مرو غلط اندیشه مست و حراب  
 ز طبعم همی خاست آتش بلند \*  
 همی گشت جام پر ایشان سپید  
 چنان میرسید از صفا<sup>(۱)</sup> هر یکی  
 که جان می شد و نفس شان در شکی  
 قلم شد چو مشاطه در خان<sup>(۲)</sup> شان  
 بصد جان خرد گشت دلال شان  
 همه لعب ناکرده در شط شدتند  
 همه سده بودند در خط شدید  
 قلم را چو سر<sup>(۳)</sup> زن رقم سوده گشت  
 قلم زن سواد از سر آسوده گشت  
 اگرچه همه حله نشان نور بود  
 که هر یک دران حله مستور بود

چو ندیشه در جان جدا گوی شد  
 سخن ز آبان در نگاہی شد  
 رسیدند از برنگاه بهشت  
 قرشته و شانی بهشتی مرشد  
 همه مهر نوری و نور<sup>(۱)</sup> پاک  
 مصفا ز آرایش آب و خاک  
 همه شسته از چشمه حصر لب  
 بلبای شان حصر ناکرده شب  
 همه پاک رخسار و پاکیزه تن  
 همه محسوس آرای و محسوس شکن  
 همه آب<sup>(۲)</sup> و باخورده شان بط هور  
 همه ساده و فارغ از خط هور  
 همه شوخ و رعنا و عیار و مست  
 پری صورت و جام معی بلست  
 ز بس صغوت و روشائی چو جان  
 بدل حاضر و از نظرها بهان  
 حاصلی که آئینی<sup>(۳)</sup> از جان درو  
 خدای عبد آئینه بهان درو  
 بگنجیده<sup>(۴)</sup> در نیر گهائی گل  
 بسنجیده<sup>(۵)</sup> جر در قرروئی دل

(۴) آینه

(۲) آب باخورده

(۱) ع جان

(۵) ۱ : سنجید

(۳) ۱ : گنجید

تصور به پیراس گنج و مال  
 شتابنده چون تیشه سوختن زلال  
 مباد که از حرص<sup>(۱)</sup> گنجینه بسج  
 نهی مایه ماند<sup>(۲)</sup> بسودای گنج  
 که گردد خیال دلش بپهای  
 چو داروی طرار گوهرهای  
 کسان دیده‌ام حورده داروی شان  
 نگون<sup>(۳)</sup> در شار گهر روی شان  
 جر از شه که گوهر دهد از سعال  
 شود راست گر<sup>(۴)</sup> این دروغی حیان  
 حرص چون شد آدم که بی‌حسبوی  
 خیالات خوابم شود راست‌گوی  
 حمل‌ران اقیانم از پیش گاه  
 رسید و رسانید فرمان<sup>(۵)</sup> شاه  
 که بزم ممالک خداوند را  
 نگارش کن این<sup>(۶)</sup> مافای چند را  
 بهرمان شدم بزم مار نشاط  
 بر آهنگ معنی فکندم حساب  
 بدان مجلس هیش پرداختم  
 قدم مافای خویشتر ساختم

(۱) ع حرص (۲) یاد (۳) یکون روح نگرده شمار گهر

(۴) گو این روح گون خویش (۵) ع بخام (۶) ع کی

جدیر من بخت بر کار بود  
 که من هفته و بخت بیدار بود  
 درین خواب خوش بخت بیدار من  
 نمود آنچه بود بمقدار من  
 بدان گونه دید این دل هوشمند  
 که پندری ببری برآمد<sup>(۱)</sup> بلند  
 یارید<sup>(۲)</sup> بر فرق هر کس گهر  
 و ل بر برم اندکی بیشتر  
 چنان ریح<sup>(۳)</sup> گوهر خانه قاب  
 کران رخم گوهر محستم ز خواب  
 به تعبیر آن مرده دادم بخوابش  
 که چرخ<sup>(۴)</sup> دهد سایه رانده بیش  
 دیلم چنان میرساند نوید  
 کران در برم بهره بیش از امید  
 نباشد چنین ابر گوهر نشان  
 مگر شاه دربار دریا نشان<sup>(۵)</sup>  
 بری خواب چون چند روزی گذشت  
 بامیلم اندیشه بیدار گشت  
 نمانی کام<sup>(۶)</sup> و مراد از هان  
 همی گشت سرگشته گرد جهان

(۱) آید (۲) این بیت ندارد (۳) ع آد

(۴) جرم (۵) ا نقاد (۶) ع کار



ز عدش بصد نازکی روزگار  
 چو روی چمن ر اعتدال چهار  
 چنان خوش بهمدش زبان و <sup>(۱)</sup> دهی  
 که هنگام گل بلبل اندر چمن  
 فلک مردم از کار اهل نیار  
 بدوران انجم گره کرد بار <sup>(۲)</sup>  
 رعایا همه شاد و فرخنده فال  
 بدامان که عاشق بروز وصال  
 جهان پاسبانش آشکار و جان  
 بدامان که او پاسبان جهان  
 چو او پاس کار <sup>(۳)</sup> همه خلق داشت  
 جهان دیند بر پاس کارش گماشت  
 سدایش پاس جهان رای باد  
 خدا پاسبانش همه جای باد

در موجب نگارش نامه <sup>(۴)</sup> که مجلسی است  
 ساقیش مست کار و <sup>(۵)</sup> مغنیش بی شمار  
 فلک چون مرا کار پرداز شد  
 در دولت ز آسمان بار شد  
 سرم بود روزی ببلین قار  
 در آسایش پای راحت دزار

(۲) ۱ کار کرده

(۲) ۱ ساد

(۱) ح زمان و زمین

(۳) ۱ : کاره و میش

(۴) ح این خط

بر اهل جهان کسراں چون سپهر  
 چو خورشید بر عالی گرم سپهر  
 وی<sup>(۱)</sup> پرور از خود<sup>(۲)</sup> و دشمن گذر  
 توانان کشی و ناتوانان دور  
 بقوت کند هرچه خواهد پدر  
 برحمت دهد هرچه گیرد پندهر  
 چو بر گوهر و در<sup>(۳)</sup> شده جبر ازو  
 شده قطره قطره دل ابر ازو  
 حیر چون ز جودش بکال<sup>(۴)</sup> قحنه  
 جگر پاره پاره بر انداخته  
 حقش خویش و خلقش ازان خویش  
 دهش بیش و دادش ازان بیشتر  
 ز نیروی آن عدل عاجز نواز  
 خرامان رود کبک در پیش بار  
 گر گوگ خوردی بی از خون میش  
 این پیش از<sup>(۵)</sup> نای و را<sup>(۶)</sup> چنگ خویش  
 نمود آن چنان عدل او دست برد  
 که هم نای و هم چنگ و گشت خورد  
 بر از داد شد پس که اقیم و شهر  
 منتم را بصد آرزو چیست دهر

(۱) در این بیت صد کسی کو رخ آمده (۲) ا حیر

(۳) ع در را (۴) هر ارد (۵) یکان باغی (۶) ا و (۷) ع در

چو قابه افکند تیغ او بر سپهر  
 هو<sup>(۱)</sup> حوچکان گردد ارماء و سپهر  
 هلاکت و کوشش هفتم میباش<sup>(۲)</sup>  
 که لای زکائی زند زهر پاش  
 چو<sup>(۳)</sup> حشکش ز تعلیم انداخته  
 فلک ران به دو دگر ساخته  
 مبارک بود بر جهان نعم ماه<sup>(۴)</sup>  
 و لیکن به چو نعل شبنم شاه  
 منامش که پیشگفت جان شهبان  
 کلیدیست ر فتح<sup>(۵)</sup> بهر جهان  
 ر سپهرش شده خشک در حصن حوچ  
 چو قطره به تفسیل ریگ اندرون  
 شود گر بر افلاک روز آرمای  
 کند میجهائی کواکب ز حای  
 و گر سهم او رفته بالای چرخ  
 کواکب شده خار در پای چرخ  
 کسی کو ز حکمش جدا پای پیش  
 سر حویش زند که پای حویش  
 ز تیر فلک راست تدبیر تو  
 ر حورشید روشی جهانگیر تو

(۲) ا ک

(۲) ا . سپهر

(۱) ح : غریب

(۳) ح ، او بر طبع

(۴) ا : نعل و ماه

فلک با چنان لشکر بی حساب  
 بگام سوارش گیرد<sup>(۱)</sup> رکاب  
 چو دریای تلبش نماید<sup>(۲)</sup> شتاب  
 بلرزد زمین همچو دریای آب  
 را<sup>(۳)</sup> قلبش بحر موج دریا بخواست  
 دو دریاش دست چپ و دست راست  
 سر و پایش<sup>(۴)</sup> بر فراز مه است  
 طواریش ادا چاه نصر الله است  
 زهی تاب آن آفتاب بلند  
 که از شرق پرتو بمغرب بگذرد  
 ز هر فتوحش همه باد و غل  
 رحل دیده در شانه<sup>(۵)</sup> جدی<sup>(۶)</sup> فلان  
 به چون اوست اسکندر چرمه میر  
 که او آئینه داشت این تیغ تیز  
 خیمه‌ای کز آتیه<sup>(۷)</sup> او بمسود  
 در آئینه‌ای بکنند تیره  
 بود تیغ او تا برخشندگی  
 نسازد بداندیش را زندگی

(۱) ا : کره

(۲) : غای درج قبل ازین این بیت : خلاست و کوشش اخ و در بیت ما بعد آمده

(۳) ا : قلبش (م) : راحت (ن) ح : عات

(۴) ح : کر آینه او

و تاج زرش یک زبرد سپهر  
 که آن هست سرسبز می ماه و مهر  
 و عون جدا شقه بر پشت او  
 جهانی<sup>(۱)</sup> و شمشیر در پشت او  
 قبایش که عالم در آشوش اوست  
 دو عالم یکی جامی پوش اوست  
 دهد بار چون بر سر بر بلند  
 ز حیرت<sup>(۲)</sup> خرد گم کند هوشمند  
 بزرگان ز نقش رخ تاهتاک  
 طرار ادب بسته پیشش خاک  
 سپهر است و دیوانگی در درش  
 که زنجیرد ری کند<sup>(۳)</sup> بر درش  
 ز خاک<sup>(۴)</sup> درش بخت فرخ نژاد  
 چو مجلس در اندیشه گنج شاد<sup>(۵)</sup>  
 چو دهلیز او تا ملک خاست<sup>(۶)</sup>  
 شباهه درو منزل<sup>(۷)</sup> آراسته  
 شده خاکروب درش اختساران  
 ز موهایی پیشانی سروران  
 سراپرده او که بر شد بلند  
 رس در گویی کواکب نکند

(۱) ع : جهانی و (۲) ع : صفت (۳) ع : بود (۴) ع : درخ درش  
 (۵) ع : ۴۰ (۶) ا : ساخته (۷) ع : مجلس

سخن را بترتیب باید نگاشت  
 صبحی که<sup>(۱)</sup> صبح و مجلس عشاء  
 چو کس موزه را کرد بر روی جای  
 کله پایش کرد در زیر پای  
 کند سگه رومشای درست  
 سلام از پس و<sup>(۲)</sup> حیرت از هست  
 چو عدوی که می باید آرامم  
 فشندم<sup>(۳)</sup> نثاری که میخواستم  
 ستایش کنم او آن شاه را  
 که آراست بعد از پدر که را  
 بشخص جهان جان پاینده گشت  
 که سلطان مرحوم ارو رنده گشت  
 جهان پادشاه قطب دنیا و دین  
 که بود فلک پیش بخش<sup>(۴)</sup> زمین  
 حلیه مبارک که دینار مهر  
 ز بر خطاب وی آراست چهر  
 خطابش بر اکابر شاهان و نعت  
 چو دولت به پیشانی یک بخت  
 دیر فلک - کاستارش نوشت  
 بخورشید حل کرده ناستش نوشت

سپهریست آنکش فلک مرلست  
 درین نعت و توحید هم داخلست  
 ز تعظیم بالا شد این هر دو درج  
 که در هر دو شد دخل کوبین حرج  
 سبب نظم را گرچه هم برتر است  
 هم اقطاع این ملک از کشور است  
 چو در قصه پیوند بیگانه داشت  
 نمودار خود هم دران خانه داشت  
 رهی عرصه کین آموزش بود  
 که بیرون او هم درویش بود  
 کثرت نقش<sup>۱</sup> آرم درین کارگاه  
 که بتوان نوشتن به نه بارگاه  
 محبت از جلوس شد آرم سخن  
 که نو باد مردم بهر کهن  
 ز آرایش محبت شاهنشاهی  
 جهانرا رسانم بصدق آگهی  
 همه کارکان ر اول ملک زاد  
 کم ز اولین لوح این نامه یاد  
 ازان پس بدیباچه هر سپهر  
 سخن را دهم زیور ماه و مهر

شد<sup>(۱)</sup> این قطرها گرچه دریا نظیر  
 نگردد عوط حیات  
 و فی زین حیات یوم برو  
 که هم زان او می نگارم برو  
 ضمیرش که دریای رحمانست<sup>(۲)</sup>  
 دوحان فلک زو یکی حانی است  
 پدیدای این قطره خویش  
 برین قطره موجش در پیش باد

بین سپهر برترین کاوچش چو عقل کل بدید  
 در علو نه سپهر اصل گم کرد اعتقاد

سپهر برین کز همه برتر است  
 سپهر دگر هشتش اندر بر است  
 مثالی نو<sup>(۳)</sup> انگیزتم زان بساط  
 کراں همت دیگر شود پر نشاط  
 چو از عقل کل زاده گشت این سپهر  
 نماید درین عقل کلیم چهر  
 چو هست از سپهر نخست این مثال  
 هم از اولین پرده سارم<sup>(۴)</sup> خیال



تبرک بران پیش آن فان دهی

چو غریب صد چشم و هر صد تی

و ی سار پائین<sup>(۱)</sup> پرستان خویش

ولایت ده پرستان خویش

ارادت گد<sup>(۲)</sup> او پناهی عظیم

الف در ارادت رهی مستقیم

خوش آندم که می ر اعتقاد ضمیم

گرفتم حق دست آن دستگیر

به<sup>(۳)</sup> نه بحر ازان چانم راه شد

چو کشتی مرا دست آن شاه شد

می از وی نواب دهان یاقم

که ره گونه آب دهان یاقم

ولالم که<sup>(۴)</sup> حصر آبجوی و بست

بدان زندام چون ز جوی و بست

دو قطره کمران در دوات افگم

بظلمت<sup>(۵)</sup> در آب حیات افگم

چو آن<sup>(۶)</sup> قطره از سینه رم برون

اران قطره دریا شام برون

(۱) پائین (۲) گد (۳) به

(۴) که (۵) بظلمت (۶) آن

ز شمعى که نور وی افروخته  
 چراغ دل هارغان سوجه  
 چو شد پرتو جبرش<sup>(۱)</sup> چرخ تاب  
 در ابر حیا غرقه گشت آفتاب  
 بدو<sup>(۲)</sup> جسته پیران عالم پشده  
 همه باغان پیش او طفل راه  
 مثابکه در وی<sup>(۳)</sup> ز پیغمبران  
 بیکه کاف تشیه فرق اندران  
 اری هفت تو نامه سیمون راز  
 بروی سو فرو خوانده<sup>(۴)</sup> ناکرده در  
 بحق وی<sup>(۵)</sup> و طیمور مطلق مرشت  
 که از خون مصور ان الحق موشت  
 سر انداز شمشیر چون برق او  
 کلاه سوری چست بر فرق او  
 مبارک دمان<sup>(۶)</sup> حجسته قدم  
 قدم<sup>(۷)</sup> گه او رفته لیکن یلم  
 سرپدانش ی چون دیلان<sup>(۸)</sup> پرد  
 کز اوج رها جبرئیلان پرد

(۱) ع جیش (۲) ا اورد (۳) ا ورد (۴) ع فرد خواند و

(۵) ع : اورد و لفظ آخر سوره را بقیه (۶) ا دمان و

(۷) ع قدم رفته او را و لیکن دم (۸) ا دیلان

جهند غوغا هم ب جنگان به بول<sup>(۱)</sup>  
 دود<sup>(۲)</sup> مور هم دو بیابان پیر  
 برین در عواضی که افشرد پای  
 کش آوار نمد ر در کاندرا<sup>(۳)</sup> آی  
 رمی نیک بختی که او<sup>(۴)</sup> ر حدای  
 سوخت نیک بختان شود و نه پای  
 ولی مشکل است این بیابان و دشت  
 که بر رهبر آسوی نتوان گذشت  
 درین ره چو بی رهبر آرند روی  
 رسد تجارت رهزن از چار سوی  
 دلیلی شناسنامه باید نخست  
 پس آنکه بزه کردن بار چیست<sup>(۵)</sup>  
 دلیلی چنان کش دو عالم دو گام  
 نباشد مگر صوت اعظم نظام  
 صدمه کز احمد گهر یافته  
 بسی معین راز در یافته  
 در اسرار قنسی فرید رمان  
 ر شیطان پاهنده ر دوالامان  
 نمودار کشمش یصدی و ثبات  
 نروں ار کرامت کم از معجزات

(۱) ۱ پیل ر ج جنگان پیل (۲) ۱ ورم تا بیابان پیل (۳) ۱ کاندرا  
 (۴) ۱ کاندرا (۵) ۱ کاندرا

یکی هفته از چین به بغداد رفت  
 چو بودش در آن سو<sup>(۱)</sup> ایران شاد رفت  
 چو بیدار شد زان نگاپیخت خویش  
 هان چی غم دید بر روی خویش  
 شد نرد بیدار بستان خواب  
 که باشند چون غافل مست خواب  
 روی گش به بیداری دل رسد  
 ببرد چو دل کی بمرل رسد  
 خوش آنکه ر دل سر کرده اند  
 به پای گل<sup>(۲)</sup> از حلق بر کرده اند  
 رسیدن بمرل سر پیشه راست  
 شستن سر کردن اندیشه راست  
 ملک بویت ما سارد<sup>(۳)</sup> ر جان پاک  
 بدی پای حاکی چه بیرند<sup>(۴)</sup> خاک  
 به آنسو<sup>(۵)</sup> همه پای محکم رود  
 فروماند بهران<sup>(۶)</sup> فتان هم رود  
 نروای که شبی و ادهم رود  
 طبعی چو بد ناکسان هم روند

(۱) ع آسوی بغداد رفت (۲) ع نه در پا گل (۳) ع = آرد  
 (۴) ع = رخسار (۵) ع = برزند (۶) ع = بهران

در وصف فقر و ذکر بزرگی که ذات او  
در کار دین نظام و فرید است و بخشیار

چین پایه آدمی راده چیست  
که باشد به پرهیزگارش زحمت  
بکوشش در پارسائی رمد  
قدم در طریق رهائی زند  
بافروبی<sup>(۱)</sup> دولت سرمدی  
شود در این سیممرت احمدی  
به این دولت اندر هر کسی است  
که به ارحط تا به بهتایی است  
به آسانست وین پایه گشتن بلند  
که توفیق بردائی است ازچند  
کسی را فر<sup>(۲)</sup> مشتری داده شد  
که بر طالع مشتری راده شد  
شب تار و به دور و درم از کمین  
ترا دیده پرحواب و کالا گری  
بغلت چه پوی بدبان سود  
که سرمایه ناگه گوئی نبود  
وگر پویه کاهلالت بیاست  
به کوه گران هم عیان بیاست

طعین وی از چشم خود کام خویش  
 به نینم ما هم چنگام خویش  
 از آنجا بسی در به پسته کرد  
 بدان پردلی رو سوخت حانه کرد  
 چو آورد نقدی که در جانش بود  
 محرم سپرد آنچه لرمایش بود  
 رسانید هدیه بهر چار یار  
 متاعیکه شایسته هر چهار  
 بدامان صدیقی درها نشانند  
 ازان بر<sup>(۱)</sup> عمر نیمه و اقشاند  
 بهثمان هم اندازد او سپرد  
 علی نیز در حوزد خود بهره برد  
 بشایستگان دیگر هم بسی  
 رسانید شایسته هر کسی  
 بما نیز ران باغ بوخت رسید  
 سیمی بهر بهره جوخت رسید  
 کسی کو ازان بهره محروم گشت  
 بیر<sup>(۲)</sup> کافری بوم گشت  
 جدا چو حسرو درین بوستان  
 کس<sup>(۳)</sup> طوطی شد ر هدوستان  
 ز هر گفتگویش به<sup>(۴)</sup> پرهبردار  
 به توحید و معش ریان تیردار

(۱) ع ازان نیمه بر عمر (۲) ۱۱ به پسته (۳) ۱۱ کین  
 (۴) ۱ به دارد

بصدور<sup>(۱)</sup> شرف قدسیان حاصلند  
 ز روبرو دو رف چرخ آراستند  
 چو در عالم آشنای رسید  
 بوییدش و قرب<sup>(۲)</sup> حدای رسید  
 چو بر قاب قوسین شد در حضور  
 پیوشید شان نوری<sup>(۳)</sup> از تویی نور  
 چو در پایه فرق و تمثیر بود  
 مثنای<sup>(۴)</sup> ز جسمش نیز بود  
 هکی چو لا<sup>۵</sup> سوی او گام کرد  
 همه مایه جسمش<sup>(۶)</sup> آشام کرد  
 چو ناپست و خویش<sup>(۷)</sup> بر وی رسید  
 برون آمد از خویش و در وی رسید  
 چو رفت از میان زحمت کائنات  
 در ایوان وحدت یکی شد دو ذات  
 نه گنجد بجمالی که در جان و تن  
 پدید و ننگشید در خویشتن  
 نه دید<sup>(۸)</sup> آنچه گنجد بگفتار کس  
 جان دیدگان را همو<sup>(۹)</sup> دید و بس

(۱) ۱۱ بصدور (۲) خ = لف

(۲) ب نوری از موی نور و خ نوری از تویی نور (۳) ۱ = مثال

(۴) ۱ : جسم و ب ، نخست (۵) ۱ تا خرویش

(۶) ۱ پدید و ب ما بعد این بیت بخاره تا بیت = فلک نره اقتدر المشرکین زد = الخ

(۸) خ ۱ همان

چو شاعر بود او ر صدق<sup>(۱)</sup> مقال  
 همین حواست شعری کند پایمال  
 به بیت الحرم و بر سری مهد  
 پس اندیشه در بیت اقصی مهد  
 چو دریافت معنی ارال هر دو بیت  
 سوئی بیت عیبی برون رد کمیت  
 بهر بارگاهی که در میرسد  
 ز یاد<sup>(۲)</sup> جانیش خبر میرسد  
 مسیحا که قوت ز حورن عروحت  
 بحر چار تویی فلک را مدوحت  
 چو او نفع زن بود نه نوشکاف  
 بدرید نه پرده بالا شتافت  
 ملک حواست<sup>(۳)</sup> با او پریدن بلند  
 ادب جست و ریش ملایک بکند  
 عروسان فردوس بهر نظر  
 برون کرده سرها<sup>(۴)</sup> ر دیور و در  
 بیارست چشم اندران بدخ داشت  
 که چشمش سیاهی مارغ داشت  
 بند سدره را برگ ران<sup>(۵)</sup> سان لرح  
 که بر لوقا او سایه زهر ز شاخ

(۱) پ د ع : یسقی (۲) پ د (۳) ع : حسه  
 (۴) ۱ : عروما (۵) ۱ : او اچان



مگر ران غرو شد چاک آفتاب  
 که زخمی که به خورد<sup>(۱)</sup> ناورد تاب  
 مپی کاک شش<sup>(۲)</sup> صربت خویش رد  
 بایسد مرهم قدم پوش رد  
 عزیل کوشش همی کرد چند  
 کش از چشم زخمی رساند گرد  
 مپی کش دو نیمه نبی کرده بود  
 بهم دوخت تیر و سپر صحت رود  
 هاک تیر کو از ربان موشکاف  
 قلم جعد کرد و تهاش یافت<sup>(۳)</sup>  
 جان کرد ره ره دی و تار خویش  
 رحل نیز یگست زناار خویش  
 برون جست مرغ تیر<sup>(۴)</sup> از کمین  
 بنامید سبک که بوسد زمین  
 سعادت کناک سعد اکبر نثار  
 که قطره بدریا دهد یادگار  
 چو طووس قدس از پی آن های  
 رسانسد سمنرخ بالا گرای  
 بر آن جلوگر طایر اوج گیر  
 بشاهی بر آید شه نه سریر

(۱) ۱: غرو آورد تاب

(۲) ۱: کوشش

(۳) ۲: یافت و ۱: یافت رخ بیا که نام

(۴) ۲: ب

خدایا چو در شد بخت اثری  
 ز بار گاهان چو می اثری  
 بمعراج آن کس کی<sup>(۱)</sup> ما کسان  
 که را<sup>(۲)</sup> بمعراج قلم رسان  
 که از پرتو گوهر تاج او  
 کم گوهری وصف معراج او

معراج احمدی که ز درگاه قدس یافت  
 در معراج دنی فتدلی مقام بار

شی کلان گشت فرشته فلان  
 صددت نمود احترام را حاصل  
 فلک بسته بر حوش پیرایه  
 بر از چشمه نور شد سایه  
 کواکب بسی مشعل افروخته  
 ملایک چو پروانه می سوختند  
 خبر کرد بر چرخ روح الامین  
 که در می رسد آفتاب ربین  
 گر آفتابی فرو شد خاک  
 طلوع دگر آفتابیت پاک

چو از معجزاتش برانم<sup>(۱)</sup> سخن  
 افتد لرزه در<sup>(۲)</sup> آسمان کهن  
 چو چوگان ابروش اشارت نمود  
 دو شد گویی به بر سپهر کبود  
 سحر گفته سنگش بصدق و شکوه  
 نه همچون عیدائی دروغین کوه  
 چو<sup>(۳)</sup> با او دل سنگ گوید نیاز  
 ز رزش که غافل بود سگ رار  
 سحرهای و بشود سگ کر  
 وراں گفته سنگین دلاں بی خبر  
 عی الله کش س<sup>(۴)</sup> چه سنگین دست  
 که در لاسق بی سگ و در دین گل است  
 ز سنگین دلی توبه<sup>(۵)</sup> صد بشکنند  
 که بر غم بیاوند سگی زنند<sup>(۶)</sup>  
 عسهای م در ستم گیسری  
 کربهای او در شفاعت گری  
 بکار گهگار باری<sup>(۷)</sup> برد  
 گهگار و شرسازی<sup>(۸)</sup> برد

(۱) ب روح بر آید (۲) ب روح بر (۳) ع : ک

(۴) ا : اصعب (۵) ا : عدا تر بعد

(۶) روح روح رسم بیاوند و سگی دهند (۷) ب باری

(۸) ما شرسازی

عمل ران<sup>(۱)</sup> دروازه کبیر  
 علم دار<sup>(۲)</sup> قلب صفت بیبا  
 هنوز آدم اندر گل و آب بود  
 که او قلعه همت مهرباب بود  
 حیل ر وجودش بر نور گشت  
 که بر وی گل دار<sup>(۳)</sup> گنار گشت  
 سلیمان که شد شاه دیو و پری  
 ارو یافته تاج و انگشتری  
 نقاش<sup>(۴)</sup> پیش ارو کرده سومی هوس  
 بودد سنگش که بر پیش و پس  
 چو ادریس در حله شد پیش ارو  
 نگهبان<sup>(۵)</sup> طوبی بر حوش رو  
 سحیل زو مایه<sup>(۶)</sup> داشت پاکه  
 ران دشه نمکند حوش<sup>(۷)</sup> عاک  
 بملاحیش نوح چون در نشست  
 ز بی آبی قوم خود باز رست  
 چادر سجده کردش مه و آفتاب  
 که یوسف بدید آن کرامت بحواب  
 چو جان محش گشته بطلق فصیح  
 نمائنده<sup>(۸)</sup> ز حیرت دم اندر مسیح

(۱) ۱ دان

(۲) ۲ عمل دار قلبش

(۳) ۳ ۱ خلدرد

(۴) ۴ ع ۱۰

(۵) ۵ ب که در دست

(۶) ۶ ب و ع : عرکه

(۷) ۷ ب و ح : بماند

(۸) ۸ ع ۱۰

اگر کار او دید بو چهل مهن  
 سموم سقر<sup>(۱)</sup> گشتش آن بوی چهل  
 اوین ار پیش<sup>(۲)</sup> گشت را اهل جان  
 که در در رهش رخت دندان کنان  
 هودارن اوست اکسیر پخت  
 خلافتش بهر سینه عریان<sup>(۳)</sup> سخت  
 بلند آفتابی که نزدیک و دور  
 تاریکی کفر ابرو ناقت سور  
 حدیثش به سوئی<sup>(۴)</sup> هو ره پای  
 بصدق آنچه او گفت وحی هدای  
 بدعوی کرا قدر و بقدر او  
 چو قرآن بود حجت کار او  
 برای که جر وی ننگجه دلیل  
 یکی پیک نامه کشش چیریل  
 سوئی عالم را شمس راهبر  
 نه بر وی یجز راستان را گذر  
 سر و سرور جمع پیغمبران  
 شعاعی ز انوار او احترام  
 رسولی ز پیغمبران جسته فرد  
 که ایرد رسالت برو حتم کرد

همه هستی عایش زیر دست  
 که هست از پی و شده هرچه هست  
 ز چرخ همه سیر و آرام چرخ  
 علم برده<sup>(۱)</sup> بیرون ر نه یم چرخ  
 شده چرخ اطنس ته پاش<sup>(۲)</sup> عرش  
 ر کرسی قدرش یکی باید عرش  
 دو ییز ز یک بود او پایه<sup>(۳)</sup>  
 دو عالم ر یک ذات او سایه  
 چراغ جهان ذات پر نور او  
 خط شرع طعنائی مشور و  
 خود لای و در صدر علمش<sup>(۴)</sup> نشست  
 ر بلاش<sup>(۵)</sup> لوح و قلم زیر دست  
 ملک را ز بر دیده و زیر هم  
 محکم قسم رسیده شمشیر هم  
 مخالف کبه فرمان شرعش نبرد  
 ر حبس التینش گلو بسته مرد  
 اگر آتش بو لهب پیش گشت  
 هم از دود خود دورخ<sup>(۶)</sup> خویش گشت

(۱) ۱: بیرون برده (۲) ۱: م (۳) پ: ر ع پایه  
 (۴) پ: اظم (۵) پ: بالای (۶) پ: ر ع: آتش

حدای<sup>(۱)</sup> گدایان و شاهان توئی  
 پناه همه بی‌پناهان توئی  
 پناهی<sup>(۲)</sup> منه جز برای خودم  
 دیگر سو مران از پناه خودم  
 چو ر لوح خود پاک خواهم شدن  
 و گر گزهرم خاک خواهم شدن  
 چو خاکم کنی خاکسارم مکن  
 دران خاک چون خاک حواری مکن  
 هم آنجا ده احسان خود را نرو  
 هم<sup>(۳)</sup> آن روشنای ر نور<sup>(۴)</sup> رسوب

نعت پیمبری که شد از نور او پدید  
 چندین چراغ نور درین طاق زرنگار  
 رسول این محرم کردگار  
 کرو گشت بنیاد کون استوار  
 وجودش جهان را کلید آینه  
 جهان از پی او پدید آینه  
 بلوح کمالش مصافی نرو  
 بمعنی دو حرف را<sup>(۵)</sup> کاف و نون

(۱) گدایان و شاهان توئی (۲) پناه (۳) ع = لوح  
 (۴) نور (۵) کاف و نون

نگویم که کی بر در خویش خاص  
 همین گویت کز خودم ده خلاص  
 چه زهره که از قرب لافد گدای  
 چه<sup>(۱)</sup> خویشی بود بسه را با حدای  
 چو در بند فتنه اسب نفس بدم  
 رهائی ده ر بند نفس خودم  
 بدو یکم<sup>(۲)</sup> رچه ر حکم نورس  
 همه از دست آن نگویم ر تست  
 چو در فعل من از منست اختیار  
 چگونه ز حکم تو گیرم شمار  
 اگر آتش است آن<sup>(۳)</sup> من عار نیست  
 تنم چو به آتش سراوار نیست  
 وز ر لطف بر گیری افکنده را  
 چه کار است یا کار تو بنده را  
 ولی هم تو ددی چو فرمان بر ار  
 که با بی‌نیازیت گویم نیاز  
 نیاز یسب کای<sup>(۴)</sup> داور داوران  
 چو یاور توئی چو یی‌داوران

(۲) ا یک

(۱) ا، جو

(۳) ب ای

(۲) ا این دم و ب و ج د از من



کشاد از در گشت<sup>(۱)</sup> هر بسته را  
 تو مرهم نبی زخم هر بسته را  
 چو روشی کنی چشم امید کسی  
 کز زهره کاتبها بر آرد نفس  
 وگر کلبه را تموی تو تاب  
 نه به بختش نور و نه آفتاب  
 همه گرهان را ز بخت نگون  
 تو پردی بظلمات کفر اندرون  
 بپاک هم اندر سیه<sup>(۲)</sup> لوح خاک  
 تو ددی<sup>(۳)</sup> دل روش و جان پاک  
 مرا بیز ده زان شهبستان فراخ  
 که از شمع شان بر فروم چراغ  
 من خسته را کز خودم در حراش  
 تو از دوری خود بزن دور باش  
 پیغمبر ده که بوی کشم  
 بجوی رسان کاب جویت کشم  
 ز گلزار غریم پیاری فرست  
 ز یاد خودم یادگاری فرست  
 غلط میگویم کیست بی تیره خاک  
 که بی پایه چوید بدرگاه پاک<sup>(۴)</sup>

(۲) ا ه  
 (۳) ا خاک

(۱) ا س د ر ح دیش نمای رخ  
 (۲) ا و ب ناری

بران گونه کنی چاره کار من  
 که رحمت بود از دیرت بار<sup>(۱)</sup> من  
 چنانم بکنی نه در کار خویش  
 که شرمه مانم در کردار خویش  
 بدو زانچه در سینه بار آیدم  
 همان ده که بهر تو کار آیدم  
 دری بار کن بر من ار<sup>(۲)</sup> گنج راز  
 که کردم رگنج کسان بی عیار  
 بدویشم هستی ده بماند  
 که بر کنگر مه<sup>(۳)</sup> رسانم کمد  
 ندارم ر تو خواهش دل و گنج  
 که شش پنجی<sup>(۴)</sup> است آن بهر هیچ  
 بدو دست آیم که چون هر گدای  
 دو پنجه رزم در سه پنجی<sup>(۵)</sup> سرای  
 چنانم ریان کر ور<sup>(۶)</sup> بی عیار  
 نبی دست مانم<sup>(۷)</sup> در انجم کار  
 چنان مقلسم کن ز نقد هوس  
 که با خود برم نقد ایمان پس  
 ایما چاره کار بیچارگان  
 بزم بوس جان شمعوارگان

---

(۱) او ب : یار (۲) او ب و ح : ار گنج (۳) ح : شش پنج (۴) ب و ح : سببی  
 (۵) ب و ح : هم سر (۶) او ب : دری هار  
 (۷) ب و ح : هم سر

گر بسته و گر کشاده است<sup>(۱)</sup> در  
 طلنگار را زان بشاید گذر  
 بامید باید درش کوثر  
 و گرنه بسر خاک<sup>(۲)</sup> در رویش  
 و زان خاک گر نورندهست بوی  
 بنه سر که هم خاک آن در شوی  
 ارا<sup>(۳)</sup> در مکی حسروا دیده دور  
 هان خاک در محبت بو که نور  
 که گر دولت خاک آن در کند  
 ملکجات در چشم احترام<sup>(۴)</sup> کند  
 ورت دور دارد زان آستان  
 زمین بوس ز بر در و آستان  
 پدرهای نیکان گرفتی چو حای  
 در خویش بوز کشاید خدای  
 کشایدی ز درگاه رویت باد  
 و زان خاک در دلفرویت باد

عجز و نیاز ننده بدرگاه بی‌نیاز  
 کاید از و نیاز همه خلق در کنار

خدایا چو دسای رازم توئی  
 هر یک و بد چاره سازم توئی

(۱) ح کشاده است در (۲) ا خاکو (۳) ز دارد (۴) آخر

مد (۱) بتوان ر حکمش عنان قافش  
 نه از وی بروز آرزو یافتن  
 بجای که تقدیر زور آور است  
 تواند تری نانوانا تر است  
 گهر (۲) رد کند بر قوی پیاگان  
 پذیرد جوی از تپی مایگان  
 به پرهیسرگاران بزرگی دهد  
 سگ و گرگ ر شمع گرگی دهد  
 دهد در عمل مویسان را چرا  
 کند در مسم فاکسان را سزا  
 چو رحمت کند در حق بنده صرف  
 چه یک دره جرم و چه کوهی شگرف  
 رود موج دریا چو بر اوج ماه  
 چه حد دفتر آنجا چه حرو (۳) بیا  
 حوشا کین (۴) شمشادیش دست داد  
 کریں سوئی در بسب و رسو کشد  
 چنین فحشای کرا شد پدید  
 کسی را که هم رو رسیدش کلید

---

(۱) ب ندارد (۲) ا گهی (۳) ع ا خورش آن و نسخه آنه کس  
 (۴) ا و ب جری

درین ماجرا گر ز سر تا به بن  
 بقانون حکمت سرایم<sup>(۱)</sup> معنی  
 به دانامت زاسانکه دریا بدش<sup>(۲)</sup>  
 نه محرم که در سینه بر تا بدش<sup>(۳)</sup>  
 کنم من هم آئین توحید راست  
 برسمی که در<sup>(۴)</sup> رسم گوینده راست  
 سوارنده هر فرومائه  
 نوا یخش هر جان و مان رانده  
 یکی<sup>(۵)</sup> را رسته دل ز قند کرد  
 یکی را بهاشاک خرسند کرد  
 یکی بسته بهر پلاسی میاد  
 یکی را تن آورده از پریشان  
 کند هرچه خواهد دهد هر که خواست  
 نیاید کسی کش دادن سزااست  
 بدو خوب و روزی و حرمان<sup>(۶)</sup> بسی  
 نویسد به پیشانی هر کسی  
 کم<sup>(۷)</sup> و بیش هر کس چو روی عطاست  
 پروری کم و بیش گفتن حفاظت

(۱) ۱ : فنام (۲) ب : ترا بدش (۳) ع : هر

(۴) ب : این و بهد ما بهد ندارد (۵) حرمان (۶) ب : ندارد

چنان دره کو دید اندر نظر  
 پدیسگی شد چمنان چسوه گر  
 حکیم<sup>(۱)</sup> است و امرست حکمت بدان  
 که باشد سرائی رد بحر دان<sup>(۲)</sup>  
 گر مار با جان مردم بد است  
 نه سرشته او نیست خود است  
 چو رهر و گرش بهره هم ران در است  
 گریه بکشتن چرا در حور است  
 وگر انگین می رسد مگس  
 نه حوش کردن ماست او را هوس  
 ولی چون درو مصاحت ران اوست  
 تلف کردش هم بهرمان اوست  
 بگم کردن آنکس بود نرس کار  
 که دیگر نیارد چنان صد هزار  
 چو<sup>(۳)</sup> در صحن انجام و اندازه نیست  
 ر قصصان دران عالم آواز نیست  
 هر حقه پوشیده تقدی نهاد  
 که آنرا جز او کسی نپارد کشاد  
 هم او<sup>(۴)</sup> داد انجام هر کار چیست  
 شتر کی شناسد که دربار چیست

همه قش هستی به<sup>(۱)</sup> اسباب داد  
 درو چشم بیست را جواب داد  
 به حسه برد<sup>(۲)</sup> پافه پیبه<sup>(۳)</sup> کار  
 به نان پخته روید چو کشت زار  
 گر اسباب صحت معطل شود  
 هر صایع و سار سهیل شود  
 درخت از دهد کرسی آراسته  
 شود رخت کار از میان حاشیه  
 وگر اوه و تیشه رفت از شمار  
 هم آه هم آهگر افتد ز کار  
 چو<sup>(۴)</sup> در کار هر دو روانی نمند  
 نمودار صغ حدای بماند  
 همه کارهای که در یاتنه است  
 مسلسل یک اندر دگر یاتنه است  
 متاعی<sup>(۵)</sup> که نبود گزینش دران  
 معطل بود آفرینش دران  
 هر آن نیست کشت میرمده بودگی  
 روانیشش اسم<sup>(۶)</sup> بیبودگی  
 نگرده پدید آنکه شایسته نیست  
 که نباید<sup>(۷)</sup> و هرچه بایسته<sup>(۸)</sup> نیست

---

(۱) ب ر اسباب (۲) ۱ برد (۳) ۲ پشه  
 (۴) ۱ چو در ندارد (۵) ۱ متاعی ندارد (۶) ۲ ب و ع چو  
 (۷) نباید و و ب ، نباید (۸) ۲ ب : بیسی

پدید و ثمان کردگار جهان  
 بدانش پدید وز پیش جهان  
 مثالی<sup>(۱)</sup> که کرده بظلمات نور  
 سر موی ر حکمی<sup>(۲)</sup> یسب دور  
 هر ذره کت پیش افتد برو  
 ر معنی جهانپس<sup>(۳)</sup> بهمان درو  
 هر برگ کاهی کن ندیشه صرف  
 که بیی درو کیمیای شگرف  
 ولی<sup>(۴)</sup> هر کسی ر ر قصاص حال  
 کجا برسد تا بدینجا حیا  
 خرد پیشه داند که گفتار من  
 کجا می رسد زنی نمودار من  
 ز من حکمت و قدرت بی قیاس  
 که ششدهش عقل معنی شاس  
 پژوهنده کاف و بون مردم است  
 چو در بیی او هم بهری گم است  
 کجا نقش واقف شود رین شار  
 که نقاش ر چیست مقصود کار  
 خرینه بخرخ و زمین چون و چند  
 سب چیست کین پس گشت آن بند



چو بارش ته گل چنان میکند  
 دزان نیز کارست ران میکند  
 دهد جان و پستاند آن داده باز  
 کسی در بید درین پرده زار  
 درین رشته کردند بیچش بسی  
 سر رشته ناپد<sup>(۱)</sup> نیست کسی  
 حرد کی کند بر چنان پایه جای  
 که عشق کل آنجاست نیست و پای  
 چو<sup>(۲)</sup> برتر ز چو نیست آن بازگه  
 به بیچویش چون توان برد راه  
 چو در صبح او هر دو عالم گمست  
 شناسائیش کی حد مردم است  
 چه یارا بود یارو خاک را  
 که در یابد آن عالم پاک را  
 دران گنج پوشیده<sup>(۳)</sup> نتوان رسید  
 که آنجا ندادند کسی را کلید  
 به دانا<sup>(۴)</sup> ز دانش درو راه جویت  
 به اندیشه دادند بدسان که اوست  
 چنان هستی<sup>(۵)</sup> را شناسد کیست  
 شناسد<sup>(۶)</sup> همو هستیش ر که چیست

(۱) ع نامد (۲) ۱: ۳ برتر روح این و بید ما قبل نداده  
 (۳) ۱ برشید (۴) ۲: ۴ دانش (۵) ۱: ۵ پی و ب می  
 (۶) شناسد می هم را که کس و ب + شناسد هم هست را که هست

نماینده<sup>(۱)</sup> قد کردوها  
 کشایندۀ عقدۀ کارها  
 روی فراخی زمین و رس  
 رواج ده انجم و آسمان  
 چنان کلبان ر هم آراسه  
 زمین ر هم<sup>(۲)</sup> از مردم آراسه  
 هد در سر جانور چشم و گوش  
 مردم دهد مایۀ عقل و هوش  
 زمین را رقم کرد از هر نگار  
 بود پرده بسته گوهر نگار  
 چه دند کسی کاندیس پرده چست  
 شاسندۀ راز این پرده کیست  
 گو انجم نگارندۀ مردم است  
 کمالش نگارندۀ انجم است  
 و از چرخ<sup>(۳)</sup> و انجم مولید زاد  
 بنا عنصر و چرخ را او<sup>(۴)</sup> نهاد  
 تی ر که با جان و دل ساردش  
 ز گل سارد و باز گل ساردش  
 هر آن تی کشی ر گل نمود و کرد  
 به بنیاد کاری پدیدار کرد

(۱) این و بعد از بد ندارد و ب این بیت ندارد

(۲) ۱ همه

(۳) ح دی

(۴) ۱ و او ندارد

بسم الله الرحمن الرحيم

اول نگر بکارش توحید کردگار  
کین نه سپهر گشت ز فرمانش آشکار

حدا را کنم بر سر نامه یاد  
که بر پند درهائی معنی کشاد  
نه اندک متاعی بهام سپرد  
که نقد همه آسایم سپرد  
بررگ آنکه بی گیتی<sup>(۱)</sup> از هر گشت  
تواند یک قطره دریا بهمت  
فرورده<sup>(۲)</sup> دور<sup>(۳)</sup> روش دلان  
فرارده<sup>(۴)</sup> ریب مقبلان  
هر گنج بهمان کلیدش بسی  
که بر گنج او فی کلید کسی  
بدانستگی واردان همه  
شسائی در بهان همه  
درون همه مردم خاص و عام  
بدون<sup>(۵)</sup> رانکه<sup>(۶)</sup> پرست پند نام

(۱) گیتی (۲) دور (۳) جان (۴) ریب (۵) بدون (۶) رانکه

## فهرست غزلیات به ترتیب مصرعه اول

۴۳۹۵

۷۳

(۱) شب و سوزی که درین جاها حریف میگردد

۱۳۶

(۲) سپهر هشتمین کالک بسی برج روان گردد

۲۱۰

(۳) هدیه‌ی سر کشتن ترکانه به بیند

۲۶۸

(۴) گرچه سعادت نیست در ملک مشتری

۳۱۸

(۵) بهر شکار آمد برون کز کرده ابرو را

۳۶۳

(۶) راز چون از صبح روشنی آفتاب

۴۰۰

(۷) بهار و باده و گلر و روی لاله رحساری

۴۳۲

(۸) چون گل مبارای آشنا نادرده شطوطه سر بسی

۴۵۸

(۹) بهام خویش چو آن ماه کجکلاه بر آید

( ۵۰ ) بین سپهر نه که کم دیده سوادى اینچنین  
مه که مشغول است شهادت بیاض و در سواد

۳۳۳ ( سپهر نهم )

( ۵۱ ) در حرم بین کتاب که گنجد نه سپهر

۳۳۸ در وی و حرمهای سعادت بی شمار

( ۵۲ ) محمد عذر آنکه درین بوستان و من

۳۴۷ کل بدی شکفت و قراول گرفت حار



ص ۳۷۷

(۳۲) در صبح و دانش و ردن فال کیی حلف

۳۷۸

گردد ر تیغ و خانه بملک جهان مدد

(۳۳) بین سپهر سیومین مجلس که زهره اندرو

زهره طبعان زمانه روز و شب باشند شاد

۳۷۹

(سپهر هفتم)

(۳۴) وصف چهار و موسم نو روز مشکبوی

۳۸۰

پس شمه شمه طبعت گلهائی نو بهار

(۳۵) گلها سینه‌های مصحک کشاده بار

۳۸۱

سرفان به طغر و لایح و پالان شامسار

(۳۶) و صاف لعب قبه و حویان ترک و هند

۳۸۲

بری و دیوگیر و شکر سب و قندسار

(۳۷) وصف نشاط جش که از خلعت و عط

۳۸۳

آفاق گشت کال روز و صبح لاله‌ر

(۳۸) بین سپهر دومین کش چون عطار دید گفت

یاد گیریش که چندین نکته داریم یاد

۳۸۴

(سپهر هشتم)

(۳۹) اوصاف گوی با حسن شاه و عشق گوی

۳۸۵

بر صولجان گرچه که خشک آمد و برر

(۳۵) بین سپهر پنجمین گزین آن سوی زمین  
تیر چرخ از جانب مریخ کم یابد کشاد

۲۶۹ (سپهر پنجم)

(۳۶) وصف شکار شد بحدی که هر طوطی

۲۷۰ پرتاب تیر شد چو توده شکار

(۳۷) حیلین حجبیه لوائی شکارگاه

۲۷۵ دمال شاه سوئی بیابان و مرغزار

(۳۸) بگر مقال تیر و کمان بکند گر بحد

۲۸۳ چیزی بعکس هم که شد بی وضع و ننگار

(۳۹) بین سپهر چارمین این مطلع خورشید ملک  
کین نفس زد عیسی از هوش که آن جاوید باد

۳۱۹ (سپهر ششم)

(۴۰) این هرمه ولادت سلطان محمد است

۳۲۰ کاختر سعود خویش برو میکند تبار

(۴۱) دیدار کردن حلف ملک با ملوک

۳۳۸ و الشادین ملوک برو در شاهور

(۲۷) بین سپهر ششم ایوان سعادت کاندرو

مشتری جوید سعادتها که یابد بر مراد

(سپهر چهارم)

(۲۸) در عدر و عمو خواستار شاه کین بساط

هست بساط پیش حساب ملک شعاع

(۲۹) آشور پند نامه شاه و ملوک و عیش

وین پند یاد دادی خلق یادگار

(۳۰) معجون نوشد روی مهدی مهد ملک

کر چرخ عمر و صحت و عیش یاد یار

(۳۱) بلندار کردن ملکان و سپه کشان

تا بو که شان کشاده شود چشم اعتبار

(۳۲) چایک ردن باشکریان چون پدر بمهر

تا در فراز و شیب برانند راهوار

(۳۳) تنبیه حاصی و عام که راستی خوی

در رشت بود که گردند رستگار

(۳۴) تعنیم حق حوب که باشد یکدگر

حوشخوی و راستکار و نکوه حواء و پردار



(۱۸) بین سپهر هفتمین کایوانش بکیوانست جفت  
معنی از حرفش تو گوئی کز رحل برجیس زاد

## (سپهر سیوم)

۱۳۷

(۱۹) اثبات ملک دهد صغف که جت است

۱۵۱

صغف همه بقاعدۀ عقلی استوار

(۲۰) ترجیح ملک دهند بعض از هوای خوش

۱۵۸

بر روم و بر عراق و حرمات و تدهار

(۲۱) ترجیح اهل هد بر اهل عنم همه

۱۶۱

در زیر کبی و دانش و ذلپائی هوشیار

(۲۲) اثبات گفت هد صغف که راجع است

۱۷۲

بر پارس و ترکی ر المانده خوشگوار

(۲۳) اثبات آنکه خانور این دیار راست

۱۸۱

حسی قریب عقل کش انسان کبی شاهر

(۲۴) اثبات آنکه هم بریند مرده ر

۱۹۱

هم رسد جان دهد چو پروانه پیش یار

(۲۵) گفتار در سیاست هرمان دیوگیر

۱۹۵

کنو کرد از قرار گه بندگی قرار

(۲۶) در عبیره سهند شه از آب بریده

۲۰۲

وانکه آمد از رنگ دوحده پهل گنج یار

- (۹) گفتار در طوع بلند ،خوری که کرد  
روشن بسوز مهر همه روز روزگار ۴۹
- (۱۰) حیدر رکاب هایون ر دار ملک  
بر عرم فتح عرصه دهر آفتابوار ۵۸
- (۱۱) آهنگ جان حسروی ر بد گیتی شاه  
بر عرم بی را گنبد و گبران خاکسار ۶۲

(۱۲) بین سپهر هشتمین هر بیت او برجی بلند  
پر دقایق کز روانی چون فلک دارد مهاد

(سپهر دوم)

- (۱۳) ذکر عاری که بدار انحلافه شد  
و آثار آن ر جامع دیی بیب کردگار ۷۶
- (۱۴) آهنگ خسروانه خان جاسپ ننگ  
در صحنه آن دیار بهرمان تاجدار ۸۱
- (۱۵) اندر رسیدن سپه شاه در قلنگ  
و اندر بیان حلقه در آوردن حصار ۹۱
- (۱۶) با شیب بستن سپه و آمدن رازی  
بر عرم صلح چند رسول سخن گذار ۱۱۱
- (۱۷) با فتح یارگشتن جان سوئی تختگاه  
رئیسوی سوئی تحت به آهنگ تاجدار ۱۳۵

# فهرست مصامین مطابق ابیات سلسله مشنوی

صفحه

(۱) ول نگر نگارش توحید کردگار

کین نه سپهر گشت و غمناش آشکار

(۲) عجز و نیاز بنده بدرگاه بی‌نیاز

کاید آرد نیاز همه خلق در کنار

(۳) لعب نمیزی که شد از بعث او بدید

چندین چراغ نور درین صاف رنگار

(۴) معراج احمدی که ز درگاه نفس یافت

در معراج دی فضلی مقام یار

(۵) در وصف فقر و ذکر بزرگی که ذات او

در کار دین نظام و نرید است و مختار

(۶) بین سپهر برترین کاو جش چو عقل کل بدید

در علو نه سپهر اصل گم کرد اعتقاد

(سپهر اول)

(۷) در موجب نگارش نامه که محسی است

ساقیش مسب کار و معیش بی‌حار

(۸) گفتار در خطاب زمین بوس پیش تحت

پس عرص جان حوشی بیهوش میدور





مثنوی

نُه سپهر

حضرت امیر خسرو دهلوی

با تصحیح و تحشیه و مقدمه در زبان انگلیسی

لا

محمد وحید مرزا معلم عربی و علوم اسلامیة

در جامعه لکهنؤ، هند

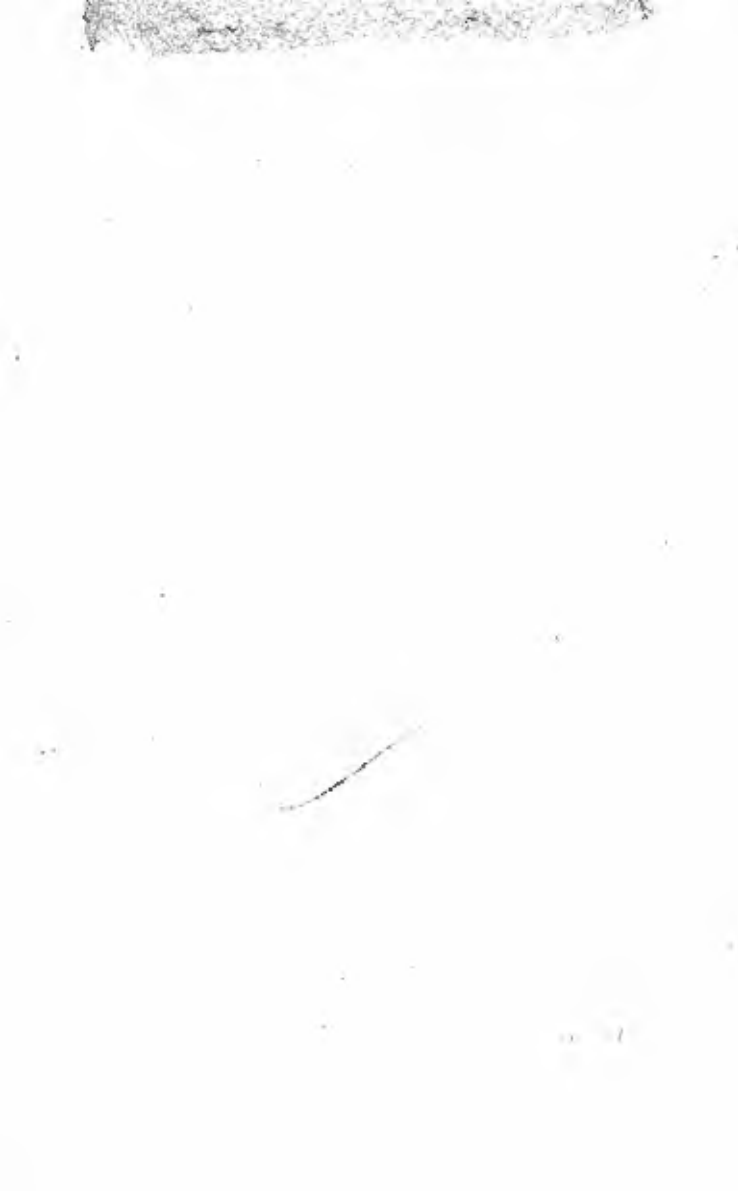
چاپ

در مطبع پبلیش مشن پرس کلکتہ

در سنہ ۱۳۶۸ هجری مطابق سنہ ۱۹۴۸ ع

بطلع دید





CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY,  
NEW DELHI  
Issue Record.

Catalogue No. 291.551/Khu/Mir.  
- 3026.

Author—Khusrau, Amir.

Title—Nuh Sipahr of Amir Khus-  
rau.

*"A book that is shut is but a block"*

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY  
GOVT. OF INDIA  
Department of Archaeology  
NEW DELHI.

Please help us to keep the book  
clean and moving.